

138.424

YÁNDOR
IDEGEN
ASSZONY

OSZK

Országos Széchenyi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

VÁNDOR KÁLMÁN
IDEGEN ASSZONY

OSZK

Szerző kiadásunkban megjelent előző regényei

NÉGYEN A VIHARBAN

*

SZERENCSELOVAG

OSZK

V Á N D O R   K Á L M Á N

IDEGEN ASSZONY

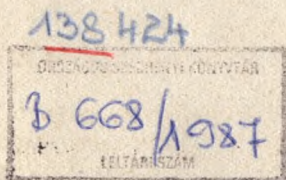
*hosszú távra
1072. 9. 20.*

P A N T H E O N   K I A D Á S

*Énnék a regénynek egyetlen alakja sem tródiott
az életből vett minta után*

Minden jogot fenntartunk
Copyright by Pantheon Budapest 1942

Felelős kiadó: Vándor Kálmán

25714 Márkus-nyomda Budapest, V., Bank-u. 5. Fel. vez.: Márkus Géza

Mégegyszer mindennek utánanézett.

— Mari kérem — mondta a szakácsnőnek —, a borjúhússal különösen vigyázzon, tudja, hogy az uram nem szereti, ha nagyon kiszáritja!

Azután bement az ebédlőbe, megnézte a terítést és a sótartót gyorsan odatette az ura terítéke közelébe.

— Gáspár mindent sóz, szereti, ha nem kell a só-tartót keresgélni.

Végül bekopogott a fiához.

— Ki az? — hallatszott egy derűs fiatalember hangja.

— Anyus!

— Te vagy, anyus? Hát miért nem jössz be?

Az ajtó gyorsan kitárult.

— Azt hittem, még negligzében vagy!

Szép szál fiú állott előtte.

— A húsz éves házassági évfordulóton? De anyus! Már a legszebb sötét ruhámba bujtam! Ide nézz! Mire apa megjön, készen akartam várni.

Koszta Gáspárné gyönyörködve nézte ezt a mindig nevető szemű, szép szál fiút. A fiát, Huszadik évben van.

— Örülsz a mi ünnepünknek?

— Hogyne! Mit gondolsz, apa is örül majd a szivaroknak?

— Persze! Tudod mennyire szereti éppen ezeket a szivarokat! És már két hete nem kapott!

— Hja a háború! A külföldi dohánykülönlegességek ideje elmúlt! — szeme megcsillant. — De én szerettem százat!

Viharos szeretettel elkapta az édesanyját és megforgatta maga körül.

— De azt nem mondom meg, hogy neked mit hoztam! Csak igazulj tovább!

Hevesen össze-vissza csókolta, ölelgette.

— De Géza! — tiltakozott nevetve. — Összekúszálsz a hajamat, összegyűröd a ruhámat s mire megjön apa...

— Még szebb leszel! — hirtelen eltolta magától. — Anyu! Hogy te milyen szép vagy! Milyen fiatal vagy! Komolyan mondom, ha nem tudnám biztosan, hogy a fiad vagyok, udvarolni kezdenék neked!

Nézte a kívánatos, szép fiatal asszonyt, az édesanyját, amint tükör előtt kipirult arccal mosolyogva összekúszált haját hozta rendbe.

— Anyu! Egyik este ketten elmegyünk valamegyik mulatóba! Hova akarod? Az Arizonába? Vagy a Moulin Rougeba? És egész este csak veled táncolok!

Koszta Gáspárné felnevetett.

— És az apád?

— Vele egyszer külön megyek el mulatni! Senki sem fogja elhinni, hogy nem barátok, hanem apa és fia vagyunk!

— De apád nem rajong a mulatókért! Szívesebben jön színházba, még inkább hangversenyre! A jövő heti Dohnányi-zongoraestre hívd! Vagy ha nagyobb örömet akarsz szerezni neki, úgy menj el huszadikán a törvényszékre. Akkor tárgyalják azt a nagy politikai pert és az apád hetek óta készül már a védőbeszédre! Biztosan kitűnő beszédet mond! Ha itt megfelelő ítéletet tud elérni, lehet, hogy államtitkár is lesz!

— Szerzek belépőjegyet!

— Úgy lenne szép a meglepetés, ha nem kellene apádtól kérni jegyet, hanem te szerezned és úgy lepned meg, hogy eljöttél meghallgatni!

— Szót se többet! — kiáltott Géza. — Ott leszek! És olyan büszke leszek apára, mint még soha! Pedig mindig nagyon büszke vagyok! Már az iskolában is alig fértem a bőrömbe!

— No! — nevetett rá Mária.

A szép szál fiú szeme csillogott.

— Még csak első gimnáziumba jártam! Akkor jelent meg apa nagy tanulmánya! „A páris környéki békék létrejöttének körülményei és azok tarthatatlansága.“ Egyik történelemórán behozta a tanárunk és részleteket olvasott fel. És arról beszélt, hogy ebben a könyvben megdönthetetlen érveket sorakoztatott fel a szerző! Rettentő büszke voltam! Ezt az én apukám írta! Tízpercben alig bírtak velem!

— És én? — nézett rá tréfásan Mária. — Én nem írtam híres tanulmányokat, rám nem vagy büszke?

— Hogy te? Anyu! Ilyen édesanya nincs senkinek a világon! Csak nekem! — Hevesen magához szorította és megcsókolta. — Te meg apu — mondta — az egészen más! Apára büszke vagyok! Kitűnő jogász! Elismert név! Kitűnő ember! Nemcsak az enyém! Sok mindenkié! Akiknek az ügyét viszi, akik ismerik, becsülik. Kicsit szobor! — hangja ellágyult. — Te, anyu, csak az enyém vagy! Csak az enyém! Nemcsak az anyám! A legjobb pajtásom is! Akire mindig számítani lehet, akihez mindig be lehet nyitni! Akinek mindent el lehet mondani! Te! Anyu! Mikor így asszonyokat látok, a te korodban lévőket, délután a Dunaparton, ötórai teákon, te nem tudod, mit érzek én! Látom, ahogyan ölelgettetik, táncoltatják magukat! Olyan szánalmat érzek irántuk! És olyan rettentő sok tisztelet teirántad! Különb vagy náluk, százszor különb! Sokkal szebb, sokkal fiatalabb! De te mindig tudtad, hogy mi a mérték és sohasem akartál mást, csak minket! Apát és engem!

Mária szeme gyanúsán fényleni kezdett.

— Csacsi vagy! Persze, hogy titeket akarlak! Nincs ebben semmi érdem!

— Azt csak te hiszed, anyu! Mert te nem jársz a világban, mint én! — mondta naivul. — Imádlak! Mondd, ez a nyakkendő illik a ruhámhoz?

— Illik! — mosolygott rá Mária. — No, megyek én is öltözködni!

Géza füttyörészve a tükör előtt mégegyszer megvizsgálta a nyakkendőjét.

Mária indult saját szobája felé! Nagyon jó melegítő érzéseket járták át.

Ment a barokk szalónon át, egy pillanatra igazított valamit a kis piros szalón terítőin, egy pillantást vetett az ura dolgozószobája felé, mégegyszer megnézte a terített asztalt s aztán eltűnt a szobasor végén a maga ajtaja mögött.

Arca még mindig piros volt.

A nagy fia szavaitól, a nagy fia ölelésétől, csókjaitól. Kipirultan mégegyszer a tükörbe nézett, mintha ellenőrizni akarta volna a fia szavait: „Olyan szép vagy, olyan fiatal...”

Hát igen, a tükör ugyanezt mutatta. Nem egy huszadik évét taposó fiú lassan elvirágzani kezdő édesanyját, hanem egy nagyon kívánatos, üde fiatal asszonyt, aki nem negyven évet mutatott, hanem legfeljebb harmincat, harminckettőt. Elsősorban a bőre tette ezt. Hibátlan, feszes, üde bőre, melyen a természetes fiatalság pírja ült. De az alakja sem hagyott hátra kívánnivalót. Talán nem volt annyira karcsú, ahogyan azt a kor kicsit fiús szépségideálja megkövetelte, de mégis karcsú volt, kicsit telt idomú, fiatalos alakú, szép, fiatal asszony.

Csillogó szemmel állott a tükör előtt és karcsú, nyulánk, elegáns fiára gondolt. Milyen szép az, ha az ember fiatalon éri meg, hogy a fia felnőtt!

S az ura is fiatal még. Most az ura arca villant meg előtte. Értelmes, érdekes keskeny feje, magas, tiszta homloka. Húsz éve élnek együtt. Békességben, nyugalomban. Kulturált formák között. Hány éves is Gáspár? Negyvenhárom. Igen, most lesz negyvenhárom.

Kint csengettek. Megérkezett.

Azonnal elébe indult.

A szobákban csak az állólámpák, falikarok égtek, meleg, enyhe fény burkolta be alakját, amint az ura elé ment.

A kis szalónban találkoztak.

— Gáspár! — két kezét feléje nyújtotta.

A férfi mosolyogva fogta meg.

— Mária! Csak nem vagy szentimentális?

— Baj volna?

— No, nem! — nevetett. — Csak meglepne! Ez hiányzott a húsz évükből! S azt hiszem, azért volt olyan nyugalmas ez a húsz év! — Megcsókolta. — Géza?

— Most vette fel a „legelegánsabb sötét ruháját“, hogy méltóképen ünnepeljen bennünket!

— Délután találkoztam egyik igazgatójával! Szeretik a fiút, nagyon elégedettek vele és munkájával!

— Igazán?

— No, hát én nem is képzeltem másképen! Utóvégre sohasem látott rossz példát maga előtt, halk, mértéktartó környezetben nőtt fel. — Mosolyogva megcsókolta felesége kezét. — Legalábbis, ami az édesanyját illeti, ki kell állítanom a legelismerőbb bizonyítványt!

— Bókolsz?

Mosolyogva mondta:

— Azt hiszem, elég ritkán teszem! Talán túlságosan is ritkán. Egyébként a fiúról kapott információ, természetesen egy pillanatra sem jelenti, hogy lazább lehet a felügyelet. Ez a legveszélyesebb kor. Egy helytelenül megválasztott barátság ilyenkor mindent tönkre tehet. — Hirtelen eleresztette a felesége kezét. — Szólj, kérlek, a leánynak, hogy erre az asztalra a másik hamutálcát szoktam meg!

Odament és megcserélt két hamutálcát.

— Így! Ha az ember húsz éven át megszokott valamit, szeretné úgy találni a következő húsz évben is.

— Szervusz, apa! — harsant a fia hangja, ahogy belépett a szobába.

Ahogy most ott álltak egymás mellett, valóban senki sem gondolta volna, hogy apa és fiú mosolyog egymásra.

— Mit szorongatsz a kezedben?

— Ha az ember húsz éven át megszokott valamit, szeretné azt szívni a következő húsz évben is! — A dobozt átnyújtotta és hozzáfűzte: — Húsz évet nem

tudok garantálni, de egy hónapot bizonyosan! A kedvenc angol szivarjaid, apa!

Kosztá Gáspár szeme megcsillant.

— Kedves kölyök vagy, Géza! A fizetésedből vetted?

— Engedelmeddel! Tekintettel arra, hogy precíz ember vagy és jellemesen ragaszkodsz a napi három szivarhoz, harminchárom napra fedeztem a szükségletet. Egy jut még a harmincnyegyedikre is.

Aztán gyorsan egy kis csomagot bujtatott az anyja kezébe.

— Hiszen ez rúzs!

— De milyen rúzs! Van fogalmad róla, hogy milyen ritka ma ez a márka Budapesten? A megszállt Párizsból szereztem kerülő úton! Azt hiszem, ebben a pillanatban senkinek sincs Pesten, rajtad kívül! Figyelmeztetek, hogy a parfümből sem!

— Honnan vannak ilyen kitűnő értesüléseid divatügyekben? — mosolygott rá Koszta Gáspár dr.

— Apa! Szokd már meg, hogy felnőttem! — hirtelen komikus mozdulattal a gyomrához kapott. — Nem kezdhethénk az ünnepi vacsorát? Éhes vagyok!

Anyja nevetni kezdett.

— Az újdonsült felnőttből kitört a gyerek!

A szobalány éppen kitárta az ebédlőajtót.

Kosztá Gáspár dr., az elismert budapesti ügyvéd, feleségével és fiával elindult az asztal felé, hogy leüljenek házasságuk huszadik évfordulóján az ünnepi vacsorához.

Kosztá Gáspár dr. ezen az estén, valamivel éjfél után, amikor visszavonult szobájába, gondolatban végigfutott ezen a húsz esztendőn.

Békés húsz év volt. Noha, mikor kezdődött, nehéz idők jártak. Ezerkilencszázhuszonegy, forradalmak után, apa nélkül, anya nélkül, a maga erejére hagyva. Egyszer hazajött a frontról, akkor nevezték ki hadnaggyá. Két hét szabadságot kapott. Csengetett a régi háromszobás lakás ajtaján és idegenek nyitottak ajtót.

Igen, az első világháború végén, akkor indult el pusztító útjára a spanyol rém, a spanyol tüdőgyulladás. Hogy azok sorát is meggritkítsa, akiket a fegyverek életben hagytak.

Igy ment el egyik napról a másikra édesapja, a pénzügyi tanácsos és egy héttel később az édesanyja is. Igy szűnt meg egyik napról a másikra a polgári jólét és nyugalom, melyben felnőtt. Néhány hónappal később véget ért a háború és ő ott állt egyetlen fillér nélkül, a háromszobás lakás bútordarabjait egyenként eladogatva, apja ruháit hordva, reggeltől estig diákokat tanítva s estétől hajnalig tanulva fejezte be az egyetemi tanulmányokat, így szerezte meg az ügyvédi diplomát, így nősült meg huszonhárom esztendőskorában, feleségül véve a principálisa leányát.

A szülők nem akarták ezt a házasságot. Mindketten gyerekek még. De kiverekedte. Csak a szerelem volt, ami úgy belekergette ebbe a harcba?

Soha, önmaga előtt sem tagadta le: nem csak a szerelem. Az életösztön is hajszolta rá. Nem akart évekig mások cselédje lenni, nem akart hónapos szobák rideg és lármás magányában hanyódni. Ez a házasság nemcsak azt jelentette számára, hogy azt veszi el, akivel érzése szerint szépen tud egy életet végigélni. Azt is, hogy — ha nem is egyedül — de ötszobás lakásban lakhatik, polgári jólét veszi körül s ez az iroda egyszer óreá fog átszállni. Addig pedig nem lesz cseléd, hanem ügyvédtárs. És készen kapja az ügyfeleket, kapcsolatokat, melyek előrelelendítik.

Tudta, hogy ez az erőszakos győzelem nem tette személyét rokonszenvenné a felesége szülei előtt. De nem bánta. Nem gyűlölködött, tökéletesen megértette. És nem is akart rajtuk élösködni.

— Most gyűlölnék, de látni fogják, hogy becsültesen dolgozom s akkor meg fognak becsülni. S mert látni fogják, hogy csakugyan szeretem a leányukat, végül meg is fognak szeretni.

Nem volt könnyű eljutni idáig, mégis eljutott. Úgy, ahogyan kitűzte maga elé.

Először elismerték, hogy tud dolgozni, aztán megbecsülték ezt a munkát és a végén megszerették. Mert egyetlen pillanatig sem viselkedett úgy, mintha ez az ötszobás lakás az övé volna, sohasem akarta az apósát háttérbe szorítani s ami pénz a társasviszony révén őt illette, sohasem szerepelt úgy, mintha az ő személyes tulajdona lenne. Azt elsősorban a feleségére költötte el. Ami pedig fent maradt, odaadta az apósának.

— Kérem, gyümölcsöztesse a magáéval együtt. Ügyis a leányáé lesz és az unokájáé.

Mert Géza az első esztendőben megszületett.

A második év végén már az apósa volt az, aki vejét az előtérbe tolta.

— Kitűnő ember — ajánlotta —, fiatalabb a szeme, mint az enyém. Jobb, ha ő megy a tárgyalásra.

Öt évig tartott a társasviszony. Akkor meghalt az öreg úr.

Özvegye két évig élt még. Koszta Gáspár dr. úgy gondoskodott róla, mint az édesanyjáról.

Azután egyedül maradtak az öt szobában. Nagy lángolások, eget vívó érzések nem lobogtak bennük. De megértették egymást, nyugodtan tudtak beszélni egymással és közösek voltak az érdeklődéseik. Mind a ketten szerették a hangversenyeket, a komoly színdarabokat, megértés volt bennük egymás apró hibái, kis rigolyái iránt. És mindegyik tudta a másikról, hogy bizonyosan támaszkodhatik rá. Nem lesz csalódás.

A felesége nagyon szép asszony, megfordulnak utána, szeretik a társaságban. Ha valahol táncos helyen vannak és táncolnak együtt, megfigyelte, a férfiak gyönyörködve nézik. Minden jogcíme meg volna rá, hogy ugyanazt a háborodott, nyugtalan és nyugtalanító életet élje, mint hasonló anyagi körülmények között élő társaságokban alkalma volt megfigyelni. És mégsem teszi. Számára a nyaralás nem flörtlehetőség, hanem csakugyan pihenés, üdülés, maga és a fia számára. A pénzt nem arra valónak tekinti, hogy divathóbortokra dobálja ki. Megérti, ha fáradt, ha ő néha kicsit ideges és nem játssza a megnemértett asz-

szonyt, ha egy nehezebb ügybe elmerülve, vagy politikai tárgyalások miatt néhány napig keveset tud foglalkozni vele.

Ellenkezőleg. Olyankor mindent elkövet, hogy munkája zavartalan legyen s utána ha átjön a lakásba, olyan légkört találjon, ami megnyugtatja.

Kosztá Gáspár dr. úgy érezte, hogy ez kötelez. Hasonló tisztességre, hasonló megértésre és hálára is.

Igaz, talán jó lett volna, ha Mária aktívabb valamivel, önállóbb és nemcsak figyelmes meghallgatója dolgainak, már a külső dolgoknak, a családon kívül esőknek, hanem hozzá is szól azokhoz. De hát ez nehéz időkben jobban hiányzott volna. Nem is volt rá szükség, hogy több akarjon lenni egy polgári háztartás irányítójánál. S ezt úri halsággal, mértéktartással csinálta. Melegen, kedvesen. Nehéz idők most már aligha jönnek. Az életét megalapozta, az anyagi háttér biztos. És negyvenhárom éves. Már tudniillik ő, Koszta Gáspár dr. Nagy szenvedélyek már aligha kaphatják el.

Géza pedig felnőtt. Beiratkozott az egyetem jogi karára, közben bankba jár. Ha meg lesz a doktorátusa, áttéteti a titkársághoz. Karriert csinálhat. Igen, igen, — gondolkodott — nagyon sok minden köti ide az ötszobás lakáshoz, nagyon sok minden.

Pedig... kicsit gúnyosan félrehúzódott az arca, — hát nem így képzelte. Valamikor, mielőtt elment a világháborúba, tele volt feszült tettvággyal! Nem békés, hanem kemény, harcos életre vágyott. Nem ügyvédi irodában, hanem kint a fórumon akarta érvényesíteni a jogi tudást. Politika! Szervezés! Útmutatás! Majd én megmutatom! Kinevette volna, aki azt jósolja, hogy huszonhárom éves korában beleszürkül a házasságba! Ma is meglévő hibátlan, fehér fogai harsány, feszülő nevetésekben villantak meg. Szerették a lányok, asszonyok! Még nem volt húsz éves, amikor már asszonyszeretője akadt. Szinte azt kapta meg, akit akart. Széles vállalai, izmos mellkasa, egész fiatalságtól, erőtől duzzadó alakja láttán megcsillantak a női szemek.

— Verekedj a nők választójogáért! — mondta egyszer valaki. — Ha lesz nekik, téged annak választanak meg, aminek te akarsz!

Hát nem így történt. Közbejött a világháború, utána egyszerre a pusztaság kenyérgond lett a követelő érzés, a nagy nekifeszülést a reális és leghamarább elérhető célnak szolgálatába kellett állítani.

A politikai fórumként a nyugodt kormánypárti oldal, a club és harc helyett a polgári élet. Eleinte még csak felhördült. Mikor például Kürty Pétert, hangoskodó ügyvédkollégáját államtitkárrá nevezték ki. Velejárt az iskolába. Ő jól tudta, hogy a kisujjában több tehetség, lendület, tudás van, mint Kürty Péterben. Vagy amikor megismerkedett azzal a szépaszszonnyal, Takács Menyhért nével! Hogy is hívták? Éva? Edit? No, mindegy. Szép asszony volt. És milyen szerelmes! Óbelé.

Abban az asszonyban becsvágy volt, ha azzal kettesben feszül neki, talán még a régi álmokat is megvalósíthatta volna. Most már miniszter lehetne. Legalábbis államtitkár. Mindenesetre népszerű, számottevő politikus. De ez komizás lett volna Máriával szemben. És utóvégre panaszkodhatik-e? Képviselő, előkelő ügyvéd. Vagyona, sikerei vannak. Sőt, nagy sikerei. A jogásztársadalom legelső sorában áll. Mértékadó. Minden testületi ügyben kikérik a véleményét. Holott csak negyvenhárom éves!

Itt egy pillanatra döbbenetesen megállt! Ez az eszébe sem jutott.

Annyira megdöbbsent, hogy bekopogott a felesége szobájába.

— Mária, ébren vagy még?

Az asszony már az ágyban feküdt.

— Ébren, Gáspár.

Leült az ágya szélére.

— Mondd! — kérdezte a feleségét némi aggodalommal. — Nem ártott meg nekem ennek a húsz évnél a nyugalma, zavartalansága?

Felesége nevetni kezdett.

— Hogyan gondolsz?

— Nem lettem én kicsit hamar öreg? Hiszen még csak negyvenhárom éves vagyok!

Felesége megfogta a kezét s jókedvűen ránevetett.

— Ugyan már! Senki sem hiszi el, hogy ekkora fiad van! Az utcán a nők megfordulnak utánad!

— Nem vagyok kicsit túlságosan is a szokásaim rabja? Tudod mire gondoltam?

— No!

— Talán nem is ártana egy kis izgalom! Egy kis baj, küzdelem, az életembe! Valami, ami kicsit kizökentene ezekből a nyugodt, sima úton vezető sínekről.

— Nevetett és szinte a régi nekifeszülést érezte a karjaiban. — Harcolni kicsit!

— Ne ferd az ördögöt a falra!

— De igen, igen! Határozottan az az érzésem, hogy... — Szeme most a felesége fehéren, lányosan kibuggyanó vállára tévedt. Szeme megcsillant. — Megvan! — kiáltotta.

— Mi van meg?

— Hogy igazam van! Ebben az állandó nyugalomban, békességben idősebb lettem a koromnál! — Az asszonyt olyan lendülettel kapta a karjába, mintha egy új szerető lenne. — Mindig a húsz éves házasságot láttam s a végén már nem is láttam meg a házasságtól a — feleségemet! A feleségem fiatal szépségét! A csillogó szemű szépasszony fölé hajolt.

— Nem haragszol érte?

Az asszony, hangjában egy kis izgalommal, ránevetett.

— Nem!

A férfi hibátlan fehér fogsora megvillant, aztán mohón lecsapott a felesége friss szájára.

— Gáspár! — súgta Mária elgyengülve. — Odaát Géza!

— Nem bánom! Nem hagyom megöregíteni magam! Amiért huszonhárom éves koromban megőszültem!

Mária lágyan hozzásimult és karját az ura nyaka köré fonta.

Mikor hajnal felé Koszta Gáspár dr. visszament a szobájába, elégedett és jókedvű volt.

— Semmi hiba. Ezek az izmok feszülnek még!

A politikai perre gondolt, a huszadiki tárgyalásra.

— Még nincs késő! Még minden lehetséges!

Aztán bebujt az ágyába és pillanatok alatt mély, egészséges álomba merült.

II.

Két nappal később Koszta Gáspár dr. boltíves, hatalmas terem vasrácsos ablakánál állt és az az érzése volt, hogy ez nem is lehet, nem is igaz.

Tegnap reggel még budapesti lakásán ébredt, tíz percig válogatott a nyakkendői között, utána a Hangliban kávé, vaj, dzsemet reggelizett. Aztán bement a törvényszékre és ma... hát igen, ma már azt is megérte, hogy ott feküdt egy mocskos árokban s körülötte kézigránatok robbantak, a feje körül pedig csak úgy süvített a puska golyó.

Az egész nap olyan volt, mint egy szörnyű idegláz. Virág, mámor, a boldogság könnye, aztán egyszerre egy puska lövés, utána a többi, gépfegyver, vad káromkodás, puskatús és halálra vált arcok és...

És most alkonyodik. Ő itt áll egy hatalmas kastély ebédlőtermében, vasrácsos ablakok mögött, amelyeken rézsutosan éppen legutolsó sugarait küldi feléje a lenyugvó vöröses nap. Itt áll egy háromszáz esztendősen vastag falai között s az ablakon át mámoros öröm, szinte eszeveszett boldogság hangjait hallja.

Semmi nyoma mindannak, ami délelőtt és délután történt. A nagy bácskai falu utcáin mindenütt nóta, mindenütt virág, magyar katonákat csókolnak, ölelgetnek és igen, bár a szesztilalmi rendelkezést a bevonuló csapatok parancsnoksága azonnal kiadta, mégis mindenki részeg. Vagy mondjuk, mámoros. Nem is a bortól.

Ének, cigány, kurjongatás. Tánc a falu közepén átvonuló betonúton. Mintha ez a beton néhány órával ezelőtt nem is vérben ázott volna.

Állt az öreg, halálosan néma kastély vasrácsos ablakánál, mint annak egyedüli lakója s nézte a végtelennek tűnő bácskai tájat. Még néhány pillanatig be-aranyozza a lenyugvó nap sugara. Nézte a dús földet, melyek már e kora tavaszi napon is kincsek ígérével nyujtózkodtak.

Olyan békesség ömlött el rajtuk, hogy megdobogtatta a szívet. Valahol a láthatár peremén hatalmas csorda túnt fel.

— Fehér gulya! — mondta ott az ablaknál és tárgult szemmel nézte a ritka, gyönyörű állatokat, melyeknek impozáns tömege méltóságteljes nyugalomban lépkedett a bíborpirosra festett ég előterében. — Fehér gulya! Gazdag emberek lakhatnak ebben a faluban!

A fehér gulya lassan, méltóságosan vonult a látóhatár peremén, aztán eltűnt egy kis cserjés mögött.

Megfordult. A félhomályos, fehérre meszelt terem falain nagy olajfestmények. Krinolinós dámák, éjfelete hajjal. Ugyanilyen sötéttekintetű, fekete férfiak. Némelyik a régi osztrák-magyar monarchia tisztí egyenruhájában.

Állt és nézte. És mindegyre az az érzése volt, hogy ez nem is lehet, ez nem is igaz. Egészen szokatlan elfogultságot érzett. Mi ez? Mi történt vele? Hogyan kerül ő ide?

Persze, a válasz rendkívül egyszerű volt. Mindössze az történt, hogy amikor tegnap délben a törvénytől hazament, behívó várta. „Útasítom... jelentkezék...” És ő annak rendje és módja szerint azonnal jelentkezett. Negyvenhárom éves lévén, nem csapathoz osztották be, futárszolgálatra rendelték és este hétkor hadnagyi egyenruhában már el is indult a szerb front felé. Ez történt. S ő az eseményt határozottan kellemes izgalommal vette tudomásul. Jó beosztás. Pompás Nash-kocsit kapott s a gépkocsizó katonája civilben is ugyanennek a kitűnő Nash-kocsinak

â volánja mellett ült. Megnézte, kinek a kocsija. Ísmertnevű bankigazgatót hordott eddig kényelmesen párnázott ülésén. Most egy kicsit a kocsi is bevonult háborús szolgálatra.

Délután hatkor jelentkezett lakásán a gépkocsizó katona.

Eppen a tükör előtt állott. Délceg, jóvágású, fiatal hadnagyot látott, akin nagyszerűen feszül az uniformis. Egyáltalában nem úgy festett, mint egy idősebb évjáratú tartalékos.

Derúsen Máriára nevetett.

— Nos?

— Vigyázz, mert újra szerelmes leszek beléd!

Géza kamaszos büszkeséggel megölelte.

— Apus, olyan remekül festesz! Mindig egyenruhában kellene járnod!

Felnevetett.

— S elég lesz nektek a hadnagyi gázsi is?

Mosolyogva megcsókolta a feleségét, fiát.

— Vigyázzatok a házra! — mondta és szeretettel megpacskolta az arcukat. — A postát tegyétek az íróasztalomra! Pár nap múlva itthon leszek!

Aztán frissen, felvillanyozva megindult a lépcsőn, könnyűnek, kellemes izgalommal eltöltöttnek érezte magát. Nagyszerű lesz ez a pár nap! Felvillanyozza! És felejthetetlen élményei lesznek.

Az autó mellett feszesen tisztelgett a gépkocsizó katona. Mellette öreg népfelkelő vágta magát vigyázzállásba.

Koszta Gáspár katonásan megállott előtte, ránézett.

— Pilafnik Mihály gyalogos, alázatosan jelentkezem!

Az öreg paraszton meglehetősen bő egyenruha lötyögött, vállán puska.

Koszta Gáspár elhelyezkedett a kényelmes, szürke ülésen, az öreg népfelkelő is felkapaszkodott a sofőrülés mellé és aztán elindultak. Az utasítás szerint Szegeden kellett éjszakáznia s úgy számította, hogy este tíz órára ott is lesznek.

Perszé, nem számolt a légvédelmi elsötétítéssel. Kicsit még új volt ez a háború. Vasárnap reggel jelentette be a rádió, hogy a német-jugoszláv ellentét háborút robbantott ki és most második napja annak, hogy Magyarország is kénytelen volt elindulni. A jugoszláv hadsereget a Bácskából visszavonták, a közigazgatási hatóságok elszaladtak és a terület magyar lakossága teljesen védtelenül volt kiszolgáltatva különböző alakulatoknak. Olyan erkölcsi kötelezettség lépett előtérbe, amelynek minden egyéb szempontot háttérbe kellett szorítani.

Valahol Cegléd táján eszmélt rá Koszta Gáspár dr., hogy nagypéntek van. Érdekes, gondolta, egész héten nem jutott eszembe. Valahogyan hiányzott a hangulata. Holott személy szerint mindeddig semmit sem érzett a háborúból. Vasárnap délután volt ugyan légiriadó, de mindenki azt hitte, hogy csak a szirénákat próbálják, vagy főpróbát tartanak egy esetleges támadás lehetőségére. Senki sem vette komolyan. Budapesten már közel két esztendeje járta a tréfa, hogy míg másutt a szirénajelre egész városok bujnak pincébe, Budapesten mindenki az órája után nyúl, hogy a szirénához igazítsa. Mert Budapesten nem légitámadást jelez, hanem szombat déli egy órát, a sziréna kipróbálásának pontos idejét.

— Csakugyan... — gondolta még ő is a mult szombaton — ... az óráam késik két perccel.

Aztán hétfőn, amikor megérkezett a szegedi, majd siklósi légibombázás híre, kezdték komolyabban venni a szirénákat. Az elsötétítés pedig egyszerűen ráfeküdt a lelkekre. Olyasmi volt ez, amit Budapest nem szeretett és nem szokott meg.

De hogy milyen kísérteties tud lenni ez az elsötétítés az országúton, vidéki városokban, falvakban, azt Koszta Gáspár dr. csak most érzékelte. Sőt, tulajdonképpen az egész elsötétítésről is most vett tudomást elsőízben. Nagy perre készült, bonyolult örökösödési perben képviselt egy kellemetlen álláspontot és minden este ügyfelével tanácskozott, nem jutott ki a sötét pesti utcára.

De most, amikor a kényelmes zakót hadnagyi uniformissal cserélte fel és egy öreg népfelkelő és egy gépkocsizó katona kíséretében bevonultatott autó ülésén robogott a koromsötét országúton, határozottan megértette, hogy az elsötétítés rossz hatással lehet az idegekre.

A háborús állapot külső képét azonnal megkapta, amint elhagyták Budapestet. Végeláthatatlan német gépesített oszlop mellett vezetett az útjuk, mely annál kísértetesebb lett, minél inkább belementek az éjszakába. Szélvész sebességgel száguldottak el mellettük a német acélkolosszusok, tankok, csapatszállító autók, ütegek, motorkerékpárok. Fények, árnyak, halálosan néma emberi arcok villantak meg egy-egy pillanatra, hogy aztán egyszer csak valami okból megtorpanjanak s aztán újra nekiindulva, kezdjék fény- és árnyjátékukat. Legszuggesztívebb az a suhanásszerű hang volt, amit egy-egy rohanó acélkolosszus nyomán akkor hallottak, amikor elvágatott mellettük.

— Ezek holnap már ütközetben lesznek a szerb hegyek között — gondolta, de tulajdonképen még mindig nem tudott belehelyezkedni, hogy ő már nem előkelő ügyvéd-képviselő, hanem katona, tartalékos hadnagy és előreláthatólag huzamosabb ideig az is marad. Valahogyan úgy érezte, mintha egy vidéki törvényszékre menne nem túlságosan fontos, de mindenesetre kellemtelen tárgyalásra, mert mit lehet tudni, ezek a vidéki szállodák néha kétségbeejtőek. Nedves ágynemű, rossz világítás, visszhangos folyosók, tolakodó szobaasszonyok! Aztán azok az éttermek, kávéházak! Brr!

Kecskemét környékén kezdte érezni, hogy mégsem erről van szó. Egyszer csak a kocsi megtorpant, ordító férfihangot hallott, két kezet, mely dühösen, energikusan hadonászott a lámpák fénykörében.

A sofőr dolga, gondolta és nem mozdolt.

De az egyik kéz felszakította az ajtót s a mennydörgő hangot most egészen közlről kapta.

Egy alezredes volt s ő azon vette észre magát, hogy máris ugrik, feszes vigyázz állásban áll és olyan kitanítást kénytelen szótlanul, mozdulatlanul végig-

hallgatni, amit tegnap civilben semmiesetre sem hallgatott volna végig azonnali megtorlás nélkül.

— Hadnagy úrnak kötelessége tudni az elsötétítésre vonatkozó utasításokat! Miért nem gyújtja fel mindjárt a reflektorokat? Csapataimra akarja hozni a szerb repülőket?

Mikor végre megint az autóban ült és tovább robboghatott, kezdett rájönni, hogy Koszta Gáspár, előkelő pesti ügyvéd egy időre nem időszerű. Most bizonytalan időre Koszta Gáspár t. hadnaggyá változott s ennek a változásnak minden következményét viselnie kell. S tulajdonképen még kedvező helyzetben is van, mert futárszolgálatot teljesítvén, mégis bizonyos önállóságot, területenkívüliséget élvez, arról nem is szólva, hogy ez a beosztás tulajdonképen életbiztosítás. Parancsnokságok között autózik és semmi köze a tűzvonalhoz.

Éjfél után érkezett meg Szegedre. Az elsötétített, bombatámadást átélt város már aludt. Ő is azonnal lefeküdt.

Mikor másnap reggel előkelően odadólt a Nashkocsi kényelmes sarkába és parancsot adott a tovább indulásra, a felcsigázott várakozás kellemes izgalmát érezte. A felvidék, majd Észak-Erdély visszatérésének megrendítő jeleneit végighallgatva a rádió helyszíni közvetítésein, a távolságon át is érezte a példátlan élményt, amit az első magyar katonák megjelenése váltott ki Kassa, Komárom, Kolozsvár és Nagyvárad magyarjaiból. Most majd ez az élmény teljes közvetlenségében ömlik át rajta a szerb megszállás alól szabaduló magyarok városaiban, falvaiban. Visszaemlékezett a hallottakra s előre érezte, látta azt a tébolyító örömet, ami ugyanúgy fog kirobbanni ezekből a magyarokból.

Parancsa elsőnek Szabadkára, onnan Zomborba irányította. Még megreggelizett a szegedi Hungáriában, aztán pontosan nyolc órakor Kelebián át indult Szabadkára.

Kelebiáig nem is volt baj. Jó országúton robogott a kocsi, közvetlenül Kelebia előtt gyönyörű fácanoson

vágtak át s amikor a volt határhoz értek, a közvetlen impressziók elterelték figyelmét a minden átmenet nélkül pocsékká váló úttól.

Kellemes izgalommal nézte a határra felállított cementből öntött utatzáró spanyollovakat, útból eltakarított drótakadályokat, a kertilugasszerű jugoszláv határbódét. Aztán előrevonuló magyar oszlopok közé keveredtek és folyton kerülgetni kellett. Végre maguk mögött hagyták az oszlopot és most száguldhattak volna, de ekkor már észre kellett venniök, hogy úttalan utakon hanyódnak, feneketlen sártengerbe vesznek. Szántóföldeken, keskeny csapásokon, parasztházak udvarain át keresték a járható utat és nagynehezen érkeztek meg az első felszabadult városba, Szabadkára.

A honvédcsapatok már bent voltak, itt, gondolta, sajnos, lekéste az öröm első kirobbanását. De érdeklődve tekintgetett az utca két oldala felé. Az érdeklődést azonban hamarosan valami nyomasztó érzés váltotta fel. Mi az? Mintha halott város néma utcáin ment volna óvatosan, lépésben az autó. Sehol ember. Egyetlenegy embert sem látott.

Ezt azzal próbálta megmagyarázni, hogy persze, az egész város bent van a főtéren. Talán most folyik az ünnepség.

Egyszerre csakugyan éljenzés csapott fel. Bent voltak a hatalmasra méretezett városháza előtt.

A téren, az úttest széléig nagy tömeg gyűlt egybe, lelkesen éljenzett, de az az érzése volt, hogy itt valami nincs rendben.

A városháza kapujában rohamsisakos, kézigránátokkal felszerelt honvédek álltak, a puska nem a vállon, hanem a kézben, lövésre készen, mellettük gépfegyverek. S az épület és az éljenző magyarok között kínosan üresre puccolva a széles járda és úttest. Az éljenző tömeget is szuronyos katonák sorfala előzte meg. Valahonnan távolabbról pedig mindegyre gépfegyver kattogás vegyült az éljen zsvajgásába.

Mikor az autó megállt és ő kiugrott, egyszerre vad erőre kapott az éljen! Mosolyogva, kicsit meghatottan

tisztelgett az éljenzők felé, de egy őrmester ugrott hozzá.

— Kérem, hadnagy úr, tessék gyorsan eltűnni a kapu mögött!

Csodálkozva ránézett.

— Lövik a magyar katonákat!

Döbenten hallgatta.

— Lövik a magyar katonákat? Kik? Honnan?

— Civil szerbek a házakból, padlásokból!

A kapu döngve becsapódott mögötte.

Csend. Riasztó némaság, elszánt tekintetek. És készült figyelés. Gépfegyver és gépfegyver. Golyószórók. Csövével valamennyi a kapura irányítva.

— Mi van itt?

— A szerb hadsereg visszavonult, de a padlásokon civilek bujnak puskával, kézigránátokkal.

— Civilek?

— Akiket ide telepítettek. Dobrovoljácok vagy csetnikek, fene tudja hogyan hívják őket. Csak annyi biztos, hogy civilek és lövik a honvédeket.

Az utcáról vad, gyűlölködő ordítás csapott fel.

A kapu nyílt.

Két derekának irányított szuronyos puska között halálra vált arcú, sötét tekintetű legényt vezettek be. Kezeit a levegőbe tartva, halálsápadtan állt a honvédek között. Mögötte hozták a puskáját, amivel egyik padlásra megtalálták, amint a cserepek közül lövöldözött. A puska agya levágva, a cső fele is leszerelve. Hogy el lehessen dugni a kabát alatt.

Kosztá Gáspár dr. hadnagyi egyenruhájában állt a kapu alatt, nézte ezt az immár halálra vált arcot és hallotta egy tizedes jelentését:

— Őrmester úrnak alázatosan jelentem, lövésen értük. Itt a városi bérpalota mellett az egyik padlásra volt.

— Vigyék!

— Na, gyerünk!

A lövésen ért legényt a szuronyok között elvitték az udvar felé.

— Nagyszombat... — jutott Koszta Gáspár eszébe. — Nagyszombat van. Feltámadás. Máskor ilyenkor körmenet, tavaszi ünnep...

Távrolról újra géppuskakattogást hallott.

Megindult a lépcsőn a parancsnokság felé.

Különös, nyirkos hideget érzett a tagjaiban. Rideg szobába vezették. Leadta az iratokat.

— Innen hová mész? — kérdezte a segédtsízt.

— Zomborba.

— Vigyázz, hogy merre mész ki a városból. A kórház körül nagy lövöldözés van. Lehetőleg kerüld a szerb városrészeket. Legokosabb, ha vezetőt kérsz. Persze, megbízhatót!

Feszesen tisztelgett és indult. A kapu alatt megállt.

— Vezetőre van szükségem! Aki kivisz a városból!

Egy sápadt, zömök civil ugrott oda.

— Én voltam, kérem, a rendőrkapitány — intett egy másik civilnek. — Te felszállsz az autóra és biztos utakon kivezeted a tiszttal Zombor felé.

Koszta Gáspár dr. tisztelgett.

— Köszönöm!

Kilépett a kapun. A tömeg megint éljenezni kezdett.

A kocsit ott állt az úttest szélén, közel az éljenző tömeghez. Az úttesten feltartottkezü embereket hoztak szuronyok között. Cigaretára akart gyujtani és észrevette, hogy üres a tárcája.

A katonához fordult.

— Van itt trafik?

— A sarkon. A városi kávéház bejáratánál.

Elindult. Egyedül az üresen tartott széles járdán. A kordon mögül éljeneztek.

— Magyar tisztt! Magyar tisztt!

De nem tudott örülni az éljeneknek. Mintha gombóc lett volna a torkában.

A trafikot azonnal megtalálta. Vardart vásárolt. A trieszti gyorsan szokta meg, amikor nyaranta az

olasz tengerpartra utazott. Az út jugoszláv szakaszán a vonaton árusították. Aztán újra kilépett az utcára.

Néhányan éppen belépni készültek. Egy idősebb férfi, jobb iparosfajta, két karja kitérült feléje.

— Testvér! Testvér!

Kosztá Gáspár meghatottan állt meg. De ebben a pillanatban kemény hang hallatszott.

— Testvér? Most testvér? Húsz évig nem akartál magyarul tudni!

Az idős férfi riadtan odakapta a fejét.

— Hogy én nem akartam?...

Kosztá Gáspár gyorsan továbbment.

De még hallotta a hangfoszlányokat.

— Most egyszerre magyar lettél? Eddig persze...

Úgy látszik, a dolgok nem olyan egyszerűek.

Autója mellett ott állt már a civil, akit a volt rendőrkapitány ajánlott, hogy megmutassa a biztos utat.

A kordon mögül egy kéz nyúlt ki az övé után. Oda nézett.

— Tiszt úr! Ez szerb detektív volt, vigyázzon!

Mit csináljon? Beült a kocsiba.

— Maga kívül feláll a hágcsóra és mutatja az utat.

Kivette fegyverét. Hangja éles volt, határozott.

— Figyelmeztetem, hogy a kezemben töltött revolver van! Mehetünk!

Az autó elindult. Eljeneztek.

Mikor a Zombor felé vezető országúton ezekre a percekre visszagondolt, megrázkódott.

— Úgy látszik — mormolta —, ez nem virágesős bevonulás.

Aztán behúzódott a kocsisarkába és behúnyta a szemét.

Különös fáradtságot érzett. Álmoságot.

— Furcsa — mormolta —, már a régi háborúban is, ha valami készült, mindig álmos voltam.

Elnevette magát. Aztán nagyot ásított és csakugyan elaludt.

Arra ébredt, hogy a kocsi nagyot zökken és megáll. Kicsit kábult volt. Láttá, hogy két kocsi áll előttük. Az egyik pesti szürketaxi, az óráját fekete vászos vászon borította. Éppen kiszálltak utasaik. Az egyikből két hadnagy és egy zászlós. A másikkól egy százados.

Egyébként se távol, se közel nyoma sem volt falunak, városnak.

— Mi van?

A sofőr kiszállt, tisztelgett a tisztiek előtt.

Jobbra, balra feneketlen sár. Nyirkos, kora tavaszi szél fujt.

Gépkocsizó katonája visszajött.

— Ezen az úton nem lehet továbbmenni. A tiszturak a haditudósító századtól vannak.

Kiszállt, bemutatkozások.

— Szóval, te futár vagy! — A százados bosszúsan nézte a reménytelen országutat. — Az első alkalom, hogy megelőzhetnénk a bevonuló csapatokat! Hogy az ember megnézhetné a várakozást, az első izgalmat! S most itt van ez az átkozott út, az ember tehetetlen!

A két hadnagy budapesti újságíró volt, ismerte a nevüket. A zászlós filmoperatőr. Szanaszéjjel mentek, hogy valami megoldást keressenek.

— Borzasztó! — mondta a százados. — Végre itt van egy színmagyar falu, az ember első kézből kapná a benyomásokat és...

— Tulajdonképen milyen falu előtt állunk?

— Bács hídvég. Tizenyolc-tizenkilencezer lakosa van.

— Csupa magyar?

— Legalábbis az volt. Persze lehet, hogy azóta ide is betelepítettek egy pár szerbet.

Az egyik újságíróhadnagy messziről kézzel-lábbal integetett.

— Halló! Idáig el tudják hozni a kocsikat?

A gépkocsizó katonák az utat kezdték vizsgálni, a százados tölcserít csinált a két kezéből.

— Mi van?

— A vasúti sineken bejuthatnánk a faluba.

Mutatta, hogy ott futnak a sinek.

A százados izgalomba jött.

— Indulás! — kiáltott a sofőröknek és a két autó hörögve, köpködve nekivetette kerekeit a sűrű, fekete sárnak.

— Próbálja maga is! — intett Koszta Gáspár gépkocsizó katonájának és cigarettára gyujtott.

A három kocsi dagasztani kezdte a sarat és nagy kinnal eljutott a sinekig.

— De a töltésre hogyan jutunk fel?

— Valamennyien nekifekszünk!

Félórai küzdelem után a három kocsi egymás mögött sorakozott a vasúti sineken, rosszat sejtető talpfákon.

Elöl a százados kocsija. Egyik újságíróhadnagy ült be hozzá. A másik hadnagy és a filmes-zászlós sorakozott másodiknak és mögöttük indult az ő kocsija.

— Haj! — sóhajtott sofőrje. — Ha ezt a civil gazdám látná!

Úgy tántorogtak, ugráltak, táncoltak a talpfákon, hogy mind a két kézzel kapaszkodni kellett.

Körülbelül félórája tartott az út, amikor egyszerre egy biciklistát láttak. A százados kocsija azonnal megállt.

— Hé!

A biciklista bukdácsolva rohant feléjük. Parasztlegény.

— Mennyire van még a falu?

— Tíz perc! — csillogott a szeme. — Az egész falu a templomnál vár! Jönnek már?

— Jövünk! Mikor mentek ki a szerbek?

— Ma hajnalban! Van ám diadalkapu! Egész délelőtt azt csináltuk! A plébános úr mondja a beszédet. De a szerb pap is beszél. Hallottuk a rádióban, hogyan volt Erdélyben!

— Az út végig ilyen rossz?

— Még száz lépés! Aztán már lehet járni rajta!

— Indulás! — adta ki a parancsot a százados és a kocsik újra elindultak.

— No, ezt a száz lépést még kibírjuk valahogyan.

A legénynek különben igaza volt, úgy száz lépés távolságban az út megjavult. A kocsikat óvatosan levezették és most már sima úton futottak. Távolról már az első házak is feltűntek. Koszta Gáspár érezte, hogy az izmai megfeszülnek! Kíváncsian nézett jobbra-balra.

Templomtornyokat látott, házakat, egyre többet, egyre sűrűbben.

— Ez falu? — vélekedett a sofőr. — Tessék nézni, hadnagy úr! Egész város! Csuda muri lesz itt! Én ősszel ott voltam Erdélyben! Azt a tíz napot úgy bőgtük végig!

Ekkor futott be a százados autója az első házhoz.

És Koszta Gáspár dr. ekkor gondolta először, hogy ez nem is lehet, ez nem is lehet igaz. Ő tegnap még a Hangliban reggelizett, nem lehet, hogy most kézigránátot vágnak hozzá és mind a négy világtáj felől golyó süvít feléje.

Mert ez történt.

Az első kézigránát akkor robbant, amikor a százados autója befutott az első két ház közé. Senki, egyetlen lélek sem járt az utcán, egyszerre csak valamelyik padlásablak felől valami fekete tárgy repült feléjük, vagy öt lépéssel a százados autója előtt ért földet, füst, láng, detonáció. Az autók olyan döbrent hirtelenséggel állottak meg, mintha valami hatalmas mágnes odarögzítette volna őket.

A levegőben már három-négy új kézigránát repült.

És hallatszottak a puskalövések. Sőt, mintha gépfegyver is.

— Géppuskájuk van! — hallotta a százados hangját. Aztán csak azt látta, hogy az előttük álló kocsik ajtajai kicsapódnak s utasaik mélyen lehajolva, rendkívül gyors, ugrásszerű lépésekkel eltűnnek az útszéli árok mélyén. Koszta Gáspár kegyetlenül nagyot káromkodott. Húsz év óta nem csinálta. De persze azonnal ő is ugrott, egy pillanattal később valamennyien, tiszték és gépkocsizó katonák, ott feküdtek egymás mellett.

A százados magánkívvül káromkodott.

— Az ember nem tudja, hogy hova lőjjön! Sehol egy lélek, csak repül a kézigránát! A tetőket figyeljétek!

Előlről, hátulról, jobbról, balról csak úgy zuhogott a kézigránát, füttyült a golyó és nem lehetett viszszalóni. Teljes kiszolgáltatottság.

Kosztá Gáspár dr. döbbenete már elmúlt. Élesen figyelt. Egyszer csak látja, hogy a szemben levő ház tetején felemelkedik egy cserép, aztán „pakk“, eldördül a lövés.

— Ott! — kiáltotta és azonnal lőtt. Nyomában még néhányan.

De a százados leintette.

— Csak akkor lőni, ha biztos cél van!

Hát biztos cél nincs. Szeme olyan éles volt, hogy a falevelek rezdülését is észrevette. De semmi, még a cserép emelkedését sem tudta mégegyszer megfigyelni. Ezzel szemben tovább zuhogott a kézigránát és egyre közelebb csapódtak a puszkagolyók.

Némán feküdtek egymás mellett az árok szélén, a százados, a két újságíróhadnagy, a filmes-zászlós, három sofőr és három öreg népfelkelő. Meg Koszta Gáspár dr.

— Mennyi töltény van nálatok? — hallotta a százados hangját.

Vagy hatvanat számoltak össze. S ebből kilöttek már tizet.

— Szerencse, hogy a háztetőkről lőnek! Nem tudnak célozni.

De a becsapódások ott porzottak az árok szélén. S egy legényt láttak, amint átszaladt az úttesten. A százados utána lőtt. Nem talált.

Talán tíz percig tartott a lövöldözés. Akkor egyszerre, mintegy jeladásra, megszűnt.

Egyelőre nem mertek mozdulni. Mi van emögött? Koszta Gáspár dr. a terepet figyelte.

Körülbelül tíz lépésnyire tőlük jobbra, álltak az első utcába sorolt házak. Mögöttük kétszáz lépés tá-

volságban tanyaház. És velük szemben deszkapalánk húzódtott.

Egyszerre egy ötlete támadt. Lassan, óvatosan a hátára feküdt és odaszólt az egyik öreg bakának.

— Add ide a puskát! — Most már nem volt civil, előkelő ügyvéd-képviselő. Egyik pillanatról a másikra katona lett.

Az öreg népfölkelő odanyújtotta a fegyvert.

— A sapkátat is!

Aztán a sapkát a puska végére tűzte és óvatosan feldugta az árok szélén, mintha egy honvéd emelkedő sapkás feje lenne. A századossal együtt mindenki feleje fordult.

— Ha lesben állnak, löni fognak rá!

De a sapka ott magasodott könnyű célnak és lövés nem dördült.

Koszta lassan visszahúzta.

— Úgy látszik, elfogyott a töltényük!

Még egy pillanatig figyeltek, aztán a százados hangja hallatszott:

— Gyorsan a kocsikba és rákapcsolni! Be a templomhoz, ahol a magyar lakosság gyülekezik!

Valamennyien egyszerre ugrottak.

A következő pillanatban vad ordítás, az egyik sofőr keze a palánk felé lendült.

— Ott! — ordította.

A százados már vadul lőtt.

Most derült ki a csend titka. Felfedezték, hogy csak néhányan vannak. A puskás szerb partizánok elbujtak a padlásokról, a palánk mögött rajvonalba fejlődtek és éppen rohamra indultak.

— Vissza az árokba! — ordította a százados s az első rohamozók már kúsztak felfelé a palánkon, hogy átvessék magukat és megrohanják őket.

Vagy harminc-negyven fej magasodott fel a palánk tetején.

— Túlerőben vannak — mondta az egyik újságíróhadnagy. — Ha nem jön segítség...

Koszta Gáspár dr. nem érzett félelmet. Hideg fejjel célzott. De úgy érezte, elérkezett az utolsó perc.

Azok ott a palánknál legalább ötszörös túlerőben vannak, nekik alig van töltényük, a harc kimenetele nem lehet kétséges. Mindenesetre célzott és lőtt. A bekecses legény leesett a palánk tetejéről és mozdulatlanul elterült. Koszta Gáspár már újra célzott. Most eszébe sem jutott, hogy ő pesti ügyvéd és tegnap még a Hangliban reggelizett.

A rohamozó partizánok közül huszan már ideát voltak és vad rohamban száguldottak az úttest felé, melynek túloldalán az árok szélén ők feküdtek.

Ketten-hárman elvágódtak a lövésekre, helyükbe azonban újak léptek a palánk mögül s csatlakoztak a rohamozókhoz.

— Még három perc — állapította meg tökéletesen tiszta fejjel Koszta Gáspár dr. —, aztán mindennek vége.

Semmiféle félelmet nem érzett. Csak arra ügyelt, hogy az utolsó töltényt ne lőjje ki. Azt magának szánta. Élve nem akart a kezükbe kerülni. Az első világháborúban harcolt a szerb fronton és egynéhányszor látta, hogy a komitácsik miképpen végeztek azokkal, akik a kezükbe kerültek. Hát az utolsó golyó magának kell. Ha más kiút sehogy sem lesz.

A támadók első vonala már majdnem az úttestnél volt.

Ebben a pillanatban érkezett meg a segítség. És egyszerre két oldalról. A falu felől puskákkal felszerelt magyar parasztok rohantak s ugyanakkor az országút felől berobogott a budapesti gyorshadtest elővédje. Pillanatok alatt leugráltak autóikról, már roptak a puskák, gépfegyverek és öt perccel később néma csend volt.

A sebesültszállítók három-négy sebesült honvédet vittek óvatosan az autók felé. A palánk lábánál bekecses, polgáriruhás partizánok feküdtek mozdulatlanul. Karjukat hanyattfekve szétvetették és mellettük ott feküdt a puskájuk.

Koszta Gáspár felemelt egyet. Bólintott.

— Mint Szabadkán...

Levágott puskatús, lereszelt puszkacsó. Hogy elférjen a bekecs alatt.

A százados már sürgette embereit.

— Gyorsan a kocsikba! Legyünk a templomtéren, mire a bevonuló csapatok megérkeznek!

A haditudósító autók már indultak is.

Kosztá Gáspár intett a sofőrnek. Gyerünk mi is.

Most, itt, az évszázados kastély vastag falai között, amikor visszagondolt rá, már úgy tűnt, mintha nem is lett volna igaz, mintha csak álmodta volna. Ezt is, a mámoros lelkesedést is, amellyel a templomtéren kirángatták autóikból, hogy öleljék, csókolják, tapogassák őket. És igen, a második támadást is, ami akkor indult, amikor a plébános után éppen a szerb pap mondta az ünnepi beszédet.

Akkor is pontosan úgy kezdődött. Padlásról, palánkok mögül.

A pap elsápadt.

Az ezredes energikusan egyik tisztje felé intett, aztán a papra kiáltott:

— Tovább!

A pap hangja megbicsaklott. De tovább beszélt.

Az egyik katonai alakulat már rohant a házakba, padlásokra, palánkok mögé.

Vad lövöldözés. A sor szélén egy honvéd meg-ingott. Aztán hanyattesett.

Ketten felkapták és hátravitték.

A pap sápadtan befejezte.

A csapatok mozdulatlanul, zárt alakulatban álltak a tér közepén.

Már az ezredes kurta, kemény szavai hallatszot-tak. Válaszolt az üdvözlésre.

Azután sapkájához emelte a kezét és a segéd tisztje felé fordult.

— Tisztogatni! Aki polgáriruhás egyént lövésen érnek, nincs kegyelem!

Ismét tisztelgett, parancsszavak csattantak és a tér egyszerre felbomlott, súlyba kapott fegyverekkel szanaszét rohanó osztagokra.

Koszta Gáspár egy palánk mellett állott. Kezében revolver. Még mindig ropogtak a puskák.

A templom tövében már feküdt egy kurtapuskás, bekecses szerb paraszt.

A községházára egymásután vitték a sebesült honvédeket.

— Czrnogorácok! — kiabáltak felháborodva a parasztok. — Telepesek! Csetnikek meg dobrovoljácok!

Ebben a pillanatban egy éles paraszthang süvített át a téren.

— Ez a vezér! Csetnikvezér! Ez csinálta!

Egyszerre vagy tíz puska dörrent.

Koszta Gáspár csak akkor látta meg, amikor két kezével már a levegőbe kapott.

Nem paraszt volt. Magas, karcsú férfi, kis angol bajusszal. Éppen befordult a templomtérré. Kezében puska. A dörrenésekre a levegőbe kapott, aztán elvágódott.

Tíz perc múlva csend. És most, alkonyatkor, már nyoma sem volt mindennek. Ő itt állott az üres kastélyban s a nyitott ablakon a mámoros öröm hangjait hozta a szél. A betonon csárdás járta.

Koszta Gáspár az órájára nézett.

Alig huszonnégy órája, hogy elindult Budapestről. Lehet, hogy mindez vele történt?

Az órájára nézett. Vacsorára a magyar paphoz hivatalos. Korán van még. Nem érezte jól magát itt az üres falak között. Pedig a kastély szép volt, barátságos, a kandallóban hatalmas fahasábok égtek.

De halálos volt a némaság. Valahol a cselédházban ott a sofőrje. Nyilván ott ül egy padkán az öreg népfelkelő is, de itt a kastély falai között senki, senki.

Mikor odakünn a templomtéren elült a lövöldözés, egy magyar nemzetőr hozta ide. Az utat csak másnap reggel folytathatja, Zombor felé, valahol kell éjszakai szállást.

A magyar pap mondta, hogy ide szállásolják.

Az út nem volt hosszú. Alig pár lépést mentek a templomtértől, a kastély kőkerítése belesorakozott az utca házai közé. Amikor megálltak a nyitott kapu előtt, túl a sarjadó fűvön meglátta az öreg falakat. Ott sárgállottak öreg fák között. De már akkor megütötte: sehol senki.

Szóttlanul ment a piros-fehér-zöld karszalagos paraszt mögött, aki hosszasan csengetett az ajtón. Hallotta a csengő rekedt vijjogását.

Nem jött senki.

Újabb csengetés.

Aztán a nemzetőr megindult a cselédház felé.

Kosztá Gáspár dr. állt az ajtó előtt. Sütött a nap. Friss tavaszi szagokat érzett. Kilátott az utcára, látta a parasztházakban elszállásolt katonák vonulását, néha szuronyok között, feltartott kézzel egy-egy bekecses paraszt tűnt fel. Ugyanígy egy szerb katonát is látott.

De egyetlen hang sem jutott el a füleihez. A falu, melyre váratlanul csapott le a lövöldözés és a másfélórás utcai harc, még nem ocsudott fel a görcsből. A harci zaj most elült, de egyelőre nem tudott még kirobbanni az a mámor, amit az első lövés kemény kattanása fojtott belé. A parasztok némán, riadtan állottak kapuikban, kerítésük mögött. Meredt szemekkel nézték, amint egymás után szuronyok között hozták azokat, akiket fegyverrel kezükben fogtak meg a padlásokon, palánkok mögött.

Kosztá Gáspár dr. állt a néma kastély ajtajában és várta, hogy valakit hozzanak, aki ajtót nyisson. Mellette szóttlanul, sápadtan a sofőrje és az öreg népfelkelő.

Végre lépéseket hallott. Sötét tekintetű nő jött a nemzetőr mellett, kezében kulcsosomó. Köszönés nélkül az ajtóhoz ment és kinyitotta.

— Maguk jöjjenek velem — mondta a nemzeti karszalagos paraszt. — A cselédházban kapnak szállást. A színben lesz helye az autónak is.

A sofőr és az öreg népfelkelő elindultak. Kosztá Gáspár belépett az ajtón.

Nagy, visszhangos, kőcockás padozatú előszobán mentek át, a falakon aggancsok, vadászképek. Nehéz asztal, székek.

A szórtlan cseléd a nagy ebédlőterembe vezette. Aztán megállt.

— Köszönöm! — mondta Koszta. — És hol alhatom?

A cseléd kinyitott egy ajtót.

— Itt.

A koratavaszi hűvösséget a kandallókban lobogó hatalmas hasábok teljesen eltűntették, kellemes meleget érzett.

— A gazdái?

A cseléd hallgatott.

— Azt kérdeztem, hol tiszteleghetek a gazdáinál?

A ház úrnője?

Idegen hangsúllyal jött a kurta válasz.

— Nincs itthon. Elutazott a kisfiúval.

— S a ház ura?

Csend.

— Nem hallotta? Vagy nem érti? Az urat hol találom?

— Agyonlőtték!

Döböntően ránézett.

— Hogy a...

— Agyonlőtték.

— Kik?

Csend. Semmi válasz.

— Ki van itthon?

— Senki.

A cseléd kiment.

Koszta Gáspár dr. egyedül maradt. Most kicsit elfogult volt. Körüljárta a hatalmas ebédlőt a vastaglapú asztalt, nehéz támlásszékeket, megállt a falakat borító sötéttekintetű képek előtt. Egyik magas, fekete süvegű, szerb papot mutatott. Mellette tiszt, fehér osztrák tisztruhában. Aztán megint nők. Nagyon szépek. Koromfeketék. Csak a szemében, a pillantásában ült mindegyiknek tragédia. Állt a képük előtt és min-

den szempár mögött feneketlen, fekete mélységeket látott.

— Szerb asszonyok. A szemük tud tűzben égni és lángot szórni!

Megborzongott. Szerelem egy ilyen asszonnyal! Ezekkel a szemekkel nem lehet játszani, flörtölni, ezekbe csak bele lehet veszni, vagy meg kell örülni tőlük.

Amint egyik képtől a másikhoz ment, hallotta a lépései kongását. S egyre a cseléd sötét hangja visszhangzott fülében.

— A ház úrnője?

— Nincs itthon. Elutazott a kisfiúval.

— S a ház ura?...

— Agyonlőtték.

Milyen kevés szó. S hogyan megsűrűsíti a levegőt körülötte.

Óvatosan, mintha valakinek az álmára vigyázna, belépett a másik szobába.

Nehéz barna ágy. Öreg diófa. Csipkefüggöny.

Nyilvánvalóan vendégszoba. Hiányzott belőle az a melegség, közvetlenség, ami minden szobából felcsap, ahol állandóan laknak. Seholy semmi nyoma, hogy ebben az ágyban az elmúlt éjszaka is aludt valaki.

De itt is tűz égett a nagy, fehér kályhában. Készültek rá, hogy a szobának estére lakója lesz.

Még egy ajtó nyílt belőle. Kinyitotta. Nagy fürdőszoba. A kályha forrón dohogott.

Hirtelen heves vágyat érzett, hogy leszórja magáról a ruhát és a meleg vízbe üljön. Heves vágyat érzett, hogy kemény kefével súrolja végig magát.

Keze már a csapon is volt s a következő pillanatban vastag sugárban, gőzölögve zuhogott a víz a fehér fürdőkádba. Pillanatok alatt levetette ruháit a nehéz, nem fürdőszobába illő barna székekre, aztán beszállt a gőzölögő meleg vízbe. Jólesően nagyot lélezett.

A víz még mindig zuhogott, elnyomott minden más hangot. Keze lassan kinyúlt a csap után és egyet csavart rajta. A zuhogás elhallgatott.

S most egyszerre harsány induló hangjai értek a füléhez. Olyan erővel, olyan közelségből, hogy akaratlanul az ablak felé kellett fordulnia. Pesti, világítóudvarra nyíló ablakú fürdőszobákhoz szokott. Meglepetten nézte a falu utcájára néző nagy ablakot.

A propagandautó — állapította meg — megérkezett.

Az induló harsányan szólt, aztán egyszerre vége szakadt. A következő pillanatban új dal szállt a rádióautó hangszóróiból. „Horthy Miklós katonája vagyok...”

Ült a kádban, szappanozta magát, csobogott a víz. Talált egy kefét, súrolni kezdte a testét. Aztán még egyszer alámerült, majd kilépett a kőkockákra és beburkolózott az odakészített lepedőbe.

A rádióautó lemeze még mindig harsogott, de most már éneklő hangokat is hallott. Parasztleányokat, parasztleányeket.

Hódító útjára elindult a mámor. A nyomás, mely ott a templomtéren a lelkekre ült, kezdett oszlanı és már itt is, ott is kibuggyanóban volt az érzés, amelyet olyan szorító vasmarokkal préselt beléjük vissza a váratlan első lövés és mindaz, ami utána következett.

Koszta Gáspár dr. rettenetes éhséget érzett. Reggel óta nem evett. Szegeden a Hungáriában reggelizett, aztán Szabadka következett, az a szörnyű félóra a vasúti síneken, majd a támadás a falu szélén, a halálverejték, egy órával később az utcai harc. Eszébe sem jutott, hogy már késő délután van, nem ebédelt.

Most rettenetes erővel támadott rá az éhség. Kicsit úgyis sok a sava, ezt már az orvosai is megállapították, az az ostoba maró éhségérzet otthon egyre gyakrabban jelentkezett. Hja, ha az ember elmúlt negyvenéves... De hol és kitől kap itt valami enni-valót?

Csakúgy a lepedő csavarva, belépett a hálóba, onnan az ebédlőbe. Szeme megvillant. A nagy asztal egyik vége terítve volt, kenyér, sonka, szalonna, kolbász. Bravó!

A sötét tekintetű cselédlány szótlanul éppen kiment a szobából.

Gyorsan felöltözött. Aztán farkaséhesen enni kezdett.

Az ablakon a lenyugvó nap vörös sugarai játszottak. S a sugarakkal együtt egyre szélesebb kévében ömlött be a vastag falak közé a felocsudott falu mámoros felkurjantása. Nem hangosan, hanem megszűrve érkeztek a hangok, de ott voltak és valami különös, megmagyarázhatatlan hangulatú aláfestést adtak ennek a néma kastélynak és magányos lakójának.

Kosztá Gáspár dr. felállt az asztal mellől. Oda lépett az ablakhoz, hogy kitekintsen az egyre féktelembb örömben táncoló falura. De az ablakok nem az utcára néztek, hanem hátra, a végtelenbe nyuló bácskai határra. Ez volt az a pillanat, amikor a nap még egyszer vörös aranyba foglalta a láthatár peremén méltóságteljesen baktató fehér gulyát.

— Fehér gulya! — nézte, gyönyörködve Koszta Gáspár dr. — Gazdag emberek lakhatnak itt.

Azután a nap lebukott a láthatárról és lassan sötétedni kezdett.

— Este van...

Kosztá Gáspár dr. a köpenye után nyult, magára vette, rácsatolta a revolvertáskát tartó derékszíjat, fejébe nyomta a tiszti sapkát és elindult a magyar paphoz, aki meghívta vacsorára.

Most nem volt éhes, a pap személye sem vonzotta túlságosan, hiszen alig ismerte, éppen csak néhány szót beszélt vele a templomtéren. De úgy érezte, megbántaná, ha nem menne el.

Azután pedig alig tudta már elviselni azt a némaságot, ami a lakatlan kastély vastag falaiból áradt. Ezek a falak állandóan négy mondatot zuhogtattak a fülébe:

— A ház úrnője?

— Nincs itthon, elutazott a kisfiúval.

— A ház ura?

— Agyonlőtték!

III.

A vigasság hangjai a templomtér felől hallatszóttak. A hosszú, széles falusi utcára már ráborult az este.

Kosztá Gáspár a hűvös áprilisi szélben ott állt a kastély kapujában és nagy lélekzetekkel szívta magába az üdítő levegőt.

A kis házak ablakaiból már minden irányban fény szivárgott. Villanyfény. A kapukban, udvarokban mindenütt katonákat látott. Nyitott zubbonyban, ingujjban, mosakodva, egyedül és falubeliectől közrefogva.

Az egyik szájharmónikán az új nótákat játszotta a csodálva figyelő magyar parasztoknak. De hangjai alig jutottak el hozzá, elnyomta a templom felől hangzó cigányzene, kurjongatás.

Úgy érezte, jól esnék még egy kis séta a hűvös, friss esti szélben. Lassan elindult az utcán lefelé.

A kerítések mögül, házakból vidám nevetés, nótaszó, bakák, lányok hancurozása követte.

— Mi lenne itt, — gondolta — ha az örömet nem zavarta volna meg a lövöldözés!

Végigsétált a hosszú főutcán, aztán befordult egy keresztutcába. Ide már csak egészen halványan kúszott utána a mámoros öröm, kurjongatás kakofóniája.

Már megtett vagy ötven lépést, amikor egyszerre döbbenten megállott.

Mi van itt? Hát ez miféle utca?

Mintha nem is ugyanabban a faluban járt volna. Halálos némaság.

Az ablakok sötétek, a kapuk elrekeszelve.

És sehol egy ember. Sehol egy ember.

Állt a néma utcán és egy kis szorongást érzett.

Egyszer csak nyílt az egyik ajtó, egy pillanatra sötét tekintetű, fekete arcot látott. A két szempár másodpercre egymásba kapcsolódott, aztán a kapu megint bezárult. Hallotta a retesz kemény csattanását.

Egy katona jött szemben, gallérja nyitva, sapkája a feje bubján, kezében csajka.

Amikor a tisztet meglátta, gyorsan fejetéssel tisztelgett.

— Miféle utca ez? — intette oda Koszta Gáspár.

A katona megállt, kihúzta magát.

— Ez szerb-utca, jelentem alásan.

— Úgy! Szerb utca.

— Igenis. Leginkább telepések, amint hallom. Úgy hozták ide őket és földet adtak nekik. Leginkább innen kerültek ki a lövöldözők!

— Sokan voltak?

— Hát... éppen eleget találtunk ezekkel a levágott puskákkal!

— Mi van velük?

— Azokkal már semmi! Aki civil s katonára lő, tudhatja, hogy...

— Persze, persze!

Koszta Gáspár kezét a sapkájához emelte, a baka feszesen összevágta a bokáit és tovább ment.

Ő is megfordult.

S a sötét, néma házak közül visszament a főutcára. Már végig minden lámpa égett s a templomtér körül úgy megdagadt az ünneplő tömeg, hogy egy része kiszorult a betonútra.

Messziről látta őket, amint a csárdást ropták. Úgy látszik, itt ma este nincs légvédelmi elsötétítés.

Pontosan nyolc óra volt, amikor belépett a magyar paphoz.

— Értsük meg egymást, főtisztelendő uram! — Koszta Gáspár a pap felé hajolt. — Én a polgári életben ügyvéd vagyok. Jogász. Politikával is komolyan foglalkozom! Én nem jól hangzó hazafias frázisokat kérek, hanem hű képet a valódi helyzetről. Mi van itt a Bácskában, szerb-magyar vonatkozásban! Mi volt az elszakítás előtt, mi volt az elszakítás alatt és milyennek képzelem a jövő együttélést?

Már túl voltak a vacsorán, kettesben ültek az öreg fotelekben. A pap keze kicsit tanácstalanul rebent meg.

— Nehéz kérdések!

— Nem tudok szabadulni attól a képtől, amit látam. Az egyik utcában mámoros boldogság, a másik

utcában halálos csönd! A szerbek úgy érzik, hogy az elmúlt évszázadokban olyan rossz dolguk volt nálunk? Délben fegyverrel támadtak ránk s most, amikor nem tudták lövéseikkel megváltoztatni a helyzetet, házaik mélyén gyászban ülnek?

Az öreg magyar pap nem-et intett.

— Ezt a részét kapcsoljuk ki. Akik délben lövöldöztek, azok nem a mi szerbjeink, nem bácskai szerbek.

— Hanem?

— Délszerbiából, Montenegróból idetelepített emberek. Akik itt földet kaptak, beleszoktak a jólétbe és most érezték, hogy itt nem maradhatnak, vissza kell menniök, mert a föld őket jog szerint nem illeti. Primitív emberek. Fekete hegyek ősi világából jöttek, azt hitték, ha ők a palánkok mögül, fák tetejéről, padlásokról lövöldöznek, megfutamíthatják a magyar hadsereget s megmenthetik az ajándékba kapott földjeiket. Nem sikerült. Természetes! Csak ilyen primitív emberek hihették, hogy sikerülhet. Az életükkel fizettek érte. Háború van. Abban az utcában laktak, ahol olyan halálos csönd fogadta. Annak az utcának ma gyásznája van. De ezeket az embereket nem szabad a szerbek mértékéül elfogadni. A mi szerbjeink abban a lövöldözésben nem vettek részt.

Kosztá Gábor feszülten hallgata. A térről az öröm tombolásának hangjai törték át a szoba csendjét.

— Főtisztelendő úr azt mondta, „a mi szerbjeink“. Kiket ért ez alatt?

— A bácskaiakat.

— Azok magyar érzelműek?

A pap megint a fejét rázta. A téren harsogott a propaganda-autó.

— Bocsásson meg, ezeket a kérdéseket nem lehet ilyen egyszerűen megfogalmazni! Azok is szerbek. Éppen olyan szerb érzelműek, mint az előbbiek. De egészen más a gondolkozásmódjuk és egészen mások az eszközeik. Már kultúrkörből kerültek ki. A mienkből, a nyugatiból. Pillanatig sem hiszik, hogy ha lövöldöznek a háztetőkről, megfordíthatják a történelem kerekét. Azután meg az elmúlt huszonkét esztendőből is

levontak egynéhány tanulságot! Magukon kívül voltak a boldogságtól, amikor egyesülhettek Szerbiával, aztán lassan rájöttek, hogy csalódás érte őket. Valahol tévedtek. Azt hitték, hogy Szerbiának ők kellene és rá kellett jönniök, hogy csak a zsiros bácskai földjük kell. Személyüknél sokkal többet jelent Belgrád számára a gabonájuk. Rájöttek, hogy nyugati gondolkozásukat odaát idegenkedés fogadja. Szerbia és Bácska között vastag fal áll. S akik tegnap még Belgráért lelkesedtek, lassan új mozgalmat kezdtek elindítani. A volt magyarországi területekből alakítsanak vajdaságot, autonóm, külön egységet, mely együtt él Szerbiával, de sorsát maga, a saját emberei által irányítja. Tetszik érteni? Szó sincs róla, hogy magyar érzelműek volnának. Szerbek ők. Csak nem olyan szerbek, mint a nagy víz másik partján élők. Nem akarták, hogy azok irányítsák őket, de hazudik, aki azt állítja, hogy Magyarországot várták vissza. A mi számunkra mindenestre van egy nagy előnyük.

— És pedig?

— Gazdag emberek. A gazdag ember félti a vagyonát. Tehát lehet alkudni velük. — A pohara után nyult. — Egészségére!

Kosztá Gáspár is szájához emelte poharát.

— Főtisztelendő úr itt volt már az állam-változás előtt is?

— Itt születtem. Együtt nőttem fel ezekkel a boldogságukban tomboló parasztokkal.

— Rossz dolguk volt a szerbeknek a magyar rezsim alatt?

— Nem tudom, mit válaszoljak erre? — A téren harsogott a nóta: „Horthy Miklós katonája vagyok.“ — A zsiros bácskai föld tekintélyes része volt az övék már a magyar időkben is. Csak vegyük ezt a falut. Őt szerb nagybirtokos kezében van a föld kétszáz esztendő óta. Hát lehet ilyenformán elnyomásról beszélni? Vagy nézzük a görögkeleti szerb egyházat! Mit kapott a magyar államtól?

Feltette a pápaszemét. Zöld füzetet halászott elő az íróasztaláról.

— Aleksijevic Vlastoja könyve! — mondta, — 1938-ban jelent meg Belgrádban. Figyelje csak, mit ír! Lassan, tagoltan olvasni kezdte:

„... Még 1906-ban az önkormányzatnak 34.000 kat. hold földje volt a kolostorok birtokában, 25.000 kat. holdnyi földbirtokot maga a szerb patriarcha haszonélvezett és a többi földekkel együtt összesen 108.000 kat. holdnyi földbirtok értékét 23 millió aranykoronára becsülték. A szerb nemzeti egyház az érsekség területén levő 813 templomának és néhányezer egyházi épületének az értéke további 40 millió aranykoronát tett ki, úgy, hogy a nemzeti egyház vagyona ingatlanokban, készpénzben és értékpapírokban 90 millió aranykoronán felüli értéket képviselt. Az önkormányzat egész területén, vagyis Horvát-Szlavonországban s a Délvidéken volt 666 egyházközség 715 plébániával, 27 kolostor, 7 püspökség, 7 közművelődési intézet és 859 iskola ugyanannyi szerb tanítóval...”

Letette a pápaszemét.

— Ez volt kérem, ők vallják be.

A téren lelkesen éljeneztek valakit. Talán egy tiszt tévedt arra.

— Szóval nem volt rossz dolguk! Vagyont szerezhettek, meggazdagodtak. Akkor miért vágyódtak el mégis tőlünk?

A pap halkán azt mondta:

— Egész sereg magyart ismerek, aki az elmúlt húsz évben megvagyonosodott. — Egy pillanatig hallgatott. — Mégis magyarnak érezte magát valamennyi.

A templomtétről még mindig mámoros öröm hangjai csapkodtak. Zengett a nótaszó.

Odaálltak az ablakhoz, nézték őket. Az öreg pap szeme megtelt könnyel.

— Az urak nem tudják elképzelni, hogy ma mit érzünk mi! És mit éreztünk, amikor a rádióból a kassai, nagyváradi, kolozsvári visszatérést közvetítették! S nálunk már a remény sem élt! Kár, hogy ez a lövöldözés... Szerettem volna, ha ezen a szép napon nem folyik vér. — Most nagyon halk volt. — Különösen nem ártatlan vér.

— Én nem voltam sehol — mondta Koszta. — Sok az áldozat?

— Huszonkét honvéd fekszik sebesülten az iskolában. S ötöt holnap temetek.

— S a szerb lövöldözők?

— Számolniok kellett vele, hogy háború van. Ha elfogják őket, a helyszínen fizetnek az életükkel. Kár, hogy egy ártatlan is van közöttük. Gyurits Milán. Derék ember volt. Ma reggel járt nálam. Hogy befűttette a vendégszobát. Tanácsot kért, mit csináljon a vadászpuskájával. Tartsa-e otthon, nem volna-e okosabb, ha leadná valahol. Mondtam, hozza el énhozzám. Szegény a legrosszabbkor hozta. Belekerült a lövöldözésbe. Kezében puska volt, valaki rámutatott, hogy „ott is van egy lövöldöző“. Az utcai harcban nem sok a teketória. Én azonnal rohantam, hogy nem igaz, rendes ember, hozzám hozza a puskát. De mire odaértem, a lövések már eldördültek. Hadnagy úr különben itt lakik a kastélyában!

Koszta Gáspár megdöbbenve kapta fel a fejét.

— Ez az az ember, aki... Azt hiszem, láttam is, karcsú, magas férfi, kis fekete angol bajusszal!

— Igen!

— Akit itt az utcasarkon?...

— Igen! — bólintott a pap.

Az utcáról vad mámorban csapott fel egy magyar nóta. Csak úgy zengett a tér.

A szobában csend.

— Kérem, főtisztelendő úr, megértheti, hogy érdekel, hiszen az ő házában lakom, milyen ember volt ez a Gyurits Milán?

Az utcáról a csárdás ütemes kopogása hallatszott. Kurjongatás.

— Nagybirtokos.

— Szerb?

— Igen. Mindig nagyon rendes volt a magyarokhoz. Ebben a faluban a magyarok szinte valamennyien agrár proletárok. Soha nem dolgoztatott mást, mint magyarokat! Mondom, ma reggel még itt volt

nálam, hogy a magyar tiszteknek befűtteti a vendégszobát.

— Úgy hallottam, felesége és kis fia van!

— Elküldte őket a dalmát tengergartra. Ott nagyobb biztonságban lesznek, úgy gondolta. — Az öreg pap maga elé nézett. — Különös asszony. Sohasem tudtam igazán megismerni.

— Fiatal?

— Talán harmincéves. Nagyon szép. De valami tragikus van a szépségében. A fekete szemében, a hangjában, a... Soha sem tudtam igazán kiismerni. Nem tudom, jó-e, nem tudom, rossz-e? Akármikor fordultam hozzá valaki érdekében, mindig segített. Első szóra segített. Ha a tetteire gondolok, nem szabad mást mondanom, mint azt, hogy volt benne segítőkészség. És mégis, én nem tudom... De persze, lehet, hogy bennem van a hiba. Öreg falusi plébános vagyok, parasztgyerekekből cseperedtem, Újvidéken túl sose jártam. Talán csak másfajta, mint amit én kiismerhetek. Svájcban tanult, Párisban, Londonban élt. Úgye, én úgy szoktam meg, úgy is prédikálom, hogy a szent házasság holtig tartó együttélés, ő pedig csak néha-néha volt itthon, legtöbbször másutt, egyedül tengerparton, Párisban, Budapesten...

— Budapesten? Budapestre járt?

— Nagyon gyakran! Ó, kérem, ne tessék gondolni, az errefelé sose volt ritkaság. A mi szerbjeink, nagybirtokosok, ügyvédek, orvosok továbbra is úgy jártak Budapestre, mint azelőtt. Belgrád volt a fővárosuk, Budapest a Párisuk. Ha Belgrádban udvari bál volt, előbb Budapestre mentek ruhát csináltatni. Oda jártak színházba, lóversenyre, mulatóba. A magyar dzsentritől vették át és megtartották az államváltás után is. Gyurits Milánné is minden ősszel, minden tavasszal Pestre utazott. Eltanulta tőlük, a bácskaiaktól. Mint a magyar szót is.

— Ő nem bácskai? — kapta fel fejét Koszta Gáspár.

— Nem. Szerbián, igazi szerbián. Talán egyik leg-szebb példánya fajtájának. Udvarhölgy volt Mária királyné mellett.

— O...

— Talán különösen hangzik pap szájából — mondta csendesen, — mégis azt kell mondanom, olyan ez az asszony, mint a balkáni legendák vad, szenvedélyes, mégis lágyan elomlani tudó királynői. Akikről inas, csontos, égő szemű hegyipásztorok álmodnak, mesélnek fent a fekete hegyek között.

— ...mint a balkáni legendák vad, szenvedélyes, mégis elomlani tudó királynői... — ismételte a mondatot Koszta Gáspár. — De párisi kultúrával.

A pap bocsánatkérően rámosolgot.

— Sajnos, Párist nem ismerem. Sohasem jutottam el odáig, mindig jobban szerettem volna Rómába eljutni, egyszer leborulni a pápa előtt. Az sem sikerült... Azt hiszem, most már nem is fog megvalósulni ez a régi álom. Kispap korom óta tervezgettem. De önnek bizonyára igaza van. Szerb hegyi pásztorlegendák királynője párisi kultúrával. Talán azért nem tudtam soha kiismerni... Öreg falusi pap számára túlságosan bonyolult s egy férfi számára, azt hiszem, túlságosan veszedelmes összetétel...

A téren lassan csitulni kezdett a láz. A nótaszó halkabbra fordult. Az öreg pap maga elé nézett.

— Különös emberek ezek! — mondta. — Itt van az öreg Velics Milorad. Az is birtokos, a falu mellett van gyönyörű szállása. A huszonkét év alatt minden évben elment Budapestre, néha tízszer is egy esztendőben, de Belgrádba egyszer sem tette be a lábát!

— Miért? Elmagyarosodott?

— Nem az! Szerbnek vallotta mindig magát.

— Hát akkor?

— Azt mondta, ott nem talál magához való úriembert! De azt hiszem, része volt ebben a földreformnak is. Elvettek tőle ezer holdat. Arra telepítették ezeket a czrnogorácokat. Sose tudta megbocsátani. A magyarok egy talpalattnyit sem vettek el tőle és a saját testvérei ezer holdat. Furcsa emberek ezek a

bácskai szerbek. Minden csepp vérük szerb és még sem tudják velük jól érezni magukat. Szidják Magyarországot, Budapestet, a magyarokat s nem tudnak élni nélkülük.

A tér már egészen elcsendesült. Éjfélre járt.

Kosztá Gáspár érezte, hogy mennie kellene. Haza az öreg kastély szobáiba. Nehéz napja volt az öreg papnak, illenék, hogy aludni hagyja.

De most méginkább, mint eddig, egyre a sötét tekintetű cselédleány hangját hallotta:

— A ház úrnője?

— Nincs itthon. Elutazott a kisfiúval.

— A ház ura?

— Agyonlőtték!

Fülében egyre ezek a szavak kísértettek, szeme előtt pedig a hatalmas ebédlőterem faláról letekintő fekete asszonyok titkokat sejtető tekintete villant. Vajjon ez az asszony is köztük van?

Hogyan is mondta a plébános?

— Nem tudom, jó-e, nem tudom, rossz-e. Nagyon szép. De valami tragikus van a szépségében. A fekete szemében, a hangjában, a... Sohasem tudtam igazán kiismerni.

Vajjon érzi Spalatoban vagy Durazzoban, ott a dalmát tengerparton ez az asszony, hogy fekete hajára özvegyi fátylat kell borítani?

Mikor kilépett a plébánia ajtaján, a falu már pi-henni tért. Még itt-ott, apró ablakok mögött égett a fény, de a nagy tér üres volt már.

Mély fekete, csillagos ég borult a házak fölé. Egy-kettő-három-négy. Hallotta a tér négy sarkán az őrtálló katonák lépéseit. Lassan elindult.

Feszesen, fegyverével tisztelgett az őrszem, amint elment előtte. Ez volt a községháza. A hosszú utca felől őrzőjárat közelgett. A tizedes, aki vezette, hirtelen megállította katonáit, odalépett Koszta Gáspár elé.

— Hadnagy úrnak alázatosan jelentem, magyar tisztnek nem tanácsos éjszaka egyedül az utcán jarni!

Csodálkozva ránézett.

— Történt valami?

— Félórával ezelőtt rálóttek az egyik tiszt úrra! Tessék a katonák közé állni, elkisérjük hadnagy urat!

De nem várta meg, hogy közibük álljon, intett katonáinak és azok közrefogták.

— Ide, a kastélyba! — mondta Koszta és elindult az őrzárattal.

Néhány lépés volt az egész. A kapuban sapkájához emelte kezét.

— Köszönöm!

A tizedes tisztelgett s őrzárata eltűnt a félhomályban.

Koszta a sötét park útjain elindult az ajtó felé. Megforgatta a kulcsot, aztán belépett a házba.

— Meg kellett volna nézni, hol a villanykapcsoló!

Gyufát lobbantott fel. A kapcsoló ott volt az ajtó mellett. Villanyt gyújtott, fénye mellett belépett az ebédlőbe. Ott is világot gyújtott s úgy ment vissza, hogy bezárja az ajtót.

Kellemes meleg fogadta, a kandallóban friss fahasábok égtek s az asztal végén friss terítés, kenyér, hideg húsok.

Nem nyúlt hozzá. Odaállt a képek elé, lassan, egyenként, hosszasan nézte a tragikus tekintetű aszszonyokat.

Egyik sem az!

A ruhákról látta. Régi, divatja mult öltözékekben festették le őket. Ajtóhoz ért. Éppen szemben a hálószobájával. Lassan megnyomta a kilincset. Az ajtó kinyílt.

Teljes szélességben kilökte. Az ebédlő fényének világításában tágas szalont látott. Modern bútorok. Rádió. Nyitva volt, számlapja világított, halkan sercegett.

Megállt, nézte. Vajjon ki nyitotta fel? Talán a kastély ura, mielőtt délben kilépett az utcára, nem sejtve, hogy soha többé nem jön vissza?

Megforgatta a villanykapcsolót, a szalón fénybe borult. A kandalló előtt fotel, kisasztal. A fotel karfáján könyv. Cirillbetűs, nem tudta elolvasni, ki írta és mi a címe. Csak látta, hogy regény. A kis asztalon

hamutálca, szélén félig égett szivar. Mintha valaki letette volna, rögtön visszajövök, tovább szívom.

Még érzett a dohányfüst kellemes szaga. Csak mintha kicsit már savanyodni kezdett volna.

A falakon modern képek, ezüstrámák. Bácskai tájak. Tenger.

Aztán sarkig tárt ajtó. Még egy szalón. Rokokó. Tekintete a szőnyegre tévedt s a szeme megcsillant.

— Igen, ez a szőnyeg nekünk is meg volt, ott a pesti három szobában.

Meghatottan nézte. Hányszor számolgatta rajta a vonalakat, hosszú téli esteken, kezében a latin könyvvel! A falon nagy női portré. De egészen más, mint a többi kép asszonyai. Szőke, bécsi szépség. Telt fehér vállak. Nézte a ruhát. A régi világháború idején viselhették. Vajjon kinek az édesanyja? A férfié? Az asszonyé?

Még egy ajtó. Halkan azt is kinyitotta.

Aztán megállt, lehunyta szemét és mélyen egy bódító illatot lélezett be.

— Ez az ő szobája!

Szinte lábujjhegyen lépett be. Bibor színek, selymek és minden felett, mint alig látható felhő, mely mégis ott van és jelentkezik: ez a bódító illat.

Lassan kinyitotta a szemét, mely ebben a pillanatban kísérteties elevenséggel egy másik szempárral találkozott. Ez a szempár olyan eleven volt, olyan szuggesztív, hogy pillanatokig az az érzése volt, nem képet néz, hanem eleven asszony tekintete néz vissza rá.

Ez az asszony magasan a falon, dús arany keretben, karosszéken ült, valószínűtlenül, szinte álomszerű karcsú volt. Két karcsú keze hosszú, keskeny körmökkel a szék karfáján pihent.

— Gyönyörű! — fülében az előbbi mondat visszahangzott. — Mint a balkáni legendák királynői... párisi kultúrával...

Ovális, finom arc, éles metszésű orr, kicsit nagy, de veszedelmesen élő, szinte remegő száj, koromfekete haj. De mindez elveszett a tragikus tűzben, mely két nagy szeméből lángolt.

Percekig nem tudta elszakítani tőle a tekintetét. Az ablak mellett biborágy. Biborernyős éjjeli lámpa.

Az ágy lábánál lágy, kényelmes, mély fotel.

Ki szokott ezen a fotelen ülni, amikor az asszony karcsú teste elnyúlik a bibor alatt?

Kezé megsímogatta a lágy selymet. S ahogyan lehajolt, megint az a bodító illat.

Kezét lassan visszahúzta. Pillantása újra felkúszott az asszony képére. Újra ott állt percekig s az öreg pap szavai szöktek a szájára:

— Nem tudtam soha kiismerni...

Mintha valahol ajtó csapódott volna. Eloltotta a villanyt, betette az ajtót, a villanyokat oltogatva visszament az ebédlőbe.

A kijózanító fehér fényben megrázkódott.

— Reggel tovább kell menni Zomborba. Lefeküdni.

Eloltotta itt is a villanyt, bement a hálójába és gyorsan levetkezett.

Bebújt az ágyba.

— Tegnap — gondolta — még otthon voltam.

De most ez az otthon, a jól ismert öt szoba, a fia, felesége, mindez olyan messze volt, hogy agysejtjeivel alig tudott utánuk nyulni. Csak valami egészen távoli, egészen ködös félhomályban látta őket.

Érdekes módon, ebben a ködös félhomályban, ott látta önmagát is. Kényelmes, hosszú bordó otthoni kintösben ült a fia és a felesége között s ahogy nézte, végtelenül idegen volt. Végtelenül idegen.

Arra kellett gondolnia, ha most beszélni kellene azzal a másik önmagával, a tegnapival, vajjon találna-e hozzá témát, érdeklődési felületet, kapcsolatot.

Miről beszélgetne vele?

Törvéyszéki ügyekről? Hogy az örökhagyóknak mi lehetett a szándéka?

Ez és ez a mondat magyarázható-e így s ha igen, akkor kinek az álláspontja helyes?

Döbbsenten nézte önmagát, azt a másikat ott az Andrássy-úti lakásban, kimért mozdulataival, kialakult elveivel és szabályokba formált életével.

Lehet, hogy azonos? Koszta Gáspár t. hadnagy azonos Koszta Gáspár dr. budapesti ügyvéddel, az ismert jogászal? És élete az ő életének folytatása?

A kérdésre nem tudott más választ adni.

Egyszerre, szinte zuhanásszerűen alámerült a hullámokba. Átmenet nélkül álomba zuhant.

IV.

Amikor nagypénteken délután Koszta Gáspár dr. a megszokott zakó helyett kissé feszes hadnagyi uniformisban kilépett az előkelő Andrassy-úti bérpalota kapuján, hogy beszálljon a pompás Nash-kocsiba, amellyel első futárútjára indult, Mária, a felesége nagy fiát átölelve, ott állott az első emeleti ablaknál.

Mosolygó szemmel nézték, amint beszállt a kocsiba, amint elhelyezkedett a jobb sarokban és derűsen még egyszer felintett nekik.

Géza is magasba emelte a karját, Mária pedig meglengette a zsebkendőjét. Aztán az autó eltűnt az Operaház irányában.

Mária és a fia is tökéletesen nyugodtak voltak, semmit sem éreztek a búcsúzás fájdmából, tökéletesen hiányzott belőlük az a hangulat, amikor a család búcsúzik a csatába induló férjtől, édesapától.

— Tudod, anya, hogy kicsit irigylem apát! Gyönyörű élményei lesznek!

— Igen! — mondta Mária. — És apát érdeklik ezek az élmények. — Mosolygó szeretettel az ura képére nézett. — Most végigélheti. A virágesőt és mindent, ami ezzel együtt jár!

Géza ott ült az apja íróasztalánál, vonalzóval a lábszárát veregette.

— Tudod, mi teszi ezt olyan széppé? — kérdezte az anyját. — Én már sokat gondolkoztam ezen!

— Nos?

— Az, hogy ezekben a bevonulásokban megvalósul a diadalmas háború minden romantikája, a háború minden veszedelem nélkül. Apa bevonul Zomborba, virágeső hull rá és egyetlen kéz, egyetlen fegyver sem

emelkedik ellene! — Felállt. — Elmehetek, anyu? A barátaimmal megbeszéltük, hogy találkozunk. Persze, akkor még nem tudtam, hogy apát... De ha szükséged van rám, természetesen itt maradok!

— Eredj, eredj! — mondta azonnal Mária. — Csak szórakozzatok!

Géza átölelte, jókedvűen megforgatta maga körül.

— Vacsorára itthon vagyok! Hánykor van vacsora?

— Elfelejtkezzel róla, hogy nagypéntek van! Egy kis olajos hal, néhány kemény tojás... Ha jól érzed magad a társaságban...

— Nem, nem! — mondta Géza. — Én veled akarok lenni, anyu!

— Akkor légy itthon nyolc órára!

— S utána Rómából meghallgatjuk rádión Verdi Requiem-jét! Jó? Úgy szeretek veled együtt hallgatni szép muzsikát!

— Közvetítik?

— Igen. Kezedet csókolom, anyu!

Koszta Géza jókedvűen kipenderül az ajtón.

Igen, itt az Andrásy-úti öt szobában senki sem érezte tragikusnak Koszta Gáspár dr. katonai bevonulását.

Kiegyensúlyozottan, nyugodtan folyt tovább az élet kényelmes medrében. Csak akkor érzett Mária egy kis elfogultságot, amikor eszébe jutott, hogy nagyszombat délutánján Gáspár nem lesz mellette és nem ő szegi meg este a vacsoránál a húsvéti sonkát.

Mindketten szerették a nagyszombatokat, azt a tavaszi hangulatot, ami ezekből a nagyszombat délutánokból áradt. Különösen megható volt számukra, amikor Géza már annyira nőtt, hogy cserkész lehetett. Minden feltámadási körmeneten kiállottak a járda szegélyére. A zenekar mögött az első években mint farkaskölyök, a későbbi esztendőkből mint fehér árvalányhajas cserkész ott lépkedett komolyan, lassú, ütemes lépésekkel az ő fiúk is, Géza.

Amikor most eszébe jutott, hogy holnap Gáspár nem lesz vele, kicsit elfogódott. De azért éppen úgy

kiadta a rendelkezéseket, mintha Gáspár itthon volna. A szombati vacsorára és a kettős ünnep étrendjére is.

— Ügy főzünk, — mondta — mintha itthon volna az úr. Különbén is könnyen lehetséges, hogy húsvétra itthon is lesz.

A délután hátralevő része ezzel a megbeszéléssel telt el, a szakácsnő az elmúlt húsvétkor még nem volt az ő szolgálatukban, részletesen el kellett mondania, hogyan szokták, hogyan szeretik az ünnepi ételeket.

Nyolc órára megjött Géza, meghitt kettesben vacsoráztak, aztán a kis barokszalonban csakugyan meghallgatták Verdi Requiemjét. S utána sokáig beszélgettek róla.

Mária elégedett örömmel állapította meg, hogy fiát jól vezette. Apró gyermekkorában belelopta lelkébe a komoly zene szeretetét. Virágba is szökkent a mag. Amíg mások futball-meccsért pumpolták szüleiket, ő már diák korában is hangversenyekért könyörgött.

Ami persze egyáltalán nem zárta ki azt, hogy a fürdőszoba hangerősítő akusztikájában ne énekelje harsányan a legnépszerűbb slágereket. Nagyszerű kölyökké cseperedett Koszta Géza. Szerette a komoly dolgokat, élvezte a nemesen szépet, munkáját kedvvel végezte, de közben megmaradt tizenkilencéves sihedernek, örülni tudott minden apróságnak és tele volt vidám életkedvvel.

Tizenegy óra volt, amikor lefeküdtek.

Géza még az ágyból átkiáltott Mária szobájába:

— Anyu!

— Ne kiabálj, késő van már!

— Apa már eddig megérkezett Szegedre.

— Valószínű.

— Jóéjszakát, anyu! Szeretsz?

— Persze, hogy szeretlek!

— Jó éjszakát!

A nagyszombat is nyugodtan telt el.

Géza délelőtt még hivatalban volt. Mária kommissiózott. Csakugyan, az utcán semmi jel sem mutatta, hogy Magyarország hadba lépett. A Váci-utca, Petőfi

Sándor-utca csakúgy zsúfolt, mint máskor, a napsütésben előbújtak a hölgyek világos tavaszi kosztümjei, szalmakalapjai, minden bolt tele volt. Ünnepi, tavaszi hangulatban ért haza a déli órákban.

Géza már otthon volt, újságot olvasott.

— Ide hallgass, anyu! — kiáltotta és a délilapból olvasni kezdett. — Szabadkára és Zomborba bevonultak a magyar csapatok! Apa már a megszállt Zomborba ér, semmi veszély. Különben is — olvasta az újságból — mindenütt áttörték a szerb erődvonalakat, mindenfelé örömujjongás és virágésó! Irígylem apát!

Az ebéd rövid volt és böjtös. S amint mult a délután, Márián megint erőt vett az elfogultság. Ma a megszólaló harangszóra nem lesz mellette Gáspár.

Géza észrevette. Egész délután körülötte sündörgött, tréfálozott, szóval tartotta s amikor a Bazilika tornyában megszólalt a feltámadási körmenetre szóló harang, még meg is játszotta apja szavait, mozdulatait. Mária elnevette magát és hálásan megcsókolta.

Ugyanígy tréfálta át Géza a vacsorát is. Pillanatnyi időt sem engedett édesanyjának, hogy elérzékenyüljön.

De voltaképpen ez már nem is fenyegette.

Mária vacsora után felhívta egyik barátnőjét.

— Csókollak, édes! Azt akarom megkérdezni, van-e valami programod holnap estére. Nagyon örülnék, ha velem jönnél az Operába. Tudod, a jegyeket már a hét elején megvettük s most, hogy Gáspár néhány napra bevonult katonának...

Néhány pillanat csend, most a barátnő beszél, aztán újra Mária derűs hangja:

— ...nem, nem, szívem! Semmi veszélyes! Gáspár abszolúte biztos beosztást kapott. Futár. Csak Zomborba kellett leutaznia, azt hiszem, holnapután itt-hon is lesz. Szóval, jöhetsz? Kitűnő. Akkor előadás előtt találkozunk a foyerben! Csókollak, édes!

Géza felnézett, szemében aggodalom ült.

— Nem fogsz félni, anyu!

Mária csodálkozva kérdezte:

— Félni? Mitől?

— Hát úgye, a sötét utca, légvédelem...

— Na, hiszen mindössze néhány lépés! A hatodik ház! Igazán semmi ok a félelemre.

— Anyu — mondta őszinte készséggel Géza — lemondom a vacsorát! Érted megyek!

— Szó sincs róla! Csak szórakozz! Hazajövök én egyedül is! Különben, azt hiszem, Julika néniért úgyis eljön Károly bácsi, hazakísérnek!

— Hát jó, anyu! Ha ilyen hátor nő vagy! De biztos, hogy hazakísér? Tudod, hogy én szívesen lemondok érted a...

— Nem, nem, Géza! Csak eredj szórakozni! Majd azután mesélsz nekem!

Húsvétvasárnap este a Cigánybárót játszották az Operában. Gáspár szerette ezt a kedves operettet és Mária tulajdonképpen őt akarta meglepni, amikor jóelőre váltott két jegyet az előadására. Gáspár már nem mehetett vele, de így is jókedvűen készült. Annál vidámabban, mert fia ma vette fel először az új, — helyesebben legelső — szmokingját, és egész délután merő izgalom volt estélyiruhás premierje miatt. Egyik igazgatójának leánya hívta meg, nagyon csinos kislány s úgy látszik, súlyt helyezett rá, hogy az ifjú hölgy előtt igen komoly, szmokingos úr benyomását keltse.

A szmokinggal nem volt hiba, a zavaró körülmények a kemény ingnél, gallérnál és főként a nyakkendőnél jelentkeztek. Miután saját gallérját sikerült összetörnie, nagy kutatás következett, nem akad-e apa gallérjai között egy harminckilences. S amikor ilyen akadt, következett a nyakkendő csokrának megkötése. Itt is végig kellett próbálni, saját és apja minden nyakkendőjét, míg talált egyet, melyről azt hitte, hogy lenyügöző hatással lesz az ifjú hölgyre.

Mária valósággal fiatalító derűvel nézte végig az izgalmas öltözködést s aztán maga is öltözni kezdett. Tekintettel a vasárnap estére, nem vett estélyi ruhát. Nagyon egyszerű, de finom fekete délutáni ruhát vett magára.

Géza útja Budára vitt, de ragaszkodott hozzá, hogy édesanyját elkísérje. Együtt mentek az Operáig.

Barátságatlanul elsötétített lépcsőházon át jutott el a kapuig, ahol a légvédelmi őrség tagjainak árnyékai olyan barátságatlanul rajzolódtak a félhomályba, hogy megborzongott.

Egész héten nem járt az esti órákban az utcán, ezzel a képpel mindezideig nem találkozott.

Szótlatlanul, kicsit szorongva ment fia oldalán. Kísérteties volt az egész város. És szinte koromsötét. Az egy-két csökkentett fényű utcai lámpa, a kék papirossal takart autólámpák csak mélyítették és nem csökkentették ezt a sötétséget és kísérteties képet.

Géza észre sem vette Mária nyomott hangulatát.

— Anyu, érted jövök! — De Mária tiltakozott. Nem, nem, ne rontsa el az estjét. Hiszen néhány lépés az egész.

Lakásuk csakugyan mindössze a hatodik ház volt az Operától. De hiába próbált uralkodni magán, egész idegrendszerét átjárta a nem várt nyomott hangulat. Egyre az urára kellett gondolnia.

Legszívesebben visszafordult volna. De szégyelte kimondani, a fia boldogan várt vacsoráját sem akarta elrontani. No, majd megkéri Julika férjét, Károlyt, hogy kísérje haza. Károly bizonyosan eljön Julikáért. Még mosolygott is, amikor az Opera kapujában fiától elbúcsúzott.

A foyerben azonban kellemetlen meglepetés érte. Julika helyett férje várta.

— Ne haragudj, édes, váratlanul nagyon kedves vendégek. Köszönöm, hogy gondoltál ránk, Julika csókol, de ilyenformán . . .

Szerencsére tele volt az előcsarnok, a teljes világításban a lelkek felszabadultak s az általános mozgás, élénk ütemű zsongás némileg megnyugtatta.

Amikor belépett a nézőtérre, már egészen jól érezte magát.

Másnap, amikor erre az estére visszagondolt, egyszerűen nem értette, hogy mi történt vele, hogyan veszíthette el annyira a lélekjelenlétét, hogy végül ide-

gen segítséggel kellett hazatérnie. Istenem, gondolta, én teljesen elvesztettem az önállóságomat. Gáspár nélkül félelmelem vagyok.

Próbálta visszaidézni az este különböző mozzanatait, a mozaikokból megkísérelte összerakni a képet, de tökéletesen meggyőző feleletet nem tudott adni.

Amikor a zenekarból felhangzott a nyitány, már eszébe sem jutott az a szorongás, amit Operába menet az elsötétített utcán érzett. A meleg, színes Strauss melódiák szélesen hömpölyögtek a zenekarból, szinte egyszerre vitték vissza a gondtalan gyermekkorba, amikor először hallotta ezeket a hangokat egy vidéki város nyári, fából épített arénájában. Még egészen kislány volt, talán második elemista, vidéki rokonoknál töltötte a vakációt.

Ez a multba néző, kicsit álmodó hangulat akkor is megmaradt benne, amikor az Opera színpadán már szétment a függöny és Barinkay Dénessel és a császári komisszáriussal beúszott a színpadra a dereglye.

Igen, határozottan úgy érezte, hogy újra gyermek, ott van Szombathelyen a rokonoknál és a Király-utca végén álló aréna egyik földszinti páholyában ül rendkívül izgatottan. A nézőtől jobbra a szerb disznókereskedő háza, balra a cigánykunyhó Ciprával és nevelt lányával, Saffival. Hátul pedig kopott horizont, melynek az aljára nádast festett az elvetélt színházi díszletfestő.

Az Opera színpada különb volt, sokkal különb, hasonlítani sem lehetett, ő mégis a régi szombathelyi színpadot látta és meghatott mosolygással régi izgalma emlékezett s végtelen csodálatára, amikor fekete papi reverendákhoz szokott szeme az első zsöllyesorban égszínkék gombbal díszített krémfehér reverendákat látott, s azokban derűs, cseppet sem aszkéta jellegű papi arcokat.

Csak lassan tudta magát átvétíteni ide az Opera nézőterére, ahol most a legkomolyabb muzsika interpretálói komédiáztak őszinte jókedvvel.

Ez a derűs kedély aztán őt is áthatotta, gondtalanul vitette magát a Strauss muzsika szárnyain ebbe

a kedves meseországba, ahol Zsupán Kálmán, a dúsgazdag disznókereskedő az úr, leányával, Arzénával, ahol Saffi él, az egykori török nagyúr elveszett leánya, Cipra cigánykunyhójában. Gyermeki derűvel tudott örülni a jelenetnek, amikor a császári komisszárius a gouvernand-ban kétségbeesetten ismeri fel rég elveszített feleségét.

Egészen bizonyos, hogy amikor az első felvonás után legördült a függöny, még semmi nyoma sem volt benne annak a sokknak, ami később jelentkezett.

Szünetben felment a büffébe, dohányzóba s mert ismerőst nem talált, szórakozottan nézegette a fényképtáblákat, melyek az egyes operák előadásairól készültek. Gyönyörködött a színes tömegjelenetekben, színpompás kosztümökben, grandiózus díszletekben, amelyekről különben a budapesti Operaház színpada mindig híres volt s azután, amikor csengettek, igen nyugodtan sétált be ismét a nézőtérre.

Ugyanilyen derűvel kísérte a második felvonás képeit is, amint az elsőét. Az előadás éppen ott tartott, hogy Saffi ajkán felcsendült a világhírű Strauss ária:

„Ki volt tanunk

No mondd, no mondd . . .“

Az énekesnő hangja magasan szárnyalt, gyönyörű csengése betöltötte az egész nézőteret. Mindenki elbűvölten hallgatta a jól ismert hangokat.

Ekkor történt.

A gyönyörű áriába egyszerre belebódültek a légvédelmi szirénák. Először csak kívülről kapták a vésszes, vijjogó hangot, a falakon kívülről süvítettek be, aztán egy pillanattal később jelentkezett az Operaház légvédelmi riadó jelzése is.

Ettől a pillanattól kezdve elmosódtak benne a dolgok. Most, hogy visszagondolt, az az érzése volt, hogy a színpadról szólt valaki a közönséghez, megnyugtató szavakat mondott, de hogy csakugyan így volt-e, arra nem mert volna megesküdni.

Csak arra emlékezett, hogy a közönség a széksorok között torlódva, a kijelölt óvóhely felé igyekszik.

Hogyan mentek, merre mentek, ez annyira elmosódott benne, hogy egyszerűen képtelen volt visszaidézni. Határozottan csak arra emlékezett, hogy egy meglehetősen rideg folyosón, közvetlenül a fal mellett egy pad végén ül és semmit sem lát, mert a helyiség zsúfolásig tele van.

Aztán egyszerre odakint újra felvijjogtak a szirénák.

Ez volt a pillanat, amikor az összeomlás kezdetét vette.

Egyszerre az ura jutott az eszébe, Gáspár és az, hogy ő itt ül egy bombabiztos légvédelmi helyiségben, Gáspár pedig odakünn van a legnagyobb veszedelemben.

Most, ahogyan visszagondolt, egyenesen nevetséges volt ez a gondolat. Gáspár nincs Budapesten. Gáspár Zomborban van, s ha a pesti szirénák szólnak, akkor csak a pestiek vannak veszedelemben, Zomborban nyugodtan sétálni lehet.

De abban a pillanatban nem tudott gondolkozni, egyre csak Gáspárt látta, amint bombák csapkodnak körülötte s ő sápadtan, tehetetlenül, védtelenül áll egy utca közepén. És sivítanak a vad szirénák.

Arra emlékezett, hogy felugrott a padról és azonnal vissza is esett rá. Aztán egyszerre minden sötét lett.

— Bomba! — villant át rajta. — Bomba találta valahol a villanyvezetéket, vagy a villanygyárat.

Azután már csak arra eszmélt, hogy nagyon nyugodt, sőt megnyugtató férfihangot hall, mely azt mondja:

— Vegyen kérem lélekzetet! Mély lélekzetet!

S azt érezte, hogy az arcáról víz csorog le a nyaka és ruhája alá.

Amikor a szemét kinyitotta, a folyosó egészen üres volt, messziről zene hallatszott, igen, Strauss muzsika, tehát már folyik az előadás.

Egyedül ült a pad szélén, közvetlenül a fal mellett, mely úgy látszik, nem engedte testét a földre csúszni, amikor eszméletét elveszítette.

Ketten állottak mellette. Valamivel távolabb egy egyenruhás operai altiszt, közvetlenül mellette pedig egy őszülő hajú elegáns úr, aki egyik karjával a derekát fogta át, másik kezében pedig egy pohár vizet tartott.

— Így! — mondta ez az úr. — Most már minden rendben van. Igyék egy korty vizet.

Nagyon megnyugtató hangja volt. Ivott egy kortyot, aztán halkán azt mondta:

— Köszönöm. Mi történt velem?

— Csak egy kis ájulás! Senki sem vette észre. Én mentem ki utolsónak, egy pillanatra hátra fordultam s akkor láttam, hogy egy hölgy ájultan ül a pad szélén. — Aggódva ránézett. — Jobban érzi már magát?

— Köszönöm. Igen. — Megpróbált felállni, de bizonytalan volt a lábán.

— Kicsit még üljünk — mondta az ismeretlen úr. — Pár perc múlva elmúlik az zsibbadtság is.

Azután a szolga felé nézett.

— Azt hiszem, nem lesz már szükség magára! — Feléje nyujtott egy pénzdarabot. — Köszönöm a segítségét!

Az altiszt eltűnt.

Az ő feje lassan tisztulni kezdett. Már egészen tisztán látta a helyiséget. Csuklóját az idegen férfi fogta, ujjai a pulzusán.

— Normális! — hallotta. — Vagy legalábbis majdnem normális! A szabad levegőn egészen magához tér!

A férfire nézett. Magas, karcsú, már nem egészen fiatal embert látott, őszülő halántékkal. Lehetett úgy ötven-ötvenöt éves. Nagyon nyugodt arca volt, határozottan megnyugtató érzés áradt belőle.

Rámosolyodott.

— Megijedt.

— Nem is tudom. Azt hiszem, semmi okom sem volt rá. Vége már a riadónak?

— Régen. Fent folyik az előadás!

— Kérem — mondta. — Ne rontsa el az estéjét, menjen vissza a nézőtérre, azt hiszem...

Mosolyogva német intett.

— Annyiszor hallottam már! Kívülről tudom!

— Nem szeretném, ha én miattam...

— Nyugodjék meg, kérem. Nem mulasztok semmit.

— Azt hiszem, már én is visszamehetek.

— Arról természetesen szó sem lehet. Nagyságos asszonynak most friss levegőre van szüksége. Hol lakik?

— Koszta Gáspárné, Andrásy-út 6.

— No, hát ez itt van a szomszédságban. Próbáljon felállni.

Felállt. Egészen símán ment.

— Pompás! És most, kérem, bízza magát reám! Elkísérem!

Tiltakozni akart, de nem volt ereje hozzá. Félt, hogy az elsötétített utcán visszatér a sokk.

Míg a ruhatárban felvette a bundáját, a férfi a büfféből egy pohár pezsgőt hozott.

— Igya meg kérem, felfrissíti!

Azután elindultak.

Az utca éppen olyan sötét volt, mint mikor idejött, de most korántsem hatott olyan félelmetesen. Karja alatt ott érezte a férfi nyugodt, biztos kezét és a hangja is megnyugtatta.

— Érzi, milyen tavaszi szaga van a levegőnek?

— Igen...

— Legfőbb ideje, áprilisban járunk! Meg fog ijedni a férje?

— Nincs itthon. Katona. Tegnapelőtt vonult be. Zomborban van.

— Aha! — mondta a férfi. — Most már értem. Úgy-e, ő jutott eszébe?

Csodálkozva nézett rá.

— Honnan tudja?

— Nem nehéz kitalálni. Megszólalnak a szirénák. Az ura katona. Természetes gondolat-társítás!

— Nem is tudom, hogyan köszönjem meg...

— Sehogy. Kötelességet teljesítettem.

Már ott álltak a kapu előtt. Kis székeken ott ült az éjjeli őrség. A férfi csengetett.

— Egészen jól érzi magát?

— Igen. Csak kicsit gyenge vagyok.

— Feküdjék le azonnal. És próbáljon hamar elaludni.

Jött a házmester. A kapu kinyílt.

Ő kezét nyújtotta. A férfi megfogta, igen melegen, nyugodtan, de nem csókolta meg.

— Barta dr.

— Köszönöm.

— Nincs mit. Nem fog ártani, ha hidegvizes ruhát tesz a szíve fölé.

Kalapját mélyen megemelte.

— Jóéjszakát kívánok!

Azután eltűnt a sötét utca homályában.

Mária már egészen jól érezte magát. Mintha a gyengeség is múlt volna. De a tanácsot megfogadta, azonnal lefeküdt és hidegvizes borogatást tett a szíve fölé!

Mire Géza megjött a vacsoráról, már mélyen aludt.

És másnap reggel hallgatott a kalandjáról. Nem szabad Gézát megrémíteni. Minden programját fel fogja borítani miatta.

De oka sem volt rá. Húsvéthétfőn teljes erőben ébredt, nyoma sem volt az ostoba sokknak. Estére el is feledkezett volna róla, ha délután nem szólalt volna meg a telefon:

Ismerős, nyugodt férfihangot hallott.

— Barta dr. Szeretném hinni, hogy jelentkezésemet nem tekinti alkalmatlankodásnak. Csak azt szerettem volna megkérdezni, hogyan érzi magát.

— Ó, nyoma sincs már az ostoba gyengeségnek.

Meg szerettem volna köszönni a segítségét, az érdeklődést, de nem volt ideje rá. A vonal másik végéről már hangzott a férfi hangja:

— Őszintén örülök ennek. Bocsásson meg a zavarásért!

Aztán hallotta, amint letette a kagylót és a központ bontott.

Azonnal fellapozta a telefonkönyvet, de pontosan harmincnyolc dr. Bartát talált és th-val meg huszonkettőt.

Nem tudta eldönteni, hogy a hatvan dr. Barta közül melyik volt az, aki este olyan nyugodt készséggel állott rendelkezésére.

V.

Kosztá Gáspár hétfőn indult vissza Zomborból Budapestre.

Reggel hét órakor kopogott ajtaján az öreg népfelkelő.

— Megyek már! — kiáltotta, aztán az asztalról konyakos üveget emelt fel.

Már rajta volt köpenye, sapkája, derékszíja. Böröndje becsomagolva állott. Az üveget szájához emelte és tartalmát egyetlen mozdulattal magába öntötte.

Utána mintha alig észrevehetően megbillent volna. De nem volt részeg. Határozottan érezte, hogy tökéletesen józan.

— No, menjünk! — mondta és kinyitotta az ajtót.

Az öreg népfelkelő nagy igyekezettel vigyázz állásba merevedett, tisztelgett, aztán ugrott a böröndért és indult a hadnagya után.

Kosztá Gáspáron az első pillanatban semmi változás sem látszott. Arca semmivel sem volt komolyabb, megviseltebb, mint máskor, lépései éppen olyan nyugodtak, biztosak, mint azelőtt.

Csak a szemében égett valami különös fény. Talán láz. Kora tavaszi szelek járnak, belecsapnak az autó ablakán és nagypéntektől húsvét hétfőig elégszer megborzongatták. Talán fáradtság. Három nap, három éjjel szinte mindig úton, mindig idegen ágyban.

Kosztá Gáspár pontosan tudta, hogy nem lázas. Ismerte magát, már gyerekkorában is azonnal megérezte, ha egyetlen tizeddel is emelkedett hőmérséklete.

Testi fáradtságot sem érzett. Pontosán tudta, hogy az a különös fény a szemeiben nem lázat jelentett és nem fáradtságot. Hanem egy másik embert. Aki egészen más dolgokat, eseményeket látott, élt át, mint a pesti ötszobás lakás nyugodt életű lakója, Kosztá Gáspár dr. ügyvéd-képviselő, az ismert jogász.

Kosztá Gáspár dr. pesti ügyvéd, például el sem tudta volna képzelni azt, amit Koszta Gáspár tartalékos hadnagy élt át húsvét vasárnap délután öt óra húsz perctől öt óra huszonötig. Bezdán és Zombor között az országúton. Az időt pontosan tudta, mert megnézte az óráját, mint aki tudni akarja, melyik az az idő, amikor a földi élettől elbúcsúzik.

Öt óra tizenkilenc perc volt, amikor az országúton egy idősebb parasztember futott ki az autója elé, hogy integetésével megállítsa.

Nem tudta mit akarhat, de intett a gépkocsizó katonának, hogy álljanak meg. Arra gondolt, hogy a paraszt meg akarja kérni, vigye magával egy darabon. A városba vagy egy út elágazásához, ahonnan könnyebben jut a falujába.

Az autó megállt.

A paraszt lihegett.

— Tessék visszafordulni!

Csodálkozva nézett rá.

— Nekem Zomborban van dolgom. Messze van még?

— Húsz perc, de a tiszt úr élve Zomborba nem juthat be!

Nagyot nyelt az idős magyar paraszt, valahonnan a göröngyös, sáros földről rohant bukdácsolva, hogy a kocsit megállítsa. Hangja minduntalan elakadt.

— Egy kilométerrel feljebb erdő húzódik az országút két oldalán. Tele van fegyveres szerbekkel, lövik a magyar kocsikat, katonákat!

A gépkocsizó katonája döböntően rátekintett.

Kosztá Gáspár dr. első érzése az volt, hogy akkor „természetesen visszafordulunk.“ Vis major! — szökött ki a száján. Az az érzése volt, mintha egy tárgyaláson az elnök közölte volna, hogy ez és ez az ügyfél betegen fekszik, vagy hófúvás miatt a vonata nem futott be. Vis major, a tárgyalást el kell halasztani. Ő itt volt, az iratok itt vannak a hóna alatt, készen állott, hogy a kötelességét teljesítse... Ha nem lehet, nem lehet! Ha az erdőből lövik az utat, hát...

De ez a polgári elgondolás már el is enyészett. Már is tudatosult benne, hogy hé, ember, te itt nem ügyvéd vagy, hanem katona! Nem aktatáska nyomja az oldaladat, hanem revolver! Azért adták, hogy akkor is eljuss Zomborba, ha az utat lövik. Itt nincs vis major, itt nincs visszafordulás! Neked csak egy esetben szabad Zomborba el nem jutnod! Ha ütközetben agyonlőnek!

Eszrevette, hogy a gépkocsizó katonája riadtan nézi. Ez is civil, gondolta, ez is civil. Tegnapelőtt még békés pesti utcákon szaladgált. Most riadt s ha látja, hogy én is félek...

Kosztá Gáspár akkor emelte fel a karját, hogy megnézzé, hány óra van.

Öt óra húsz perc volt.

Kezét a sapkájához emelte.

— Köszönöm! — mondta a parasztnak. Majd kemény hangon ezt mondta:

— Este hét óráig minden körülmények között jelentkeznünk kell a zombori parancsnokságon. Köszönöm a figyelmeztetést. — Aztán a gépkocsizó katonához fordult: — A revolvért tegye ki maga mellé! Az ablakokat leereszteni!

Néma csend volt, csak a forgatókarok nyomán egyre lejjebb csúszó üvegtáblák súrlódása hallatszott.

Kosztá Gáspár is kivette revolverét.

— Csőre tölteni!

A paraszt szótlánul, sápadtan nézte őket.

— Most rákapcsol százhuszas tempóra, az erdön át kell süvíteni!

Az öreg népfelkelő fegyverének csöve az egyik oldalon nyúlt ki az ablakon, ő a másik sarokba húzódott, revolverét tartó kezét az ablak peremére támasztotta.

— Mégis elindulnak? — nyöszörgött fel a paraszt.

— Indulás!

A kocsí elindult. Egyetlen szó sem hallatszott. A sofőr két keze a keréken, az egyik kezében ott volt a revolver is.

— Ha ebben a tempóban eltalálják az első gumit...

— Tudom. Bukfenc. Végünk van.

— Igen.

Koszta Gáspár agysejtjeiből az emlékek raktárából egy régi kép ugrott ki. Most már nem igen jutott az eszébe, de az eső világháború után esztendőig volt visszatérő álma.

Valahol Galiciában, ezerkilencszáztizenhétben történt, naponta kétszer végig kellett mennie egy háromszáz méteres völgyön, amelyre beláttak az orosz vonalakból. Amint kilépett a fedzékéből, megszólaltak a gépfegyverek, fegyverek, minden golyó őt kereste. Minden nap másfélperc alatt rohanta végig. Mielőtt kilépett a fedezékéből, elővett egy apró, világoskékszemű rózsafüzért, amit a nagyanyjától kapott, aztán keresztet vetett magára. És kezében szorítva a rózsafüzért, hangosan, lihegve imádkozva a Miatyánkot, cik-cakos vad rohanásba kezdett. Másfélpercig tartott az út. S egy óra múlva másfélpercig vissza. De akkor tizenkilenc esztendő volt.

Most ült az autó sarkában, pompás, drága Nashkocsiban, amely egy héttel ezelőtt még egy békés budai villa, színházak, előkelő éttermek és mulatók bejárata előtt állott. A kocsi baloldalán az öreg népfelkelő fegyverének csöve meredt ki, jobboldalán az ő revolvère. S a tempó egyre fokozódott.

A kanyarban már látszott az erdő. És gyönyörűen, békésen sütött a nap. Bearanyozta a rügyező, ritkás, friss zöld színekbe pattanó fákat.

Az első érzése az volt, hogy a paraszt tévedett, nem lehet, hogy ebből az új életrefakadó, napfényben fürdő erdőből a halál leselkedjék rájuk.

Azután már csak arra eszmélt, hogy néhány lépésre a kocsi előtt, valami villan, dörren és piszkos, füstös fekete felleg állja ez az országutat. A következő pillanatban a kocsi nagyot hördült, a sofőr mozdulata nyomán nagyot ugrott és olyan őrzöngő tempóban rohant bele a füstfelhőbe, hogy minden eresztékében süvített, jajongott, mint egy megőrült vad sziréna.

De a füle olyan éles volt, mintha minden hangot hangszóróval erősítettek volna fel emberfeletti, elviselhetetlen erejűvé. Az erdő két oldaláról géppisztolyok,

puskák ropogtak. Egy-egy pillanatra, amikor tekintetét egyik oldalról a másikra kapta, látta az országot. Csak úgy porzott a golyók nyomán.

Egyre a sofőr szavai csengtek a fülében. Ha az első kereket eltalálják... Igen, nem is kell, hogy őt találják. Elég, ha az első kereket eltalálják. Vagy a soffórt. Bukfenc. Vagy egy bicsaklás valamerre, rohanás, füst, láng s utána csönd. Halálos csönd.

A kocsni rohant. Fülébe elviselhetetlen szél süvített. Szeme előtt minden összefolyt. Nem tudta, meddig tartott.

Egyszerre, szinte lökésszerűen felére csökkent a tempó, aztán a kocsni megállt. Mintha egy pillanat alatt történt volna.

— Mi történt? — rikkant a hangja.

A sofőr mozdulatlanul, sápadtan ült a volán mellett. Arca verejtékben fürdött. Egy pillanatig semmi mozdulat, semmi hang. Koszta Gáspár előre hajolt.

— Megsebesült?

A gépkocsizó katona keze megmozdult. Nyomában lassan a kocsni elindult.

— Az erdő... — hallotta Koszta — mögöttünk van.

Koszta Gáspár hitetlenül hátra kapta a fejét.

Igen. Az erdő már mögöttük volt, jó kilométerre mögöttük, párás napfényben ragyogott. Mint a békeség idillikus kis szigete. Öt óra huszonöt volt.

Azt vette észre, hogy szája, mely öt óra húsz perc-től öt huszonötig keményen összezárva, összeszorítva sugározta az energiát, lassan megereszkedett. Hátradőlt az ülésen és behunyta a szemét. Keze, mely a revolvert szorítva, mindig az ablak peremén feküdt, lassan kezdett csúszni visszafelé, aztán fáradtan leesett az ülésre, a törzse mellé.

Előttük felfehérlettek Zombor templomtornyai.

S egy óra múlva bent a város közepén még egyszer minden előlről. Falhoz lapulva fedező honvédek, amint ismeretlen célok felé lőnek, gépfegyver a kávéház ajtajában, mely egy bérház tetőzetét lövi. Néma, sápadt csend, amelyben nincs más, mint gépfegyverek szaggatott kereplése, fegyverek csattanása, kísérteties kép.

Mintha minden ház lakatlan volna, minden utca meghalt volna, a keramiton, kockaköveken, kávéházi bejáratokban guggoló, hasaló katonák láthatatlan, csak fegyvereik lövéseiben jelentkező kísértetekkel harcolnának.

Őt a Hotel Sloboda oldalánál kapta el a lövöldözés. A kapu a másik oldalon és nem lehetett megkockáztatni hogy odáig, akár futva is, megtegyék az utat.

Az autóval felszaladtak a járdára, majdnem egészen a fal mellé s ők a kocsi belső oldalával fedezve magukat, a tetőkre figyeltek, hol mozdul egy cserép, melyik padlásablakon nyúlik ki puskacső egy pillanatra.

De sehol senki. Csak a golyók, melyek ott pattogtak a kocsi körül. Egyik jobboldali ablakot átütötték. Aztán akárcsak Bács hídvégén, zörgés, lábdobogás, fegyverüket szuronytszegezve tartó, a házak bejárata felé rohanó katonai osztagok, még néhány percig vad lövöldözés, aztán egyszerre ritkulni kezd a lövés zaja, végre egészen elül. S a kapukban újra ott vannak az osztagok. S szuronyaik között magasra tartott kézzel a lövöldözők.

Kosztá Gáspárnak arra kellett gondolnia, talán ártatlanok is. Igen, de ez a háború. S ha a házakból lövöldöznek...

Az ablakok lassan nyílni kezdtek. Ott is, itt is riadt, sápadt arcok, amint az utcára kikémlenek.

Már alkonyodott. Koszta Gáspár egy katonát megállított.

— Hol a parancsnokság?

A harmadik épület volt. Elindult.

Most már polgáriruhás férfiak tűntek fel az utcán, itt-ott nők is. Sápadtan, riadtan, mégis kíváncsian.

Belépett a megjelölt épületbe.

A kapu alatt első segélyhely. Néhány megsebesült honvéd, kinyitott zubbonyal, lehúzott nadrággal, amint kötötték őket.

Gyorsan felsietett a visszhangos lépcsőn. Öt perccel később átadta az írásos parancsokat, fellelékzett. A parancsot teljesítette.

Lassan, valami egészen különös lebegő érzéssel ment lefelé a lépcsőn, aztán kilépett a utcára.

Mintha nem is ugyanabban a városban lett volna. A lövöldözés elhallgatott, mindenki az utcára tódult, úgy torlódtak, jöttek-mentek, nevettek, hancúroztak, mintha vasárnap délután Budán a Széna-téren a sváb és a keleti pályaudvar előtt a kis székely cselédek és legények.

Egyik pillanatról a másikra eltűnt a félelmetes halálos üresség, némaság mozdulatlanság. Pezsgő, túláradó élet vette át helyét.

Kosztá Gáspár állt a kapuban és szinte szédülten hallgatta, hogy ebben a vidáman kavargó tömegben nemcsak magyar szó van. Lépten-nyomon nevetgélő, tréfálkozó szerbek kerülnek elébe. Úgy zajlik az élet, pontosan úgy, mint tegnap, egy hónappal, egy évvel, huszonkét évvel s száz esztendővel ezelőtt. Békésen együtt, egymást nem zavarva, egymást ismerve s ha van a tömegben idegen test, az éppen a katona, akit érdeklődve néznek mind a ketten. Mintha azt mondanák:

— A lövöldözés miatt ma késett egy órát a vasárnapi délutáni korzó. De se baj már el is felejtettük. Tavasz van, borzongató friss kis szelek járnak, holnapra új élet zöldül.

Kosztá Gáspár állt a kapuban, kicsit szédült. Arra eszmélt, hogy valaki tiszteleg és nevetve megáll előtte.

— Jó estét, képviselő úr. Hát maga is?

Fiatal zászlós volt, bírósági titkár, a törvényszékről ismerte ügyvéd minőségéből.

— Maga is?

Nevetett.

— Mit szól ehhez a lövöldözéshez? Képviselő úr is csapatnál van?

— Futár vagyok. Most végeztem már megyék is vissza Budapestre.

— Autón?

— Igen!

Megint nevetett.

— Nem irígylem!

— Miért?

— Mostanában errefelé jobb a csapattal járni! Mégis jobban meggondolják hogy lövöldözzenek-e! De egyedül az autón tiz-tizenkét revolvergolyóval... Át a szerb telepeken! Mindenesetre azt ajánlom, hogy este ne induljon! — nevetve megrázta a kezét. — Viszontlátásra, képviselő úr! A törvényszéken!

Aztán jókedvűen, nevetve eltűnt a tömegben.

Koszta Gáspár egy pillanatig még abba az irányba nézett, amerre eltűnt. Azután elindult a szálloda felé.

A Hotel Sloboda kapujára éppen új táblát szögezték: Hotel Szabadság szálloda.

Aztán rosszképzű háziszolga nyomán lépkedett a folyosón, aki bevezette egy barna bútorokkal berendezett, kicsit piszkos benyomást keltő szobába.

— Fürdőt! — kiáltotta és tíz perc múlva a fürdőkádban állt. Aztán végigdobta magát az ágyon.

A következő pillanatban mélyen aludt.

És este tíz órakor arra ébredt, hogy odakünn újra lövöldözés. Gyorsan felült. Mi az?

Tekintete az ablak felé fordult, de látta, hogy az üvegeket vastag, kék csomagolópapír borítja.

Persze, légvédelmi elsötétítés.

— Pakk... pakk... — tatata... pakk... — halotta a lövéseket.

— Beállt a sötétség, — mormolta — kezdődik regint.

De most sokkal ritkábban hangottak, mint délután. Fázott és éhes volt. Gyorsan felöltözött és kilépett a folyosóra.

Három-négy lány ment éppen az ajtaja előtt, valami szláv nyelven beszéltek. Ránevettek, egyik barátságosan vissza is nézett rá, aztán eltűntek a lépcsőfordulóban.

— A sofőr és az öreg! — jutott eszébe. Mikor a parancsnokságra ment, ott hagyta őket a fal mellett s aztán elfeledkezett róluk.

Ejnye, de bosszantó! Talán még mindig étlen-szomjan állanak.

Lelkiismeretfurdalást érzett, első dolog, hogy őket lássa el.

De a hallban ültek már mind a ketten és amint meglátták felugrottak.

— Hadnagy úrnak jelentem alázatosan, a kocsit elhelyeztem — jelentette a gépkocsizó katonája. — Ugyanott szállás is van mindkettőnknek!

— Vacsoráztak már?

— Igenis! A csapat konyháján.

Kosztá megnyugodva kiadta a parancsot, hogy reggel hétkor indulás vissza Budapestre, aztán elbocsátotta őket. Maga pedig elindult az étterembe.

— Tatátátá — pakk — pakk hallotta az utca felől, de most mintha nagyon távolból hangzott volna.

— Az új kórház körül lövöldöznek — mondta valaki.

Belépett az étterembe.

Hatalmas, rideg hodály. Nagyon kevesen voltak.

Egy hosszú asztal körül tisztek, középen egy ezredes. Úgy látszik, valamelyik alakulat tisztikara. Több kisebb asztal mellett egy-egy tiszt.

Aztán a terem sarkában a három leány, akik a hotel folyosón rámosolyogtak. Most is ismerősen villant feléje a szemük.

A tiszt asztal előtt összevágta a bokáját és minden szándékosság nélkül a teremnek azon a részén ült asztal mellé, ahol a lányok ültek.

Nagyon sivár terem volt. Piszkos fehér falak, az ablakokon megint a kiábrándító, kék csomagolópapíros. Az ablakok pecsétések zsírfoltosak.

A nagy kályhában égett a tűz, mégis hideg volt. Az a csontokat átjáró hideg, ami így kora tavaszi napokon teszi elviselhetetlenebbé a szobákat, mint az utca hőmérsékletét.

A kiszolgálásnál is baj volt.

— Ügy-e kérem, a rengeteg katonaság, a sok tiszt úr, már minden elfogyott. Valami frisset talán...

— Mit tudnak csinálni?

— Valami nyársonszültet, hirtelensültet, rántottát...
Legyintett.

— Mindegy nekem. Mindenesetre valami húsfélét. És addig is konyakot! Fázom.

— Kitűnő szerb pálinkánk van!

— Hozza!

A pincér elsietett.

Körülnézett. A mennyezetről piros, fehér és zöld krepppapírosból összeeszkábált girlandok lógtak. Egy irtózatosan rossz kép, nyilván emlékezetből Magyarország kormányzóját akarta megjeleníteni.

A tiszti asztalnál hangosan nevettek valamin.

A lányok asztala felől szláv szavak. Vajjon mik ezek a lányok? Szerbek? Horvátok? Bunyevácok? S általában miféle lányok?

— Bogami! Bogami! — hallotta minduntalan.

A pincér hozta a szerb pálinkát. Egyik kezében az üveg, a másikban a pohár. Töltött és ott maradt állva, hogy megvárja, hogyan ízlik.

Koszta Gáspár azonnal felhajtotta. Erős volt, égette a torkát, de kellemes aromája volt és melege azonnal átjárta tagjait.

— Hagyja itt! — mondta elégedetten s a pincér az üveget az asztalára tette.

Azonnal újra töltött s azt is egy hajtásra kiitta.

— Zsivili — hallott egy vidám női hangot.

A lányok az asztaltól feléje nevettek. Igen kellemes meleg járta át a pálinka nyomán, rájuk mosolygott ő is és megemelte kicsit a poharát.

De tovább nem törődött velük. Hangulata pillanatról-pillanatra enyhült. Nem fázott már és alább hagyott az a kellemetlen belső remegés is, amit még az országúton kapott, amikor az erdőn átrohantak s utána verejtékezve megállottak.

Lassan újra töltött, de ezt már nem hajtotta fel egy mozdulatra, hanem lassan, élvezve kóstolgatta.

— Milyen kitűnő pálinkájuk van!

Néha még nagyon távolról, mintha hallott volna puskalövést, sőt géppuskát is. De már nagyon távolról jutott el hozzá és egyáltalán nem keltette benne azt az érzést, amit eddig.

Valahogyan elmosódott, elködösült minden és rendkívül távoli lett.

Mikor a pincér megjelent a frissen sült hússal s illatát megérezte, egyszerre egészen megélenkült. És olyan ünnepélyes érzéssel nyult a kés és villa után, mint az élet egyik legnagyobb élvezete előtt.

A pecsenye ízes volt a kenyér lágy.

Kéjesen nagyot lélezett és szokatlanul hangosan kopogtatott poharán a pincér után.

— Valami jó bort hozzon nekem! Ne legyen nagyon édes, de savanyú sem!

— Fehéret, vöröset tetszik?

— **Vöröset!**

Egri bikavér jutott az eszébe, de nem mondta ki, nem tudta, hogy itt kaphatja-e.

Határozottan kívánta a bort. S úgy találta, hogy ez a majdnem fekete ital, amit a pincér a poharába töltött, igen kitűnő. Rövidesen meg is itta. S percről-percre könnyebbnek érezte magát.

Odaát az ezredes asztalt bontott, nehéz csizmás lépések kopogtak a kijárat felé.

A pincér sós süteményt tett elébe. Ez korántsem volt olyan jó, mint a pecsenye, viszont jól lehetett inni rá s ő ezen az estén igen szívesen nyult a pohara után. Szeme már csillogott.

— Néd csak! — mondta félhangosan, amint szeme megint a lányok asztala felé tévedt. — Milyen csinos lányok!

A pincér éppen új üveget hozott. Koszta Gáspár dr. szeme előtt egyszerre összeomlott a világ. Homloka az asztalra koppant. Elaludt.

Az éjszaka eseményei meglehetősen elmosódtak Koszta Gáspár emlékezetében. Csak egy dologra emlékezett egészen határozottan, amikor reggel hétkor az öreg népfelkelője bekopogott hozzá, hogy a kocsi itt áll indulásra készen. Arra, hogy mikor a pincér feltámogatta a szobájába, vele hozatta ezt az üveg konyakot, amelynek utolsó cseppjeit most itta meg. És hogy poharat sem keresve, egyenesen az üveget vitte a szájához, ezért az a zászlós is felelős, aki civilben bírósági

titkár a budapesti törvényszéken s aki húsvét vasárnap délutánján vele találkozva, ezt mondta neki:

— Nem irígylem. Ilyenkor jobb a csapattal együtt lenni, mint egyedül egy autón, szerb telepek között, ahonnan lövik az embert...

Arra gondolt, hogy már a régi világháborúban is ha valamelyik nap a legénység dupla adag rumot kapott tudták, hogy másnap szuronyroham lesz.

Mindenesetre megtapogatta a revolvertáskáját, aztán behúzódott a kocsisarkába.

— Budapestre! — mondta.

Hideg volt. Fázósan összehúzódva behúzta fejét köpenye felhajtott gallérjába s behúnyta a szemét.

Ásított. Jó volna aludni.

El is aludt. De nyomasztó álma volt. Álmában Bács hídvégen járt a nyomasztó néma kastélyban, egy sötét tekintetű cselédlánnyal beszélt és egyre egy arany rámban függő női portréra mutogatott.

— El kell hivatni a festőt! — magyarázta a cselédnek. — fejére övegyi fátylat kell festeni! Mire visszajövök, készen legyen!

De ekkor az ablakon át löni kezdték s lebújt az ágy lábához, hogy fedezze magát.

Erre fel is ébredt.

— Marhaság! — mormogta. — Este Pesten vagyok és mindent elfelejtünk.

A jobboldali ablakon vasárnap lyukat ütött egy golyó. Most hideg szél füttyült be rajta.

Elővette a zsebkendőjét, eltömte a lyukat és megpróbált tovább aludni.

VI.

Este tizenegy óra volt. Mária Gézával a kis szalonban ült és a rádiót hallgatták. Táncczene áradt a hangszóróból, mindketten igyekeztek igen nyugodtnak és gondtalanoknak látszani. De Géza észrevette, hogy az anyja keze remeg. Mária pedig érezte, milyen hamisan, erőltetetten cseng a fia könnyeddé erőszakolt hangja.

Mindketten tudták, hogy a másiknak mi baja van, de valami visszatartotta őket, hogy beszéljenek róla.

Este kilenc óra negyvenkor, mikor a híreket mondták, nyitva volt a rádió. S a hírekből kiderült, hogy Szabadkán, Zomborban nemcsak virág hullott a katonákra. Sőt még mindig utcai harcok vannak a városokban.

Az ebédlőben ültek, harmadik szoba a kis szalon-tól, Géza abban a reményben, hogy anyja a szavakat nem értette meg, gyorsan hangosan, nagy erőltetett nevetések között az előző napi vacsoráról kezdett beszélni. Hogy milyen mulatságos volt Gonda Pista, aki, képzeld anya...

Mária arca csupa mosoly, csupa figyelés, de Géza már akkor megfigyelte: remegni kezd a keze. S a szája széle is remeg.

Egyszerre csak Mária gyorsan felkelt az asztaltól, egy pillanatra fiam, — és kisietett.

Abban a másodpercben ugrott Géza is. Máris ott volt a rádiónál és gyorsan elcsavarta. Akkor kereste ezt a táncmuzsikát.

Mire Mária visszajött, ott ült a helyén és azonnal beszélni kezdett. Hogy a direktora milyen kedvesen fogadta, meghívták az Operába is, a jövő héten, képzeld, Falstaff, tudod, milyen régen készülök rá.

Mária mosolygott, nem győzte hangoztatni, mennyire örül ennek, de Géza látta a szemein, hogy sírt odakünn...

Egészen különös óra volt. Mindketten pontosan tudták, hogy a másokban mi megy végbe és emberfeletti erővel harcoltak, hogy ki ne törjön belőlük.

Géza arról beszélt, hogy Bodzayéknak páholybérletük van. Mária bólogatott hozzá és egyre Gáspár látta. Az urát. Megint pontosan az a kép, amit húsvét vasárnap este látott az óvóhelyen, mielőtt elvesztette az öntudatát. Gáspár, amint áll az ismeretlen város üres, szűk utcájában és bombák, kézigránátok robbannak körülötte.

Mária megint érezni kezdte azt a különös, bizonytalan lebegést, amit tegnap érzett, mielőtt minden elsötétült.

De tartotta magát, rettenetes erővel tartotta magát és most ideges kis nevetések között ő kezdett beszélni, gyorsan, kapkodva a szavakat, hogy „képzeld az a leány tegnap, mondom neki, tegye le a süteményt a nagy kredencre és...”

— Nahát! — hahotázott a fia — ezt holnap elmesélem a hivatalban! — és úgy érezte, hogy rögtön oda lesz minden ereje, oda lesz minden tizenkilencéves férfiasága, a szeme már forró, csiklandik, még egy pillanat és kibuggyan a könny és zokogni, bőgni kezd, mint egy kis kölyök.

— Apuka, édes apuka, csak még egyszer! Apuka, édes apuka, gyere haza, gyere haza! Apuka!

Már másfél órája tartott a küzdelem. Már mind a ketten úgy érezték, hogy nem megy tovább. Már mind a ketten végigéltek minden régi képet, ami hozzáfűzte őket. Kísérteties pontossággal hallották erős, meleg hangját. Géza fülében még énekelt is ez a hang. Igen, ez a legrégibb emléke volt, az első emléke. A hosszú gyerekszobában fekszik, este van, sötét, egy kis éjjeli mécs teremt félhomályt s az ágya szélén itt ül apa, altatja, halkán, dúdol egy régi nótát:

„Stíriában, Ajkfaluban mi történt...”

Talán nem is így van a szövege. De így maradt meg benne, így hallotta most ezt a régi hangot, az apja hangját és érezte, mint akkor, mint távolodik ez a hang, mint halkul, lesz egyre meseszerűbb, amint úszni kezd az álom ringató, kellemes, langyos hullámain. De vajjon most azért távolodik-e, mert ő alszik el? Nem azért-e, mert...

— Anyu! — robbant ki belőle egyszerre a szó — Anyu! — A szeme megtelt könnyel, feje odaroskadt az anyja remegő ölébe, — Anyu, imádkozzunk!

Mária szeme száraz volt. Keze ott remegett a fia fején. Szólni nem tudott, csak ez a símogatás lett egyre

keményebb, gyötrőbb, már szinte a haját tépte. S közben hangtalanul a szája mozgott.

Ekkor történt. Egyszerre élesen felberregett az előszoba csengő.

Géza feje, mint egy felhorkanó lóé felcsapódott. Szinte megmerevedtek mind a ketten. Mindjárt éjfél. Ez a csengetés...

A fiú felugrott és ki az ajtón. Már állt Mária is. Mozdulni, menni nem tudott, de minden idegszála remegett és kint volt az ajtón kívül.

Egyszerre a fiú hangja. Ordítva szinte artikulátlanul.

— Apa! Apa! Apa! — aztán — Anyu! Apa megjött!

Kosztá Gáspár dr. most, ebben a pillanatban érezte meg, hogy megsebesült. Nem a testén. Kezén, lábán, mellén, fején hiába kereste volna a sebesülést. De a seb megvolt, csak láthatatlan mélységekben rejtőzött el. Mikor Zomborban beült az autóba, azt mondta:

— Este Pesten vagyunk és gyorsan mindent elfelejtünk.

Most itt volt, azok között, akik húsz éven át az életet, az élet értelmét jelentették számára és — végtelenül idegenek voltak.

Mind a ketten ott csüngtek rajta, ölelték, csókolták, tapogatták. És ő idegenül állt közöttük, idegenül, kényelmetlenül. „Kérlek, — mondta, — fáradt vagyok, egész nap autón. — Az arcán, pontosan érezte, rajta ült az érzés kényelmetlensége. A felesége hangját hallotta:

— Fáradt vagy? — kiáltotta. — Már csináltatom az ágyat! — De mindez valahonnan végtelen messzeségből érkezett hozzá.

Látta, amint elsiet, érezte fiát, amint öleli, sután, félszegen csókolja, „apa, csak hogy itt vagy, apa, én...”

— Engedj fiam, — mondta és halk volt a hangja. Nem durván, de kivonta magát fia karjai közül és bement a szobába.

Fia utána.

— Apa, úgy aggódtunk! Most hallottuk a rádióból, hogy...

Már jött Mária is. Kényelmetlenül megrándult a férfi szája. Mit akarnak tőle?

— Vacsoráztál? Szóltam a lánynak, már melegíti!

— Vacsoráztam.

A hangja halk volt, halk, mint régen, de pontosan tudta, maga is érezte, valami hiányzik belőle. És valami van benne, ami idegenné teszi. Valami viszolygás volt benne, hogy „értsétek meg, terhemre van, kérlek, hagyjatok, és...” De szóval csak annyit mondott:

— Fürdeni akarok.

Döbbsen érezte: megsebesült. Itt valami hasadás van. A multját és a mult érzéseit elvesztette.

Mária és Géza csak azt látták, hogy él, itthon van és fáradt.

Egyszerre mozgással telt meg az egész lakás. A szobalány vetette az ágyat, Mária igazgatta a párnákat, Géza sután, boldogan rohángászott a szobában, a szakácsné mindazonáltal melegítette a vacsorát és kávéval darált.

A fürdőszobából zuhogott a víz, aztán elhallgatott.

— Nagyon fáradt, apa! — mondta Mária. — Nem szabad, hogy ma sokat kérdezzünk.

És tipródtak mindketten a fürdőszoba ajtajában, ahonnan most nem hallatszott hang, semmiféle hang.

— Megnyult az arca! — súgta Mária.

— Fontos, hogy itthon van! Mire legközelebb indul, megtisztogatják a Bácskát, nem lesz veszélyben!

Most halk csurgás hallatszott a fürdőszobából.

— Felállt! Törülközik!

Tapintatosan elmentek az ajtótól, leültek a kis szalomban.

Aztán egyszer nyílt az ajtó, mindketten arra fordultak, de nem jött.

Mária halkán felállt és feléje ment.

Ott találta a hálóban, már pizsamában volt, éppen az ágy szélén ült. Fordult a takaró alá.

Látta Máriát, de nem szólt, csak magára húzta a paplant.

— Fáradt vagy, Gáspár?

— Fáradt — mondta hangsúlytalanul. — Szeretnék egyedül maradni. Ne haragudj.

— Ő, dehogy, Gáspár! Pihenj szívem! Majd holnap! Beszélgetünk!

Eloltotta a villanyt, csak az éjjeliszekrényen világított egy kis égő. Odalépett és megcsókolta az ura homlokát.

— Aludj jól, Gáspár!

— Jóéjszakát.

Állt az ágy lábánál.

— Nem csókolsz meg?

— Fáradt vagyok, Mária!

Csakugyan olyan fáradtság ült az arcán, hogy Mária szinte lelkiismeretfurdalást érzett.

— Ne haragudj! — mondta. — Látod, ilyen önző vagyok!

— Nem baj — mondta Koszta Gáspár dr. és befordult a fal felé. — Jóéjszakát.

Ezen az éjszakán, úgy három óra lehetett, Mária arra ébredt, hogy az ajtaja nyílik.

— Gáspár! — nézett az urára csodálkozva. — Te nem alszol?

Igen, Koszta Gáspár volt. Az ura. Ott állt az ajtóban.

— Nagyon nehéz! — mondta. És mintha kicsit szégyenkezett volna. — Ti annyi szeretettel vártatok, éreztem. És én...

Közelebb lépett, leült az ágy végébe.

— Fáradt voltál!

— Nagyon sokat láttam. Sokat megéltem. — Keze után nyult. — Szeretném, ha nem haragudnál reám!

— Ő, dehogy, Gáspár! — őszinte szeretettel mosolygott rá. — Hogyan gondolhatod?

— Köszönöm, Mária! — megcsókolta a homlokát. — Nagyon bántott. — Szeretettel ránézett. — Te olyan jó vagy — mosolyogni próbált. Aztán eltűnt az ajtó mögött.

Mi van vele? Mi ez a seb? Ez a hasadás?

Szobájába indult, de az ebédlő közepén megállott, majd Géza szobája felé fordult. Az ajtaja nem volt kilincsre csukva, halkán kinyitotta. A beszivárgó halvány fényben látta a fia arcát. Odaállt az ágy lábához, sokáig nézte. Hanyatt feküdt, kedves, fiatal arca kipi-
rult az álomban. Szinte tapintható gondtalanság ült a vonásain. És mégis úgy érezte, rettenetes messzeségben van tőle. Rettenetes messzeségben.

Hogyan rohant elébe ez a fiú az este! Hogyan ölelte, csókolta. Tapogatta, hogy csakugyan ő-e az, meg van-e minden darabkája, részecskéje.

S neki egy szava sem volt hozzá. Félre tolt. Messze van. Rettenetes messze van.

Megkísérelte, hogy tudatosan ellágyítsa magát.

Biztosan hallani szerette volna, hol járt, mit látott, hogyan történt. Hiszen gyerek még. Tizenkilenc mult, nincs még húszéves.

Aztán kezdte a multat idézni. Milyen kedves kis kölyök volt, mindig. És milyen kemény kis férfi. Talán nyolc éves lehetett, amikor az orvos tanácsára elhatározták, hogy operációt hajtatnak végre rajta. Géza is tudta. Csak még az időpontot nem határozták meg. De mindannyian tudták, legfeljebb egy hétről lehet szó, a baj már nagyon kellemetlenkedik.

Ezekben a napokban egyik este színházba készültek Máriával. Géza egész délután nagyon csendes volt. Aztán, mielőtt elindultak, azt mondta:

— Mondd, apuka, ha ilyen kisfiú, mint én beteg lesz és egyedül van, úgy-e csak telefonál a doktor bácsinak.

Őt megütötte a kérdés.

— Fáj valami, Géza?

— Semmi, semmi, apuka! — bizonykodott hevesen a kis fia. — Csak úgy kérdeztem! Igazán semmi sem fáj, csak menjetek el a színházba.

De ő gyanut fogott és kiderült, hogy itt az utolsó perc, ez a kis kölyök már órák óta szenvedhet. De nem akarta az estéjüket elrontani. Ha baj lesz, gondolta, majd telefonál a doktorbácsinak.

Kosztá Gáspár ott állt az ágy lábánál. És döbben-
ten érezte, hogy a mult felidézése sem használ. Nem
oszlik el az idegenség. Mintha csak fal lenne közöt-
tük, közte és családja, közte és a régi Koszta Gáspár
között.

Megsebesült. Nem is vette észre. Csak most, ami-
kor hazaérkezett. Valahol nagyon mélyen megsebesült.

Mária a megzavart éjszaka után, a szokottnál ké-
sőbb ébredt. Géza már elment hivatalába. Gáspár sem
volt otthon. A parancsnokságra sietett, hogy megtegye
jelentését. Mária kiment a szakácsnéhoz, megbeszélte
vele az ebédet. Gáspár kedves ételeit válogatta össze,
aztán felöltözött és besietett a Váci-utcába. Néhány
héttel korábban arra járt az urával és Gáspárnak meg-
tetszett egy dohányzókészlet. Azóta is emlegette, hogy
mennyire izléses, mennyire a kedvére való! Most meg-
veszi a visszatérés örömeire, délben meglepi vele Gás-
párt.

Az esti fáradt hangot egy pillanatig sem vette a
szívére, de nagyon jól esett, hogy az éjjel bejött hozzá
és azt kérte, ne haragudják rá.

Kicsit izgatott volt, vajjon azóta nem vásárolta-e
meg valaki azt a készletet. De meg volt még, azonnal
észrevette a kirakatban, pontosan azon a helyen, ahol
együtt látták. Mint kiderült, ez az utolsó darab. Holott
nem volt éppen olcsó.

Annyira örült, hogy nem is alkudott, pedig asszo-
nyi lénye ezt sohasem mulasztotta el. Vidám hangulat-
ban lépett ki az üzletből. Ragyogóan sütött a nap,
szinte nyári meleg volt. Jólesett kicsit járkálni az
utcán. A szűk járda egészen megtelt a sütkérezőkkel,
lassan, derűsen sétálókkal. Mintha egyszerre lefújták
volna róla a háborús hangulatot.

Lassan, sétálva ment, megállt a kirakatok előtt, sőt
egy úridivat üzletbe be is lépett. A kirakatban különö-
sen széles szárnyú szmóking-nyakkendőt látott, eszébe
jutott Géza vasárnap esti zavara a nyakkendővel,
megvásárolta neki.

Aztán folytatta sétáját. A Türr István-utca sarkán egy férfit látott, aki mély tisztelettel, de minden tola-
kodás nélkül köszöntötte. Egy másodpercig nem is-
merte fel, de aztán a szeme megvillant, őszinte öröm-
mel viszonzta a köszönést, sőt meg is állt és a kezét
nyújtotta.

— Örülök, — mondta a férfi — hogy ilyen frissen,
vidáman látom.

— Képzeld, — csillant Mária szeme — az uram
megjött, itthon van!

— Akkor most egészen megnyugodott, nagyságos
asszonyom! — mosolygott rá a férfi.

Dr. Barta volt, aki segítségére sietett az Operában.

— Le is szerelt már a férje?

— Nem, azt hiszem, nem, de...

— Most már nem lesz veszélyes! — mosolygott rá
a férfi. — Úgy látszik néhány nap alatt az egész szerb
affér lebonyolódik.

Mária felszabadultan mesélt, igen, ő is azt hiszi.
Gáspár most már nem forog veszélyben s ha el is megy
még egy-két útra, nem lesz már ok az aggodalomra.

Olyan megnitten beszélt vele, mint egy régi ismer-
rőssel.

A férfi egyébként nem élt vissza Mária közvetlen-
ségével. Mikor a szó elapadt, nem erőlködött, hogy el-
kísérje, vagy találkoztól erőszakoljon. Mosolyogva, alig
észrevehetően, de a félreállítás készségével biccentette
meg a fejét.

— Még egyszer: nagyon örülök, hogy nagyságos
asszony a nyugalmát visszanyerte. Az élet legnagyobb
ajándéka!

Megszorította a feléje nyújtott kezét és tisztelet-
teljes köszönés után a Szervita-tér irányába eltávozott.

Mária pedig a Harmincad-utcán, Erzsébet-téren át
haza indult az Andrássy-útra.

Kosztá Gáspár dr. három napig maradhatott Buda-
pesten. Ezt a három napot lehetőleg együtt töltötték,
egyik este hangversenyre is együtt mentek. Koszta
Gáspár csupa igyekezet volt, hogy az első találkozás

kissé bántó hangulata meg ne ismétlődjék, hogy a sebésülésére senki rá ne jöjjön. Gézának nyakkendőt vásárolt, feleségét nagyon szép kiegészítéssel lepte meg. De valami jeges, különös távolodást, merevedést érzett magában, ha az elmúlt napok jöttek fel benne.

Géza teli volt érdeklődéssel. Mindent akart tudni. Egyik kérdés a másik után.

Milyen volt az út?

— Hogyan működött a kocsi?

Mit látott Szabadkán, mit látott Zomborban?

Igaz-e, hogy utcai harcok voltak?

S ha voltak, érte őt is veszedelem?

És ő, mintha a torkát valaki belső második vasmarokkal összeszorította volna.

Nem tudott válaszolni.

Az elmúlt napokról nem tudott beszélni

A fia faggatta, egyik kérdés a másik után és ő ült, érezte, hogy merev az arca s a hangja is koppan, mint a fa:

— Igen — mondta. — Igen. Nem. Nem volt semmi különös. Csak fárasztó volt.

Hiába. Valahol valami szakadás van. Megsebesült.

— De amikor átlépted a határt?

— Nagy sár volt, az utak nagyon rosszak!

— És Szabadkán? Volt nagy lelkesedés?

— Hogyne. Eljeneztek!

— Apu, — csillogott a fia szeme — mondd el részletesen!

— Nem volt semmi különös!

— Semmi különös? — csodálkozott a fia. — És az utcai harcok?

— Igen, hát azok voltak.

— Es te? — izgult az apjáért. — Rád is lőttek?

— Istenem, hát persze, lőttek, de hogy rám lőttek volna... Nem, csakugyan nem volt semmi különös.

Hiába na, nem tudott beszélni róla.

Mária hallgatott, de figyelte az urát.

Húsz éve élt együtt vele, minden szavát, gondolatát, mozdulatát ismerte. Mindig rendkívül exakt, pontos, részletező volt az elbeszéléseiben. Minden hang-

súlynak, mozdulatnak jelentőséget tulajdonított. Délben, ha megjött egy-egy érdekes tárgyalásról, minden mozzanatát megvilágítva mesélte el.

— ... és kérlek, a tanácselnök ekkor rám néz, a mutatóujját felemeli, s azt mondja: ügyvéd úr tehát úgy gondolja, hogy ez a mozzanat...

Most, mióta megjött, nincs semmi részlet. Nem fontos a részlet, a mozdulat. Sőt, a legtöbb dolog sem fontos neki, aminek pedig eddig talán a kelleténél nagyobb fontosságot is tulajdonított.

Példának itt van mindjárt a futárútja. Azt mondja:

— Nem történt semmi különös.

Mintha azt mondaná:

— Itt vagyok, élek, ez a lényeg. Minden egyéb jelentéktelen. Nem fontos.

És mintha ugyanez jelentkeznék egyéb dolgaiban is. Itt van Géza dolga. A fiú már hónapok óta nyúzta, hogy engedje Németországba, a sportklubja egyik versenyére. Mindezideig ellenezte, holott Mária is a fia oldalára állt és ő is kérte.

— Mária kérlek, — mondta — ne felejtsd el, hogy a fiú nevelése elsősorban az én feladatom.

— De semmiféle ártalom nem érhet, — lázadozott Géza — sportférfiakkal megyek, komoly versenyzőkkel, akiket kordában tartanak, már a teljesítmény miatt is!

— Tudom, fiam.

— Anyagilag sem jelent terhet! Az egyesület viseli a költséget.

— Az nem zavarna, hogy pénzbe kerül!

— Hát akkor miért makacsolod meg magadat?

— Mert az élet hetven-nyolcvan esztendeig tart és az élet szépségeit, örömeit úgy el kell elosztani, hogy az utolsó napokra is maradjon belőlük. Az élet szépségeit nem szabad egy-két év alatt felhabzsolni. Nem akarom, hogy a fiam harmincéves korára mindent megkapjon s aztán örömtelenül ténferegjen.

És hiába verekedett Géza.

Alláspontjából nem volt hajlandó engedni.

Most egyszerűen az egészet elvetette. Minden megokolás, minden magyarázat nélkül.

Géza már le is mondott róla, éppen csak megemlítette, hogy májusban indulnak el a tenniszhezők.

— És mennyi ideig maradtok ott? — kérdezte.

Egy pillanatra szinte megkövültek.

— Apa! Elengedsz?

— Igen! — mondta. — Szórakozz csak.

És semmi indokolás.

Azelőtt csökönyös ragaszkodás volt benne a dolgok állandóságához. Házasságuk huszadik évfordulóján az ünnepi hangulatban, az ünnepi vacsora előtt is észrevette, hogy az egyik kis asztalra nem azt a hamutartót tették, amit ő megszokott. Bosszankodott.

És ugyanez volt az irodában is. Személyzete értetlenül figyelte. Természetesen már az első délelőtt bement, irodavezetője a megkívánt precizitással kezdte a beszámolót, de ő érdektelenül legyintett:

— A lényegét mondd, kérlek!

Itt volt ez a politikai per, amit feltétlenül magának tartott fenn. Azt az utasítást adta, ha a tárgyalás napján nem lehetne itthon, bármiképpen is el kell érni, hogy a tárgyalást elhalasszák.

Most irodavezetője beszámolt, hogy éppen holnap készül a halasztást megkérni és Koszta Gáspár dr. megint legyintett.

— Hagyd csak, kérlek! Csináld a legjobb belátásod szerint. A felfogásomat úgyis ismered.

Az irodavezető egyszerűen elhült.

— Képviselő úr, nem ragaszkodik, hogy...

— Majd te elintézed!

Igen, mióta megjött, mintha egész sereg dolog elveszítette volna jelentőségét, amit azelőtt fontosnak ítélt. Magánéletében is, ügyvédi és politikai működésében is.

— A részleteket — mondta — reád bízom. Te látod, hogy részletekben mit kell tenni. A végső dolgok a fontosak. A végső dolgok!

Ezzel szemben döbbenet tapasztalták, hogy egészen lényegtelennek látszó dolgok izgalmi állapotba

hozzák. Egyik délután például öt percet késett a gépirókisasszony, és amikor jött, Koszta Gáspár dr. meglátta a kalapját. Kalapján pedig mint kalapdísz, hat tiszticsillagot. Az arca olyan lett, mint a pipacs.

— Mondja kisasszony! — szólt vésztojósló hangon. — Tudja maga, hogy mit jelentenek ezek a csillagok? Látom, hatot rakott fel a kalapjára!

A szegény leány csak sápadozott.

— Kérem, képviselő úr, most ez a divat!

— Ez divat! — a hangja ingerülten felcsattant. — Hát kérem, vegye tudomásul, hogy ezek a csillagok igen sokat jelentenek! Majdnem mindent! Életet és halált. — Már kiabált. — Ahogyan senkinek sem jut az eszébe, hogy egyházak jelvényeiből csináljon magának divathóbort tárgyat, úgy nem szabad hozzányulni ezekhez az aranycsillagokhoz sem. Megértette?

A lány csak nézte sápadtan.

— Vegye tudomásul a kisasszony, hogy nekem alkalmam volt a közelmúltban lent járni a Délvidéken. Nem a későbbi napokban, hanem akkor, amikor ropogtak a golyók, kerepeltek a gépfegyverek és városok főterein ágyúval kellett löni bérházakat. Én láttam ezeknek a csillagoknak a jegyében meghalni férfiakat. Láttam meghalni egy kis zászlóst. Ment az utcán gyanútlanul, valahol egy háztetőn egy cserép egy pillanatra fölemelkedett, a nyíláson egy kidugott fegyver csövéből golyó röpönt elő s a kis zászlós homlokán kerek kis lyuk támadt. Ennek a fiúnak egyetlen kis csillagja volt. Egyszerűen azokból, amelyekből önök tucatot raknak a kalapjukra. S ezért az egyetlenegy csillagért s mindazért, ami ehhez a csillaghoz kapcsolódik, odaadta az életét. Érti, kisasszony?

Mária észrevétlenül jelen volt a jelenetnél. Megdöbönt tőle.

Harmadik este hiába várta Gáspárt vacsorával.

Csak kilenc óra után telefonált.

— Mária, — mondta — ma este kicsit kimaradok!

Az első pillanatban még örült is. Úgy látszik, jól érzi magát, kellemes társaságban van.

Géza tizenegy órakor lefeküdt.

Mária a kis szalonban olvasgatott. Éjfélig bizonyosan megjön. A könyv érdekes volt, lekötötte, egyszerre csak azt vette észre, hogy éjfél után félkettő van. És Gáspár még mindig nincs itthoz.

Természetesen nem aggódott, szemrehányásokra sem készült.

Nyugodtan levetkőzött, lefeküdt, még néhány percig olvasott, aztán eloltotta a villanyt.

Arra ébredt, hogy az ebédlőben egy szék felborult.

Akkor érkezett Koszta Gáspár dr. s a sötétben nekiment egy széknek.

Mária azonnal villanyt gyújtott. Hajnali félnégyszáz volt.

— Miért nem gyújtasz villanyt, Gáspár! — mondta. — Megütöd magad a sötétben!

— Nem akartalak az álmodban megzavarni!

— Kedves vagy! De természetesen nem zavartál volna. Jól mulattál?

— Igen.

— Kellemes társaság volt?

— Nem társasággal voltam — hallatszott a másik szobából. — Egyedül voltam. A Moulin Rouge-ban.

Aztán még néhány szó.

— Aludj szívem! Nem akarom kiverni a szemedből az álmot. Jóéjszakát!

A villany már régen nem égett és Mária szeme még mindig tágra nyíltan nézett a sötétbe. Egyedül? Hainalig? A Moulin Rouge-ban! Mi van ezzel az emberrel?

És másnap reggel dühroham. Mária húsz év alatt sem ért meg ilyent.

Miért? Mert az újságjában egy divatos színésznő nyilatkozott, hogy regényt ír.

Néhány nap múlva két esztendeje, hogy világháború folyik! — kiáltotta. — Talán napok választanak el a háború legöldöklőbb szakaszától! S a lapoknak ez a fontos! Olvasd! — kiáltotta. — Olvasd! A művésznő elhagyta szerződését, bivalyverecsei magányában regényt ír. Olvasd csak el! S egy oldallal mindezek előtt még a háború hírei. Kevésbé szerencsés or-

szágokról, amelyek hadszínterekké váltak, amelyeknek városai felett ellenséges repülőek bombái süvitenek. — Belesápadt az izgalomba. — Két hatalmas világ rohan egymásra! A legfájóbb, legégetőbb kérdések vajudnak. Milliók és milliók élete, sorsa, nyugalma, boldogsága forog kockán. Legtragikusabb napjait éli a világ s akkor ez a lelkében is vajudó viharos tenger közepén kis sajkában ülő közönség — mintha ez volna ennek az országnak és lakosságának legégetőbb problémája — azt kapja fejéhez, hogy X. művész nő novellája, Y. művész nő filozófiai tanulmánya és Z. művész nő véleménye arról a kínos helyzetről, hogy a feketekávéhoz cukorjegyet kell-e leadni a kávéházban. És mindez egy oldallal a háború hírei után... Nem! Az ember csak néz és a fejét fogja. Már azt sem kérdi, hol marad a jóízlés, hol marad a mértéktartás. Azt sem kérdi, gondolkod-e arra, mint vélekednek erről azok az országok és azok az emberek, akiknek ezekben a napokban a sorsa, élete, jövője felett döntenek! Csak azt kérdezi az ember, kit érdekel ez? Kit érdekel?

Mária döbbsen állt a rejtély előtt. Ez az ember nem azonos azzal, aki néhány nappal ezelőtt elment tőle!

Döbbsen eszmélt rá, hogy nemcsak a testen lehet sebet kapni.

VII.

— Idén olyan a május, hogy meg kell bolondulni tőle!

A sofőr — Koszta Gáspár nem tudta megszokni a „gépkocsizó katona“ megjelölést — ott támaszkodott az autó oldalánál és beleszimatolt a bódítóan illatos alkonyatba.

— Tessék megnézni, hadnagy úr! Micsoda földek! Szemük előtt ott nyújtózott az ég érlelő melegében a végtelen Bácska.

Koszta Gáspár dr. az út szélén egy fának támaszkodva cigarettázott. Mióta bevonult, félretette a szivart. Szivarhoz idő kell és nyugalom. Ő most már

hatodik futár-útját tette. Minden hétre jutott legalább egy. Négy nap valahol az országúton, idegen városokban, három otthon. Így alakult az élet körülötte.

Most Belgrádból jött visszafelé. Előtte való reggel adta át az iratokat, utána megnézte a várost. A még mindig pompás, elnyúlhatetlen Nash-kocsival felszaladt az Avalára, hogy megnézze Mestrovits világhírű alkotását, az Ismeretlen Katona emlékművét, azután Zimonyon át szalad kocsijuk, át az új Horvátországon Péterváradig.

Délután három órakor érkeztek meg a dunai komphoz, mely a két felrobbantott híd helyett bonyolította le az összeköttetést Pétervárad és Újvidék, Magyarország és egykori társországa, Horvátország között.

Ragyogó napsütésben várták a kompot, mely aztán percek alatt vitte át őket a tornyaival integető Újvidékre. Valami baj volt a karburátorral, jó két órát kellett a városban maradnia. Még pedig a legunalmasabb ebédutáni órákban, amikor nemcsak az emberek, hanem még a boltok is bezárkóztak.

Ténfergett a városban, megnézte a híres vadonatúj báni palotát, aztán megszólított egy zászlóst, hol töltheti el az idejét legjobban. Cukrászdát ajánlott, közvetlenül a katolikus templom mellett. Be is ment, de megbánta, mert a helyiség tele volt katonatiszttel és úgyszólván minden asztal előtt meg kellett állnia tisztelgésre. S a végén alig talált asztalt.

Magyar, szerb, német szavak röpködtek körülötte, vidám arcokat látott. Nyoma sem volt annak a nyomott hangulatnak, mely az első napokban ült ezeken a vegyes lakosságú városokon.

Öt óra volt, amikor végre jelentkezett a sofőrje. A kocsis menetkész. Most már nem lehetett arra gondolni, hogy egyvégben tegyék meg az utat Budapestig.

Eszébe jutott az a nyomasztó nap, amit Bácskídvégen élt végig. Különös vágyat érzett, hogy ott a faluvégén megnézze azt az árkot, ahol a partizánok támadták meg őket, a főteret, ahol a kísérteties lövöldözés puskapor szagában feszes vigyázz állásban ezredesükkel élükön hallgatták a katonák az üdvözlőbeszédeket

s ahol olyan nehéz hangulatú estét töltött el a magyar pappal.

Már régen kísértette ez a vágy. Vajjon most milyen lehet az élet Bács hídvégén?

Itt volna az alkalom. Aztán reggel a kocsit kiirányítja a nemzetközi útra és folytatják az utat Szabadkán, Szegeden át Budapestre.

A karburátor rendben volt már, de, sajnos, kilyukadt a benzintartály. Nem veszedelmesen, a benzin mégis elcsöpögött. Most már háromnegyed órája álltak az országúton, alig hat kilométerre Bács hídvégtől és egy katonai kocsiban reménykedtek, amelytől annyi benzint kapnak, amennyi besegíti őket a faluba. Ott aztán reggelig majd kifoltozzák a lyukat.

Már elmúlt hét óra, de még melegen sütött a nap, amely lassan ereszkedett alá a láthatáron.

Kosztá Gáspár dr. leült az árokszélre. Szája szélén cigaretta lógott. Kezében fűszál. Csendesen játszott vele. Határozottan nyugalmat érzett. Sokkal nagyobb nyugalmat, mint Budapesten. Pedig hát annyi mindent látott, mióta ezeket a bácskai, délbaranyai utakat járja. Ez már a hatodik futárútja. Legmélyebben az első maradt meg benne. És a második. Három nappal az első után.

Vukovárra kellett vinnie a parancsokat, Horvátországba.

Ragyogó tavaszi napon, a déli órákban érkezett meg Eszékre. Fellélekzett. Nyoma sem volt a háborúnak. A háromszögletű főtér tele korzózó leányokkal, német, magyar, horvát egyenruhában sétáló tisztekkel. Magyar, német, horvát szavak csapódtak a füléhez. De úgyszólván nem is volt szüksége idegen nyelvre. A pincérektől a boltosokig mindenki tudott magyarul. A főtér közepén német katonabanda adott térzenét s ő derűsen beszélgetett magyarul horvát usztasákkal, az új hadsereg törzstisztjeivel és legénységével, látott egymást átölelve sétáló magyar, horvát és német legényeket. S aztán a Hotel Central napfényben fürdő terraszán ülve, a bejárat elé robogni látott egy elegáns autót horogkereszt díszítéssel. S az autó két polgári-

ruhás, vörös horogkeresztes szalagot viselő utasa, a kocsiból kiugorva, legnagyobb meglepetésére, magyarul beszélgetett.

— Öt ezer magyar él itt! — mondta a pincér. — Ne tessék csodálkozni. És a környéken még hetven-ezer. Szent László óta élnek már itt.

Bécsi valcereket játszott a katonabanda, végtelen béke volt, mint egy régi osztrák fürdőhelyen. Aztán hirtelen rövid csattanás, „pakk“. Szórakozottan a hang irányába fordult. Mi az? Autópneumatik pukkant? Máris sápadtan ugrott fel a kávéházi terrasz székéről.

Fiatal magyar tisztet látott. Eddig egy társával beszélgetett derűsen, a napsütötte falnak támaszkodva. Aztán jött egy civil, elsétált mellette, „pakk“ és golyó volt az oldalában.

A fiatal tiszt szeme tele volt csodálkozással, mintha azt kérdezte volna:

— Lehet ez? Egy ember elsétál mellettem s közben süt a nap, áll a korzó és a katonabanda valcert játszik, belelő az oldalamba?

Végtelen csodálkozás ült a tekintetén és lassan, kísértetiesen lassan csúszott lefelé, egyre lejjebb a flaszter felé. És a vér kiütött a zubbonya oldalán.

Néhány lépéssel odébb már földön feküdt az is, aki belepuskázott. Horvát usztrasák taposták.

És öt perccel később mindennek nyoma sem volt. A két élettelen testet elcipelték, a nap sütött tovább, a térzene rendületlenül ontotta a valcer-melódiákat s az emberek sütkéreztek a békességben.

Kosztá Gáspár dr. is.

— Pivó! — mondta a pincérgyerekeknek. — Sört hozzon!

Háború van.

És délután elindult Vukovárra. Ott is mindenki az utcán, ott is minden házon horvát és német zászló. Barátságosan integetnek feléje. S amikor dolga végeztével csésze kávéra beült a kávéházba, egy fiatalember rohant asztalához és percekig a kezét rázta.

Nem értette. Ki ez az ember? Sohasem látta.

— Református lelkész vagyok! — mondta. — Thomka Viktor! Kérem tessék kijönni a magyarjaim közé! Nem láttak még magyar tisztet!

Kicsit kínosan érezte magát. A fiatalember hangos volt, túláradó. Már többen odanéztek.

— De kérem, én...

— Tessék kijönni — most már könyörgött. — Azért küldtek. Hozzak nekik egy magyar tisztet! Nincs messze, itt az eszék—vinkovcei vonalon van. Rétfalú, Haraszi, Kórogy, Szent László! Szent László ideje óta itt élnek teljes elszigeteltségben, soha egy pillanatig sem keveredtek, megmaradtak magyaroknak! Úgy szeretnének magyar katonát látni!

Menni kellett. Az izgatott fiatal pap beült melléje a Nash kocsiba, egyetlen pillanatra sem hallgatott el. Úgy látszik, azt érezte, most van itt a pillanat, most kell mindent elmondania, amikor végre egy magyar tisztet fogott. Hátha elviszi a hírt és odaát hátha figyelnek, hátha értük jönnek, hátha történik valami?

Szájából ömlött a szó. Hogy valaha itt a Valkó partján nem négy, hanem huszonnyolc magyar falu állott. Hogy a törökidőktől megtizedelte a szerémségi magyarságot, most pedig kinyújtotta feléje pusztító csápjait az egyke. Erősen egykés község mind a négy, bár érdekes módon, — Haraszi kivételével — ha nem is szaporodnak, eredeti létszámukat megőrzik. Haraszti azonban megdöbbentő az apadás. Egy emberöltő alatt hétszáznyolcvanról csökkent lakossága négyszáz alá. Hogy a szerb uralom a magyar faluk határába dobrovoljac telepeket létesített s ha így apad továbbra is, rövidesen nemzetiségileg is Hrastin lesz Haraszti-ból. Amint ma már tiszta szerb község Dobsin névvel az egykor Dobzsa nevű magyar falu. Az ősmagyar Onthról elnevezett faluból is így lett Antunovac, az egykori Szöllöske így sorvadtt Szeliste nevű kis tanyává s így tűnt el az Ozor nevű ősmagyar település is, melynek nevét már csak egy mocsár őrzi. Így lett Cepni a régi Csapa községből s a legnagyobb magyar falu Sanka is így változott dobrovoljac teleppé.

— A tiszt úrnak el kell vinnie a hírt Budapestre!
— Csak úgy torlódott a szó a száján. — A tiszt úrnak meg kell magyaráznia! Hetvenezer szerémi magyarról van szó! Tessék elhinni, én mindent elkövetek, meg akarom a pusztulást állítani! Ami könyv, tanulmány, újságcikk az egykéről megjelenik, nálam valamennyi megtalálható. De egymagam tehetetlen vagyok. Budapesten kell felfigyelni! Egymagam nem tudok diadalt aratni a mocsár felett!

— Mocsár felett? — csodálkozott rá Koszta Gáspár. — Mi köze az egykének a mocsárhoz?

— Az az oka! — kapkodta a szavakat a fiatal pap. A mocsár öli a magyarságot! Mocsárvidéken épültek a faluk, lakosságuk ott él évszázadok óta, a mocsár lankadtsága, poshadása bénítja meg! Már csak nyolc-tíz családnév található az egész faluban! A lakosai nyolcszáz éve csak egymással házasodnak! Az egész faluban összesen nyolc családnév van. Sülyös, Pikó, Kürtös, Dudás, Mihók, Mikó, Zsikó, Izsák!

Aztán egyszer csak ott voltak a faluban. Símogatták, tapogatták. Bibliai nevű ősmagyarok, Dávidok, Kainok, Abelek, Rebekák, Eszterek.

— Kati vagy Rózsi egy sincs? — kérdezte.

Egy sem akadt.

— Hát Mária?

Máriából akadt kettő.

Bevezették házaikba.

Mikor belépett az elsőbe, nem akart hinni a szemének. Ezek a Szent László király magyarjai nem egy-egy családnak, hanem mindig egy nemzetségnek építettek házat.

— Negyven-ötvenen éltek egy-egy házban! — kiáltotta a fiatal pap — ezek a hatalmas szobák ma már konganak az ürességtől. Már az egész falu egyetlen nemzetség, mindenki sógor, ipa, veje mindenkinek!

Kivitték a templomukhoz. Messze kint állt a falun kívül.

— Tessék megnézni! Tessék elvinni a hírét Pestre! A törökudulás óta van ez már így. A falu lakosai, menekülve a török elől, behuzódtak a lápba s el-

pusztított házaik helyett ott építettek új falut maguknak. A régiből csak a templomuk maradt meg csodálatos freskóival, kézzel faragott orgonájával. Ma görögkeleti templom, pópák tartják benne az istentiszteletet. Kint a szántóföldek közepén mutat az ég felé, emlékeztetve régmúlt századokra.

A pap egyetlen pillanatra sem engedte megnyugodni. Ki tudja, hány esztendeje várt már erre, hogy egyszer jön egy magyar, egy magyar tiszt s azt felrázhatja. Odacipelte Haraszti mind a kétszáz háza elé.

— Tessék megnézni! Kétszázból húsznak a kapuját már beszögezték. De akik még élnek, ez az izolált, pusztuló tömb, megmaradt magyarnak. Talán magyarabbnak, mint az ország lakossága. Nyelve nem ismeri a nyelvújítás szavait. A régi, középkori kodexek nyelvét beszéli és az iskola sem hozhatja el az új szavakat. Ezt is az egyke teszi. Mert huszonöt gyerek kellett volna hozzá, hogy magyar iskolát kapjon. S Harasztin kétszáz házban csak huszonkét gyerek találtatott...

A fiatal pap szinte a zubbonyát rángatta.

— Figyelje meg, tiszt úr! Bocsásson meg, nem tudom mi a rangja, még én sem jutottam el soha Magyarországra! Figyelje meg a beszédüket. A régi ősmagyar szavak járják, az ősmagyar „reduplikáció“-val. A gólya neve ma is „gagólya“, a paradicsom „bobogó“ s a megint „memeg“. Figyelje meg! Még ma is a régi kettős mássalhangzókkal beszélnek. „Taolaon hao innaom, tunnaom, dalaolni!“ Talán ha innék, tudnék dalolni.“ Hé, emberek! — kiáltotta. — Daloljanak valamit a tiszt úrnak! — aztán megint Koszta Gáspárhoz. — Vagy ötszáz ősmagyar daluk van! Ötszáz, uram! Szent László, Hunyadi János idejéből! Szabad ezeket pusztulni hagyni?

Kísérteties út volt ez is, ez a második. Szembe találkozni a történelmi multtal! Szent László lovasaival, Hunyadi János muskétásaival.

Hat utat tett meg április óta itt a baranyai háromszögben, a Bácskát átszelő nemzetközi úton és a zombori, zentai szállások között kanyargó utakon. Mikor először robogott vele végig a Nash, revolver után ka-

pott, amint megpillantott egy-egy fehér dobrovoljác házsort. S amint az első házakhoz megérkezett, golyók, kézigránátok süvítettek a kocsi körül.

Amikor néhány héttel később rohant végig ugyan-ezekén az utakon, a veszedelmes telepek már csendesek voltak. Mint a húszesztendő s mult mementói állottak lakatlan némaságban.

Az egyik falu, Szöreg közepén elakadt az autó. Kísérteties, lakatlan romhalmaz volt az egész község. Aztán elmúlt három hét, egy parancs megint ezen a községen vitte át. Azt hitte, álmodik. A házak frissen meszelve, a megrongáltak kijavítva, a kijavíthatatlanok eltüntetve s az utcákon, mely néhány héttel ezelőtt még kísértetiesen halott volt, pezsgő élet.

Gyerekek százai! Igen, Bukovinából hazahoztak az üres falvakba, telepekre évszázadok előtt kiszakadt székeket. Az iskolában tanult, kissé mindig kétkedve fogadott, meseszerű falvak nevével találkozott szemtől-szembe. Ūristen! Hát Józseffalva, Fogadjisten, Isten-segíts, Andrásfalva, Hadikfalva csakugyan volt? Nemcsak az iskolai olvasókönyvekben, mint a „Hadnagy uram, hadnagy uram“, vagy Hunor és Magor regéje a csodaszarvasról? Ez van? S ő most népüket látja, kezel velük?

Tegnap még szerb templomokban, Bukovinából hazahozott oltári felszerelések, a tornyokban Bukovinából idáig cipelt harangok.

— Az a legfurcsább, — sírta egy öreg asszony — itt mindenki magyarul beszél! Az urak is!

Az országutakon, amint rohan a Nash, minduntalan lassítani kell, különösen vasárnap. Mindegyre hosszú szekérsor tűnik fel, új magyarok mennek a régiekhez, régiek az újakhoz ismerkedő látogatásra.

Hat út eddig s mindegyik más. Az ember nem talál vissza magához. Ötször érkezett már vissza Budapestre s mind az ötször idegen emberként lépett Koszta Gáspár dr. Andrásy-úti lakásába. S ennek az embernek ahhoz a régihez, az ismert nevű jogászhoz, az „ügyvéd úrhoz“, akit olyan megbecsüléssel szokott emlegetni a budapesti törvényszéken Kovács tanácselnök,

sèmmi köze. Sèmmi köze. Már nem is igen értik egymást. A régi Koszta Gáspár és az új. Csak méregetik egymást s az egyik nem érti, hogy a másiknak kialakult elvei voltak, bizonyos asztalon csak bizonyos hamutartót túrt meg, a másik nem érti, hogy ez az új Koszta Gáspár egyszer csak szükségét érzi, hogy egyedül, egészen egyedül beüljön egy éjjeli mulatóba, szeszt töltsön magába és vad jazz-el kábítsa az öntudatát.

Valami szakadék tátong itt.

— Szakadék! — gondolta Koszta Gáspár, amint ott ült az árok partján, néhány kilométerre Bács hídvég előtt és egy autóra várt, amelyik szembe jön, megáll s ad néhány liter benzint, hogy a faluig eljussanak. Mert Koszta Gáspárt nem érdekli, hogyan viszi a pert az irodavezetője, azt a pert, amit személyesen akart végigvinni. Ezzel szemben érdekli, hogy milyenné vált az élet Bács hídvégen, ahol életének mindössze egyetlen délutánját s egyetlen éjszakáját töltötte. Nem húsz esztendőt, mint az Andrásy-úti lakásban és irodában.

— Autó! — hallotta egyszerre a sofőrje kiáltását.

Felnézett. A lassú félhomályba bujó országúton csakugyan kocsik közeledtek és katonája intésére lassított, majd csendben megállt.

— Pár liter benzint kérek kölcsön! — mondta Koszta Gáspár s a százados, aki a kocsiból kiszállt, készségesen intett.

— Parancsolj csak! Amennyit tudok adni... Meddig mentek?

— Csak éppen annyit, hogy Bács hídvégig eljuthassak, ott már van töltőállomás és...

A Nash már pöfög. Barátságos tisztelgések, kézszorítás, aztán mindkét autó indul. Egyik lefelé, a másik fel Bács hídvégre. Néhány perc múlva mindkettő eltűnik az alkonyatban.

Az ügyeletes tiszt egy cédulát nyújtott át.

— Parancsolj! Igen kitünő szállásod lesz! Földbirtokos!

— Magyar?

— Szerb. — Jovanovicsék. Ismerem őt. Öreg hölgy és a leánya. De természetesen úgy beszélnek magyarul, hogy te se jobban.

Megrázta a kezét.

— Lehet, hogy este találkozunk. Felszoktunk járni hozzájuk egy kis vacsora utáni feketére!

— Messze laknak?

— Pár lépéssel túl a templomtéren. A főutcában. Mindenki megmutatja.

Közben beesteledett. A kocsit a községházán helyezték el, Koszta Gáspárt az öreg népfelkelő kísérte, böröndjét vitte mögötte.

Ment az esti utcán, az ablakok mindenfelé nyitva, az utcákon, házak előtt békésen beszélgető emberek, néhol harmonikaszó. Különös érzés volt. Szinte hihetetlen, hogy alig hat héttel ezelőtt ezeknek a házaknak a padlásairól lövöldöztek és este őrzáratnak kellett kísérni a szállásáig, mert „este magyar tisztnek nem tanácsos magányosan az utcán járni!”

Az emberek most barátságosan köszöntötték. Az egyik „jó estét“ kívánt, a másik azt mondta szerbül:

— ...bardan...! — ami azt jelenti, hogy „dobardan“, csak hosszú kicsit, hát rövidítik.

A plébánián is világosság volt.

— Menjen csak előre! — mondta az öreg népfelkelőnek. — Én is jövök hamarosan!

Aztán bement a paphoz, aki melegen a kezét szorongatta:

— Örülök, hogy újra látom!

— Mi újság Bácsvidéken?

— Csend van, nyugalom, az emberek megnyugodtak.

— A szerbek?

— A telepeseket hazaküldték Szerbiába, a mieink meg dolgoznak. Május van, dologidő.

— Örülök, hogy láttam, főtisztelendő urat! Sietek a szállásomra, még sem illik, hogy éjnek idején toppanjak be.

— Csak egy pillanat! — tartóztatta a pap. — Az emberek folyton jönnek hozzám, nem tudok-e valaki

néves, befolyásos, fiskálist Budapesten. Ha megengedi, feljegyzem a nevét, címét!

— Egyelőre nem igen van időm ügyvédi dolgokkal foglalkozni! — mosolygott rá Koszta. — Még mindig katona vagyok!

— Azért csak felírom! Az ember sose tudhatja, mikor lesz rá szükség!

Felírta, aztán melegen megrázták egymás kezét és Koszta Gáspár tovább indult. Lassan, sétálva vágott át a téren, végre ott volt a főutcában.

— Melyik a Jovanovics-porta? — szólított meg egy parasztleányt.

— Amott ni! — mutatta. — Az a nagy sárga ház. Pont szembe a kastéllyal!

Koszta Gáspár arra nézett, aztán hirtelen minden feljött benne. A kastély! A vastagfalú néma kastély!

Állt az utcán, a parasztleányke tovább ment már, állt az utcán és egymásután vonultak el szeme előtt annak a különös délutánnak, éjszakának képei. Az ebédlő, a tragikus tekintetű asszonyok képcsarnokával. Az az alkonyat, amint állt az ablak mellett és a lenyugvó nap rőt fényében a fehér gulya vonult a láthatár peremén. Az éjszaka, amikor lábujjhegyen ment szobáról-szobára, egy képet keresve, egy asszony képét, aki ebben a pillanatban nem tudta még, hogy fejére özvegyi fátylat kell borítani. S aztán a pillanat, amikor ez az asszony az egyik szoba faláról aranykeretből visszanezett rá.

Kísérteties pontossággal látta most ezt az arcot. Ovális, finom arc, éles metszésű orr, kicsit nagy, de veszedelmesen élő, szinte remegő száj. Koromfekete haj. De mindez elvész a tragikus tűzben, amely két nagy szeméből lángol.

Vajjon mi lehet vele? Hazajött s a néma kastélyban gyászol? Vagy elkallódott a viharban, mely végigszáguldott hazája fölött és szerte tépte?

Harangoztak. Felocsudott. Nem, ezt még sem lehet, ilyen későn állítani be szállására.

Gyorsan elindult. És néhány perc múlva ott állott az idős hölgy és leánya előtt.

— Dr. Koszta Gáspár. Bocsánatot kérek, amiért így betolakodom nagyságos asszonyom házába, de...

Az idős hölgy mosolygott.

— Nem zavar kérem! — tökéletes magyarsággal beszélt. — Két szobát felajánlottunk tisztiszállásul és nagyon szívesen látjuk az urakat!

— Vacsorára is! — mosolygott rá a leány. — Lesz itt néhány barátunk, két-három magyar tiszt és persze itt lesz a leendő szolgabíró, Bokros Laci, aki nálunk lakik!

Az egyik ajtó felé tessékelte:

— Jöjjön kérem. Megmutatom a szobáját. S a fürdőszobát is. Bizonyosan rendbe akarja magát szedni vacsora előtt.

Tágas, fehérre meszelt szobákon ment át, biedermeier bútorok között, egy pillanatra sem volt az az érzése, hogy szerb házban jár. Udvarház ez, kúria, annak rendje és módja szerint, akár Borsodban állhatna, vagy valahol Zalában.

— Tessék! — mondta a leány — különben, hogy tudja, hogyan szólítson, Vukica a nevem. Vukica! Nem nehéz? Meg tudja jegyezni?

— Hogyne, hogyne!

— Hát ez lesz a szobája. S ez itt mellette a fürdőszoba.

Szinte pillanatok alatt otthon érezte magát. Minden idegen szobában otthon érzi magát. És hazamegy az Andrássy-úti lakásba, ahol a felesége van, a fia van, hazamegy és — idegen. Idegen! Lassan vetkezni kezdett. Aztán megfürdött, fekete szalonnadrágot húzott és félkilenckor belépett a nagyszalonba.

Már többen voltak. Még egy hölgy, ez nehezebben beszélt magyarul, két negyvenes férfi, úgynézte őket, hogy vidéken élő, földdel foglalkozó emberek. Valamennyien barátságos tekintettel szorították meg a kezét. Ezután egy fiatalember következett. Harminc egynéhány esztendősen lehetett. Látszott rajta, hogy a magyar dzsentrihez tartozik, vagy legalábbis azt utánozza.

Ahogy a bokáját összevágta, ahogy a kézfogáshoz, könyökben behajlítva a karját felémelte, mind ez árulkodott.

— Bokros László! — mondta. — Szervusz, kérlek alássan! Vukica már újságolta, hogy a vendégszobának új lakója van, kvázi lakótárs van.

— Aha! — eszmélt rá Koszta Gáspár — úgy látszik, ez a leendő szolgabíró.

Rövidesen még egy főhadnagy jött, aztán leültek a vacsorához. Hatalmas fehérre meszelt szobában állott a nagy asztal, mosolygós tekintetű cselédek szolgálták fel az egyes fogásokat, amelyek végeláthatatlan sorban követték egymást.

— Ezt a Bácskában meg kell szoknod! — nevetett a leendő szolgabíró. — Itt a vacsora nyolckor kezdődik és hajnalig tart! Nagyszerű vidék ez, barátom! Én már úgy érzem magamat, mintha ősbácskai lennék! Pedig egyenesen Somogyból jöttem.

Egyetlen pillanatig sem lehetett megérezni, hogy nem magyar házban ülnek. A szerb urak is pontosan abban a hangnemben beszéltek, „Gyurka“, „Bandi“, „tegnap a szép Kócsyné a tennispályán“ ...

— Laci, vegyen még ebből a sonkaskockából! — mondta Vukica. — Maga szereti, egyenesen a maga kedvéért csináltattuk!

— Hallod ezt? — lelkesedett Bokros Laci. — Itt, barátom, élvezet lesz szolgabíráskodni!

— Én is úgy látom — mondta Koszta Gáspár. — De azt hiszem, az élvezeten kívül igen szép és felelőségteljes hivatás is!

Most mindannyian ránéztek.

— Úgy gondolom, így nemzetiségi vidéken, gyönyörű munkát tudsz végezni. S hogy éppen itt találkozom veled, szerb házban s ilyen őszinte barátságban, ez azt bizonyítja, hogy ide való leszel!

— Maga téved! — nevetett Vukica. — Állandóan veszekszünk!

— No!

— Ez az átkozott „maga“ örjít meg — kiáltott a leendő szolgabíró. — Európai, respektíve budapesti mo-

dorhoz szokott fülnek néha pofonszerű dörejtel hat az a sok „maga“, amit itt hall az ember! Azt mondja a pincér, maga mit akar enni? Maga bort iszik vagy sört? Maga, maga, maga? Aztán mikor jön egy úr és egy úriasszonyt röviden „ön“-nek szólít, azt hiszem, hogy felrobbanok!

— Hát a magyar megszólítások között nem ismerjük ki magunkat, annyi biztos! — nevettek és Koszta felé fordultak. — Magyarázza meg, hogyan vannak maguknál ezek a címek, megszólítások.

— Hát hogyan is mondjam... — próbálta Koszta dr. — Talán kezdjük ott, hogy én nem vagyok „maga“. Mondja az a pincér, hogy „mit parancsol“, mondja, hogy „mit kíván“, nincs szükség sem „magára“, sem másra. Viszont egy úriasszonynak az ember nem mondja, hogy „ön“. Általában az embert ezt a szót már leginkább csak rossz regényfordításokban olvassa. Magyarországon igen ritkán használják az élőbeszédben!

— Űgy! Hát akkor mit mond az ember „ön“ helyett a hölgynek!

— Természetesen azt mondja, hogy, „maga“.

Ebben a pillanatban döbrent csend ült a szobára. Aztán valaki félénken megszólalt:

— De kérem... Hiszen éppen most magyarázta meg, hogy a „maga“ sértő!

— No, most hogyan magyarázzam meg, — nevette Koszta — hogy a „maga“ szót hangsúlyozni lehet. Hogy a „maga“ szó másképen hangzik, ha a pincér mondja nekem és másként, ha én mondom egy úriasszonynak.

Ebben a pillanatban egy hang hallatszott. Egyik szerb úr volt.

— És mondja kérem, Magyarországon még mindig vannak azok a jobbágykori szokások, hogy letegezük azt, aki szerintük egy társadalmi fokkal lejjebb áll?

— Hogy-hogy?

— Hát kérem, én is ügyvéd vagyok. Tegnap beszéltem egy magyar táblabíróval, aki szó nélkül letegezett! Mintha pofonvágtak volna!

De ember! — tört ki Bokros — az ég szerelmére, ez nem sértés, ez inkább megbecsülés jele. Az a magyar táblabíró azzal tegezéssel éppen azt akarta kifejezésre juttatni, hogy egyenrangúnak tart magával.

— Hát... ezt alig hiszem!

— Miért?

— A harmadik mondat után szó nélkül ott hagyott!

Bokros, a leendő szolgabíró öszeráncolt homlokkal gondolkozott a probléma megoldásán, aztán felvillant a tekintete.

— Mondd! Visszategezted te azt a táblabírót?

— Dehogyan tegeztem!

— Hát azért hagyott ott! — csapott diadalmasan az asztalra. — Nem tegezted vissza s ezzel megsértetted!

Értetlenül egymásra néztek, majd nevetve a vállukat vonogatták. De aztán megszólalt a másik szerb úr.

— Hát kérek, lehet, hogy férfiak között ez így van, de állítom, hogy a magyarországi hölgyek igenis, kaszt-alapon állanak és éreztetik az emberrel, ha alacsonyabban állónak tartják. S úgy látszik, az orvos Magyarországon nem elég úr a hölgyeknek!

— No, ezt magyarázza meg! — csodálkozott rá Koszta Gáspár.

— Igen egyszerű. Budapesti hölgyek társaságában voltam tegnap délután s egyetlenegy sem akadt, aki a nevem mellé az „úr“ szócskát odatette volna. Vagy egyszerűen a nevemen szólítottak, vagy azt mondták „doktor“. Egy sem volt, aki úrnak szólított.

A kis szolgabíró hápogni kezdett.

— Figyelj ide, kérek alássan!

— Figyelünk! — nézett rá Vukica.

— Igen egyszerű a dolog, azonnal meg fogjátok érteni!

Mutatóujját felemelte s mint aki a világ legegyszerűbb, legtermészetesebb dolgát magyarázza el, így szólt:

— Magyarországon úrnak nem mondják, hogy úr! Akinek azt mondják, hogy úr, az nem úr! Értetted?

A derék bácskaiak riadtan Kosztára néztek, mint-ha megerősítést kértek volna.

— Hát — nevetett Koszta — körülbelül így van!

A két szerb úr nagyot nyelt.

— Értjük! — mondták.

Aztán az egész társaságból kitört a nevetés és a hangulat percről-percre melegebb lett.

A háziasszony asztalt bontott. Vukica odaállt egy házi bárasztalhoz és töményszeszt öntött a poharakba, Bokros pedig otthonosan lemezt tett a grammofonra.

Fekete idejére csakugyan megérkezett a segéd-tiszt is.

Koszta Gáspár dr. nézte az együttest, a szerb urakat, a magyar tiszteket, Vukicát, asszonyvendégét, a csendes, mosolygó háziasszonyt és arra kellett gondolnia: hála Istennek, hogy idáig eljutottunk! Hogy ezek a magyar urak úgy jönnek ide, mintha hazajárnának s ezek a szerbek is úgy fogadják őket. Lehet, hogy az elmúlt húsz esztendő nem volt hiába való? Sem itt, sem ott?

Egyetlen pillanatig sem volt az az érzése, hogy megszállók és megszállottak ülnek itt együtt.

— Igen, — gondolta — úgy látszik, az emberek a végén mégis rájönnek, hogy nem a nyelv, nem a származás a döntő, hanem a kultúrközösség.

De később — zsebkendőért akart menni a szobájába — véletlenül rossz ajtón nyitott be.

A szobában halkán rádió szólt. Vukica ült mellette, a hangszóró Londonból az emigráns szerb kormány egyik miniszterének beszédét közvetítette. A szerb lány ült a rádió mellett és a szeme tűzben égett.

Koszta lassan behúzta az ajtót. Aztán úgy érezte, hogy az előbbi jóérzés valahol csorbulni kezd. Visszament a társasághoz és valamivel éjfél előtt bocsánatot kérve elbúcsúzott.

Korán kell indulni, nagyon fáradt.

A többiek maradtak még, ő csendesen visszavonult szobájába.

Lassan levetkezett s az ágyába bújt.

De nem tudott elaludni.

Egyre ezt a szerb lányt látta, a szerb lány villogó tekintetét ott a rádió mellett. S aztán közvetlen viselkedését, baráti, tökéletes magyar beszédét a magyar társaságban.

— A dolgok — mormolta — úgy látszik, még sem olyan egyszerűek.

Önkéntelen egy másik estére kellett gondolnia. Harmadik útja alkalmával történt, néhány nappal a magyarok bevonulása után, Szabadkán. A városi kávéházban ült, zsúfolásig tele volt s a város magyarsága tombolt a boldogságtól. A cigány szakadatlanul csárdást játszott, és az asztalok között ismeretlen emberek ölelkeztek, csókolóztak, tomboltak a csárdás ütemére. Ő néhány tiszttel volt együtt, nézte ezt a túlradó hangulatot és észrevette, hogy van egy asztal, ahol a hangulat nem ilyen rózsás. Fiatal házaspár ült mellette. Szép, fekete asszony s egy férfi.

— Nézzétek, — mondta — ennek a csinos asszonykának nincs táncpartnere.

Egyik tiszt azonnal ugrott s már meg is hajolt előtte.

Az asszony idegenül nézett vissza rá, de a férje azonnal helyette is válaszolt.

— Hogyne, hogyne! Táncolj szívem a hadnagy úrral.

Az asszony felállt. Táncolni kezdtek. De pillantása egy árnyalattal sem lett világosabb.

— Kis nagyságos asszony! — csattant vidáman a fiatal hadnagy. — Legyen jókedvű, nevensen maga is! Nézze, az egész város örül!

— Nekem nincs okom örülni! — villant feléje az asszony tekintete. — Én szerb vagyok!

A fiatal hadnagy azonnal megállt, udvariasan meghajolt.

— Bocsásson meg nagyságos asszonyom. Nem akartam kellemetlen perceket okozni. Ha tudtam volna...

Visszavezette az asztalához, aztán ő is visszaült helyére.

Kosztá most már figyelte azt az asztalt. Láta, hogy a férfi arca hol halálsápadt, hol tűzvörös és magánkívíül magyaráz a feleségének. Néhány szófoszlány is eljutott a füléig.

— Örültség! Ahelyett, hogy letagadnád... Nekem csinálsz kellemetlenséget! Ez...

Ebben a pillanatban kidőlt a cigányzenekar. Másfél órája tombolt már a csárdás, nem bírták tovább.

A közönség azonban nem tudta a táncot abbahagyni.

Valaki csárdás ütemben elkezdett kiabálni, hogy „mindent vissza!” A következő percben átvette az egész tömeg és ütemesen kiabálva, szinte őrjöngve arra járta a csárdást.

Ekkor történt. A szerb asszony felugrott a székről!

— Hát gyere! — kiáltotta. Aztán férjével összekapaszkodva, magánkívíül kiabálva a jelmondatot, elkezdte ő is vadul, fékevesztetten a csárdást járni.

Kosztá Gáspár sápadtan nézte. Ha nem tudja, hogy szerb asszony, azt kellett volna hinnie, hogy minden idegszála magyar. De tudta, hogy hazudja az érzéseket. Miközben arca a mámort, örömet hazudja, a belsőjében minden a történetek ellen tombol.

— Nézzétek! — súgta sápadtan. — Így még nem láttam hazudni érzéseket!

Most, amint feküdt az ágyában, egyre erre a jelenetre kellett gondolnia. Ki tudja, mi izzik a parázs alatt?

Már elmúlt éjfélután egy óra, amikor elaludt.

Egyszerre arra ébredt, hogy valahonnan távolról cigányzenét és éneket hall. A nóta magyar volt, de a szöveg szerb.

Mély, zengő, idegeket bizsergető alt énekelte.

Felült az ágyban. Mi ez? A hang nem a szomszéd szobából jött, hanem valahonnan kívülről, az ablakon át.

Olyan tragikus hangsúllyal, olyan megrázóan, hogy felugrott.

Pontosan hallotta, értette a szavakat.

„Zályubjen szám

Drágá já u troje ocsi . . .“ — zengett egy tragikus, fekete női hang az éjszakában.

Olyan megrázó hatással, hogy egyetlen lépéssel az ablaknál termett és felszakította.

Bódító májusi illatár öntötte el. A koromfekete égbolton millió csillag. S ebben a koromfekete háttérben, szemben a kastély előtt egy villanyfényben fürdő terras. Mint egy színpad.

A távcsöve után kapott és a szeméhez emelte.

Magyar tisztak álltak a terrazon, kezükben pezsgős pohár és a közepen egy asszony. Az arca ovális, haja mint az éjfél, bőre mint a fénytelen arany. Nyaka hátraszegve, két karja kitérve. Ajkáról, mint a méz, csengett a magyar nóta szerb szavakban:

*„Stá tye mi curá gárává
Kád mi sze plává dopádá . . .”*

S a szemében valami halálosan tragikus fény.

A nóta véget ért. Az asszony karja, kezében a pezsgős pohárral, a magasba lendült. Vele együtt a tisztak pohara is.

— Zsiveli! — kiáltotta, aztán a poharat a szájához emelte. Nyaka megint hátraszegve, karcsú alakja, mint egy nemesvonalú ijj, feszült meg, poharát fenéig kiitta, aztán odavágta.

— Csárdást!

A cigány vad csárdásba kezdett. Az egyik tiszt már ugrott is az asszony elé. Aztán a terrasz tiszta képe a tánc színfoltjában elmosódott.

— Bokros! — tört ki belőle a kiáltás és berohant a szomszéd szobába. — Bokros!

A leendő szolgabíró álmosan felugrott.

— Parancsolj, kérlek alássan!

A vad csárdás az egész szobát betöltötte.

— Odaát a kastélyban! Mi az odaát?

Bokros ásított.

— Hja, a kastély . . . Ott minden éjjel ez megy!

— De az az asszony!

— Gyönyörű, mi?

— Ki ez az asszony?

— Gyurits Miláné.

— Akinek az urát most hat hete...

Bokros ásított.

— ... agyonlőtték. Igen, ő az.

Kosztá szeme az ablakon volt. A csárdás már véget ért. A tisztek mind ott álltak az asszony körül, a zene egész halkán hallatszott. Egy tiszt éppen lehajolt az asszony kezére és megcsókolta.

Kosztá szinte öntudatlanul újra szeméhez emelte a távcsövet.

A tiszt az asszony kezére hajolt és Gyurits Milán özvegyének karcsú alakja, megint mint egy megfeszített ijj, hátradőlve, a feje hátra szegve.

Halkan a hangját is hallotta. Most magyarul énekelt:

*„Elmegyek az életedből,
Meglátod, hogy a szememből
Nem csordul egy könny sem...”*

És Koszta Gáspár pontosan látta távcsövén át, két nagy fekete szeme tele van könnyel.

Szerb asszony, Gyurits Milán özvegye, a hathetes özvegy, ott állott a magyar tisztek között, két gyönyörű nagy szeme tele könnyel és magyar nótát énekelt.

Egy bácskai falu közepén.

Kezében pezsgős pohárral.

Párizsi toilettben.

— Ki ez az asszony? — mozgott hangtalanul Koszta Gáspár szája. — Ki ez az asszony?

VIII.

Júniusban Koszta Gáspárt váratlanul leszerelték. Mária, aki mindeddig nem akart lemenni balatoni vilájukba, most megnyugodva elutazott. Annál inkább, mert Gézát egyik dunántúli városba rendelték, hogy a nyári szabadságok alatt helyettesítsen a megcsappant személyzetű bankfiókban. A város közel volt a Balatonhoz és úgy beszéltek meg, hogy ott tölti Máriával a vikendjeit. És szombatonként, ha ideje megengedi, Gáspár is leutazik.

Az **Andrássy-úti lakásban** Koszta Gáspár egyedül maradt. Örült, hogy egyedül van. Sehogyan sem találta helyét régi életében. Érezte, mennyire szeretik, milyen érdeklődéssel várják szavait, élményeit s egyszerűen nem tudott beszélni velük. Géza állandóan rajta csüggött, tele volt kérdésekkel. Érezte, hogy nem érti hallgatását, hogy fáj neki. És tehetetlen volt. Különös módon annyira magáénak és csak magáénak érezte mindazt, amit látott, amit átélt, annyira legszemérmesebben tartandó élményekként súlyosodtak rá a hetek eseményei, hogy képtelen volt mindenről beszélgetni.

Örült, amikor mind a ketten elutaztak, abban reménykedett, hogy ott a rég szobákban, egyedül, majd csak megemésztí mindazt s amire ősszel hazajönnek, bezökken a régi kerékvágásba.

Mindenekelőtt elfoglalta régi helyét az irodában és napokig referáltatott magának. Kényszeríteni akarta magát, hogy a régi életet tovább élje. Mélységes megdöbbenést érzett, amikor tudomásul kellett vennie, hogy az ügyek nem érdeklik. Az élet és halál nagy kérdései után, melyek ezekben a hetekben súlyosodtak lelkére, egyszerűen frivolnak tartja ezeket az ügyeket, melyekben egy tágan megfogalmazott végrendeleti mondatba kapaszkodva, húszezer pengőt érő házrész miatt húsz és harmincoldalas beadványokat kellett szerkesztenie, körmönfont okoskodással fejtegetve, hogy ez a házrész igenis az ő ügyfelét illeti és nem Szabó Pétert.

Mégis bele akarta magát vetni a munkába.

Tárgyalásokra járt, támadott, védekezett, bizonyított és ellenbizonyítékokat sorakoztatott fel. És szinte minden tárgyaláson egyszerre csak elakadt a hangja s döbbenetben kérdezte magát, vajjon nem gyerekjáték-e, nem komédia-e mindez? Illetve mi értelme van az egésznek?

Itt bírák ülnek a pulpituson, komoly, értékes emberek, egy apró lopási ügyben órákig hallgatnak ki tanukat, mérlegelnek vallomásokat, utána másfél órát tanácskoznak, hogy megtalálják az igazságot s ugyanakkor az emberiség felbecsülhetetlen értékei, eszmei, erkölcsi és anyagi kincsei büntetlenül pusztíthatók.

Kérlelhetetlen szigorral sujtanak le az életveszélyes fenyegetésre is és ugyanakkor néhány kilométerrel odébb, északon, délen, nyugaton és keleten számolatlanul pusztul az emberélet. Pusztulnia kell, mert a világ egyik fele egyszerűen megtagadja az élet lehetőségét a világ másik felétől, egyszerűen meg akarja fojtani a világ másik felét.

Itt pulpituson ül a törvény, hogy az állatot korlátok közé szorítsa és néhány kilométerrel odébb diadal-tort ül az állat. Vinkovce mellett, az országúton egy horvát usztasa hullájával találkozott. A holttest borzalmasan, állati kegyetlenséggel megcsonkítva. Ezt szerbek csinálták.

— Dehát akkor miért itt ez a komédia? — tört ki egyszer tárgyalás után, magánkívül Kovács tanácselnök előtt — lesújtani a részegen tett életveszélyes fenyegetésre és börtönt mérni egy ellopott ezüstkanálért?

— Imádkozzál, Gáspár, — mondta Kovács tanácselnök — hogy ezt a mi kis szigetünket, ahol még a törvény, az emberiség és az isteni erkölcs uralkodik, el ne borítsa az ár. Majd egyszer, ha lemérik ezt az időt, nagy súllyal szól az ember mellett, hogy ez a sziget is volt. S mi büszkék leszünk, hogy ezt a szigetet mi tartottuk.

Koszta Gáspár tágult szemmel nézett az öreg bíróra.

— Igazad van, tanácselnök úr!

— Kiváló jogász vagy! Ezen a szigeten a helyed! Minél reménytelenebb a helyzet a viharos, nyílt tengeren, annál inkább kell ehhez a szigethez ragaszkodnod, minden erőddel erősíteni!

Ezek a szavak nagyon megrázták. Minden ügyébe teljes szívvel belefekküdt. Már-már úgy érezte, hogy megtalálja helyét. De aztán jött a parlament nyári szünete, bíróságon is a szüneti tanács működött a legfontosabb ügyek elintézésére és alóla megint kiszaladt a munka, a föld, ahol a lábát megvethette volna.

Munka nélkül ténfergett az irodában, az üres öt szobában. Egyszer-egyszer, hét végén lement Máriához a Balatonra. De mindannyiszor lelke mélyéig felzak-

latva indult vissza Budapestre. Mikor látta a homokon fetregő divatrevút, a nyegle hangulatot, este a bárban a „csárdákban“ a tánc, flórt, könnyű szerelem léha forgatagát, egyre azokra a másik fiatalokra kellett gondolna. Arra a fiatal honvédre, aki ott Bácskád végén a bevonulás napján, mikor ott álltak a templomtéren, puskatúzból hallgatva az üdvözlő beszédeket, egyszerre csak kibukott a sorból. Arra a fiatal tisztre, aki Eszéken gondtalanul állt az utcán, egyszerre csak csodálkozásra meredt, üvegesedő szemmel csúszni kezdett a flaszter felé, mert elment mellette egy civil és revolvérből golyót eresztett az oldalába. Magánkívül volt ilyenkor, hiába magyarázta önmagának, hogy ez is kell, hiszen ez a Balaton-parti fürdőruha-revű emberek ezreinek ad kenyeret. végeredményben az a pénz is javaikat termel, ami pezsgőre, táncrea, jazzre a bárban megy el. Hiába magyarázta.

Mindannyiszor felzaklatva ment el és Mária arca egyre több aggódással nézett utána, amikor a vonat ablakaiból visszaintegetett.

Kosztá Gáspárnak fájt ez a tekintet. Úgy szerette volna szeretettel, jó szóval viszonzni Mária ragaszkodását. S hiába, ha jött kis problémáival, arca idegesen megrándult.

— De édes, hát szabad cukorhiányon háborogni, elmaradó befőzésen nyafogni, mikor . . .

— Gáspár, én nem nézhetem a világ, az emberiség sorsát! Nekem a család a világom! Te és Géza! Nekem erről a kis világról kell gondoskodnom! Gyere vissza hozzánk! Meglátod könnyebb is lesz! Mindenkinek a maga kis világáról kell gondoskodni, akkor rendben lesz a nagy világ is!

Ime itt van, amitől félt. Nem értik, nem, nem értik, nem érthetik. Nem voltak ott. Gyere vissza hozzánk...! Ha ez olyan könnyen menne.

De az utolsó hónapok élményei után bele lehet menni a lángok közé, be lehet ugrani a jeges vízbe. Csak éppen a langyos kádba lehetetlen visszaülni.

Abba a kádba, amit az ötszobás lakás, a család húsz év alatt kialakult, védett, langyos levegője jelent.

A bácshídvégi pap levele hétfőn reggel érkezett meg. Az öreg plébános emlékeztette rá, hogy annak idején feljegyezte nevét és lakáscímét, mert gyakran kérdezték, nem ismer-e befolyásos budapesti ügyvédet. Most igen fontos ügyről van szó és a maga részéről is kéri, a mellékelt levél írójának kérését teljesítse, mihamarább utazzék le Bács hídvégre s az ügy intézését vegye kezébe. Annál inkább, mert igazságtalanság készül.

A levélhez még egy levél volt mellékelve. Női írással néhány francia sor hivatkozott a magyar pap ajánló szavára, majd a kérés következett, hogy lehetőleg az első vonattal induljon. Az aláírás Zora Gyurits.

Kosztá Gáspár hónapok óta most érezte először, hogy az ügy érdekli őt. Elsősorban az a sor ragadta meg, hogy valami igazságtalanság készül s minthogy a névből arra következtetett, hogy szerből van szó, különös jelentőséget kapott szemében, hogy ezt a szerbet éppen a magyar pap akarja ettől az igazságtalanságtól megkímélni. Ezek szerint feltétlenül utaznia kell. Minden méltánytalanság a jövő együttélés megmérgezője.

Az első pillanatban nem is gondolt rá, hogy ki lehet ez a Zora Gyurits. Már egészen mással foglalkozott, amikor egyszerre rádöbbsent, hogy ezt a nevet hallotta már. A „Gyurits kastély“, a „Gyurits birtok“. Gyurits Milán! Hát persze! Hiszen ez a Zora Gyurits...

Ahogy állt megdöbbenve, megvillant előtte a régi kastély, amint fekete éjszakába burkolózva alszik s villanyfényben fürdő terraszán, magyar tiszték között egy asszony hátraszegett fejjel fenékgig üríti, azután odavágja a pezsgős poharát.

— Zora Gyurits. Lehet, hogy ez az az asszony? Gyurits Milán özvegye?

Már nyult is a telefon után, tárcsázta a keleti pályaudvart, mikor megy a legközelebbi vonat Zombor felé.

Öt óra tizenötökör indul az újvidéki gyors, Szabadkán át kell szállni, közvetlen csatlakozás.

Azonnal megrendelte a jegyet és csomagolt.

Délelőtt még volt egy tárgyalása, délelőttjét a törvényszéken töltötte el. Délben a Hangliban ebédelt. Mióta egyedül volt, legtöbbször itt étkezett. Szerette nyáron ezt az árnyas kertet, az asztalok fölé bomló fákkal, színes ernyőkkel, mindig úgy érezte magát itt, mint egy nagyon békés fürdőhelyen.

Most, hogy a nyári hónapokban kevesebb dolog volt az irodában, ebéd után itt szokta elolvasni az újságokat, itt itta meg feketéjét és lassanként társaság alakult ki körülötte. Érdekes módon, nem a régi ismerősökből, barátokból, hanem az újakból. Akikkel az utóbbi hónapokban, katonai szolgálata közben találkozott.

Vele egykorú urak voltak ezek, a polgári életben is előkelő pozíciót betöltő emberek, akik a bevonulást követő katonai közigazgatás heteiben teljesítettek ott szolgálatot, hogy a visszacsatolt országrész igazgatását átvezzék az anyaország rendszerébe. Nyolc-tíz napja adták át helyüket a polgári tisztviselőknek és most a búcsúzó nyár utolsó heteit élvezték a napfényben fürdő pesti dunaparton. Ezen a napon Halápy Dénes ült az asztalához. A földbirtokrendező bíróságtól. Odalent mint százados teljesített szolgálatot. Rajta kívül Tamás Áron volt ott. Szintén hadnagyként szolgált, különben tisztviselő a fővárosnál.

— Délután Bácskába utazom — újságolta Koszta.

— Megint behívtak?

— Nem, most már mint ügyvéd megyek. A bács-hídvégi plébános írt. Valami méltánytalanságtól fél.

— No és? — rántotta meg a vállát Tamás Áron.
— Húsz évig a mieinket érték méltánytalanságok, most őket érik! Legalább megtanulják, hogy...

Koszta Gáspár arca vörös lett.

— Ostobaság! — kiáltotta. — Nem azért mentünk a Bácskába, hogy bosszút álljunk, hanem hogy visszazerezzük és meg is tartsuk! Nem az a feladat, hogy bosszút álljunk, hanem az, hogy a jövő együttélésre tisztességes levegőt teremtsünk meg.

Tamás Áron kakaskodva már ugrott volna, de Halápy visszanyomta.

— Nyugodj bele, hogy ostobaságot mondtál! — aztán Koszta felé fordult. — Kiről van szó? Ismerőbb név?

— Zora Gyurits? — olvasta a levélből Koszta Gáspár.

— Ne beszélj! A szép Gyuritsné? — kapta fel a fejét Halápy.

— Szóval Gyurits Milán özvegye!

— Persze, hogy az! Hát kérlek, ebbe az ügybe teljes erővel fekédj bele! Annak a szegény asszonynak az ura ment rá a lövöldözésre!

Tamás Áron sértődötten dobolt az asztalon. De Koszta Gáspár nem figyelt rá.

— Ismered közelebről? — kérdezte Halápyt.

— Néhányszor volt bent nálam Újvidéken. Birtoka van, jöttek az új rendelkezések, ha nem ismerte ki magát, vagy valamit méltánytalannak tartott, engem keresett meg. Tudta, hogy civilben is a földbirtok a mesterségem. Egy alkalommal meg is hívott, de valami közbejött. Tudom már! Pestről hoztak egy újságíró-csoportot. Szóval, nem mehettem. Mindenesetre add át kézcsoportomat. És ha Pestre jön, hívjon fel okvetlenül. Feleségemmel együtt szeretettel várjuk! — Tamás Áronra nézett. — Te meg ne pukkadj! Gáspárnak igaza van! Nem olyan egyszerűek ezek a dolgok. Nem indulatokra, hanem tapintatra és észre van szükség.

— Bocsáss meg, kérlek, — mondta Koszta is — természetesen nem akartalak megbántani, de indulatba jöttem, mert a te felfogásod...

— ...az, hogy erős kézre van szükség velük szemben! — mondta újra Tamás Áron.

— Ez természetes! Mindenkiel szemben, aki az állam biztonságát veszélyeztetik. De az erős kéz nem azonos a méltánytalansággal. A legteljesebb szigorral sújtok le arra, aki az államrendet veszélyezteti, de nem követek el méltánytalanságot azzal szemben, aki nem szolgált rá!

— Egészen bizonyos, — szólt közbe Halápy — hogy csak valami jelentéktelen helyi túlkapásról van szó. agy ostoba magánakcióról.

Közben négy óra lett, indulnia kellett.

Elköszönt Halápytól, megbékélten Tamás Áronnal is kezet fogtak, aztán taxin hazavitette magát, lehozatta bőröndjét, egyenesen kihajtatott a keletire. Kicsit korán érkezett, de a végén örült neki. A vonat zsúfolásig megtelt s ha később jön, állhatott volna Szabadkaig.

Igy kitünő helyet kapott, ablakülést menetirányban.

Elhatta magát esti lapokkal és a sarokba húzódva, olvasni kezdett.

Mikor Koszta Gáspár beült a vonatba, meleg, nyári napfény ragyogott a város felett. De amikor kigördültek a pályudvar üvegteteje alól, már szürke felhőket látott gyülekezni. Egy óra múlva, mintha elsöpörték volna a nyarat.

— Hiába, hiába... — nézett ki az ablakon — augusztus vége, szeptember eleje, az ősz közeleg...

Hűvös szél is volt, fel kellett húznia az üvegtáblát. Rövidesen tisztára őszi lett a hangulat. A kék eget egészen elborította a szürke felhőtakaró, a fákat szél rázta, bent a fülkében is egyre hűvösebb lett. Aztán ritkásan, őszi módra, esni kezdett. Sötétedett.

Ennek megfelelően romlott percről-percre a hangulata. Az egyre növekvő nyirkos hűvösségben borzongani kezdett. Megiszik egy csésze forró teát. Felállt s a zsúfolt folyosón fújni kezdte magát az étkezőkocsi felé. Nem volt könnyű, de végre mégis eljutott az átjáróig. Ott csodálkozva megállt. Mi ez? Az előkelő tónusú, mindig halk kocsi felől egészen szokatlan hangok szűrődtek feléje.

Az első pillanatban arra gondolt, hogy valaki hordozható rádiót visz magával s az szól az egyik fülke belsejéből. De amint belépett az étterembe, kiderült, hogy feltevése tévedés. Az étkezőkocsiban — nem mindennapi látvány — duhaj férfimulatás van.

Az egyik sarokasztal mellett egy férfi ült, vele szemben másik férfi s a kezében tamburica.

Az asztal szélén üres borosüvegek sorakoztak s a kellően felhangolt vendég tamburica kíséret mellett magyar nótákat harsogott. De meglehetősen elkészült már, mert időnkint a nótát abbahagyta és az egyik asztal felé mutatva, harsányan azt kiáltotta:

— Hozzátok ide nekem azt a szép magyar asszonyt! Azt, aki ott ült, ahol most a rendőrkapitány úr! Szerelmes lettem belé!

Aztán harsogta tovább, hogy „szerelmes lettem én szép asszony magába...”

Az étkezőkocsi csúfolásig tele volt. Erősen bácskai összetétel ült az asztalok mellett. Belsőülött bácskai magyarok és anyaországból odahelyezettek, svábok, szerbek, bunyevácok.

Derűsen nézték valamennyen a hirtelen megszerelmesedett mulatozót. Koszta Gáspár dr. arca is felderült. Egészen elfelejtkezett az őszi fordult időjárásról.

Kínos helyzete csak annak a fiatal rendőrtisztnek volt, aki egy kollégájával pont annál az asztalnál foglalt helyet, ahol kicsivel korábban a kapatos férfi legfrissebb szerelme fogyasztotta el az uzsonnakávét. Koszta Gáspár elégedetten állapította meg, hogy igen okosan viselkednek, úgy tesznek, mintha nem is hallanák percenkint ismétlődő apsztrófálásukat.

— Ott ült! Ahol a rendőrkapitány úr! Hozzátok vissza!

Minthogy kívánsága különböző akadályokba ütközött, keserűségében egyre sebessen hajtogatta a poharakat és rövidesen sikerült is teljesen eláznia. Ekkor következett az a periódus, amikor félórán át csak azt harsogta, hogy „Ez volt a veszünk, mind a kettőnk veszte...”

A dal rendkívül népszerű volt, de az étkezőkocsi-ban, teljes félórán át, soknak bizonyult. Szemmellátható volt, hogy már a kocsi egész közönsége szívesen hívná fel figyelmét új nótára.

Végre maga is megelégedte. Egy erélyes mozdulattal leintette tamburicását.

— Most pedig azt játszod — kiáltotta és bement a szerb dal címét.

A tamburicás ijedten letette hangszerét.

A részeg ember felhorkant.

— Játszd!

Kosztá Gáspár dr. figyelni kezdett.

A tamburicás halkán, de szemellátható rémülettel magyarázott neki valamit, mind a két kezével hadonászott és szemével az ott ülő két rendőrtiszt felé intgetett. Nyilvánvaló volt, hogy mit magyaráz.

Kosztá Gáspár dr. bosszankodni kezdett.

— Mit okozodik ez a fráter? Olyan rémülettel tiltakozik, mintha hazaárulás volna, ha egy szerb el mer muzsikáltatni egy szerb nótát.

Általában megfigyelte, az egész kocsiiban feszültek az idegek. Hát van erre szükség? Micsoda ostobaság ez! Így kezdenek születni a nemzetiségi sérelmek, érzékenységek! Most még az hiányzik, hogy üljön itt egy ostoba Tamás Áron s aztán...

Csakugyan, a helyzet pillanatról-pillanatra veszedelmesebb lett, a részeg ember, aki már két órája mulatott magyar nóták mellett, az asztalra csapott.

— Húzd! Eddig magyar nóták mellett mulattam! De szerb vagyok, szerb nótát is akarok!

A részeg ember egyre hangosabb lett, egyre irritáltabb és Koszta határozottan aggódni kezdett. Ez az ember részeg, egyszerre csak mond valami őrültséget s az ott ülő két fiatal rendőrtiszt, ha akar, ha nem, kénytelen lesz valami módon beavatkozni. Annál inkább, mert a részeg szerb már őket aposztrofálta.

— Mért nem akarod játszani? Mert magyar rendőrök ülnek az étkezőben? — kihúzta magát. — Hát akkor én...

Ez volt az a pillanat, amikor a bombának robbanni kellett.

De ugyanabban a pillanatban a fiatal rendőrtiszt, aki eddig társával beszélgetett, hirtelen a mulató ember asztala felé fordult.

Hangja rendívil nyugodt volt, rendkívül közvetlen s az arcán derűs mosoly.

— Valami baj van? — kérdezte.

A részeg ember felállott.

— Nem akar nekem szerb nótákat játszani!

A fiatal rendőrtiszt rosszaló pillantással fordult a tamburicáshoz.

— Micsoda ostobaság ez? — mondta. — Játssza el! Mi is nagyon szívesen hallgatjuk a szép szerb nótákat!

Kosztá Gáspár felszabadultan nagyot lélezett.

— Bravó!

A részeg ember már nekifeszült izmain, vonásain egy pillanatra döbbsent merevgörcs. Mint aki nem ezt várta.

Aztán két karja egyszerre kitérült és nagyot ordított.

— Testvér!

— No, üljön le szépen! — mosolygott rá a fiatal rendőrtiszt. — És énekelje!

Az étkezőkocsiban pillanat alatt feloldódott a feszültség. A legkülönbözőbb asztaloknál rendeltek újabb boradagot. S már hangzott is felszabadultan a dal:

*Milká mojá, mojá, mojá,
Milká mojá, mojá, mojá,
Já szám tvoj...*

Kosztá Gáspár dr. pincér után kocogott. Bort rendelt.

— Tamás Áron... — mormolta. — Ennek a fiatal rendőrtisztnek több esze van. Sok ilyen diplomatára volna szükség! — Aztán elővette az újságját.

Este tíz óra volt, amikor a vonat megállott a kis állomáson. Az eső még mindig esett. Napsütésben indult, nem is gondolt rá, hogy felöltöt hozzon, csak a vékony ballon kabátja volt vele. Gallérját felhajtotta, kezében bőröndjével megállt a sínek mentén. A szél már egészen hidegen fújt.

Hogy jut innen Bács hídvégére? Még nyolc kilométer. Ez is okos vonatpolitika lehetett, amelyik elkerülte a tizenhatszáz falu s ide rakta az állomást.

Az alacsony kis állomásépület néhány apró ablakában fényt látott. No, talán itt kap felvilágosítást. De közben kitisztult az állomás, a leszállók már továbbálltak. Látta, hogy kocsisféle ember jön feléje.

— Koszta Gáspár ügyvéd úr Budapestről?

— Igen.

— Itt vagyok a kocsival az állomás előtt.

— Gyuritsné nagyságos asszonytól?

— Igenis!

— No, akkor gyerünk minél gyorsabban, mert fázom!

— A nagyságos asszony gondolt rá! — lépett ki mellette a kocsis. — Bundát küldött.

A kocsin csakugyan bunda várta. Azonnal beleburkolózott, aztán, — hogy a nyirkos hideg már nem bántotta — elégedetten elhelyezkedett az ülésen.

— No, gyerünk öreg! Meddig tart, míg odaérünk?

— Félórába beletelik!

Percek alatt maguk mögött hagyták az apró falut. Gyalázatosan rossz úton kocogtak a lovak.

Vígasztalanul esett az eső.

— Ez aztán kicsit mégis korai! — morgott Koszta Gáspár. Szinte hihetetlen volt, hogy amikor vonatra ült, nyári nap ragyogott a feje felett.

Koromsötét volt az éjszaka. Néha nagyon messze látott egy-egy apró pislákoló fényt. Aztán percekig megint semmi.

— Délután is esett? — kiáltotta oda a kocsisnak.

— Már három napja esik!

Megint csend, csak a lovak patáinak csapódása és a kétségbeejtő zökkenések.

— Miért nem a maguk faluja mellett megy a vonat?

— Az öreg Gyurits nem engedte. A mostaninak az öregapja! — kiáltott vissza a kocsis. — Kettévágta volna a földjét.

— No, — gondolta Koszta Gáspár — a jó öreg magyar feudalizmus. Valami nagy nemzetiségi elnyo-

más itt nem lehetett. Viszont nagy lángelme az öreg Gyurits sem volt.

— Mikor építették a vasutat?

— Lehet vagy nyolcvan éve!

— Szóval a régi magyar időkben!

— Akkor hát!

— Maga ismerte az öreg Gyuritsot?

— Én már nem. Mert előbb meghótt!

— Hát a fiát?

— Azt már igen.

— Milyen ember volt?

— Jó ember volt! Most tíz éve temettük.

— És Gyurits Milán?

— Együtt jártunk iskolába!

— Szerb iskolába?

— Magyarba! Az még a magyar időkbe esett.

— Miért nem szerb iskolába járt Gyurits Milán?

Nem volt?

— Dehogyan nem?

A kocsi akkorát zökkent, hogy mind a két kezével meg kellett kapaszkodni.

— No, ez az utolsó vót! — kiáltott hátra a kocsis.

— Itt vagyunk már a falu alján.

Aztán lassan feltűntek, majd sűrűsödni kezdtek a fények s egyszerre ott voltak a templomtéren.

A falu aludt. Minden ablak sötét. A lovak kifordultak a főutcába, aztán a széles kapun át a kastély elé.

A nagy terrasz most feketén ásított, egyenletes, lassú őszi eső verte. Sötét volt a mögötte húzódó ablak-sor is.

De odabenn egyszerre villany gyulladt az ajtó mögött, hallotta, amint a kulcs megfordul a zárban, aztán az ajtószárnyak kitárultak.

Kosztá Gáspár dr. ott állott újra a kőkockás nagy előszobában. Mosolygós arcú, alacsony, kicsit kövér cseléd köszöntötte.

— Erre tessék! — kinyitott egy ajtót. Kosztá Gáspár arcát kellemes meleg csapta meg. Különös érzés

volt ott állni annak a szobának a küszöbén, ahol azt a nehéz hangulatú éjszakát töltötte áprilisban.

De mintha most sokkal barátságosabb lett volna. Talán a nyirkos, nedves levegő után a jó, száraz meleg tette.

Látta, hogy tűz lobog a kandallóban.

— Tudom! — mutatott az ajtóra. — Itt van!

A cseléd csodálkozva nézett rá.

— A nagyságos asszony?

— Azt mondta, tessék csak nyugodtan rendbe szedni magát, aztán átmenni az ebédlőbe. Vacsorával várja.

— Ide! — mutatott a másik ajtóra és a szobalány arcára újra kiült a döbönt csodálkozás!

— Kérem, mondja meg a nagyságos asszonynak, hogy azonnal jelentkezem nála.

A szobalány kihúzódott.

Ő pedig bement a fürdőszobába, gyorsan megmosakodott, rendbe szedte magát, aztán belépett az ebédlőbe.

Csodálkozva megállott.

Az ebédlőben senki sem volt. Az asztal sem volt megterítve.

Sőt, a csillár sem égett, csak egy kis lámpa a terem másik végén.

Amint állt és szeme a falakra esett, a fehér osztrák egyenruhában álló ősapára, a tragikus tekintetű fekete asszonyokra, lassan ugyanaz az elfogódottság kezdett úrrá lenni rajta, amit egyszer már érzett ebben a teremben itt.

Ebben a misztikus megvilágításban, mély csendben, tekintete újra az osztrák egyenruhás ősapára esett.

Arra kellett gondolnia, hogy minden innen indult ki. Ebből a fehér osztrák egyenruhából, mely évszázadokon át olyan ügyesen játszott ki egymás ellen szerbeket, horvátokat, tótokat, magyarokat.

Itt a Gyurits ős. Földet a magyar földből adtak neki. De gondjuk volt rá, hogy az uniformis osztrák legyen rajta. S negyvennyolcban, negyvenkilencben

Szenttamásnál és Pancsovánál szemben álljon a szállásadó magyarokkal. Mindig szemben és sose együtt.

— Jóestét ügyvéd úr! — hallott egy női hangot. Mint a fekete bársony.

Kosza Gáspár felkapta a fejét.

A terem másik végében karcsú, fekete asszony állott. A kis lámpa éppen az arcát világította meg. Két sötét, nagy szem nézett feléje.

— Még szebb! — érezte az ütést valahol belül, mélyen magában, az emlékek, gondolatok titokzatos kamráiban. — Szebb, még tragikusabb szépség, mint ott az aranykeretben volt azon a szellemidéző éjszakán.

— Sajnálom, — hallotta újra azt a fekete, bársonyos hangot — sajnálom, hogy ilyen rossz időben kellett utaznia.

— A magyar pap azt írta, asszonyom, hogy valami fenyegeti. Természetes, hogy azonnal vonatra ültem!

— Köszönöm!

Azután egyszerre indultak el mind a ketten egymás felé.

IX.

Ha Mária szenvedélye nem kapott volna kielégülést, ebben az esztendőben nem tudott volna a Balatonnál megmaradni. Elmaradhatatlan nyomásként súlyosodott rá Gáspár szótlán idegessége, melyet a változatlanul gyengéd hang sem tudott enyhíteni.

De Gáspár váratlanul beleegyezett, hogy a balatoni villát tetszése szerint átrendezze. Tizenötéves kívánsága volt ez Máriának és nem is indokolatlan. A nyaralót még szülei építették s ők is rendezték be. Tárháza volt a kilencszázas évek förtelmes szecesszió divatának. Ugyanígy festett eredetileg az Andrassy-úti öt szoba is. Ott lassankint sikerült a berendezést kicserélni. Mária szobáinkint tervezte meg a berendezést és szobáinkint harcolta ki Gáspártól a beleegyezést. Mindig nagy volt az ellenállás, bár Gáspár már a második szoba után lojálisan elismerte, a Mária tervezte bútorok és egész elrendezése rendkívül izléses, sőt ötletes.

ízléses, amellet mulatságos megoldásokat tudott találni szinte lehetetlen helyzetekre. A legmelegebb sarkokat tudta elővarázsolni a leghaszontalanabb, legsemmirevalóbb beszélésekből.

Gáspár mindannyiszor elismerte ezt, de úgy irtózott az átrendezéssel járó átmeneti felfordulásoktól, hogy minden további szobáért harcot kellett folytatni. Rendszerint apósa szavait olvasta Mária fejére.

— Ha mindenáron akarod, hát vedd el ezt a lányt. De figyelmeztetek, hogy hetenkint más sarokban fogod az ágyadat találni. S még jó, ha ugyanaz lesz.

Ez a rendezgetés, tervezés gyerekkora óta volt szenvedélye Máriának. Mikor az Andrássy-úti lakást végre az utolsó sarokig átrendezte, megkezdte az új harcot. Ezúttal a balatoni villa érdekében. Gáspár esztendőig ellenállott s az idén váratlanul azt mondta:

— Nem bánom! Csinálj, Mária, amit akarsz!

Épp oly váratlanul egyezett bele, mint néhány hónappal előbb Géza német sportútjába.

Így történt, hogy Mária a lázas tervezésben kicsit meg tudott szabadulni a nyomasztó érzéstől. Hetekig nézte, aztán az egyes falakra, sarkokba tervezett bútorokat rajzolgatta. Ez a szenvedélye közismert volt egész baráti körükben s ezt a szenvedélyét ki is használták alaposan. Most magának dolgozott, magának tervezett, aztán a helybeli asztalosokhoz járt, ahol ezeket az ötletes bútorokat megrendelte. Ügyszólván a legolcsóbb anyagokat, puhafát és vásznat használt csak fel és augusztus végére mégis olyan hatást hozott ki a szecessziós borzalmaktól megszabadított falak között, hogy Gáspár nem akart a szemének hinni. Még kevésbé a számlák meglepően kicsi összegének.

— Benned egy tervező veszett el! — mondta meglepetten.

Már csak egy szoba hiányzott. Éppen Gásparé. Most az is elkészült és Mária lázasan rendezte ezt a szobát, hogy szombatra Gáspárt meglepesse vele.

Súroltatott, festetett és szerdán este végre az utolsó szögig elhelyezte a bútorokat. Volt ebben az igyekezetben egy kis félelem is. Az utolsó vikend kissé

élesebb vitáját akarta feledtetni azzal a szeretettel, amelyről ez a szoba tanuskodott. Ismerte Gáspárt, kényelmességét, különösen az ágy volt gyengéje. Egészen ötletes módon úgy tervezte meg, hogy fekhelyéről, anélkül, hogy a fejét fölemelné, kezelhette rádióját, a villanyt, a dohányzó alkalmatosságait. Rendkívül mulatságos megoldással mindezt beleépítette a fekhelyébe, úgyszólván a keze ügyébe.

Szombaton a déli vonattal várta urát. Szinte összeomlott, amikor csütörtökön megkapta Gáspár levelét, hogy hétfégén nem tud lejönni a Balatonhoz. Szeme egyszerre megtelt könnyel.

Hétről-hétre érezte a távolodást s a legutóbbi vita — gondolta — úgy látszik, még inkább mélyítette a szakadékot.

Egész délelőtt tipródott, nem tudta, mit csináljon. Ebédután eszébe jutott, hogy telefonálni fog. A villában nem volt telefon, elszaladt a postára. Meglehetősen sokáig tartott, amíg kapcsolták Budapestet. S a végén Gáspár nem volt otthon.

— A képviselő úr a Hangliban van — mondta az irodavezető. — Mit mondjak az ügyvéd úrnak?

Mária torka elszorult.

— Semmit. Csak beszélni szerettem volna vele.

Öt óra felé újra felhívta. Otthon volt már.

— Gáspár! — mondta. — Úgy fáj, hogy nem jössz szombaton! Ne haragudj rám!

Csodálkozó hangot hallott.

— Haragudni? Miért haragudnék?

— Nem is tudom... vitatkoztunk és...

— Ugyan, Mária! — hallotta az urát. — Csak nem gondolod, hogy ezért? Eszem ágában sem volt megsértődni!

— Akkor miért nem jössz?

— Az ügyeim nem engednek! A Bácskába kell utaznom. Nyugodj meg, kedves, még egyszer hangsúlyozom, szó sincs róla, hogy bármiért is neheztelnék.

— Biztos, Gáspár?

— Egészen biztos!

— Jövő szombaton jössz?

— Jövök, Mária!

Ez kicsit megnyugtatta. De a szeme még mindig könnyes volt, amikor kilépett a fülkéből. Odament a postakezelő asztalához, hogy a beszélgetés díját kifizesse. Magas, szikár úr állt ott, várnia kellett.

A férfi megérezhette, hogy valaki áll mögötte, hátrafordult.

Ó, — mondta meglepetten. — Parancsoljon nagyságos asszonyom! — Félreállt. — Csókolom a kezét.

Barta doktor volt. Ismerőse az operai óvóhelyről.

Mária még nem volt egyensúlyban, félt, hogy elcsuklik a hangja, csak szótlánul bólintott.

Barta dr. udvariasan félreállott.

A postakezelő számolt, közölte az összeget. Mária nyult a pénztárcája után. Egyszerre piros lett az arca.

— Otthon felejtettem a pénztárcámat!

A postatiszt szemöldöke felszaladt, arcára kellemetlen kifejezés ült, de ebben a pillanatban már az ablaknál volt Barta dr.

— Parancsoljon!

Mária hálásan nézett rá.

— Köszönöm!

Fizetett, aztán, amikor már kifelé mentek, azt mondta:

— Maga mindig megjelenik, ha valami baj van velem!

És kicsit bizonytalanul mosolyodott.

— Itt nyaral?

— Nem, — mondta a férfi — csak ma reggel érkeztem. És hétfőn utazom vissza Budapestre. — Udvariasan az ura iránt érdeklődött. — Még mindig katona?

— Leszerelt már. Szombatonkint le szokott jönni hozzám. Éppen vele beszéltem telefonon, sajnos, ezen a héten nem tud jönni.

A férfi nyugodtan rámosolygott.

— Ezért volt könnyes a szeme, amikor kijött a telefonfülkéből?

Mária arca egyszerre megmerevedett.

— Nem volt könnyes.

— A könnyeket nem kell szégyelni! — hallotta a férfi hangját.

— De nem is kell észrevenni!

A férfi bólintott.

— Attól lesz ilyen szép rideg az élet! Ilyen vígasztalan!

Megállt és a kalapjához nyúlt.

Mária elszégyelte magát.

— Azt hittem, hogy elkísér egy darabon!

— Azt hittem, a terhére vagyok.

— Nem adott rá okot — mondta halkán Mária és elindult a férfi is.

Lassan mentek egymás mellett.

— Talán kicsit túlságosan elnyúlt a nyaralásom. Egész héten egyedül. És most, hogy jön az ősz, hogy ürül a telep... Szeretnék már otthon lenni.

— Hát miért nem megy?

— Fiam itt van Székesfehérvárott. Szombatonkint átszalad, felfrissül kicsit. Úgy akarja az uram, hogy együtt utazzunk fel, mikor a fiam kiküldetése is véget ér már. Szeptember tizenötödikén. Majdnem két hét odáig.

Csendesen azt mondta még: — Nem szeretem az őszt!

— Ma igazán nem érezheti!

Igen, aznap teljes pompájában ragyogott a vénasszonyok nyara. Melegen, símogatóan sütött a nap. De azért valahol a bokrok, fák levelei között ott bujkált már az ősz melankóliája. Tulajdonképpen a szezón már véget ért. Szent István napja után, amikor leesett az első eső és két napra a penziók, kis szállodák sivár halljaiba, szobáiba zárta a nyaralókat, gyors ütemben megkezdődött a kiürülés folyamata. Harmadnap újra kisütött a nap, de most már üresen érkeztek és zsúfoltan indultak a vonatok a Balatonról.

Ha Mária végigsétált a főutcán, már csak az őszi gondokat hallotta emlegetni.

— Tudod, édesem, az őszi nagytakarítás...

— Nyakamon a gyerek beiratása az iskolába...

— Nem is tudom, hogyan leszek az idén a befőzés-sel...

Egyszerre csak azt vette észre, hogy üresek a szállodák, penziók, hogy a nyári vendéglőkben nem szól már a jazz, a „csárdákban“ este sötét van, nem hallatszik a cigányzene. S ha az őszi napsütésben kísért a partra, alig egy-két ember lézengett a kabinok között. Mint az utolsó fecskék. Lassan ténferegtek, csendesen feküdtek, nézték a fodrozó, játszadozó fehér habfodrocskákat.

Mária még sohasem volt szeptemberben a Balatonnál. Az elmúlt évben Gézát vitték el a Tátrába, azelőtt pedig ő is haza indult minden nyáron Szent István után. Szeptember elsején beiratás, iskola.

Az őszt mindig a városban töltötte el és így tulajdonképpen nem ismerte. Mert a városban a vénasszonyok nyara nyár. Csak a melege nyilvánul, az elmúlás ízét hozó sárga leveleit elleplezik a házak, utcák, kirakatok, autók, villamosok, melyeknek forgatagában a lehulló, zörgő levél észrevétlen porlad. Mikor pedig zordra fordul az idő, az a városban már télnek számít, a tél hangulatát adja.

Az ősszel, így csak ebben az évben ismerkedett meg. Amint egyedül sétált a tegnap még zsúfolt s ma fájoán kiürült parti sétányon, a halk szélben fodrozó Balaton partján s az egyre bőségesebben hulló sárga lombok szőnyegén.

Most, három-négy napra, megint lesz élet. A balatoni sport-hét napjai következnek. Holnap megint zsúfoltak lesznek az érkező vonatok, este szól a jazz, a cigány, a bárokban durrogni fog a pezsgősdugó.

Amint csendesen mentek a lehullott lombokon, a ház falakon friss plakátokat láttak. Egy alkalmi színésztársaság a Sirályban fog fellépni. A Hullámban varieté két estére. A mozi is új műsort hirdet.

— A sporthétre jött? — fordult a férfihez.

A férfi egy pillanatig hallgatott, aztán azt mondta:

— Igen.

Napfényben fürdő vendéglőkert mellett mentek el. Egészen üres volt, az asztalokon egy-egy odahullott

sárguló lomb s a háttérben a Balaton kék tükre. Egy öreg fa törzsének támaszkodva, fehérkabátos pincér sodort cigarettát. Valahol bent a tóban egy árva evezős.

A férfi megállt, nézte.

— Milyen szép ez a kép! Látja, az ősznek is vannak szépségei.

Olyan mély volt a csend, hogy hallani vélték a víz loccsanását, amint ott mélyen a tóban az egyetlen evezős a lapátját megmeríti.

A férfi Máriára nézett.

— Tolakodónak tart, ha arra kérem, üljön le itt velem néhány percre az egyik asztal mellé?

— Nem, dehogy.

Beléptek. A pincér azonnal feléjük indult, lábuk alatt zörgött a kavics.

— Mit parancsol? Kávét? Tea? Csokoládé?

— Talán kávét.

A pincér elment, ők ültek az asztal mellett, egészen kint a Balaton partján és hallgattak.

Nagyon szép volt. De olyan melankólikus, hogy Mária szeme megtelt könnyel. Maga sem tudta, miért. Csak egyszerre minden az eszébe jutott, ezek az utolsó hetek, a hallgatások, apró viták, Gáspár arcán a vonások egy-egy megrándulása, Géza szavai: én nem értem, mi van apával. Tulajdonképen semmi lényeges. És mégis...

Szeme megtelt könnyel.

A következő pillanatban érezte, hogy a férfi keze az ő kezére borul. S a szeméből őszinte barátsággal kérdés néz rá. Kezét nem vonta el.

Mosolyogni próbált.

— Nem is tudom, mi van velem — mondta. — Talán ideges vagyok kicsit. Kérem, ne törődjék velem! Elmúlik!

A férfi mosolyogva nemet intett.

— Ne tartsa vissza a könnyeket. Még van két hete. Ha úgy érzi, hogy sírni kell, sírjon, sírjon! Hogy két hét múlva legyen ereje mosolyogni!

Mária értetlenül nézett rá.

— Miért mondja ezt?

Hangja halk volt, bizonytalan.

— Tulajdonképen semmi okom sincs a sírásra. És ha volna is, primitív dolog azt hinni, hogy bajokat könnyekkel lehet elintézni!

A férfi feje megint nemet intett.

— Az élet teljességében a primitív dolgok éppen úgy bent foglaltatnak, mint a legnagyobbak. A clown primitív bukfencei során kitörő kacagás éppen úgy könnyít a tudós egyetemi tanár lelkén, mint ahogy a másikkal felejteti egy pillanatra a holnapi kenyérgondot.

— Könnyekről volt szó, nem kacagásról.

— De a könny és a kacagás ikertestvér. Nagy tragédiák után az egyik ember könnyezni, a másik kacagni kezd. S nem tudom, kinek fáj jobban, nem annak-e, aki hahotázik. Egyszer Newyorkban a Circus Picadillyben lezuhant a trapézról egy légtornász. Természetesen szörnyethalt. Aznap délelőtt volt az esküvője. A mutatványt az ajtóból nézte fiatal felesége. Mikor odafent a magasban a karcsú test megbicsaklott, rettentő sikoly hagyta el a torkát. S amikor félnapos férjének teste borzalmas csattanással elterült a porondon, egyszerre görcsös, vad nevetés tört ki belőle. Ezer ember rémült ordítását harsogta túl a hahotája. — Egy pillanatig hallgatott. — Örüljön amíg könnyezni tud. A könnyek után lehet mosolyogni. De ilyen nevetés után többé nem ül mosoly az arcra.

Lábaik mellett halkan loccsantak a habok, amint a parthoz ütődtek. Az ég a lenyugvó nap piros színébe öltözködött.

— Tisztelje és szeresse a könnyet — mondta halkán — és legyen hálás neki.

Máriában egy kérdés motoszkált. Az előbb azt mondta Barta, ne tartsa vissza a könnyeket, hogy két hét múlva tudjon mosolyogni. Két hét múlva. Amikor otthon lesz már. Miért mondta ezt?

De nem tudta megkérdezni.

Nyugat felől szél kelt fel és végigsöpört a zörgő leveleken. Megborzongott.

— Hűvös van... — mondta.

Barta dr. fizetett, aztán elindultak.

Szótlanul mentek egymás mellett. Mária azon gondolkozott, hogy mi lehet a férfi foglalkozása. Azt hitte, hogy orvos, Most úgy gondolta, hogy tanár. Filozófus. Esetleg író.

Már megakarta kérdezni, amikor megérkeztek a villájukhoz. Egyszerre zavar fogta el.

— Szívesen meghívnám, — mondta — de magam vagyok.

A férfi elhárító mozdulatot tett.

— Ha itt volna a fiam, vagy az uram...

— Kérem, ne tegye ki magát miattam szóbeszédnek! Nem éri meg!

— Azonnal kihozom a pénzt, amit a postahivatalban...

— Nem ér rá holnap? — mosolygott rá a férfi. — Látom, hogy egyedül van. Nekem viszont holnap még semmi dolgom. Ha nem terhes a társaságom...

Megbeszélték, hogy másnap találkoznak. És valahova kirándulnak.

Mária nem érzett lelkiismeretfurdalást a randevú miatt. Barta viselkedése mindvégig korrekt volt, távol állt tőle minden bizalmaskodás. Egész megjelenése annyira úri, annyira tiszteletteljes, hogy eszébe sem jutott szavai mögött mást keresni, mint csakugyan kirándulást. Azonkívül egész lényében volt valami megnyugtató.

Határozottan örült a kirándulás gondolatának. Bár egyelőre fogalma sem volt róla, hogy mi lesz ez a kirándulás.

— Kérem, — mondta Barta — a részleteket bízva rám. Rajta leszek, hogy zavartalanul és jól érezze magát.

A várakozás kíváncsiságával sietett másnap délelőtt a parksétányra. Barta már ott ült, kalapját kezében tartotta s arcát behúnyt szemmel a simogató nap felé fordította. Nyugodt, békés derű ült rajta.

Mikor Mária lépéseit meghallotta, mosolyogva ment elébe.

— Azt hiszem, még lesz elégedve szolgálásával. — A part felé mutatott. — Yachtkirándulás az őszi napfényben fürdő Balatonon! De lehet, hogy tévedek. Én szeretem a tengert, a vizet, a hajót, nem tudom elhinni, hogy van olyan, aki nem örül neki!

Negyedórával később már kint voltak a Balatonon. Délben Füreden a szanatóriumban ebédeltek, de a feketét Barta már a yachton főzte.

Két kényelmes nyugágy között a fedélzeten állt az asztalka, amelyen a kávéfőző üveggömbjében a víz fortyogott.

Mária hosszú hónapok, hetek óta nem érzett ilyen nyugalmat, békességet. Behúnyt szemmel feküdt nyugágyában, meleg napsugarak játszottak az arcán, haját halk szellő borzolta és végtelen a csend.

A férfi fehér nadrágban, fehér ingben ült a másik széken. Őszülő fejével, kiegyensúlyozott nyugalmával, derús arcával, otthonosságával messze tengerek, angol globetrotterek levegőjét varázsolta a Balatonra.

A kávé apró csészékbe töltötte, egyiket átnyújtotta Máriának.

— Remélem, nem vallok szégyent a feketémmel. A kávé egyenesen Cubából hoztam.

Kényelmesen hátradőlt nyugszékén.

— Az élet egyik legkedvesebb ajándéka — mondta. — Távol Keleten lett a szenvedélyem.

— Sokat utazott?

— Huszonegy esztendeje vagyok úton. Ezerkilencszázhuszban indultam el. Bécs, Berlin, Páris, London. Távolkelet, Manilla, Singapore, Honolulu. Négy hét Sidney. Amerika! — elgondolkozva kalandozott tekintete a víz kék tükrén. — Huszonegy esztendeje vagyok úton! Aludtam a Hotel Imperialban, Tokio egyetlen földrengést álló anyagból épült házában, laktam a singaporei Hotel Raffles szobájában és kezemben tartottam az albumot, amelybe Rudyard Kipling jegyezte fel: „ha Singapoureban vagy, étkezz a Rafflesben“. Igaza volt. Kitűnő szakácsai vannak. Négy hétig a kairói Spepheard Hotel volt a tanyám és 1934-ben ott voltam, amikor a forradalmárok összebombázták a nyugati fél-

teke legmodernebb hoteljét, a havannai Nationalt. A Canadian Pacific Railway mentén egy éjszaka megszálltam a nyugatkanadai Bauff-hotelben és két hónapig a chicogoi Stevens Hotel liftjei szállítottak szobámba. Saját garázs, saját posta, saját vasútállomás.

Mária tágranyilt szemekkel nézte, hallgatta a férfit, akinek pillantása most valahol a távolban veszett el.

— Járt valaha a spanyolok Mallorca szigetén?

Mária elfogultan nemet intett.

— Ott a Formentorban szálltam meg. Garutban, Garutban, jávai tűzhányók között, a Ngamplanzi Hotelben. Honkong! Repulse Bay! Egy hét után átköltöztem a Peninsulába, hogy onnan nézhessem a kétezer láb magasságig fényben fürdő mesevárost.

— Ennyit utazott?

— Huszonegy esztendeig! Barcelona! Montserret kísérteties villái, a Pirenneusok örök hava! Nápoly! Excelsior! Szemben a Vezuv! Darjeeling! A Himalája tövében! Hotel Mount Everest! Bombay! Hotel Taj Mahal! A vendégkönyvbe, ahová nevemet be kellett jegyezni, ott volt Victoria királyné kézjegye is! Rio de Janeiro! A világ legragyogóbb panorámája! A Gloria terraszáról néztem! Taorminában az Excelsior ablakából pillantottam fel az Etnára! Ó! Meg kell, hogy nézze egyszer! Mandulavirágzásidején! S azután vessen egy pillantást a giardini öbölre. Sohasem fogja elfelejteni! Ceylonban a Hotel Suisse tetejéről néztem le a dzsungelre.

Elhallgatott. Tekintete nagyon messze járt.

Mária elfogultan nézte emlékeiben elmerült férfias arcát.

— Diplomata — gondolta. — Diplomata...

A férfi tekintete feléje fordult.

Mosolygott.

— Huszonegy év után, aznap érkeztem haza, amikor az operában egy budapesti úriasszony úgy remgett az uráért, hogy elalélt az aggodástól.

Mária ránézett. Szemében hála volt.

— Nem tudom, hogy azon az estén mi lett volna velem maga nélkül!

A férfi felnevetett.

— Más vette volna észre! És az a másik is pontosan azt tette volna, amit én csináltam!

Mária csészéjét lassan az asztal apró lapjára csúsztatta.

— Azon az estén éreztem meg, mi a háború. — mondta halkán.

— Mi a háború?

A férfi hangja most úgy hangzott, mint egy kiáltás.

— Mi a háború! Azt az ember csak akkor tudja meg, amikor vége van már! S az azt követő békében él!

Mária kérdően feléje fordult. Barta bólintott.

— Igen! Ne beszéljünk róla! A háború nem lerombolt városokban, kioltott emberéletekben jelentkezik igazán, hanem azok lelkében, akik túléltek azt!

Mária döbbsen ránézett.

— Igaza van! — kiáltotta.

A férfi csodálkozva fordította feléje a tekintetét.

— Az uram! — mondta Mária.

— Mi van az urával?

Mária felült.

— Tulajdonképen nem is tudom. Tulajdonképen az uram nem is vett részt a háborúban. Néhány futárút volt minden, amit csinált. — Egyenesen Barta dr. szemébe nézett. — Nem ismerem rá azóta!

Egyszerre kibuggyant belőle, ami hónapok óta foglalkoztatta.

— Mintha idegen lenne közöttünk!

A férfi csendesen bólintott.

— Szóval, ez a baja...

— Jön, megy, próbál mindent úgy csinálni, ahogyan azelőtt volt. És érzem, szégyenli a régi szavakat, a régi mozdulatokat, elkezd egy mondatot, mint régen, „tudod, szívem, hogy így szeretem“... aztán egyszerre elhallgat, mintha... mintha valami szégyenletes dolog volna, hogy ő... Én nem tudom ezt szavakba önteni, nem tudom elmondani, azt hiszem, nem is lehet. Mert, ami történik, az nem a megfogható, látható, tapint-

ható világban megy végbe, hanem valahol belül az...
az...

— ...agysejtekben! Ha parancsolja, a lélekben!
— bölintott csendesen Barta. — Mindegy minek nevezzük!

— Mintha állandóan szégyelné magát! Mintha szégyelné, hogy megvetett ágyban alszik, háromfogásos ebédet eszik, hogy tűz ég a kályhában, villany a lakásban és... maga érti ezt?

Barta maga elé nézett és hallgatott.

— Miért nem válaszol?

A férfi ránézett.

— Emlékszik rá, mit mondtam tegnap? Ne tartsa vissza a könnyeit, mert két hét múlva már csak mosolyognia szabad! Ha úgy érzi, hogy sírnia kell, most sírjon. Most, amíg egyedül van, amíg nem látja az ura!

— Miért mondja ezt?

— Mert most érkezett el ahhoz a pillanathoz, amikor nemcsak a saját, hanem az ura, sőt egész családja sorsát is a kezében tartja.

Felült, az asszonyra nézett.

— Egy autó az árokszélre szaladt. Kitartással, okosan, meggondoltan még vissza lehet tolni az országútra. De egy meggondolatlan mozdulat és belefulladás a sárba. Vagy belezuhan az árokba! S akkor az autó, nevezzük családnak, embernek jövőnek, dr. Koszta Gáspárnak, Koszta Gézának vagy Koszta Gáspárnénak, darabokra törik! És nincs az a mester, aki abból még egyszer ép egészset csinál. Ez az a pillanat, amikor egy szemrehányás gyilkolni tud, egy türelmetlen szó rombol, egy könnycsepp visszavonhatatlan örültségekre késztet!

Mária döbbsenten felállt.

— Miket beszél?

— Igazságokat, nagyságos asszonyom!

— Kérem, — mondta az asszony — most ne nagyságos asszonyozzon! Szólítson Máriának!

— Köszönöm, hogy megengedi!

— Magyarázza meg, amiket mondott!

— Nagyon nehéz!

— Próbálja meg!

— Húsz évet együtt éltek végig! Húsz évig mindkettőjük agysejtjei ugyanazokat a képeket kapták, mindkettőjük agysejtjeibe ugyanazon barázdák rovátkái vésődtek be! Nem figyelte még meg? Két ember összeházasodik, az egyik ilyen, a másik olyan. Mire megöregszenek, testileg is hasonlítani kezdenek egymásra! Az együtt töltött évek teszik. Átvették egymás gondolatait, a gondolatokkal a vonásokat, melyek közben az arcra másolódnak. Átvették egymás mozdulatait! A közös élmények, közös gondok arcukon ugyanazokat a vonásokat emelik ki! Kezdenek testben is hasonlítani egymáshoz. Még inkább lélekben. Ugyanaz a szó, ugyanazt az érzést, ugyanazt az emlékképet váltja ki belőlük. Érti? Ez húsz esztendeig maguknál is így volt. Ezért volt nyugodt, ezért volt szép a házasságuk. Ezért tudtak kiegyensúlyozott lelket, nevelést adni a gyermeküknek! — keze egy erőszakos mozdulatot tett, és egyszerre hangja élessé vált: — Ennek vége!

— Miért?

— Mert élmények, mélységesen húsba, agysejtetekbe vágó emlékképek álltak maguk közé! Amik már többé nem közösek!

— Miért gondolja? — riadt meg az asszony.

— Mert ezen ment tönkre az én első életem is!

— De hiszen csak néhány futárútról volt szó! — kiáltott Mária. — Semmi különös, ami...

— Látja! — csattant a férfi hangja. — Csak egyszer kellene, hogy ezt a mondatot az urának vágja oda! „Csak néhány futárútról volt szó!“ Máris rombolt!

Mária remegni kezdett.

— „Csak néhány futárútról volt szó!“ Hát ez a néhány futárút építette azt a falat az ura és a régi életük közé! Mert ezeknek az élményei nem közösek! És a maga és a fia számára érthetetlen, amit belőle kiváltottak.

— Dehát, — sírt fel Mária s a szeme most tele volt könnyel — dehát akkor mit csináljak?

A férfi hangja ellágyult. Megfogta a kezét.

— Most van szüksége nagyon sok türelemre! Nagyon sok szeretetre! És nagyon-nagyon sok megértésre! — rámosolygott. — Én érzem, hogy maga meg fogja nyerni a harcot! Mert szereti az urát! Szereti a családját! És ha most egy ideig van is maguk között válaszfal, idegen test, tudni fogja, hogy miről van szó! Most egyideig nem maga fog az urára támaszkodni! Hanem úgy viselkedik, hogy az ura tudjon magára támaszkodni! Még akkor is, ha eltávolodik egy időre! Érezze mindig, hogy maga mellette áll. Nem ránehezedik, hanem a saját lábán áll mellette! S nem megnehezíti nehéz napjait, hanem inkább elveszi útjából a gerendákat! — Máriára mosolygott. — Mindössze arról van szó, hogy legyen jó és legyen okos! Magának egyik sem lesz nehéz! — Meggyújtotta a szeszt a főző alatt. — És most igyék velem még egy csésze kávé!

Nevetni kezdett.

— Megijesztettem?

Mária ránézett. Aztán félénken ő is nevetni kezdett.

— Nagyon!

— Nem baj!

— Ezt akarta?

— Ezt! Hogy tudja, miről van szó és okos legyen! Haragszik?

Mária a fejével nemet intett.

— Most már azt is megmondom, hogy bizonyos tekintetben igaza volt. Hála Istennek, csakugyan csak néhány rövid hét élményeiről van szó. Az is elég, de még sem két, három, sőt négy év beidegződéseivel kell megküzdenie! — Nagy figyelemmel beöntötte a feketét. — Érzi az illatát? Igyuk meg áhitattal és állapotjunk meg abban, hogy csak az öröm nagyobb, ha mással is meg tudjuk osztani. A baj kisebb lesz. — Mosolyogva meghajolt. — Felét mindenkor átvállalom. Csak telefonálnia kell a Vadászkürtbe. S most élvezzük ezt a szép alkonyatot. Várjon, csinálunk egy kis zenét hozzá!

Lemezt tett a grammofónra, aztán visszafeküdt nyugágyára.

Halk zene mellett siklottak a lassan homályba burkolózó part mentén.

Mária a férfi felé fordult.

— Én még nem is tudom a maga nevét!

— Dr. Barta!

— De a keresztnévét!

— Miklós!

— Köszönöm, Miklós!

— Mit?

— Mindazt, amit mondott nekem. — Egy pillanattig hallgatott. — És mindazt, amit nem mondott. Azt hiszem, jóbarátok leszünk.

Barta lassan az asszony felé fordult.

És csendesen azt mondta:

— Szeretném, Mária! Szeretném megóvni magát a fájdalomtól.

Az asszony felült. Kutatva a férfi arcába nézett.

— Mondja! Miért ilyen kedves maga hozzám?

Barta rámosolygott.

— Mert ismertem egyszer egy fiatalembert, akinek szakasztott ez volt a baja, ami a maga urának. És két ember ment tönkre rajta. Ő és a felesége. Egy autó akkor is az árokszélre szaladt. Az első világháború sodorta az árokszélre.

— És?

— Nem volt, aki óvatosan visszatolni segítsen az országútra. Befordult az árokba. S mindkét utasát maga alá temette.

— Ki volt az a fiatalember?

— Doktor filozofia. De a háború előtt a zeneakadémián is úgy emlegették, mint a zongoraművészetnek igen szép reménységét.

— Mi történt vele?

— Mondtam, Mária! Ami az urával! És nem volt, aki megfogja a felesége kezét, aki megmagyarázza neki, miről van szó.

— S ha lett volna? Rendbe jött volna minden?

A férfi szinte kiáltotta:

— Rendbe! Rendbe!

— S így?

— A házasság összeomlott, mind a kettő kilendült az életéből.

— A férfi?

— Világcsavargó lett. Sohasem tudott megpihenni. A paródiája önmagának.

— Az asszony?

— Öngyilkosság.

Csend. Mária szemében riadtság ült.

— Miklós!

— Tessék, Mária!

— Maga?

Csend. Aztán halkan.

— Igen — lassan az asszony felé fordult. — Érti, hogy miért szeretnék magán segíteni?

Valahol a parton egy grammofón szólt.

„O Santa Lucia...“

Barta behunyta a szemét, hallgatta.

— Milyen elcsépett. És milyen szép!

Hallották a víz lassú loccsanását, amint ringatózva a yacht oldalához ütődött.

— Úgy éltem húsz egynéhány évet, — hallotta a férfi csendes hangját — hogy a sors mindent aranytálcán hozott elém. S a nektárhoz, ambroziához nem tudtam már hozzányulni. Fájtak a szépségek és éheztem a dúsan terített asztal mellett. — Máriára mosolygott. — Maga legyen okos!

Mária fantáziáját határozottan foglalkoztatta Barta Miklós személye. De szombaton délben Székesfehérvárról megérkezett Géza s ez háttérbe szorította. Mária kint várta fiát az állomáson.

A sporthét megtette a magáét. Már előző este megélénkült a fürdőtelep, a déli gyors pedig csak úgy ontotta magából a versenyre érkezőket.

— Anyu! — kiáltotta Géza. — Anyu! Véget ért a helyettesítés, hétfőn mehetünk haza, Budapestre!

Mária szeme felcsillant.

— Igazán? Apának megírtad már?

— Nem! Meglepjük!

— Jó — egyezett bele vidáman Mária. De egy pillanatnyi gondolkodás után azt mondta. — Azt hiszem, mégis inkább telefonálni fogunk neki!

Karonfogva, gyalog mentek be az állomásról.

Most megint olyan mozgalmas volt a telep képe, akár nyáron.

— Kimegyünk a versenyekre?

— Kimegyünk.

— Tyú, anyu! — kapta ki kezét Géza a karja alól.

— Ide nézz!

Már ott állt egy plakát előtt.

— Este itt játszik Padovana!

— Ki az?

— Te nem tudod? A világhírű zenebohóc! Nyáron Pesten lépett fel a cirkuszban! A kihelyezés miatt nem láthattam! Este varietébe viszlek, anyu!

Újra az anyjába karolt.

— Olyan jó, hogy hétfőtől megint együtt vagyunk!

Mire a villához megérkeztek, Mária minden gondját elfelejtette.

Egész délután együtt voltak. Géza arról beszélt, hogy szeptemberben leteszi a második alapvizsgát és megpróbálkozik a harmadikkal.

— Büszke leszel rám, ha dr. Koszta Géza leszek?

— Büszke! Nagyon büszke! — csillogott a szeme. És arra gondolt, hogy nem, nem, akármilyen nehéz hetek következnek is, ennek a fiúnak a lelkét nem szabad megmérgezni! Most nagyon erősnek érezte magát és nagyon könnyűnek a feladatát.

— Anyu! Én olyan boldog vagyok, hogy most két napig egyedül leszünk! — kiáltotta Géza. — Csak mi ketten! Még apa sem! Nekem olyan jó, ha egyedül vagyok veled! Mintha nászutasok lennénk!

— Csacsi!

— És ahová megyünk, mindenhol én fogok fizetni! Mintha az urad volnék! Jó?

— Annyi pénzed van? — nevetett Mária.

— Te rád még annál is több.

Csakugyan, egészen estig együtt voltak. Ki sem mozdultak a villából. Csak amikor a varieté előadásra mentek.

Máriának eszébe sem jutott volna, hogy elmenjen a varietébe, de most örült a gondolatnak s amikor este elindultak, valósággal izgatott volt, hogy előre kellett volna jegyet váltani. Hátha nem kapnak már.

A varietétársulat a Hullám nagytermében játszott. Messziről látták, hogy a bejárat körül tolongás van. De Géza átfúrta magát a tömegen és néhány perc múlva hozta a jegyeket is.

Az előadás semmiben sem különbözött a megszkott artista produkciótól. Egymásután jelentek meg a pódiumon a kúpos süvegű, lisztes arcú, csillogó ruhájú grotesque-k, a rosszul szabott frakkban, ütökopott kalapban csetlő-botló augustok, aztán erőművészek, kigyóemberek, műugrók, illuzionisták, majd egy kutyaidomító következett. A műsor első részét egy excentrikus táncospár zárta.

Géza várva-várt zenebohóca, Padovana a második részben következett. De mielőtt sor került volna produkciójára, előbb egy hasbeszélő számot, majd egy hipnotizőrt kellett végignézni. Ez utóbbi határozottan érdekes és mulatságos volt. Szokás szerint a nézőtérről verbuválta áldozatait s ez mindig kiváltja a derültséget. Mária határozottan jól szórakozott. Csak Géza ült tükön, sürgetve folyton a zenebohócot.

— Miért vagy rá olyan kíváncsi? — nevetett Mária.

— Anyu! A fiúk látták, mesélték mit csinál, ilyen még nem volt! Világhírű! Mint Grock vagy Little Tich! Azt mondják... Vigyázz, most jön!

De még mindig nem Padovana következett. Hanem szalóntáncosok. Produkciójuk meglehetősen unalmas volt.

Végre hajlongva eltűntek a színpadról, a zenekar vezetője fölemelte pálcáját és galoppszerű indulóra zendítették. Ugyanebben a tempóban robogott be a színpadra Padovana. A francia grotesque-k csörgősipkáját

viselte, fehérre lisztezett arca közepén füléig húzódott a szája s a szemöldöke is vastag feketével kihúzva. A zene taktusára rohant körbe-körbe a színpadon s két kezében az excentrikus hangszerek, dobok olyan tömegével egyensúlyozott, ami külön mutatványnak is beillett. Úgy látszik, a közönség ismerte már Budapestről, mert berobogását fergeteges taps fogadta.

Padovana hangszereivel egyensúlyozva galoppozott, a zenekar egyre vadabb tempót diktált, aztán egyszerre Padovana jobblába bele botlott a ballábába és a színpad közepén hasra vágódott. Hangszerei körülötte szerteséjjel. Ugyanebben a pillanatban a zene is elhallgatott.

A zenebohóc bárgyú arccal nézett maga körül, bárgyún bámulta szertegurult hangszereit, mintha azon gondolkoznék, hogyan szedje össze azokat.

Azután a jobbkeze kinyúlt egyik után. A hangszer megszólalt. Egyetlen hang, kristálytisztán. Most kinyúlt a másik után. A második hang.

Gyors egymásutánban három-négy mozdulat különböző hangszerek után. Ugyanennyi hang kristálytisztán.

— Liszt második rapszódiaja — súgta Géza. — Hallod, anyu?

— Csakugyan!

Egy pillanat szünet. Újabb mozdulatok, kézzel és lábbal. Mindegyik más hangszert, más hangot szólaltat meg és a színpadról szállanak a rapszódia méltóságteles kezdő akkordjai.

Az egész nézőtér feszülten figyelt. Szinte mozdulatlanul.

Nem látszott más, csak a zenebohóc bárgyú tekintete. S egy-egy ijedt mozdulat valamelyik hangszer után. Nyomában a következő hang.

Máriát is elkapta a láz. Ez az ember csakugyan bravúrosan dolgozik. A rapszódia már eljutott a bevezetés utolsó hangjáig. Most kell következni a galopp-résznek.

Mintha Padovana egy pillanatra meghökkent volna. Aztán egyszerre megmozdult.

S a következő pillanatban két kezével, két lábával valami fantasztikus mozgékonyssággal kinyúlt a szerteszét repült hangszerek után. A négy végtag mint egy ördögmotolla csapkodni kezdett a hangszerek körül s a színpadról harsogó fortisszimóban, fokozhatatlan tempóban dübörögni kezdett a rapszódia galoppja. Kristálytiszván, minden zenei előírás pontos betartásával, mintha harminctagú zenekar játszotta volna.

A hatás olyan volt, hogy a közönség csak pillanatokig tudta elragadtatását visszafojtani. Aztán egyszerre kirobbant a tomboló taps és együtt harsogott a dübörgő rapszodiával.

Mária azon vette észre magát, hogy együtt tombol a közönséggel. Odafönn Padovana elérkezett az utolsó hangig. Még egyet kirúgott az egyik hangszer felé, aztán bárgyú arcát a közönségre meresztve, mint egy béka elterült a porondon.

Géza magánkívül tapsolt.

— Anyu! Anyu! Mit szólsz ehhez?

— Csodálatos!

Padovana most csörgőket kötött kezeire, lábaira és fogai közé szájharmonikát vett. Kezdődött a második produkció. Először ezzel az együttessel, aztán a harmonikát kidobta a szájából és most már csak a csörgőkkel, de zenekari kísérettel. Az arc vonásai megnyugodtak. Tagjainak alig látható mozgásával szólaltatta meg a csörgők keringőjét.

Mária, amint nézte ezt a most már mozdulatlan arcát, egyszerre csak felvonta a szemöldökét.

— Honnan ismerem én ezt az embert?

A liszt, a fülig húzódó vörös csíkok, vastag szemöldökök a vonásokat elleplezték, de a szemét tisztán látta.

— Én ezt a szemet valahonnan ismerem. Én ezekkel a szemekkel már találkoztam!

Egészen határozott volt az az érzése, hogy nem is régen, hanem az egész közeli multban. Ma, tegnap, vagy tegnapelőtt.

De a szám véget ért, feldübörgött a taps és a meghajló zenebohóc arca, pillantása eltűnt a szeme elől.

Gyors egymásutánban még két-három produkció következett. Mária szinte ugrásra készen kereste Padovana szemét, tekintetét, de a gyors mozgásban sohasem tudta annyi időre elkapni, hogy belenézzen.

— Mi van velem? — gondolta. — Mit akarok én ettől a zenebohóctól? Lehet, hogy tegnap vagy ma az utcán láttam. Esetleg a pályaudvaron, amikor Gézát vártam.

De olyan nyugtalanságot érzett, hogy ezt a megfeszített figyelést képtelen volt abbahagyni.

— Ismerem, ismerem, — dörömbölt benne — én ezt az embert nem csak láttam, én ezzel beszéltem is.

De képtelen volt arcáról a lisztet, festéket egyedül az emlékezés segítségével lehántani.

— Most jön a főszám! — súgta Géza. — Padovana az éneklő fűrésszel.

A zenebohóc már székén ült, egyik kezében ott feszült a fűrész.

A nézőtéren néma csönd.

Aztán a bohóc megmozdult. Néhány hihetetlenül tiszta lágy hang. Mária szeme lecsukódott.

— Chopin... — súgta.

Megejtő melegséggel szálltak a hangok, ott rezonáltak a hallgatók érzekeiben s Máriát annyira megejtették, hogy akkor sem tudta szemét kinyitni, amikor már a taps dübörgött.

Aztán újra csend. Mária szeme lassan kinyílt. Padovana keze lágyan éppen elindult a fűrész felé.

S a következő másodpercben már megtöltötte a nézőteret Strauss melódiája:

„*Ki volt tanunk, no mondd, no mondd...*“

A felismerés pillanatok alatt következett be: opera, Cigánybáró, légvédelmi sziréna...

Szinte felugrott a székéről.

— Dr. Barta!

A zenebohóc ült székén, keze lágyan pendítette a fűrész, lisztes arca takart minden vonást, de a szemét nem tudta eltakarni.

Mária szíve a torkában lüktetett.

— Az nem lehet! Lehetetlen! Hiszen doktor. És Barta. Nem Padovana! Az nem lehet, hogy ez az ember, ezekkel az úri mozdulatokkal, hangokkal, azzal a kiegyensúlyozott lélekkel, gondolkozással bohóc legyen! Lehetetlen!

Az ária, amely úgy csengett, mint a legtisztább női hang, véget ért. A közönség helyéről felállva tombolt.

— Géza! — mondta Mária — ismered a terem kijáratait?

— Hogyne! Eleget táncoltam itt! Mit szólsz ehhez az emberhez, anyu!

— Vezess oda, ahol az artistáknak ki kell jönni az öltözőjükből! De úgy, hogy minket ne lássanak! Látni szeretném, hogy egy ilyen bohóc milyen civilben!

Géza majdnem összecsókolta.

— Anyu! Éppen most akartalak kérni, hogy engem engedj oda!

Hát felismeréstől Máriának nem kellett félni. Már a fél nézőtér ott tolongott a művészbejárónál.

Vagy húsz perc múlva vad éljenzés csapott fel az ajtó mellett.

Mária döbbenetn nézte.

Az ajtón csakugyan Barta doktor lépett ki mosolyogva.

Derúsen megemelte kalapját, aztán egerutat vett és pillanatok alatt eltűnt a szemük elől.

X.

Ebben az esztendőben rövid volt a vénasszonyok nyara. Szeptember végén már vad, hideg szelek söpörték végig az utcákat és hogy egy vasárnap leesett az első nehéz, ólmos eső, hétfőre lehullott, sárga levelektől zörgött a lombos Vilma királyné-út, a Városliget és a budai hegyek erdőcskéi.

Az Andrassy-uti lakásban a család együtt volt. Mária túlesett már az őszi nagytakarításon, az irodában egyre több tárgyalás terminusát kellett számon tartani és Géza a bankból hazatérve, kegyetlenül biflá-

zött. Néha még késő éjszaka is fény szivárgott szobájából. Már nagyon közel volt a második alapvizsga időpontja.

Úgy látszott, hogy a család élete megnyugodott. Koszta Gáspár dr. megint sokat volt otthon és vacsora után, mint régen, a kis szalónban Mária társaságában szívtta el harmadik szivarját. Azelőtt legtöbbször Géza is ott ült velük. Most inkább csak mormoló hangját hallották a szobájából.

Kettesben ültek vacsora után a kényelmes fotelekben, Gáspár figyelmesen hallgatta, ha Mária elmesélt valamit, ugyanez a figyelem nyilatkozott meg Máriában is. Néha egészen nyugodtan, zavaró érzések nélkül köszöntek el egymástól éjszakára, de titokban, hogy a másik ne lássa, mindegyikük az órát figyelte. Mikor lehet kedves mosollyal, feltűnés nélkül felállani s ezt mondani:

— Jó éjszakát, Gáspár!

— Jó éjszakát, Mária!

Ezek az esték, amelyeket zavartalanoknak ítélték, nem azért voltak zavartalanok, mert a bennük lévő összhang tette őket ilyenekké. Ezeknek az estéknek csak az volt az előnyük, hogy nem történt olyasmi, amit észre kellett venni. Nem történt meg, hogy Gáspár beszélni kezdett.

— Képzeld, tegnap találkoztam a...

És aztán elhallgatott.

— Kivel, Gáspár?

— Semmi, semmi, elfeledkeztem róla, hogy nem ismered!

És nem történt meg, hogy Gáspár valamit elbeszélt és egyszerre észrevette, hogy Mária gondolatai másutt járnak.

Ilyenkor nagyszerű volt, hogy behallatszott a tanuló Géza mormolása. Át lehetett hidalni a csendet vele.

— Milyen lelkiismeretesen készül ez a fiú!

Vagy:

— Nem szeretem, hogy ennyire belefekszik. Egy-egy este azért nyugodtan elmehetne valahová!

Igen, a víz tükre nyugodt volt. De az időnkint felgyűrűző gázok azért jelezték, hogy a mélyben forr valami.

Mária figyelte az ura érdekes, értelmes arcát. Arra kellett gondolnia, hogy most még inkább megnézik a nők. Ez az arc sápadt lett s a sápadtság a romantika varázsával fonta körül. Igen, most pontosan az, amitől a nők megőrülnek. Érdekes, erős, érett férfi. Akinek a szótlansága mögött titkos bánatot sejtenek. És ellenállhatatlan vágyat kezdenek érezni, hogy vígasztalják.

Máriának sokszor kellett arra a napra gondolni, amikor Barta dr. társaságában yachtkirándulást tett. Mindegyre Barta dr. szavai tolakodtak előtérbe, bár igyekezett sem a szavakra, sem Bartára nem gondolni.

Az a szombat este, amikor kiderült, hogy ez a nyugodt hangú, nyugodt mozgású úr, akit orvosnak professzornak, később filozófusnak, írónak, majd a yachton diplomatának nézett, zenebohóc, olyan volt, mint a hideg tuss.

Órákig nem tudott felocsudni. Gézával karonfogva mentek az előadásról hazafelé, Géza oda volt a rajongástól és ő csak annyit tudott mondani:

— Én nem tudom értékelni a bohócokat!

Géza kézzel-lábbal magyarázott.

— Anyu nincs igazad! Nincs igazad, anyu! A művészek legnagyobbjai éppen az artisták!

Csodálkozva nézett rá.

— Hogyan mondhatasz ilyent?

— Mert így van! Gondold csak meg! A festő, a szobrász a természetet akarja utánozni, olyan embert akar festeni, faragni, hogy bennem az élet, természetes ember illuzióját keltse! Az író ugyanazt csinálja, szavakból, mozdulatokból! A színész is! Valamennyi a természethez, a mindennapihoz akar hasonlót alkotni! Az artista pedig felrúgja a természetet, felrúgja a fizikai törvényeket és kitépi magát egy-egy vonatkozásban a természet szabályai alól. Éppen ezzel kápráztat el, amit a mindennapi, természeti törvényeknek alávetett ember nem tud megcsinálni. Egy szál dróton sétál, táncol,

pukkedlizik négy emelet magasságban. A másik semmivel sem kisebb magasságban mint egy madár röpköd hintázó fagyúruk között. A harmadik úgy tudja tagjait össze-vissza csavarni, mintha nem volna csont azokban. A negyedik leül és oroszlanokkal játszadozik! Érted? Mindegyik olyasmit csinál, ami arról tanuskodik, hogy az ember, ha akaratereje van, fittyet hányhat a természet törvényeinek is!

— Hát így ez egy kicsit eltúlzott beállítás! — mondta Mária. — De ha így is volna, hogyan sorozol ide egy bohócot? Például ezt a... ezt a Padovanát!

— Hogyan? Anyu! Hát micsoda muzikalitás, micsoda zenei érzék kell ahhoz, hogy ezekből a hangszerekből, ilyen módon hozzon ki valaki tökéletes zenei hatást. Vagy gondolj az énkelő fűrészre! Nem volt éppen olyan tökéletes hangszer a kezében, mint egy Stradivári, vagy egy hajlékony, akadémikusan kiképzett női hang?

De Mária nem volt meggyőzhető. Rettentő zavar kaosza kavargott benne.

— Nem tudom. Lehet — mondta. — Én az ilyesmit nem nagyon tudom értékelni. Én mindig úgy láttam, hogy komoly és értékes férfiak komoly és értékes stúdiókkal foglalkoznak. Orvosok, bírák, tanárok, ügyvédek, pénzügyi szakemberek. De, hogy egy komoly és értékes férfi zenebohóc legyen...

Egész éjjel rettentő zürzavar volt benne. Folyton az előző napon Bartától hallott szavak visszhangzottak fülében. Ezeket a szavakat ő hálával, egy okos, komoly élet bölcs meglátásaként fogadta el. Egy orvostól, tanártól, diplomatától. És most kiderült, hogy aki mondta — zenebohóc.

Becsapottnak, rászédettnek érezte magát. Azt mondta, hogy ő dr. Barta. Mért mondta? Miért nem mondta, hogy Padovana?

Másnap reggel is rosszkedvűen ébredt. Géza sietette, hogy öltözzék, elkésik a versenyeket.

— Csak menj előre, majd utánad megyek.

Semmi kedve sem volt hozzá. Dél felé csak azért indult el, hogy Gézának ne okozzon csalódást.

Rosszkedvűen ment a főúton, még mindig ez kavargott benne. Amikor a Hullám-szálló előtt egy köszönetre felkapta a fejét és Barta dr. vagy Padovana nyugodt, kiegyensúlyozott, úri mosolyával találkozott, egyszerűen megkövült. A lába gyökeret vert.

A férfiban most, a yachtkirándulás után sem volt semmi bizalmaskodás, semmi tolakodás.

— Egyedül? — kérdezte. — A fia nem érkezett meg?

Mária úgy érezte, hogy gombóc van a torkában. Alig tudott válaszolni.

— Megjött! — mondta és megbicsaklott a hangja. De aztán egyszerre kitört belőle. Szinte kiáltotta:

— Tegnap cirkuszban voltam! Láttam magát! — szeme egyszerre könnyel telt meg. — Ez nem volt tisztességes magától!

A férfi csodálkozva nézett rá.

— Mi nem volt tisztességes?

— Maga azt mondta, hogy dr. Barta!

— Az is vagyok!

— Padovana!

— A színpadon! De mi az életben találkoztunk!

Mária ajka sértődötten lebigyedt:

— Mindegy! — biccentett. — Sietek a fiam után. És elment.

Később ez a jelenet nagyon bántotta. Ostobán viselkedett. Gyerekesen. És sértően. Holott ez az ember, akár dr. Barta, akár Padovana, akár diplomata, akár zenebohóc, őt sohasem bántotta, ellenkezőleg. Mindig segített rajta. És mindig tökéletes úrként viselkedett.

Már régen Budapesen volt, amikor még mindig foglalkoztatta. Egyszer már rajta volt a keze a telefonon, hogy felhívja a Vadászkürtben. És megmondja, hogy...

Mit mondana?

Ő egy komoly, ismert jogász felesége. Mit mond meg? Hogy randevúzni akar egy zenebohóccal?

Nem is akar.

Vagy meghívja ide az urával közös lakásba? Mit mondhat Gáspárnak!

— Gáspár, egy kedves barátom jön el ma este feketére. Igen kitűnő úriember! Hogy mi a foglalkozása? Természetesen cirkuszi zenebohóc!

Lehet ezt? Lehetetlen.

De mindezen kívül volt itt még valami. Valami féltékeny érzés, ez az ismeretség az ő legeggyénibb magánügye. Senkire sem tartozik, Gézára, sem, Gáspárra sem.

Ezért volt, hogy vacsora után, amikor ültek Gáspárral, egyszer csak elkalandozott a gondolata.

Mert hiába vetette meg ezt a zenebohócot, a szavai ott éltek benne. Éppen Gáspárral szemben éltek benne. S ha akarta, ha nem, azokhoz kellett igazodnia. Mert pontosan érezte, hogy a zenebohócnak igaza volt, közte és az ura között ott emelkedik azoknak az élményeknek a fala, amelyek nem voltak közös élmények. Csak Gáspáré voltak, egyedül az övéi.

Igen, ez a fal ott állott. Ez tette, hogy Gáspár elkezdett s aztán elharapott mondatokat.

Ez a fal, mely emlékképekből, különállóan szerzett emlékképekből állott, ott magasodott, sőt egyre vastagodott. És lassanként egyetlen helységnévbe sűrűsödött: Bácsihídvég.

Már hetek múltak el azóta, hogy Gyurits Milán özvegyének hívására leutazott. Az első napon megállapította, hogy a veszély, amelytől ez az asszony fél, nem áll fenn, mindössze megkótyagosodott, hepciáskodó helybeliek agyában megszületett fenyegetés. Természetesen azonnal és könnyűszerrel értékére szállította le. Szóval, azóta az ügyel dolga sem volt. S ez a másfél nap, amit ott töltött a kastély falai között, mégis eleven erővel ott élt benne.

Hol egyik, hol másik, hol a harmadik mozzanata merült fel. De mindig azok a mozzanatok, melyekben Gyurits Milán özvegye is személyesen ott szerepelt.

Az első este, amint ott ültek a hatalmas ebédlő sarkában megterített, apró kétszemélyes asztal mellett. S először hallotta az asszony különös zamatú magyar beszédét. „Azt“ helyett mindig azt mondta, hogy „aztat“. Mosolyogva figyelmeztette a hibára.

— Meg kell értenie, — mondta Gyuritsné — franciául, angolul, németül kitűnő tanárok, missek, mademoisellek, fräuleinek tanítottak. Magyarul Juli néniktől, János bácsiktól, cselédasszonyoktól és öreg béresektől tanultam meg, felnőtt koromban.

Nem tudta, hallotta-e az asszony, hogy ő már egy éjszakát töltött itt a falak között. De nem akarta szóba hozni. Hisz az urára emlékeztetné vele. Aki azon a napon halt meg. Sőt, ő szemtanúja volt halálának.

Nem akart beszélni róla, mégis szóba került. Elszólta magát. Valami kicsiséggel, egy bútordarabbal, mely szóba került, melyre azt mondta:

— Igen emlékszem, ott a kis szalónban...

Az asszony szemöldöke felhúzódott, nagy szeme kérdően mélyedt az övébe.

Beszélni kellett.

Az asszony ült, fejét kicsit lehajtotta, látszólag egyetlen vonás sem változott az arcán. Igen, bár nem érintette, ezekben a mozdulatokban benne volt, hogy mindent tud, mindent látott. Benne volt, hogy ő még érezte az utolsó cigarettafüstjét, látta az éppen elhamvadt cigarettát s a rádió még azt az állomást hozta, amit az ura állított be s hagyott nyitva, mintha azt mondta volna, hiszen csak néhány percre kinéz az utcára, aztán jön is vissza.

Benne volt.

Az özvegy ült vele szemben némán, kicsit lehajtott fejjel s egyetlen arcvonása sem rendült. Mikor dadogva befejezte, Gyuritsné felemelte fejét és ránézett.

— Akkor ügyvéd úr már régi ismerős itt.

Még mosolygott is hozzá. Csak a szeme volt tele könnyel.

De semmit sem kérdezett, nem sírt, nem panaszkodott, nem jajongott. A szeme könnyes volt, de mosolygott és másról beszélt.

És kínálta. Borral. Ételekkel.

Hetek multak el azóta. De gyakran feljött emlékeztében az az óra, amikor Gyuritsné felállt az asztal mellől és lágy mozdulattal a szomszéd szoba felé mutatott.

— A feketét talán itt isszuk meg!

Nagyon nehéz pillanat volt belépni a szobába, ahol egy elmúlt élet utolsó mozdulatait árulta el egy kísértetiesen szuggesztív éjszaka.

Érezte, hogy elpirul az arca. Látta magát, amint szinte lopózva megy éjszakának idején egy halott lakásában szobáról-szobára, nyomát keresve egy életnek, egy asszonynak, aki akkor még nem tudta, hogy özvegy.

A cseléd török feketét hozott.

— Kérem, ha nem szereti... — hallotta Gyuritsné hangját. — Mi ezt szoktuk meg. Most, hogy egyedül vagyok, még többet iszom.

— A kislát? — kérdezte kicsit elfogultan.

— Horvátországban van. Az édesanyámnál.

— Az édesanyja horvát?

Szeme szinte megbántottan villant s a hangja csattant:

— Szerb! Horvátországban igen sok szerb él! Vukovár mellett birtoka van.

Aztán a hang megereszkedett.

— Kérem, ne haragudjék. Az utóbbi hónapokban kicsit sokat kellett az idegeimnek elviselni.

A szeme megint megtelt könnyel, Koszta Gáspár keze akaratlanul feléje lendült, de már látta az elhárító mozdulatot és megint mosolygott.

— Semmi, semmi!

S a szeméből a könnyeket mintha egy furcsa, belső mozdulattal visszaszívta volna.

Cigarettával kínálta.

— Segítségére van szükségem. Nagyon egyedül vagyok.

Mint kiderült, azzal fenyegették, hogy — szerb lévén — a birtokát elkobozzák.

Már a harmadik kérdés után kiderült, hogy mindez egészen felelőtlen helyről hangzott el, minderről szó sincs, és szó sem lehet, hiszen ez a birtok már száz év óta a családé volt s a család magyar időkben szerezte meg.

— De azt mondták, hogy engem nem véd a törvény, mert én nem bácskai szerb vagyok. Hanem oda-
átról jöttem.

— Nyugodjék meg, — mosolygott Koszta — már most felelősséggel merem állítani, hogy nem fenyegeti
veszedelem!

— A magyar pap is mondta, de... — ránézett. —
Háború van. És sok mindent meg kellett érnem, ami-
ről nem hittem, hogy lehetséges.

Megint az a különös jelenség: a szeme hirtelen tele
lesz könnyel s aztán a könnyek, mintha visszaszivta
volna, eltűnnek. S helyükbe mosoly ül.

Legerősebben az az érzés maradt meg benne, hogy
ez az asszony mindig a szemébe néz. Nem kerüli a
pillantását, hanem keresi. Mintha meggyőzni akarna s
egyben meggyőződni.

— Őszinte vagyok, nézz a szemembe! De én is tudni
akarom, hogy bízhatom-e benned!

Gyakran feljött emlékezetében az a délelőtt is, ami-
kor az asszony ügyének utána járt.

Nem együtt mentek a főszolgabírószágra. Úgy ál-
lapodtak meg, hogy Gyuritsné negyedórával később
megy fel. Egyébként jól sejtette.

Egy magára hagyott asszonyt próbáltak felelőtlen
elemek rémítgetni. S az akció mögött az húzódott meg,
hogy az elrémült asszony esetleg a birtokot olcsó pénz-
ért odadobja. A dolog egészen jelentéktelen volt, a
lelkiismeretlen kísérletezőket rövidesen előállították és
Bokros — mert csakugyan ő lett a főbíró — Gyuritsné
jelenlétében vette el kedvüket az esetleges újabb kísér-
lettől.

— Kérem, — mondta — ha még egyszer ilyesmi
előfordul, jelentse be a nagyságos asszony! Éppen olyan
teljesjogú állampolgár, mint bárki más! És nem tűröm,
hogy molesztálják!

Szóval semmi komoly. Nem is azért maradt meg
Koszta Gáspár emlékezetében ez a délelőtt. Ezt egy vi-
dégi színigazgatónak köszönhette. Amikor reggel belé-
pett Bokros főszolgabíró szobájába, éppen ott volt.

Öreg ripacs, remegtette a hangját, szélesen gesztikulált s csak úgy ömlöttek a hazafias közhelyek belőle.

— Bácska felszabadításának eme örömnappjaiban! Mi a nemzet alázatos napszámosai! A község hazafias közönségének áldozatos támogatása!

Kosztá Gáspár sohasem tudta elviselni a görög-tüzes frázisokat. Nem az öblös hangban, hanem valahol mélyebben viselte a magyarságát. Ha ilyen közhelyeket hallott, mindig émelygett.

— Rendkívül fontos, — szavalta az öreg ripacs — hogy az előadásra bevigyük az ifjúságot! A hazafias érzés ápolása! Az ifjúság tűzének felgyújtása!

Bokros már únta. Bólintott.

— Minden megtörtént. A szerb és magyar iskolák is megkapták a rendelkezést!

— Hogy köteles az előadás meghallgatása?

— Igen. Ott lesz minden iskola. És minden gyerek. Akár szerb, akár magyar! Elrendeltem.

A vén ripacs hajlongott, szavalt és elégedetten hátrált az ajtó felé.

— Mi is a darab címe? — szólt utána Bokros.

A vén ripacs bement. Koszta Gáspár felsziszszent.

Ebben a pillanatban belépett Gyuritsné és a ripacs után lendülő keze lehullott. Gyuritsné előtt nem beszélhetett.

De amint az ügyét elvégezték, hozzáfordult.

— Bocsásson meg, még egy ügyet kell a főszolgabíró úrral elintéznem. Megkérhetem, hogy a másik szobában várjon meg?

Tudta, hogy udvariatlan, sőt neveletlen, de meg kellett tennie. Az asszony előtt nem beszélhetett. Bokros szemöldöke is felszaladt, de az asszony arcára is kiült a csodálkozás. Mindazonáltal azt mondta:

— Kint meg fogom várni ügyvéd urat. — Azzal kiment.

Koszta Gáspár csak hónapokkal később tudta meg, de hogy az asszonyhoz való viszonya később hogyan alakult, annak az volt az oka, hogy a főbíróval lefolytatott dialógus a falakon át kihallatszott.

Gyurits Milánné állt a szomszéd szobában, az ablaknál, egyszerre egy csattanó férfihangot hallott. Koszta Gáspár hangját.

— Ezt a színházi előadást nem lehet megtartani! Nyíltan megmondom: ha nem kapok tőled kötelező ígéretet, egyenesen a postára megyek és táviratban jelentem a miniszterelnökség kisebbségi osztályának!

Gyurits Milánné figyelni kezdett.

— Kérlek, — mondta ingerülten Bokros — kiadtam a rendelkezést. Nem vonhatom vissza!

— Vissza fogod vonni! Ezt a darabot egyetlen komoly színház sem adta elő. Valami obskurus vidéki helyi szerző szüleménye. Egy isten háta mögötti városban, vidéki tárgyalásom volt, betévedtem a színházterembe s így alkalmam volt vele megismerkedni! Ott is ízléstelenség volt, itt azonban egyszerűen provokáció előadni.

— Kérlek, én nem vagyok irodalmi kritikus!

— De főbíró vagy! A magyar államhatalom és magyar érdek exponense. S azért kötelességed intézkedni! Ebben a darabban a szerbek legenyhébb megjelölése a „vadrác“. Erre akarsz te a szerb iskola tanárait és diákjait hivatalból kirendelni?

Bokros felszisszent.

Fene a vén ripacsba! Én a darabot nem ismertem!

— Képzeld el! — kiáltotta Koszta. — Hivatalból kirendelni a szerbeket! Kötelezni őket, hogy hallgassák ezt! Mi lesz ennek a következménye? Minden szerb keze ökölbe szorul! Az ilyen előadás nem hazafias gesztus, hanem enyhén szólva is, a legnagyobb politikai hiba.

Bokros megnyomta a csengőt.

— Azonnal intézkedem, hogy a szerb iskolák ne menjenek!

— Nem elég! Ezt az ízléstelenséget nem szabad előadni!

— Tiltsam be az előadást?

— Nem, mert az feltűnést kelt.

— Hát akkor?

— Betegedjék meg a főszereplő! És a betegsége miatt vegyenek elő más darabot!

— Kitűnő ötlet! — már ki is adta a rendelkezést.
— A színigazgató azonnal jöjjön ide.

Gyurits Milánné még egy mondatot hallott. Koszta mondta:

— Lovagias ellenfél nem üti pofon az elesett ellenfelet.

Aztán befejezésül a főszolgabíró:

— Tíz percen belül vakbélrohamot kap a drámai hős. A direktor pedig kioktatást.

Az ajtó kinyílt. Gyurits Milánnét Koszta Gáspár már az ablak mellett találta.

— Bocsássa meg, nagyságos asszonyom, de...

— Nem tesz semmit! — mondta az asszony. — Mehetünk?

— Igen. Itt már semmi dolgunk!

És együtt elindultak a kastély felé. Az asszony arca olyan fegyelmezett volt, olyan nyugodt, Koszta Gáspár nem is sejtette, hogy minden szavukat meghallotta.

Együtt ebédeltek, együtt feketéztek.

Az asszony ezúttal is végtelenül halk volt és végtelenül komoly. Koszta figyelte, hogy a halk szavak, csendes mosolyok függőnye nem lebben-e, megmutatva, mi van a függöny mögött. Nem ég-e a titkolt gyűlölet ott. De semmi.

Három hosszú órán át voltak kettesben az este. Most újabb négy óra következett és mégis, amikor délután négy órakor felállt, hogy most már csomagolnia kell s indulni az állomásra, határozott kielégületlenséget érzett. Beszélt valakivel és nem tudja kivel. Látott valakit és még sem látta. Barátságos szavakat váltott vele és nem tudta, hogy barátok-e.

A vendégszoba asztalán fehér borítékot talált. Tízezer pengő volt benne.

Arcába szökött a vér. Akiket semmiségért ekkora összeggel akarnak megfizetni, azokat nem szokás megbecsülni. Mert ez az összeg nem az elvégzett munkát díjazza, hanem az embert fizeti meg.

Még a búcsúzásnál sem tudta magát túltenni ezen az érzésen. Igen kimért, távolságot tartó hangon, örömeinek adott kifejezést, hogy nem volt oka beavatkozásra, aztán Gyuritsné elé az asztalra letette a borítékot.

— Bizonyára nagyságos asszony felejtette a szobámban.

Majd meghajolt és elment.

Csak egy másodpercre látta Gyuritsné egyre tárgult pillantását. De mielőtt a tekintetét szó követhette volna, kilépett az ajtón és felült a kocsira.

— Gyerünk!

Titokban még várt egy ajtócsapódást, egy hangot, vagy legalább egy fekete szempárt az egyik ablakfüggöny mögött.

De semmi sem mozdult.

S a kocsi kigördült az utcára. Félóra mulva felszállt a vonatra, mely robogott vele Budapest felé.

Utána napokig várta, hogy a postában lesz egy levél Bácskádra. Nem volt.

Most már hetek multak el, újra együtt volt a család. De postaelosztásnál még mindig az volt az első gondolata.

És néha esténként, mikor vacsora után kettesben ült Máriával, szívta a harmadik szivarját, szinte kicsúszott az ajkán a szó.

— Különös asszonnyal ismerkedtem meg!

Rettentően érezte, hogy beszélni kellene róla. De a szavakat amikor már a száján voltak, mindig gyorsan visszahúzta.

— Akartál valamit mondani, Gáspár?

— Semmit, semmit, szívem!

— De igen, határozottan az az érzésem volt...

— Tévedsz, Mária! Igazán szólhatnál Gézának, legalább néha egy filmhez menjen el! Nem szeretem, hogy éjjel-nappal a könyveim ül.

Ezek voltak azok a pillanatok, amikor Máriának — ha akarta, ha nem — egy zenebohócra kellett gondolnia.

S a szavaira:

— Élmények, mélységesen húsba, agysejtekbe vágó emlékképek álltak maguk közé! Amik már többé nem közösek! Legyen jó! És legyen okos! Nagyon okos! Magának egyik sem lesz nehéz!

Pedig milyen nehéz. Milyen nagyon nehéz!

De amikor búcsúztak éjszakára, mosolygott. Ezt is a zenebohóctól tanulta. Mosolyogni, mosolyogni!

— Jóéjszakát, Gáspár!

— Csókolom a kezedet, Mária! Jóéjszakát!

XI.

Mióta leesett az ólmos őszi eső és a budai hegyek felől megérkeztek a hideg szelek, Koszta Gáspár nem járt a Hangliba. A dunaparti kert öreg fái lehullatták leveleiket, az asztalokat, fonott karosszékeket elrakták a pincébe és a közönség behurcolkodot az üvegfalú pavillonba. Koszta Gáspár dr. a kertet szerette s amikor már nem lehetett a fák alatt ülni, elmaradt a kávéházból. Minthogy ez azonnal bácshídvégi útja után bekövetkezett, azóta csak elvétve találkozott az urakkal, akikkel katonai szolgálata alatt kötött barátságot. Halápyval pedig egyszer sem került össze. A birtokrendező bíróságra — éppen a Délvidék visszatérése folytán — rengeteg feladat hárult, s Halápy pihenő napjai véget értek.

Koszta Gáspár dr. meglehetősen egyedül érezte magát. A régi barátokkal nem igen tudott mostanában beszélgetni, az újak pedig meg ilyenformán elszéledtek.

Néha, Mária unszolására, el-elment a régiékhez. De mindannyiszor bosszankodva tért haza tőlük. A beszélgetés persze a háború körül forgott és Koszta Gáspár doktort valósággal felbőszítették nagyhangú kijelentéseik, ellentmondást nem tűrő megállapításaik, melyekről — legalább az ő számára — penetráns módon érezhető volt, hogy fogalmuk sincs róla, miről van szó.

A kavargó indulatoknak és a magánynak ezekben a napjaiban egyik délután Halápy telefonált az irodába.

— Van valami dolgod este, Gáspár?

— Semmi különös.

— Néhány barátunk van nálam, elbeszélgetünk a nyári dolgokról! Gyere fel hozzánk vacsorára! Természetesen a nagyságos asszonnyal együtt.

— Örömmel! Hány órára parancsolod?

— Hát úgy félkilenc tájt szoktunk vacsorázni!

Kosztá Gáspár örült ennek az estének. De Mária nem érezte jól magát. S ebben az állapotban terhesnek érezte, hogy új emberekkel ismerkedjék. Az urát azonban nem akarta lebeszélni. Sőt bízatta.

— Eredj, eredj! — mondta. — Menj egyedül! Legalább kicsit kibeszélgeted magad! Én majd Gézával megyek valamelyik filmhez. Ráfér, hogy egy este ne tanuljon, hanem szórakozzék.

Szombat lévén, délután négy órakor bezárta az irodáját. Felhívott telefonon egy virágkereskedést, utasítást adott, hogy valamivel nyolc óra előtt néhány szál rózsát vigyenek fel Halápy Dénes feleségének. Egy ízben már találkozott vele. Szabadkán látogatta meg az urát, amikor ő is ott volt. Nagyon kellemes estét töltöttek együtt. Aztán megnézte a telefonkönyvben, hogy Halápyék hol is laknak. A Rózsadombon. Zárda-utca. A házszámról arra következtetett, hogy a ház fent lehet a domb tetején, hát, amikor az indulás ideje érkezett, taxit hozatott.

— Azt hiszem, — mondta Máriának — éjfélre vagy valamivel éjfél után itthon leszek.

Kosztá Gáspár reggel hat órakor érkezett haza erről a vacsoráról. Bár azonnal lefeküdt — nem tudott aludni. Sok ital is volt benne. Bor, pezsgő, pálinka. De nem a szesz volt az, ami ennyire felzaklatta.

Amint lefeküdt ágyába és erre az éjszakára visszagondolt, emlékképek kaleidoszkopjából mindig egy arc villant ki. Ugyanaz az arc. Megpróbálta a történet rendjébe sorakoztatni az eseményeket.

Az első mindenesetre akkor tört rá, amikor a vacsorára megérkezett. A szobalány kinyitotta az ajtót, már jött Halápy.

— Szervusz, Gáspár! — Melegen megrázta a kezét. — Erre parancsolj!

Nagyon meleg hatású hallba lépett, félig nyitott szárnyas üvegajtón át hangokat hallott, majd Halápné mosolygó arcát pillantotta meg, amint néhány lépést elébe jött. Aztán néhány lépés a nagy szalon felé, egy meglepett rebbenés.

Az első ember, akit a nagy szobában megpillantott: Gyurits Milán özvegye. A hatalmas üvegablaknál állt és két nagy fénylő szeme — oldalról látta — az esti fényben fürdő városra nézett alá.

Koszta Gáspár hangtalanul megállt. Az asszony szépsége úgy megütötte, mintha most látta volna először. Az asszony ott állt a hatalmas üvegablaknál, még nem vette észre, hogy új vendég érkezett. Tökéletes alakja aranyló, gyönyörű háta, melyből a dekoltált ruha sokat hagyott szabadon, szinte szikrázott a csillárok fényében.

Koszta Gáspáron izgalom hullámszórt végig, amint az asszony tökéletes és művészi megjelenését magába itta egyetlen pillanat alatt.

Gyuritsné feje lassan a szoba felé fordult. Pillantása komoly volt. Aztán egyszerre, mikor a két tekintet összeakadt, felvillant a szeme, az öröm villanása fénylett fel egy pillanatra. De szinte azonnal ismét fegyelmezte ezt a felvillanást — és egy kedves ismerőst fogadó mosoly mögé kényszerítette.

— Ó — mondta és néhány lépést tett Gáspár felé.

— Ez aztán a meglepetés! — mosolygott Koszta Gáspár. — Nem is tudtam hogy Budapesten van!

— Tegnap jöttem!

— S jól érzi magát nálunk?

— Kitűnően.

Megint azt a különös érzést érezte, amit Bácskád-végen. Ez az asszony mindig egyenesen belenéz a szemébe. Még az ilyen jelentéktelen, konvencionális szavaknál is.

De hangosan azt mondta:

— Remélem, sokáig itt marad közöttünk!

— Néhány hétig mindenesetre! — megint mélyen bele mélyedt a tekintetébe. — És remélem, gyakran találkozunk!

Új vendégek érkeztek, beleléptek a két embert összekötő áramkörbe s a kapcsolatot szétszakították.

A szoba halk zsongással telt meg, mondatok, szavak érkeztek a füléhez, ő válaszolt is, de most, ahogyan ezeket a perceket vissza akarta idézni, csak a zsongást tudta megfogni, melybe minden beleolvadt.

S a zsongáson túl egyre az asszony arca, alakja villant, amint állt az üvegablaknál, lenézett a fényekben csillogó esti Budapestre. Tisztán látta finoman meghajolt nyakát, szinte leheletfinom figuráját, sápadtan aranyló bőrét és villodzó, szikrázó kékesfekete haját.

És — kicsit értetlenül — gondolkozott. Mi ez a felvillanó pillantás, ami belépését fogadta? Hiszen mikor lent járt nála, szinte sértődött volt a távozása, sőt, határozottan sértődött. S azóta ez az asszony egy sor írással sem kereste fel. Még annyival sem, hogy természetesen nem akarta megbántani, vagy...

Zóra még mindig ott állt az ablak mellett. Oldalán Halápy, aztán egy másik asszony, akit nem ismert. Ott állott húsból és vérből való emberek között, mint egy lidérc. Igen, — gondolta — határozottan valami lidércszerű van a lényében.

Halványan emlékezett, hogy kitárult a ebédőajtó, elhelyezkedtek az asztal körül. Meglehetősen messze ült az asszonytól, szomszédaival beszélgetett, de a gondolata és lopva a pillantása is egyre feléje siklott.

Közben a szobalányok hozták a fogásokat. Halkan jöttek, halkan eltűntek. Időnkint megvillantak aranyló borukkal a kristálypoharak, de mindez valahogyan ködbe burkolózott emlékezetében. Mint ennek az éjszakanak minden olyan mozzanata, ami nem közvetlenül kapcsolódott Gyurits Milán özvegyéhez.

— Mi ez? — gondolta. — Egy ismeretlen költő ős romantikus lelke szunnyadt bennem? Mi van velem?

A hangulat pillanatról-pillanatra közvetlenebb, melegebb lett. Egy úr ült a zongorához, régi operetteket játszott, a poharak egyre sűrűbben emelkedtek. Azon gondolkozott, hogyan ülhetne át Gyuritsné mellé.

de az alkalmas pillanatot — mikor az ebédlőből visszamentek a két szalónba — elmulasztotta és sehogy sem akart alkalmas pillanatot kerülni.

Már a konyakok, pálinkák voltak soron, érezte, hogy kezdenek benne is omlani a gátak. Egyszerre csak azt látta, hogy az asszony feláll. És ő ül le a zongorához.

Az egész beleolvadt a társaságba, nem is vették észre, csak ő figyelte.

Aztán egyszerre, szinte tragikus hangsúllyal, belevágott a billentyűk közé és felcsendült egy magyar nóta.

Vele együtt az asszony mély, meleg hangja. Tragikus csengéssel és egy kis érdekességgel:

*„Elmegyek az életemből,
Meglátod, hogy a szememből
Nem csordul egy könny sem.“*

A zsongás elült, a tekintetek mind a gyönyörű szerb asszony felé fordultak és Koszta Gáspár előtt felcsillant az az éjszaka, amikor egy sötét szoba ablakából először hallotta ezt a hangot énekelni. Odaát, a kastély terraszán, magyar tiszték között. Akkor is ezt énekelte.

Gyurits Milánné ott ült most a szoba közepén, a zongoránál, a csillárok fénye zuhogott fénylő, fekete hajára. Az arcán minden vonás élt, nem énekelte, hanem élte a szöveget, a muzsikát, a halk kis magyar nótát:

*„De a csendes éjszakákon,
Ha szemedre nem jön álom,
Reám gondolsz mégis,
És valahol messze, messze,
Én sem húnyom a szemem le,
Rád gondolok én is.“*

Arcán ott villódzott tragikus átélésben a primitív kis vers minden sora, érezni kellett, hogy ez az asszony

most nem produkálja magát, önmagának játszik, önmagának énekel és tökéletesen mindegy neki, hogy ki van körülötte.

Kosztá Gáspár nem tudta levenni a szemét róla. A szöveg már véget ért. Néhány pillanatig csak a zongora, aztán még egyszer felcsendült a dal, de most már szerb szöveggel.

A szobában mozdulatlan némaság. Csak ez a mély, meleg, kicsit érdes hang szárnyalt. Koszta Gáspár nézte.

Ki ez az asszony? Mi ez a misztikus benne? Szeme az arcára tapadt, minden erejét arra koncentráta, hogy meglássa, mi van az izgalmasan aranyló bőr alatt, hogy meglássa az idegszálakat, érzéseket, gondolatokat, melyek ilyen megrendítően tragikus vonásokat tudnak arcára kiültetni. Az ura? Csak az ura? A szép szem mögött sötét mélység tüzelt, feneketlen, mélységeket tárt fel, melyekbe nem jó belenézni, mert az ember elszédül és beléhullik!

A zongoránál elhangzott az utolsó hang. Az asszony feje lassan lehullott a fehér billentyűk fölé. A szobában tombolt a taps. Mosolyogva felállt. Mindenki körülötte tolongott.

S a szomszéd szobából egészen halkán, mint a visszhang, újra a dal. Halápy Dénes cigányokat rendelt s most a dal néhány végső taktusának visszhangja után rázendítettek egy vad csárdásra.

A hangulat tomboló csárdás hangulatában oldódott fel. Koszta Gáspár, aki a lelkes kézcsókok, kiáltások pillanataiban szótlanul állt a szoba másik sarkában, most lassan odalépett Gyurits Milánnéhoz.

Az asszony nagy szeme komoly volt már. Arra kellett gondolnia, milyen rengeteg fegyelem van benne! Fegyelem, önuralom és értelem. Lassan megfogta a kezét és megcsókolta.

— Köszönöm! — mondta.

— Mit?

— Ezt a magyar nótát. A magyar és szerb szöveggel.

Az asszony szeme megtelt könnyel.

— Zóra! — robbant ki belőle a neve. Aztán észre-
véve a kirobbanást, csendesen mondta: — Kérem, bo-
csássa meg, hogy a nevén szólítottam.

Most megint az asszony nagy fekete szeme, amint
az ő szemébe mélyed.

— Legalább nekem is van köszönni valóm! — hal-
lotta halk, meleg hangját. — Hogy fáj magának a
könnyem és ilyenkor a nevem jut eszébe.

— Szólíthatom így? A nevén?

— Szeretném!

Mindenki a szomszéd szobában táncolt. Ideát csak
ketten voltak. Halápy hangulatos bárvilágítást csinált.
Csak apró színes ernyőjű lámpák égtek. Zóra és Koszta
Gáspár egymással szemben ültek a zongoránál. Na-
gyon halkán beszéltek.

— Nem is hiszi, hogyan örülök ennek a ma esti
véletlen találkozásnak — mondta Koszta.

Az asszony ránézett.

— Őszinte leszek. Nem volt véletlen! Nagyon kí-
váncsi voltam magára! Újra akartam látni! Közelebb-
ről akartam megismerni!

— Kivel van itt?

— Egyedül.

— Barátoknál?

— A Hungáriában.

Bent a cigány régi operettkeringőket játszott.

Lassan az asszony keze után nyult. Csuklóján régi
ezüst bosnyák karkötőt vett észre.

— Milyen szép munka — mondta.

Zóra lekapcsolta és odanyujtotta.

— Nagyanyámé volt. Ezernyolcszázötvennyolcban
ölték meg Monastirban.

Koszta döbbenten felkapta a fejét.

— Megölték?

— Az Obrenovicsok. — Egy pillanatig csend. Az-
tán felnevetett. — Nagyapámat meg a Karagyorgye-
vics-pártiak lötték le. — Hirtelen felállt. — Jöjjön,
táncoljunk!

Felálltak. Koszta nyujtotta a karkötőt. Különös
hangulat volt. Különös, mint az asszony.

— Nagyanyámat az Obrenovicsok ölték meg, nagyapámat a Karagyorgyevicsok, jöjjön táncolni.

Zóra nem vette át a karkötőt, helyette karját nyújtotta.

— Kapcsolja fel, kérem.

Koszta a karkötőt felkapcsolta, de a kezét nem engedte el. S az asszony nem vonta el. Egy pillanatig így álltak, aztán szinte átmenet nélkül símultak a tangó lágy mozdulataiba.

Nem volt más hang, csak a zene a másik szobából. Itt egyedül ketten.

Zóra lehúnyt szemmel engedte át magát a táncnak, zenének, a tangó lágy mozdulatainak.

— Nagyon örülök magának! — mondta halkan Koszta.

Az asszony hallgatott. Csak finom orrcimpái remegtek meg.

Odaát a tangó véget ért. De valaki lemezt tett a grammofónra s mielőtt a cigány új dalba kezdhetett volna, a lemezről felhangzott egy kicsit rekedtes, forraló női hang:

Almaimban valahol már jöttél felém,

Almaimban valahol már vártalak én...

A asszony megremegett. Koszta Gáspár szemöldöke felszaladt. Egy pillanatig átszaladt rajta a gondolat, hogy ez sem normális. Együgyű daloktól az érteme homályosul. Neki, azt tartja, hogy a muzsika Beethovennel kezdődik. És úgy érzi, hogy elveszti az egyensúlyt, mert egy rekedt, iskolázatlan hang azt az egyszerű kis szöveget énekli, hogy „almaimban valahol már kívántalak...”

De — utólag tárgyilagosan megállapította — ez csak egy pillanat volt. A józan hangot elnémította a félhomály, a bendzsó és a hawai gitár. És két nedvesen csillogó, nagyra tágult fekete szem.

Amely egyszerre csak színültig megtelt könnyel.

Egy pillanattal előbb még hátraszegett fejfel, szinte önfeledten énekelte, hogy „álmaimban valahol már jöttél felém“.

— Zóra! — tört ki belőle és az asszony karcsú testét a karjába kapva, magához szorította. — Ne! Ne! Csak könnyeket ne!

Az asszony ott simult karja között, két nagy nedves szeme először végtelen csodálkozással, tágranyiltan reámeredt. Aztán szinte észrevétlenül lecsukódott. Ajkai szétnyiltak.

Koszta Gáspár minden erejét megfeszítette, hogy a következő pillanatot visszaidézzé. De ez a pillanat kiesett a tudatából. Csak arra eszmélt, hogy csókolja az asszonyt. S az asszony nem vonja el az ajkát tőle.

Aztán egyszerre egy fénycsík. A másik szobában, ahol táncoltak, valaki felgyújtotta a csillárt.

Zóra szinte észrevétlenül suhant ki karjai közül. Már el is tűnt a másik szobában.

Ő egy pillanatig nem tudott megmozdulni. Keze kinyúlt az asztalon egy pezsgős pohár felé. Az ő pohara felé. Az ő pohara! Zóráé? Olyan mindegy!

Mohón felhajította.

Aztán lassan elindult a fény felé.

A cigány magyar nótát játszott.

„Semmi babám, semmi, így kell annak lenni...“

A cigány előtt ott állt Zóra. És behúnyt szemmel, önfeledten énekelte.

Mintha egy perccel előbb a másik szobában semmi sem történt volna.

Koszta Gáspár reggeli hat óráig keresett még egy alkalmat, amikor egyedül lehet Gyurits Milánnéval, vagy legalább a közelébe érhet. De ilyen alkalom többé nem adódott. Legfeljebb néhány odalopott mondatra talált időt.

Mikor reggel hat órakor indultak s a kapu előtt már ott sorakoztak a taxik, semmivel sem törődve, hozzálépett.

— Kérem, Zóra, természetesen hazaviszem!

De valaki a vállára ütött.

— Elkéstél, öregem! Már bekvártélyoztuk a nagyságos asszonyt a mi taxinkba!

Ez a szerelem úgy csapott le Koszta Gáspárra, hogy egyik pillanatról a másikra tört le minden ellenállást. És minden meggondolást.

Ezek a meggondolások vasárnap reggel támadtak rá, amikor a kábult, nehéz álomból magához tért.

— Térj magadhoz! Negyvenhárom éves vagy, húszéves házas! Felnőtt fiad van!

De ebben a pillanatban megrohanták az emléképek. Az a döbbenetes nagyszombat Bács hídvégén. Ropognak a puskák, roham a láthatatlan ellenség ellen, aztán egy magas, fekete angolbajuszos férfi befordul a templomtérré, kezében vadászpuska van, valaki rikkant s már dördülnek a fegyverek, két kar a levegőbe kap, a karcsú, magas alak megfordul maga körül s elvágódik. Nem messze tőle egy honvéd kap ugyanígy a levegőbe s ugyanígy fordul meg maga körül. Lakatlan, néma kastély. Egy sötét tekintetű cselédlány. Fehér gulya vonul méltóságteljesen a láthatár peremén. Este, öreg magyar pap. Éjszaka. Néma, lopakodó lépések szobákon át. Aztán egy kép, magasan, dús aranykeretben. Az első ütés. Vagy első csengetés! Hogy vigyázz, az óra közeledik.

A képek villanásszerű tempóban robognak el a szeme előtt. Másik éjszaka. Kivilágított terras. Ugyanez az asszony magyar tiszték között. Az alvó falu felett száll a hangja. S a szeme könnyes.

Aztán ez az éjszaka, amelynek másnapjára most ébredt fel.

Képek, amelyek egyetlen pillanat alatt mostak el minden meggondolást. Mint az ár, megjön és másodpercek alatt önt el házakat, kerteket, fákat, vetéseket, változtat meg évtizedek óta beidegzett tájakat, utakat.

Negyvenhárom éves? Fiatalember!

Hogy húsz éve házas? Ha egyszer huszonhárom éves korában nősült!

Hogy elmúlt tizenkilenc éves a fia? Az előbbiből következik.

Egymásután enyészett el pillanatok töredéke alatt minden meggondolás. Mert nincs meggondolás. Csak addig van, amíg szerelem nincs. Amint megszületett, értelmet kap minden értelmetlenség, háttérbe szorul minden józan megfontolás, Ábrahám elindult tíz tevével Mezopotámiába, Nákhor városába, hogy megkeresse a „felette szép ábrázatú és szűz Rachelt és megtalálván őt, szolgál Ráchelért tíz esztendeig. És Salamon király, a bölcs, énekelni kezd, mondván, hogy „szép vagy én mátkám, mint Tirsa városa, kedves, mint Jerusalelem, rettenetes, mint a zászlós tábor, hát fordítsd el a te szemeidet én tőlem, mert azok megzavarnak engem“. Dávid király pedig, az istenpajzsa, aki „midőn a királyi palota tetején sétála, láta a tetőről egy asszonyt fürdeni, aki igen szép termetű vala“, azon pillanatban elveszté erkölcsi érzékét. Hogy az asszonyt megszerezhesse, parancsot adott: „Allassátok Uriást, az asszony férjét legelől, hol a harc a leghevesebb és háta mögül fussatok el, hogy megölettessék és meghaljon“. Igen, a szerelem megszületik és elenyészik minden megfontolás. Jön a szerelem és Sámson megmámorosodván tőle, hagyja, hogy levágják haját, melyben ereje lakik és kigúnyolt bábja lesz szerelmesének. A római hadvezér leroskad Cleopatra lábaihoz, Napoleon vakon túri, hogy Josephine méltatlan pondrót fogad ágyában, de gondolkodás nélkül hagyja el, amikor az osztrák császár lányát kívánja meg. S az, a nagy császár után, ájultan tud Neiperg gróf karjába hullani. Az óriás után is nagynak tudja a törpét látni. S hiába szó, hiába magyarázat. Mindez nincs, csak a vágy van, a vágy él, mely vakít, füleket töm el s megnémít minden ellenvetést.

Hogy tudnák útját állni polgári elképzelések, életformák? Jön az érzés, a nagyhatalmú bankvezér feleségül veszi a gépírónőt, a katonatiszt leveti az egyenruhát s a jogász...

A jogász, dr. Koszta Gáspár, már nem tud másra gondolni, csak erre az asszonyra, annak könnyben úszó, nagy fekete szemeire.

És az irodából a Hungáriát hívja telefonon.

— Halló, Gyurits Milánné szobáját kérem.

S amikor a vonal másik végén jelentkezik az a mély, meleg hang, egyszerre forróság futja el és a klasszikusan hömpölygő ékesszólásáról, verhetetlen logikájáról híres jogász nem találja a szavakat.

Még szerencse, hogy a hang ugyanilyen riadt a vonal másik végén.

— Nem, Koszta, nekünk nem szabad többé találkozni!

Gyurits Milánné hangjában páni menekülés re-megett.

— Meg kell értenie! Csak egyet tehetünk mind a ketten! Menekülni!

— Lehetetlen!

— Akkor is!

— De miért?

— Nem tudok magyarázkodni! Talán nem is tudnám okát adni! Csak érzem, hogy nem szabad! — A hangja elcsuklott, aztán szinte sikoltva szakadt ki belőle. — Nem akarok többet szenvedni! Elég volt! Nem akarok!

Koszta Gáspár döbbsen tartotta a telefonkagylót.

Egy pillanat csend. Aztán halkán azt mondta:

— Kérem, Zóra! Bocsássa meg, ha felzaklattam. — Hangjában most nem vibrált a szenvedély. — Majd csendesen kilépek az életéből.

Ebben a pillanatban szinte felsikoltott a vonal másik végén az asszony hangja:

— Nem! Nem! Még egyszer látnom kell! Beszélnem kell magával!

Este félkilenc órakor Koszta Gáspár dr. ott állott a Hungária halljában.

S a lépcsőn sápadtan jött feléje Gyurits Milánné.

Koszta Gáspár lehajolt az asszony kezére. — A koci kint vár — mondta.

Szótlanul léptek ki a forgóajtón aztán eltűntek a taxi mélyén. És a sofőr elindult Budára, a Kis Royal irányába.

Koszta Zóra felé fordult.

Az asszony nagy fekete szeme lázasan csillogott. Mintha egész testét didergés rázta volna.

— Gáspár!

Egyszerre minden ködbe borult.

— Értsd meg! — didergett az asszony hangja. — Így még rám nem csapott le soha érzés! Nem tudok másra gondolni csak rád! Egész éjjel! Egész nap! Mindig csak te!

— Hát akkor miért? — kiáltotta Koszta Gáspár. — Mért akarod, hogy még se legyen!

— Nem szabad! Nem szabad! Nem tudok már többet mondani! Minden erőmmel tartom magam, de több szenvedést nem tudok elviselni.

— Miért kellene szenvedni?

— Ne kérdezz! — egyszerre Koszta karjai közé omlott. — Csókolj meg!

A két száj fuldokló csókban tapadt össze és többé nem tudott elválni egymástól. Míg végre egy zökkenés, a kocsni megállt. Ott voltak a kis budai étterem előtt.

Koszta Gáspár kiszállt és szótlanul a kezét nyujtotta. Az asszony arca már ismét fegyelmezett volt. Olyan nyugodt, mintha a legközömbösebb társalgást folytatták volna.

Egyenesen megdöbbsentően hatott.

Könnyű, szinte libegő lépésekkel ment végig az éttermen asztalukhoz.

Koszta Gáspár tisztelettel nézte ezt az erőt. Nyugodtan válaszolt, rendelt, gondja volt a legkisebb részletre is. És olyan nyugalommal beszélt érzéseiktől teljesen távolálló dolgokról, mintha nem is állana közöttük a legfájdalmasabb kérdőjel.

A cigány halkán muzsikált.

Gáspár egy kis zavart érzett. A taxi mélyén, az érzések kirobbanásának pillanatában tegezve fordult hozzá az asszony. Természetesen azonnal átvette. Nem megfontoltan, hanem mert olyan nagyfokúnak érezték

közelségüket, hogy nem is lehetett másképen szólni. De most itt az étteremben, amikor Zóra hangjából, mozdulataiból, egész nyugalmából egy másik asszony beszélt hozzá, meggondoltan kellett szövegezni a mondatokat, hogy azokban ne legyen sem tegezés, sem magázás.

De Zóra az első kínosan megszövegezett mondat után természetes egyszerűséggel azt mondta:

— Milyen közel vagy hozzám! Mintha mindig tegeztelek volna. — Aztán nyugodt fölénnyel a birtokukról beszélt, utazásairól, egy tél Párizsban, sok-sok forró nyár a dalmát tengerparton.

— Talán az őseim húznak oda. Apai ágon gusárok voltunk. Tengeri kalózkodok, lent a dalmát tengerparton. Görög és olasz hajókat sarcoltak, rabszolganókat szállítottak boszniai és belgrádi pasák háremébe.

Magyar szavai közé minduntalan francia szavakat kevert és Svájcra beszélt, ahol intézetben tanult. Londonról, ahol egy felejthetetlen telet töltött. Beogradról, ahol egy időben udvarhölgy volt a királyné mellett.

— Szép asszony volt! — mondta Koszta. — Ezek a román királylányok egyik szebb, mint a másik.

Gyuritsné legyintett. S aztán tovább beszélt. Míg egyszerre közvetlenül mellettük felsírt a nóta. A tegnapi, amit Zóra énekelt a zongoránál:

*„Elmegyek az életedből,
Meglátod, hogy a szememből
Nem csordul egy könny sem.“*

Egyszerre kapták fel a fejüket mindketten. Ott állt a primás és cinkos mosollyal húzta a fülükbe. Csak most ismertek rá, a tegnapi cigány.

A nóta ott sírt a fülük mellett. Csend volt. Koszta, amint lehajtott fejjel ült, az asszony karcsú kezét nézte. Ott feküdt az asztalon s egy kis kenyérdarabkával játszott.

Szeme lassan az asszony arcáig emelkedett. Most Zóra feje is meghajolt kicsit. De minden vonása mozdulatlan volt.

— Fizess! — súgta — nem bírom!

— Már?

Halkan, de türelmetlenül csattant az asszony hangja.

— Nem akarok szenvedni! Nem akarok! Elég volt! Nem érted?

Koszta Gáspár szemöldöke felszaladt. Ezt a hangot nem szokta meg. Mária sohasem próbálta meg, hogy ilyen hangon beszéljen vele.

— Gáspár!

Kissé kimérten az asszony felé fordult.

— Tessék, Zóra!

— Holnap délután elutazom!

Egy pillanat csend. Aztán újra Zóra beszélt. Kurta, rendelkező mondatok.

— Délután öt óra húszkor megy a vonat. Félötkor eljössz a Hungáriába. A hallba. Mielőtt elmegyek, még egyszer látni akarlak. De csak látni! Semmi más!

Koszta Gáspár tágranyilt szemmel nézte. Hogyan? Ez az asszony komolyan gondolja ezt? Azt hiszi, hogy ezt lehet?

— Nem, Zóra! — mondta nyugodtan. — Engem nem lehet, felemelni, aztán visszajteni. Ez még sem megy ilyen egyszerűen.

Az asszony hangja halk volt, hiszen mellettük állt a cigány. Mégis csattant.

— Nem látod, hogy kínlódom?

A cigány hegedűjén jajongott a nóta.

Az asszony szemében könnyörgés volt:

— Hozass taxit! Kérlek! Nem bírom!

Koszta Gáspár érezte, mint lesz egyre sápadtabb az arca. Lassan megmozdult. Felemelte kezét és intett a pincérnek.

— Fizetek! És taxit kérek! — mondta.

Ebben a pillanatban Zóra:

— Kettőt!

Döbbsenten ránézett. A pincér már elment.

— Mi ez, Zóra?

— Nem látod? Azt hiszed, csak te kínlódsz?

A cigány, mintha csak meg akarta volna őrijteni őket.

A nóta zokogott, jajongott. Gáspár észrevette, hogy Gyuritsnének csak a vonásai nyugodtak, mozdulatlanok. A keze remeg. Görcsösen gyötri a kis kenyérdarabot. S a szeme tele van könnyel.

— Nagyon felzaklatták a dolgok — gondolta. Szerette volna megfogni a kezét, kicsit megnyugtatni. De ott állt a cigány, nem tudott szólni.

A nóta sírt:

*„És valahol messze, messze,
Én se hunyom a szemem le,
Rád gondolok én is ...“*

S a cigánynak jó memóriája volt. Már tombolt vanója nyomán a másik nóta: *„Semmi babám, semmi, így kell annak lenni ...“*

De csak az első hangokig jutott el. Zóra felpattant helyéről.

— Nem bírom! — súgta. — Menjünk!

Azonnal felállt Gáspár is. Még örült is. Majd kint az utcán, a friss levegőn magához tér. Pénzt dugott a cigány kezébe és ment az asszony után. S amikor kiléptek az utcára, ahol már a két taxi várt, szeretettel megfogta a kezét és igen nyugodtan azt mondta:

— Ma kicsit nyugtalan voltál, Zóra. De ez természetes csacsiság! Nem fogsz elutazni!

— De igen! — hallotta az asszony hangját. — Elutazom. Holnap félőtkor légy a hallban.

Koszta hangja most igen határozott volt.

— Nem, Zóra! Nem leszek ott. — Az asszony riadtan ránézett, de Koszta igen nyugodtan befejezte. — Ha ezt megteszed velem, ma láttál utoljára. Nem vagyok gyerek, akivel játszani lehet!

Az asszony még egy pillanatig ránézett. Pillantásában megdöbbenés volt. És csodálkozás. De nem válaszolt. Megfordult, aztán karcsú alakja szó nélkül eltűnt a taxi mélyén. Koszta még egyszer hallotta a hangját.

— Hungária! — mondta a sofőrnek, aztán az autó elindult.

Koszta Gáspár keze riadtan rebbent egyet. Mintha el akarta volna kapni a szürketaxit hogy „megállj, egy pillanat, valamit még mondanom kell!”

De az autó már suhant hangtalanul tovább. Ölében Gyurits Milánnéval, egyre távolodott, s aztán a kanyarban beleveszett a ködös, őszi félhomályba.

Koszta Gáspár szemöldöke magasba szaladt. Hát így aztán mégsem!

Határozott lépésekkel a taxihoz ment.

— Hova méltóztatik?

— Andrásy-út! — mondta és az ülés sarkába dobta magát. Az ajtó becsapódott a kocsi indult. De ebben a pillanatban tekintete az órájára nézett. Tízperccel múlt tizenegy. Ha most hazamegy, egyszerre érkezik Máriával és Gézával, akik moziból jönnek. S akkor hazudni kell. Hazudni az arcnak, vonásoknak, hangnak, hazudni a szavaknak.

Szinte hallotta Mária csendes, nyugodt hangját.

— Ilyen hamar, Gáspár? Nem érezted jól magadat?

És Géza is! Annak a fiúnak annyi kérdése van!

Megrázkódott. Nem! Erre képtelen most! Nyugalmat erőltetni arcra, hangra! És szép közömbösen beszélni!

Erélyesen a sofőrre kopogott.

— A Moulin Rougeba! — mondta.

A taxi elfordult a Nagymező-utcai mulató irányába.

XII.

Az Andrásy-úti lakásban már minden csendes volt. Mária és Géza aludtak szobáikban, üresen, kicsit már hidegen ásitott az ebédlő, a szalón. A redőnyök résein egy kis fény szivárgott be az utcai lámpákból és most ott remegett a függönyökön.

Koszta Gáspár dr. egy órája járt fel s alá a szobájában. A sarokban ott fehérlett a megvetett fekvő-

helye, de nem csábította. Egyenletes lépésekkel rótt a szobát, tíz lépés az ajtótól az ablakig, tíz az ablaktól az ajtóig.

—Görcs! mondta. — Görcs! Felenged majd. A görcsök élete percekig tart.

Egyre Zóra arcát látta. Az arc mozdulatlan volt, egyetlen vonása se rándult. De a szeméből mélységek, titkok, el nem érhető, meg nem fogható lidérclángok villóztak feléje. Ki ez az asszony? Mi az ereje? Amint a szemébe néz, elenyészik minden és többé semmi sem fontos, csak az, hogy erre az arcra mosolyt csaljon, hogy szeméből a könnyeket kitörölje s a két karját alig tudja visszatartani, mert máris indulnának, hogy törekeny karcsú testét felemeljék, nehogy lába a göröngyökben megbotoljon. Ki ez az asszony? Az egyik percben lángoló tűz, szinte megsemmisülő elomlás, s a másikon csattanó hang, kegyetlen keménység. Ki ez az asszony?

Egyszerre egy különös jelenet jutott eszébe az elmúlt éjszakából, Halápyék estélyéről.

Zóra ott ült a zongoránál, — ez már hajnal felé történt — ujjai alól, ajkáról egyik magyar nóta a másik után. Aztán egyszerre a hangja elakadt, ujjai megmerevedtek s a szeme a felcsapott zongoralapra meredt.

Már mindenki részeg volt, senki se vette észre, de ő igen. Zóra gyorsan lehajolt a kemény, fekete fára és az egyik oldalán megcsókolta.

Pár pillanattal később odament, hogy megnézzé, mi volt az, mit csókolt meg.

A fekete fán arany betűkkel ez állott: Szerb kir. udv. szállító. És a szöveg felett a szerb korona volt.

— Annyira szerette őket? — kérdezte.

— Nem.

— Hát akkor?

Ekkor hallotta másodszor nevetni. Mert először akkor nevetett, amikor elmesélte, hogy nagyanyját megölték az Obrenovicsek, nagyapját a Karagyorgyevicsek. Most másodszor történt. Röviden, élesen felnevetett.

— Maga sohasem fogja megérteni! — mondta. —
Maga idetartozik!

Döbbsenten ránézett. Az asszony hevesen megcsó-
válta a fejét.

— Mindent tudok! Tudom, hogy ma szerbnek se-
hol olyan nyugodt, zavartalan élete nincs, mint éppen
itt! Sem Szerbiában, sem Horvátországban! Akivel ed-
dig találkoztam, magyarokkal, mind jó volt hozzám.
Jobb, mint a saját fajtám, mert az félt tőlem. Került.
„Az urát agyonlőtték, veszélyes lesz vele mutatkozni!“
A sors úgy hozta, hogy magyar állampolgár lettem.
Kéretlenül. Én nem akartam. De vállalom. Minden kö-
telezettségével. Soha egy gyufaszálat sem fogok az
úton keresztbe tenni. — A szeme lángban égett. — De
nem tudok más lenni! Csak az, ami vagyok! Én szerb
vagyok!

Aztán belevágott a zongorába. „Az a csók a leg-
szebb csók, mit nem csókoltak végig“. Megint magyar
nóta.

— Reggel mindenesetre felhívom! — gondolta. —
Felhívom és beszélek vele. Aztán majd meglátjuk.

De nem hívta fel. Délben a Szerviták templomá-
ban éppen delet harangoztak, személyesen ment el a
Hungáriába. S a telefonfülkéből felcsengetett a szobá-
jába.

— Zóra! Azt hiszem, már magad is látod, —
lehetetlen, hogy így menj el tőlem! Azóta bizonyára
lecsillapodtál! Itt vagyok, a hallban várlak és...

— Nem! — hallotta csattanni az asszony hangját.
Ez a hang most visszautasító volt. — Megmondtam!
Félőtkor a hallban! Hogy még egyszer láthassalak! És
semmi más! Egy árva szó sem!

— De Zóra, ez... — arcát elöntötte a vér. — No
nem, hát ezt aztán még sem!

Egy kattanás. Letette a kagylót.

Koszta Gáspárnak minden csepp vére az arcában
volt. A foga megcsikordult.

— Hát ha nem, nem! De délután félőtkor sem!
Nem vagyok éretlen kölyök, akit...

Hevesen kilépett az utcára és már el is indult a szomszédos filmszínház felé.

— Három jegyet a négyórás előadásra.

S hogy ne változtathasson elhatározásán, rögtön az előcsarnokból felhívta feleségét.

— Kérlek, Mária, ne csinálj délutánra programot. És Gézának is telefonálj. Négy óraker moziba megyünk. A Corsoba.

Hallotta a felesége csodálkozó hangját. Délután sohasem ment moziba, négy óraker még mindig az irodájában volt.

— Mit játszanak? Annyira érdekel?

— Koszta Gáspár kinézett a fülke üvegajtaján, hogy egy plakátról leolvassa, mi a műsor. De a közelben sehol sem volt.

— Nem jut eszembe a címe! — mondta. — Hallottam, hogy kitűnő film. Ajánlották.

És délután négy óraker Máriával és Gézával csakugyan beült a nézőtérre. Híradók peregtek, aztán csakugyan nagyszerű filmvígjáték neveltette a közönséget. De az ő szeme állandóan az óráján volt. Számlapja foszforeszkált.

Négy óra tíz. Most néz körül még egyszer utoljára a hotelszobájában, hogy nem felejtett-e itt valamit.

Negyedöt. Most veszi fel a bundáját.

Négy óra húsz. Telefonál a portásnak, küldjenek fel a bőröndökért. És telefonáljanak taxi után.

Négy óra huszonöt. Egy ajtót lát, az ajtó nyílik, karcsú, éjfékete asszony lép ki. Hangtalanul, kicsit libegő járással megy a lépcső felé, aztán a lépcsőn, most ér a hallba, megáll. Lassan körülnéz. Keres valakit.

De nincs ott senki.

A tekintete tétova lesz. Tanácstalanul néhány lépést tesz most.

Aztán a portás észreveszi, lapos csomagot emel fel és feléje nyújtja.

Tétován utána nyúl.

— Mi ez?

Talán félórája hozták. Hanglemez.

Nézi a csomagolást. De nincs rajta, hogy ki küldte. A csomagban sincs levél. Egyetlen sort sem talál, ha majd kibontja. Csak a lemez. Névtelenül. „Elmegyek az életemből.“

Most még nem tudja. Csak áll a hotelhallban, a szeme riadt. Körülötte emberfolyam, az ajtó forog, egyre forog. Nők jönnek, férfiak jönnek, Már háromnegyed. Az ajtó forog. S akit ő vár, nem jön. Nem jön. Majd megtanulja! Koszta Gáspárt nem lehet így elintézni!

Négy óra ötven. Most lép hozzá a portás.

— A bőröndök a taxin vannak.

— Igen — mondja. Szinte hallja az idegen hangsúlyt. És látja, amint elindul a taxi felé.

Koszta Gáspár dr. ül a moziban. Ezt mondja Mária:

— Máskor is megtehetné! Olyan jó ez, így együtt hárman!

Koszta Gáspár dr. nem hallja. A taxit követi. Most kanyarodik be a Kossuth Lajos-utcába. Most már a Rákóczi-úton robog. Most ér a Nemzeti Színházhoz. Egy pillanatra megtorpan, tilosat jelez a villanyrendőr.

Aztán egy ütés az agyán.

— Komisz vagy! Kegyetlen! Az az asszony azért volt érdes, mert szenved! Kegyetlenül szenved! Ha most valamilyen címen felugranál, taxiba ülnél, még kiérnél a keleti pályaudvarra! Miért bántod?

Már a száján a szó.

— Szívem, most jut eszembe, elfeledkeztem róla, fontos tárgyalás, rohannom kell!

De a foga összecsicordul, a szavakat visszanyomja.

— Nem!

És marad tovább a mozi nézőterén.

Az a karcsú, fekete asszony már ott megy az üveg-tető alatt a vonata mellett. Szeme talán riadtan őt keresi! De nem találja. A szeme könnyes!

— Mindegy! — csikordul a foga. — Nem érdekel!

És ordítani szeretne, de hallgat. Azt az asszonyt akarja látni minden idegszála, mégis csökönyösen, görcsösen a képet nézi.

Aztán egyszerre, mintha a feszültség egyetlen pillanat alatt összecsuklott volna.

Öt óra húsz. Valahonnan messziről vonatfütytöt hall. Egy lokomotív kisüvít az üvegtető alól.

Most már nem lehet utolérni.

Mária, amióta Gáspár hétfőn hazaizent, hogy együtt akar velük moziba menni, úgy érezte, hogy a krízis elmúlt. Hónapok elválasztó idegensége után az ura megint haza talált.

Máriának dr. Barta jutott eszébe.

Nagy kísértést érzett, hogy felhívja a Vadászkürtöt és dr. Bartát kérje a telefonhoz. Végtelen hálát érzett iránta. Vajjon okos tanácsai nélkül megérte volna ezt a napot?

Megpróbálta végiggondolni, mi történt volna, ha jeleneteket csinál, szemrehányásokat tesz. Pláne, féltékenységi jelenetet. Hiszen ez is kézenfekvő lett volna. Miért ne tételezhette volna fel, hogy asszony, nő van az elidegenedés mögött. Nem gondolhatta volna, hogy útjain megismerkedett valakivel?

De ahogyan most ez a gondolat felötlött benne, el is vetette. Sőt, mosolyognia kellett. Nem! Gáspár igazán nem romantikus lélek!

Pillanatok alatt határozott. Hogy a dolgok ilyen szépen alakulnak, azt Bartának köszönheti. S ő köszönet helyett ostobán megbántotta, amikor ott a Balatonnál utoljára találkoztak. Kötelessége, hogy most, amikor öröme van, felhívja és megmondja neki. És megköszönje.

Már ki is kereste a telefonszámot és tárcsázott.

— Barta doktor szobáját kérem!

— Ebben a pillanatban három dr. Barta is lakik nálunk. Melviket parancsolja?

Gondolkoznia kellett. Mi is a keresztneve.

— Miklós! — villant meg benne.

— Dr. Barta Miklós! — hallotta a portás hangját.

— Igen. Úgy tudom, már hónapok óta önöknél lakik?

— Csak lakott, kérem. Elsején elköltözött. Lakást bérelt. Parancsolja a lakáscímét? Tulipán-utca 3.

— Telefonja nincs?

— Tudtommal nincs.

Fiatal hang csendült a szobában. Géza jött meg!

— Csókolom a kezedet, anyú! Kinek telefonálsz? Mária elpirult. Letette a kagylót.

— Emmi nénivel akartam beszélni. Nincs otthon!

— Megyek tanulni! Két hét múlva vizsga!

Géza már el is tűnt szobájában.

— Ostoba vagyok! — gondolta Mária. — Olyan zavarba jöttem, mintha a szeretőmmel beszéltem volna s randevút akartam volna vele megbeszélni.

Aztán bement a fürdőszobába és öltözködni kezdett.

Ella új lakásba költözik és megígérte, hogy felvázol egy berendezési tervet neki. Megnézi a lakást és a bútorokat.

Gyurits Milánné levele Koszta Gáspárra úgy csapott le, mint a bomba.

Szombaton este volt Halápyék vacsorája, vasárnap este ültek a kis Royalban, hétfőn délután utazott el az asszony Budapestről és nem is egészen két nappal később, szerdán, a reggeli postával megérkezett a levél. Olyannyira váratlanul, hogy amikor Gáspár a borítékot feltépte, nem is gondolt rá, hogy Gyurits Milánnétől származhatik.

Csak akkor döbbsent rá, amikor a kusza betűket, lázas szavakat olvasni kezdte s az idegenszerű mondatfűzés fellobbantotta előtte az erőszakkal visszafojtott tüzet, lángot.

— Gáspár! Mióta a hallt üresen találtam, szívem mint egy kis madár és azóta nem állt meg fájni! Fájt nagyon, hogy nem sikerült látni téged, de köszönöm, jól tetted! Nem azért, mert kimaradtak a búcsúpercek,

hanem, mert fájdalmat okoztál és ezzel az érzéseimet még jobban magadhoz vetted! Írj, Gáspár, írj! Hogy jössz, mégis jössz, eljössz Zórához, kivenni szívéből ezt a zúrnavart. Írj, hogy megbocsátasz! Hogy nyugodtan tudja várni téged!

Koszta Gáspár maga előtt látta a magányos kastélyt, azt a sötétbíbor tónusú kis szobát, az asztal előtt az asszony karcsú figuráját, amint ráhajol a papírosra és karcsú keze lázasan írja a szavakat.

— Drága! Zóra nem tudja befejezni a levelet! Minden szó kicsi, annyira tele a szíve a mult melódiájával és a remegéssel a viszontlátásra! Zóra hiába akart menekülni! Egy szerb asszony várja téged, kinek minden mozgása, minden szava, könny vagy mosolya a tiéd! Egyedül a világon érzi magát nélküled. Már nem bán semmit, csak gyere hozzá! Gáspár! itt egy szerb asszonnal valami történt! Valami nagyon szép, de nagyon fájdalmas! Ha látnád! Mintha álomban járnék, egy álomban, ami feléd — te nem tudod, mint jelent ez! — egy magyar felé száll! Én vagyok ez? Nagyon várlak! Kell, hogy siess, mert nagyon erősen él bennem! Az életem vagy!

Koszta Gáspár még kezében tartotta a levelet, mikor másik karja már kinyúlt a telefon után. Sürgönyt adott fel Bácskád végére.

— Este nálad vagyok. Gyorsvonathoz kocsit kérek. Gáspár.

Szurdán délben Mária a városban járt. Már elmúlt félkettő, amikor végzett a vásárlással. És még mindig nem volt készen.

Reggel az újságban felfedezte, hogy kamarazene est van a Zeneművészeti Főiskola nagytermében. A műsoron csupa olyan mű szerepelt, amit Gáspár különösképen szeretett. Elhatározta, hogy viszonzza az ura figyelmét és ma ő lepi meg.

Kicsit aggodott, hogy elkésik, Gáspár az ebéddel várni fog rá, de félt, hogy ha délutánra halasztja a jegyvásárlást, már nem jut jegyhez. Hát elsietett a Váci-utcai jegyirodába.

Így aztán, amire a jegyekkel hazaérkezett, Gáspár már csakugyan odahaza volt.

Mária kicsit szorongott. Tudta, hogy az ura nem szeret várni. Ritkán fordul elő, hogy elkésett, de valahányszor előfordult, mindig szóvátette. Nem éppen szemrehányás formájában, de a megjegyzés sohasem maradt el.

Meglepetésére, ezúttal Gáspár nem neheztelt. Sőt, mikor mentegetődni kezdett, félbeszakította.

— Ugyan, Mária! Erről a tíz percről beszélni sem érdemes! Bizonyosan sok dolgod volt, várakozni kellett!

— Hangversenyjegyeket hoztam, Gáspár! Este a Zanakadémián... Beethoven, két Bach, köztük, amit úgy szeretsz, a...

Koszta Gáspár dr. arca kicsit megrándult.

Mária észrevette.

— Látod, mégis haragszol! — mondta. — Pedig éppen azért késtem, mert...

— Ugyan, Mária! Ellenkezőleg! Hálás vagyok, hogy gondoltál rám! Csak, sajnós, nem mehetek! Elutazom! Vidéki tárgyalás!

— Ó, de kár!

— Majd Gézával méysz el!

Mária egészen elszontyolodott.

— Úgy örültem! Tudtam, hogy szereted ezeket a darabokat. Mind olyasmi, amit... — a szeme megcsilant reménykedve. — Eredj holnap! Holnap van Géza vizsgája is!

— Sajnos, lehetetlen!

— Bizonyosan van reggeli vonat! A gyerekek fájni fog, hogy nem vagy itthon! Hogy nem beszélheti meg veled a vizsgát!

— Még este van egy megbeszélés, szívem! Fájdalom, feltétlenül utaznom kell! Majd odaadom Gézának az ajándékot, ha hazajöttem.

Aztán azonnal másról kezdett beszélni.

— Képzeld, — mesélte — ülök a villamoson, szemben velem egy miniszteri tanácsos, a pénzügyből ismerem is és egy egyetemi professzor. Úgy elmerültek témájukban, hogy nem vesznek észre. Egyszerre csak a

tanácsos noteszt, ceruzát húz elő és azt mondja: Fel-
from ezeket a dolgokat, kérlekálásson!

És Koszta Gáspár dr. meséli a beszélgetést.

— Tehát hol van Lyon? — kérdi a tanácsos.

Az egyetemi tanár készségesen feléje fordul:

— Közvetlenül Prága felett.

— Igen. Tehát Lyon Prága felett — írja a taná-
csos. — És Strassburg?

— Strassburgot, kérlek, Szófiától balra találod
meg. Alig van távolság a kettő között.

De máris újra a tanácsos:

— Breslau?

— Párizs tőszomszédságában.

— És Párizs?

— Közvetlenül Pécs mellett.

— Moszkva?

— Brassótól jobbra. Közvetlen szomszédja.

— És London?

— London, — mondja az egyetemi professzor —
London, kérlek, Trieszt és Kassa között van. Pontosan
középúton!

Mária riadtan nézett az urára.

— Hogyan?

— Így, ahogy hallottad, szívem!

— London Trieszt és Kassa között? Moszkva
Brassótól jobbra? Közvetlen szomszédságban?

— Igen.

Mária nem értette miről van szó.

De nevetni kezdett.

— Én kezdek kétségbeesni! Ez a professzor ope-
rálta tavaly a vakbelemet.

— Pedig — mondta Koszta Gáspár — London
csakugyan Trieszt és Kassa között van. Persze a rá-
dión. Mert a rádióról beszéltek!

Mária nevetett. Gáspár pedig legyintett.

— Bolondokháza ma az élet! Ha az ember nem
figyel és nem ismeri fel, hogy miről van szó, csak-
ugyan azt hiszi, hogy vagy ő bolondult meg, vagy azok,
akiknek a beszélgetését hallgatta.

Végül csak úgy mellékesen jegyezte meg:

— Jó volna, ha összeírnád, mire van szükséged. Már úgy gondolom, zsír, liszt, szalonna, kávé, mi egymás! Tudom, hogy ezekben a háborús napokban nehéz a beszerzés. Bácskában, hallom, még van ilyesmi, majd hozok, amit lehet kapni!

Mária egészen meghatott volt. Gáspár eddig sohasem törődött a háztartással. Teljesen a feleségére hagyta.

Olyan izgalomba jött az ajánlattól, hogy azonnal papírt, ceruzát hozott és írni kezdte. Éppen reggel volt kellemetlen beszélgetés a leánnyal. Ez sincs, az sincs.

Gáspár még segített is.

— Beszélj a szakácsnővel is! — bízatta, amikor a szobájába ment, hogy csomagoljon. — Biztosan van még valami, ami hiányzik, amit ott kaphatok.

Mikor háromnegyedötkor Gáspár a kapu előtt taxiba szállt, Mária hálásan integetett az ablakból. És kötelességének érezte, hogy az ura levetett ruháit ő rakja el. A cselédek olyan gondatlanok.

El is rakott mindent. Éppen ki akart menni a szobából, amikor a kályha előtt egy apró papírszeletet vett észre. Az se maradjon ott, felemelte. Szórakozottan egy pillantást vetett rá, aztán kinyitotta a kályhaajtót, hogy bedobja.

Közvetlenül a rács mellett, egészen elől, elégetett levél darabkáit látta. Erre még egyszer a kezében tartott papírszeletre tévedt a pillantása. Négy szó volt rajta.

— „... egy álomban, ami feléd...”

XIII.

Mária, kezében a papírszelettel, döbenten állt fel a kályha mellett.

Női írás. Nézte. Mi ez?

De aztán egyszerre felnevetett.

— Persze? Az a válóper!

Gáspár előtte való napon beszélt róla, hogy válóperben képvisel egy kikapós úriasszonyt. És hogy nagyon kedvetlenül vállalta képviseletét, de nem térhetett ki előle.

— Hát persze, — gondolta Mária — úgy látszik, a hölgy jónak látta, ha kompromittáló leveleit Gáspárral, az ügyvéddel semmisítteti meg. Hát égjen el ez a darabka is.

A papírszeletet bedobta a lángok közé. Abban a pillanatban belékaptak s egy másodperccel később nem maradt belőle más, mint egy kis hamú.

Mária már meg is feledkezett róla.

Félórára ledőlt a pamlagra s egy képeslapban lapozgatott.

De este, ágyban, újra eszébe jutott.

A könyve juttatta eszébe. Szerelmi regényt olvasott, amelyben csakúgy dult a féltékenység. Nem sok érzéke volt ehhez a bonyolult, ősi érzéshez. Most mégis a levéltöredékre kellett gondolnia.

És arra, hogy vajjon ő képes volna-e ilyen életre, ilyen bujkálásra, surranásra, hazudozásra, ami annak elmaradhatatlan velejárója. Hogy képes volna-e ilyen leveleket firkálni, mint ez lehetett. Milyen kínos, megalázó érzés lehet, odaállni az ügyvéd elé, szinte levetkezni, kiszolgáltatni magát, a multját, az érzéseit, a leveleit!

Hopp! Egyszerre csak döbbsenten, nagyranylt a szeme. Itt valami nincs rendben. Nézzük csak! Tartozhatik ez a levél a válóperhez?

Gondolkozva felült az ágyban.

Ezt a levelet, aminek egy darabkáját megtalálta, nő írta. Nem is kétséges, hogy női írás. Miért kellett volna ezt így és itt megsemmisíteni? Ha egy férfinak az asszonyhoz intézett szerelmes levele lett volna s azt égette volna el, az érthető! Ne legyen bűnjel. Igaz, ott-hon egyedül is elégetheti. De tegyük fel, nem volt ereje hozzá, az ügyvéd — jelen esetben Gáspár — ragaszkodott hozzá, hogy a bűnjelet semmisítsék meg. Így érthető volna. Bár akkor is különös, hogy elhozza a la-

kásba és nem az iroda kályhájába dobja, az asszony előtt, hogy ő is lássa: valóban tűzbe került.

Gondolkozva nézett maga elé. Mi van emögött? Ez a levél ilyenformán még sem tartozhatik a válópörhöz. Legalább is nem valószínű. Hát akkor? Lehetséges volna, hogy Gáspár mégis...?

De ebbe a gondolatba nem tudott belemenni. Ugyan!

Végigszaladt gondolatban az együtt leélt esztendő-kön. Hány szépasszony, sőt kacér asszony akadt a társaságukban! Itt volt mindjárt Lona, aki állandóan udvaroltatott magának! Tetszett is neki Gáspár! Sokszor nevettek együtt, hogy kellett magát! Vagy itt volt Lenke! De Gáspár még csak kísérletet sem tett.

És mikor is tett volna! A délelőtt nem randevű idő. Ülések a parlamentben. Mindennap tárgyalások. Törvényszéken, táblán, kúrián. Délután pedig — éppen a tipikus titkos randevűk, az úriasszony szeretők idejében — itt dolgozott az irodában. Ujjain megszámlálhatja, hogy hús esztendő alatt hány délutánt töltött az irodáján kívül. Semmiesetre sem voltak olyan megismétlődő, szabályosan ismétlődő kimaradások, amelyek, akár csak a gyanút is felkelthették volna.

Maradnának az esték. A hivatásos szeretők órái, a kis kocsmái vacsorák, nagy elhajlások órái. Melyek aztán a szerető lakásán folytatódnak. De Gáspár, ha este nem volt otthon, mindig meghagyta, hogy hol van, kivel van, milyen telefonszámon érhető el.

Nem, nem. A feltevés is nevetséges. Bizonyosan egészen egyszerű magyarázata van ennek az elégetett levélnek. Csak persze egyedül nem tudja kitalálni. Majd ha Gáspár megjön. Egyetlen egyszerű mondattal megmagyarázza.

Ha ugyan egyáltalában szóvá teszi. Nem, nem is fogja szóvá tenni.

Átkiáltott Gézához, hogy mára már eleget tanult, pihenjen le.

— Csak még egy félórát, anyu! — hallotta Gézát. — Ha túl vagyok a vizsgán, félévig úgy se veszek jogi könyvet a kezembe!

De aludni nem tudott még. Géza szobájából át halatszott a fiú mormolása. Feküdt a sötét szobában, ez a zsongítás kábította, de még sem jött a szemére álom.

Azon gondolkozott, mi történt apa és fiú közt. Mert megfogható, tapintható, általában érzékelhető konfliktus nem robbant ki, csak az ember érzi, hogy távolodnak.

Gézánál akkor kezdődött, amikor Gáspár először jött vissza mint katona a Bácskából. És nem volt mondanivalója a fia számára. A fiú azóta mindjobban mellette húzódik, mintha ő a másik pólus volna ebben a családi együttesben.

Érez valamit ez a fiú? Valami láthatatlan feszültséget?

Valami kimondatlan ellenkezés van a fiúban.

Mária feküdt ágyában a sötét szobában és gondolkozott.

Legutóbb már kirobbanástól félt. Nem is tudta, hogy miről van szó. Gáspár állított valamit és érezte, hogy Gézából lökésszerűen, szinte dúrván már készül kitörni az ellentmondás.

A fiú tekintete az ő riadt arcára tévedt és mintha egy nagy nyeléssel lenyomta volna az előtörni készülő szavakat.

De Mária megfigyelte, ezt a néma játékot Gáspár is észrevette. Eppen ebédnél ültek, Gáspár kezében egy pillanatra megállt a kés, a villa és pillantása először egyikükre, aztán a másikra szállott.

Egy másodperc volt az egész, Gáspár szótlanul tovább evett. De érezte, Gáspár tudomásul vette, mi történt.

Továbbra is nyugodt maradt, egyetlen szó sem esett erről a kimondatlan ellentétről. De érezni kell, valami leszállt apa és fiú közé. És elválasztja őket.

Erről is jó volna Bartával beszélni.

Erről is, mert azért ott dolgozott benne a másik kérdés is.

A levéltöredék.

Hiába kergette el magától a gondolatot, mind-egyre vissza tért és nyugtalanította.

Másnap is eszébe jutott. Harmadnap is.

Eszébe jutott mindannyiszor, valahányszor végig ment az ura szobáján.

Valahányszor meglátta a kályhát, a levéltöredékre gondolt.

Sőt olyasmit is csinált, amiért később szégyelte magát.

Szombaton átment az irodába.

— Hol vannak, kisasszony, az uram levelei, fontos értesítést várunk.

Az irodakisasszony készséggel nyújtotta át a főnöke távollétében érkezett felbontatlan leveleket. Mária egyet sem talált, ami gyanus lehetne.

— Úgy látszik, — mondta és most már dadogott — úgy látszik, még nem érkezett meg.

Egész nap bántotta, hogy ezt megtette. Méltatlan dolog volt. Szinte félt az estétől, amikor Gáspár a motoros vonattal megérkezik. Nem tud majd a szemébe nézni.

De Gáspár helyett sürgöny érkezett. Korán délután jött. Az irodavezető hozta át.

— A képviselő úr sürgönyözött. Csak hétfőn délelőtt tud jönni. Intézkedett, hogy én menjek a hétfő reggeli tárgyalásra. Kilenc órás úgy s a vonat csak tizenegykor fut be.

A sürgöny kicsit megint felpizskálta. Hátha odalent ismerkedett meg Gáspár valakivel?

De ezt a gondolatot is elvetette. Akkor gyakran leutazott volna. Ezzel szemben mióta leszerelt — egyetlenegyszer volt lent. Akkor is egyik nap ment, másnap már jött.

Már bosszankodott magán, hogy ettől az ostobaságtól nem tud szabadulni.

Mégis csak helyes lesz, ha Gáspárt megkérdezi. Ettől az ostoba kísértettől meg kell szabadulni. Csak ügyesen kell felhozni a dolgot, hogy ne mutasson gyanúsítást.

Mondjuk úgy, hogy „Gáspár, kérlek, olyan lelki ismeretfurdalásom van! Amikor elutaztál, egy levéldarabkát találtam a kályha előtt s bedobtam a tűzbe!

Csak akkor jutott eszembe, hogy az talán fontos volt neked, bizonyíték valamelyik peres ügyben! Nem okoztam vele kellemetlenséget?

Igen, valahogyan így. Ez jó forma lesz.

S a végén mégsem hozta szóba.

Egyrészt Gáspár meglehetősen fáradtnak látszott, másrészt annyi mindent hozott, hogy kétsége sem lehetett: gondolt a családjára. Zsír, liszt, tojás, kávé, csokoládé sorakozott a konyhaasztalon. Csupa olyasmi, amit Budapesten a háború folytán nehéz lett volna beszerezni.

Ez nemcsak megnyugtatta, hanem hálával is töltötte el.

Csak az bántotta, hogy alig látja Gáspárt. Reggeltől estig az irodában ült. Már mindenki elment az irodából, ő még mindig nem jött át a lakásba.

Félteni kezdte. Agyondolgazza magát. Egyik este átment érte, hogy elhívja valahová vacsorázni.

Megdöbbenve látta, hogy Gáspár nem dolgozik. Csak ül az íróasztalnál, keze a telefonon és néz a levegőbe.

— A fejem fáj! — mondta.

— Éppen azért, elmegyünk valahová vacsorázni! Kiszellőzöl!

De Gáspár a fejét rázta.

— Fontos telefont kell megvárnom. S azt hiszem, okosabb, ha utána behúzódok az odumba. Ebben az állapotban unalmas lennék, szívem! És utálatos.

Csakugyan, egy órával később, amikor átjött a lakásba, éppen csak hogy vacsorázott, már ment is a szobájába.

És pénteken délután megint bejelentette.

— Sajnos, délután újra utaznom kell.

— Megint, Gáspár?

— Igen. A multkori ügy. Fájdalom, úgy látszik, ezt most gyakran meg kell ismételnem. Talán a jövő héten is. Sőt, majdnem biztos.

Aztán hozzátette:

— Majd megint hozok haza, amit lehet! Egyébként hétfőn délelőtt itthon vagyok!

Gáspár az ötóra huszas bácskai gyorsal utazott el. Mária gondolataiban pedig újra felbukkant a papírosszelet.

Nagyon nyugtalan volt. Egyre az járt az eszében, hogy Bartával kellene beszélnie. De hogyan? Még sem mehet el egy idegen férfi lakására. S ha elmenne, mit mondana?

— Nézze, kérem, én lenéztem magát, mert megtudtam, hogy zenebohóc. Most mégis eljöttem, legyen szíves, adjon nekem tanácsot. Az a gyanum, hogy az uram...

Lehet ezt?

De a gondolat nem hagyta nyugodni. Barta már egyszer megmutatta a járható utat. Bizonyos, hogy most is útba igazítaná.

De a címét sem tudja. Megint meg kellene kérdezni a Vadászkürtöt. Erről aztán eszébe jutott, hogy legutóbb felírta a címet. De hova írta?

Hopp! A telefonkönyvbe. Arra az oldalra, ahol a könyv nyitva volt. Tehát arra az oldalra, ahol a Vadászkürt van.

Fellapozta. Ott volt. Tulipán-utca. És a házsám.

De előbb egy álmatlan éjszakát kellett átkinlódnia.

A szombatra virradó hajnalon született meg elhátározása. Barta mindig kifogástalanul viselkedett. A yachton is. Barta úr. Nem fogja félreérteni.

Szombaton délután felmegy hozzá. Persze, lehetne írni, hogy hívja fel s találkozhatnának semleges helyen. De szombat van, a levelet csak hétfőn kapná meg. És három napot, három éjszakát nem akar átkinlódni.

Legszívesebben kergette volna az órákat. De — mint mindig — ezúttal is valósággal vánszorogtak. Végre délután három óra, öltözködni kezdett. És félnégykor igen hetykén odadobta a taxisofőrnek a Tulipán-utcai címet.

Pontosan háromnegyed négy volt, amikor kiszállt a kocsiból.

Nagyon elegáns villa előtt állott. Nem is bérvilla. Nyilván egyedül bérlí az egész házat. Különös, gondolta, így lakik egy zenebohóc. Az ember Szondy-utcai

albérleti szobára gondolna, legjobb esetben egy közepes szállodára.

Odament a rácsos kapuhoz, kezét a csengőre tette. Még is nyomta. De amikor távolról meghallotta a berregését és elképzelte, hogy két perc múlva egy idegen férfi legénylakásán lesz, olyan zavar, félelem, sőt szégyenkezés fogta el, hogy szaladni kezdett és addig meg sem állott, amíg el nem tűnt egy keresztutcában.

Akkor lihegve megállt. És most már a gyávaságán szégyenkezett.

— Nevetséges vagyok! Úgy látszik, magamban nem bízom!

Ezzel a gondolattal sikerült önmagát megszilárdítani.

— Igenis, visszamegyek!

És igen határozott lépésekkel visszament a kapuhoz, még egyszer becsengetett. De most ott is maradt. Szíve erősen dobogott, de nem szökött meg.

Néhány perc múlva inas közeledett a kavicsos úton.

— Dr. Barta Miklós urat!

Az inas tisztelettel köszönt.

— A nagyságos úr nincs idehaza. Szerdán érkezik meg.

Mária egyszerre érzett csalódást és megkönnyebülést.

— Szabad tudnom, ki kereste és milyen ügyben?

— Majd eljövök a jövő héten!

— Ahogyan parancsolja.

Mária ment visszafelé.

Milyen furcsa. Zenebohóc. Az ember annyira nem ismeri az életet. Azt, hiszi, hogy... Mindenesetre világhírű zenebohóc lehet. Villában lakik, fehérkesztyűs inasa van.

Ezek a gondolatok félnapra el is terelték a figyelmét nyugtalanságáról.

De szerdán Mária még sem ment el Barta lakására. Csak szombaton tudta rászánni magát, amikor Gáspár újra elutazott.

Egyszerűen, magától értetődő természetességgel zajlott le az egész. Barta dr. úgy ment elébe, mintha mi sem volna természetesebb, mint ez a látogatás. Azonnal észrevette, hogy Mária zavarban van, hát ő vette át a beszélgetés irányítását, szóhoz sem engedte jutni, amíg meg nem nyugodott.

Kedvesen végigkalauzolta a szobákon, melyekben nem volt semmi exotikum, semmi excentrikus. A bejárt világrészek, országok, városok emlékét legfeljebb egy-egy jellegzetes, de nem feltűnő dísz tárgy őrizte. Minden bútordarab finom volt, egyszerű és gyakorlatias. Sehol semmi nyoma a harsány színeknek, harsány formáknak.

Utoljára kalauzolta be Máriát a zeneszobába. Mint-hogy előre bejelentette, most a „zeneterem“ következik. Mária arra gondolt, most fog találkozni azokkal a különös hangszerekkel, melyeket a színpadról ismert. De mindössze egy hatalmas hangversenyzongorát talált és rajta egy hegedűt.

Barta szeretettel ült le a zongora mellé, szinte símogatta.

Meg kell ismerkednie vele, Mária! — mondta. — A legjobb barátom. Viszonyunk a lehető legharmonikusabb.

Mária zavara lassan teljesen eltűnt. Már olyan dolgokat mert kérdezni, mondani, amiket eredetileg igen kínosnak tartott. Például, hogy hol tartja azokat a hangszereket, melyekkel produkálni szokta magát.

— Nyugalomba vonultak! — válaszolta dr. Barta. — Padovana neve eltűnt a színlapokról. Csak egy csendes dr. Barta Miklós nevű magánzó maradt belőle. — Aztán hozzáfűzte. — Ötvenöt éves vagyok. A harsány hangszerek és hangok birodalmából visszatértem a hegedűhöz és a zongorához, ahonnan elindultam.

Keze finoman a billentyűkbe merült és halkán egy Debussy-melódia megejtő hangjai töltötték be a szobát. Mikor elhangzott, nem várta meg az elragadtatás kitörését, melyek pedig már ott voltak Mária ajkán.

Gyorsan felállt és mosolyogva másról beszélt.

— A yachton cubai kávéval kínáltam meg, most a teámról szeretném megkérdezni a véleményét.

Visszakalauzolta egyik kisebb szobába s a kényelmes fotelek között kis asztalkán már várta őket a tea és néhány doboz angol és amerikai cigaretta.

— Sokszor gondoltam magára, — mondta Barta — meg a yachtkirándulásra. Hálás voltam.

— Nekem? — csodálkozott Mária. — Miért?

— Amiért megtisztelt a bizalmával!

Mintha csak tudta volna, hogy Mária látogatását ugyanezeknek a dolgoknak köszönheti, a társalgást emlékezés formájában rávezette a régi témára s így elvette Máriától a „belekezdés“ nehéz vívódásait. Mária úgy csúszott bele mondanivalói kellős közepébe, hogy csak akkor vette észre, amikor már kint is volt belőle.

És mindez nem is úgy történt, hogy neki panaszkodnia kellett, folyamatosan előadni, gyanukat emlegetni. Barta dialógussá könnyítette a hetek óta gyötrő monológot.

— Tökéletesen megértem, hogy zavarja a dolog! — mondta könnyedén. — A bizonytalanság gyötri. Az ember csak a bizonytalan dolgokkal szemben tehetetlen. Ha bizonyossága van, már tud számolni a valósággal, lemérheti és megszabhatja a helyes és célhoz vezető utat hozzá. Mert hiszen, úgy-e, nem az a lényeg, hogy a férje esetleg érdeklődik valaki iránt. Én a magam részéről nagyon el tudom képzelni azt is, hogy egy új érdeklődés egyenesen a szerelemig elmegy! Valaki iránt, aki az ő külön élményeivel van valahogyan kapcsolatban. De nem ez a fontos, hanem a bizonytalanság. Hogy lemérhessük. Okosan, nyugodtan és megértéssel.

— Azt hiszi? — riadt meg Mária. — Hogy komolyabb is lehet?

— Természetesen! — mondta határozottan Barta. — Ostobaság volna, ha áltatnánk magunkat! Lehetséges, Mária, hogy nagyon nehéz hónapjai lesznek!

— És...?

— Okosan fogunk harcolni ellene. Azt hiszem, azokkal a fegyverekkel, amiket egyszer már ajánlot-

tam. Mosollyal és megértéssel! Kicsit súlyos fegyverek, nehéz forgatni őket, de nem csak legyőzik, hanem le is fegyverzik az ellenséget! — Rámosolygott. — S velünk szemben nem is ellenség áll. Hanem természetes lelkifolyamat. Ami hasonló körülmények között mindannyiunkban végbe mehet. Ne felejtse el Mária, hogy magában is! És éppen olyan tehetetlen lenne annak erejével szemben, mint esetleg most az ura! Fontos, hogy megtudjuk, valóban erről van-e szó!

— De hogyan tudjuk meg?

— Ha legközelebb megint utazik az ura, értesítsen. Ugyanazzal a vonattal én is megyek.

— Hogyan fogadhatom ezt el?

— Mióta visszavonultam, sok az időm. Utazgatom. Már úgylis gondoltam a Bácskára. A változás állapotában mindig is érdekelték a dolgok. Ne beszéljünk róla többet. Jöjjön, megmutatom a könyvtáramat. Érdekelni fogja, mert különös könyvtár. A világ minden nyelve ott van egy példányban. Minden ország, minden nép és minden nyelv. Már persze, ahol jártam. — De hát — nevetett — egy zenebohóc majdnem mindenhová eljut.

Bevezette a könyvei közé. A szoba még nem volt teljesen berendezve, a könyvek elrendezése sem volt még végleges.

Mária csendesen, kedvesen néhány megjegyzést tett.

Talán szép lenne, ha ezek a könyvek így, azok úgy.

És a polc elé az a karosszék ott. Azt az asztalkát pedig...

Barta azonnal csinálta. Aztán meglepetéssel nézte az átalakult szobát.

— Hiszen ez gyönyörű így! Csak egy-két bútort mozgatott meg és...

Hirtelen az asszony felé fordult.

— Mária! Tudja, hogy maga segíthetne nekem?

Az asszony kérdően nézett rá.

— Két szobám még mindig berendezetlen. Egy se-reg érdekes, de meglehetősen exotikus holmit hoztam magammal a világcsavargásból. Külön-külön talán mindegyik múzeális tárgy, de valahogy félek tőle,

szobákká, berendezésekké állítsam össze őket! Félek a giccsről! Nem segítene nekem?

Mária szeme megvillant. Mintha eltalálta volna titkos szenvedélyét, amit Gáspár mellett igazán nehezen élhetett ki. Páratlan izgalmat okozott neki, ha új és új formát adhatott egy lakásnak, ha átcsoportosíthatta, rendezhette a szobákat.

— Hol láthatom a bútorokat? — csillant a szeme. Barta azonnal átvezette.

Indiai selyemsálak, japán heverők, kínai székek, asztalok, orosz szamovárok, exotikus dísz tárgyak, szőnyegek kaleidoszkopja tárult a szeme elé.

Tíz percen belül mozgósította az inast, házmestert, házmesternét. Kötényt kért és kötényt köttetett Bartára is. A bútorok, szőnyegek, lámpák egymásután sorakoztak fel a hall mellett elhúzódó széles folyosón és amikor a szobák kiürültek, Mária elkezdett dirigálni. A bútorok egyenként visszavándoroltak az üres szobába. De most már az ő irányítása mellett.

Egyszerre ijedten vette észre, hogy nyolc óra van.

— Jaj! Nekem mennem kell.

Sajnálkozva állott az elrendezett, de még kopár tárgyak között.

Pedig ezt már nem lesz alkalma befejezni. Neki még egyszer nincs keresnivalója ebben a lakásban. Nem is jöhet, anélkül, hogy következtetésekre ne adjon alkalmat.

— Papírt, ceruzát kérek! — fordult Bartához, aztán gyorsan vázolni kezdte az elképzelését.

Ezt a selymet így és így oda. Az a szőnyeg úgy. Ez elé a fotel elé az a szmirna. Azon a falon így és így.

— Maga egész ügyesen rajzol! — nevetett fel Barta. Kezében ott volt a vázlat. — Igyekszem, hogy az elgondolásait jól valósítsam meg.

Aztán Mária kicsit sietősen, de megnyugodva is, elindult hazafelé.

Koszta Gáspár dr. ugyanezen a délután egyedül ült a bácshídvégi öreg kastély egyik szobájában. Nem égett a csillár, csak egy kis furcsa üveghenger terem-

tett félhomályt, amit a pamlag felett, a könyvespolc oldalára szereltek fel.

És a rádió színes számlapja világított. Sejtelmes fénybe vonta a polc könyveit, amelyek komor ciril betűikkel mélységes titokként, önmagukat el nem árulva, néztek farkasszemet a falak, számukra idegen vendégével.

Kosztza Gáspár már nem egyszer próbálta titkukat megfejteni. De hiába volt a tréfás magyarázat, hogy az általa és Európa, sőt a nagyvilág által közönségesen ismert ábécé és a ciril betűk között mindössze ha vagy nyolc jel teszi a különbséget, nem boldogult velük. Ez a néhány szláv írásjel egymásba kapaszkodva elzárta minden idegen elől a szellemet, mely elbújt a könyvek között. És ellenségesen elállta a megismerés útját.

Délután hat óra volt. Zóra a harmadik szobában öltözködött. Amint leszállt az este, ha egyedül volt is a néma falak között, Zóra más ruhát öltött.

Kosztza Gáspár dr. a nagy kandalló mellett ült, az öreg, támlás, zöld biedermeier-divánon. A csend olyan mélységes volt, hogy szinte hallani lehetett.

Az elmúlt hetekre gondolt. Ezekre a hétvégekre, amikor délután, valamivel öt óra előtt kezébe vette bőröndjét és elutazott a tulajdon életéből. Egy másik világba, amelyik eddig még csak az álmaiban sem élt. Most megint itt van. Harmadszor. És szerelmes. Olyan szerelmes, hogy néha, józan pillanataiban, megdöbben. Nem ismer magára.

A szobalány mindegyre vendégeket jelent be.

— Koszticsék Szenttamásról!

— Nem vagyok itthon — mondja Zóra.

— Gospodin Szavits Ujvidékről.

— Nem vagyok itthon.

— Gospodjice Vukica.

— Nem vagyok itthon.

Gyurits Milánné ezekben a napokban senkinek sincs itthon. Csak Kosztza Gáspár doktornak. És este leülnek a nagy ebédlő hangulatos kis sarkában az apró asztal mellé, nem világít más, mint két szál gyertya és

Zóra szeme olyankor telik meg könnyel, amikor azt mondja:

— Soha, sohasem voltam még ilyen boldog!

Kosztá Gáspár dr. férfi, neki néha felfénylik a jövő. A gyanú, hogy ez a boldogság egyszer rettenetes fájdalommá változik. De azt mondja és megdöbben, hogy ő mondja ezt:

— Nem bánom, Zóra. Egyszer talán majd úgy fáj a szívem, hogy azt fogom hinni, belészakad. Semmit sem bánok! Mindennek ára van a földön! Éppen a boldogságot adnák ingyen? Nem! Ha szenvedni kell, hát szenvedek majd. Fizetek a boldogságért. A mosolyért könnyel, a boldog órákért keserves, magányos órákkal, az ünnepnapokért sívár hétköznapokkal!

És Zóra fejét rázza:

— Nem, nem! — mondja. — Gondolni sem szabad erre! Az életem vagy! Mikor elmész, a lakás egyszerre óriási lesz és én rettenetesen egyedül érzem magam! Nem is emlékszem, mikor voltam utoljára az utcán, csak ezt az életemet érzem, ami a szívemben van! Nem érdekel a rossz idő, a szél, az eső, csak akkor veszem észre, éjjel, az ágyban, amikor nyitott szemmel fekszem és át akarom szűrni a távolságot, hogy téged lássalak! S az esőkopogás taktusán a mi nótánkat hallom. Ilyenkor nem vagyok bizonyos benne, hogy már holnap nem örülök-e meg. Gáspár, ebbe a szerelembe bele lehet halni!

És Koszta Gáspár doktornak Gyurits Milánné levelei jutnak az eszébe. Az idegenszerű kifejezésekkel teli levelek, melyek talán épen ezért olyan megejtőek. Valaki minden erejét megfeszíti, hogy idegen nyelven, számára idegen világból jött férfinak vigye két tenyerén az érzéseit.

„Szeress nagyon Zórát és érezz, hogy te vagy Zóra egyetlen boldogsága. Írj hamar, hogy ne olvassa Zóra százszor utolsó leveledet, hanem érezze, hogy a te életed is, mint az övé és a szíve mindennap nagyobb és több érzés van benne. Kevesebb, mint holnap, de több, mint tegnap. Szeretném megállítani az összes órákat és

a végtelen csendben még jobban érezni szívdobogáso-
mat, amit neked küldök.“

Milyen gyönyörű, ahogy az idegen nyelvvel harcol,
hogy megmutassa magát, oda nyújthassa az érzéseit.

Kosztá Gáspár kívülről tudta a sorokat. Ő is száz-
szor olvasta a leveleket ott az irodája magányában,
amikor már elment az irodavezető és elment a kisasz-
szony és egyedül ült a szobájában, mert nem tudott
átmenni a lakásába, ahol hazudni és játszani kell.

Az idegenszerű mondatfűzések bájára és erejére
gondolt, amint ült a félhomályos szoba kandallója mel-
lett, várva, hogy Zóra öltözködésével elkészüljön.

A szomszéd szobából egyszerre grammofónzene. Az
ő lemeze, amit tegnapi hozott.

*„Mindig az a perc a legszebb perc,
Mit meg nem ad az élet,
Az a csók a legszebb csók,
Mit el nem csókolunk...“*

Elmosolyodott. Zóra jelzi, hogy órá gondol. Milyen
kedves ez az asszony. Csak ezt a lidérces villódzását
tudná megnyugtatni.

A legutóbbi látogatás egyik jelenete jutott eszébe.

Egyik este Budapesten, egy dal ütötte meg a fülét.
Rádióban hallotta Belgrádból. Nagyon tetszett. „Lili
Marlen“. Talán azért, mert a belgrádi rádión hallotta
és Zórára emlékeztette.

Nem tudott szabadulni tőle. Másnap este újra
Belgrádra állította rádióját. Hátha játsszák. Így tudta
meg, hogy minden este tíz órakor ez a dal szólal meg
ezen az állomáson.

Mint egy ajándékot vitte magával ezt a dalt és fel-
fedezését Zóranak Bács hídvégére. De nem szólt róla.
Csak néhány perccel tíz óra előtt beállította a rádiót.

— Hallani fogsz egy dalt, — mosolygott — amit
még nem hallottál!

Szinte azonnal fel is hangzott.

— Hallod? — csillant a szeme.

Zóra két karja szétcsapódott és úgy tört ki belőle

az ének, ugyanolyan önfeledten, tragikus átélésben, mint egy másik dal ott Halápyék estélyén a zongoránál.

— Te ismered? — villant meg örömmel Gáspár szeme. De ugyanebben a pillanatban már ugrott is, egyetlen lépéssel a rádiónál termett. Egy kattanás. Csend.

— Zóra! Mi van veled?

A két nagy szem tele könnyel, már túl is csordult. Fénytelen arany arcán gördült.

— Bántottalak? A dallal van baj?

Zóra nemet intett.

— Nagyon szép!

— Hát akkor?

Szeme lecsukódott. Alig lehetett hallani.

— Bárhonnan szólna! Akárhonnan! Berlinből, Hamburgból! De Belgrádból szól!

— Bocsáss meg — mondta halkán Gáspár. — Tapintatlan voltam!

Az asszony szinte riadtan kapott a keze után.

— Nem, nem — kiáltotta. — Te semmit sem csináltál! — Könnyein át mosolygott, nevetett, csakhogy meggyőzze. — Te semmit sem csináltál! Én vagyok ostoba!

Karjaiba vetette magát.

— Szeretsz, Gáspár?

— Nagyon! — mondta Koszta. — Nagyon, Zóra!

— Biztos, Gáspár?

Mindig ez a lidérces villódzás.

— Biztos, Zóra.

Gyurits Milánné szinte elomlott a férfi karjai között.

— Nagyon nehéz, — súgta — nagyon nehéz, mikor két ember... az egyik ide, a másik oda... Ha ez sikerülne! Megnyugtatni! Ezt a nyugtalanságot elvenni tőlem!

Egy mondat jutott az eszébe. Zóra mondta azon a nehéz estén a Kis Royalban:

— Sohase szeress szláv asszonyt! Szláv asszonynak szenvedés a szerelme is!

Barta Miklós pénteken délben kapta Mária levelét, mely közölte, hogy az ura délután újra utazik. A levélben fénykép is volt, Koszta Gáspár doktort ábrázolta, amint karosszékben ül és komolyan néz a fotografus által megjelölt láthatatlan pontra.

Barta cigarettáját szívta, nézte a fotografiát. Érdekes, ritka intelligenciájáról tanuskodó férifejet látott. Magas homlokot, nyílt tekintetet, szépvonalú száját, mely határozottságról tanuskodott.

— Az máris bizonyos — gondolta Barta, hogy ez nem apró kalandok után futkosó ember. Az ilyenfajta ember nem tulajdonít túlzott jelentőséget a női nemnek. Inkább a köteles tisztelet, mint a túlbecslés álláspontján van. Viszont, ha egyszer találkozik egy nővel, aki ezen a talajon megmozgatja, akkor... nos, majd meglátjuk. Még az is kérdés, hogy csakugyan nő van-e a dolog mögött.

Barta dr. nem tett nagy előkészületeket, kis kézi bőröndbe csomagolt és délután félötkor taxit rendelt. A taxit először az Andrásy-út sarkára dirigálta s ott megállította. Mindaddig álltak, míg a szemben levő ház előtt is taxi állt meg és abba beszállt egy karcsú, magas férfi, akiben az első pillanatban felismerte dr. Koszta Gáspárt.

— A keleti pályaudvarra — mondta Barta a sofőrnek. — Igyekeztek a másik taxi mögött maradni.

A két taxi csakugyan egyszerre érkezett a pályaudvar elé s a két férfi egymás mögött állott a jegyváltásnál is. Barta dr. csak annyit tudott Máriától, hogy Koszta dr. a Bácskába utazik. Azért ügyeskedett a jegyváltásnál közvetlen mögé, mert hallania kellett, hogy Bácska melyik helyiségébe utazik.

— Bács hídvég! Első osztály! — mondta Koszta dr., elfeledkezve róla, hogy Bács hídvégnek nincs vasúti állomása. Azonnal maga is rájött és helyesbített. Bemondta az utolsó vasúti állomás nevét. De halkan beszélt és Barta dr. nem értette. Így mikor a pénztárablak elé került, röviden csak annyit mondott:

— Szintén!

A fülkében ül hölgy csodálkozva felpillantott, de aztán szó nélkül kihúzott egy jegyet és átnyújtotta.

Ötven pegőből kellett visszaadni, s amire ezt elintézte, Koszta Gáspár már eltűnt a nagycsarnokból, Barta nyugodt lépésekkel végigsétált a folyosón, aztán az elsőosztályú várótermen át kilépett a hideg üvegcsarnokba. Az újvidéki gyors ott állott a harmadik vágányon.

Koszta Gáspár már bent ült az egyik „Zombor“ feliratú koci első osztályú fülkéjében. Menetirányban, az ablak mellett foglalt helyet és éppen szétterítette estilapját, amikor az üvegajtót kinyitották és egy őszülő hajú ötvenesnek látszó úr lépett be. Az új utas megemelte kalapját. Koszta dr. ugyanilyen mértéktartással megbiccentette fejét és újra az újságjába mélyedt.

A fülkében csak ketten voltak. Az új utas a szemben lévő ülésen foglalt helyet, néhány pillanatig kedvtelve nézte a pályaudvar sürgő-forgó embertömegét, aztán maga is újságot vett elő.

De az újság felett Koszta Gáspárt nézte.

— Igen, — gondolta — első benyomása helyesnek látszik. Nem kis szerelmi kalandorral áll szemben, ez itt úr, férfi, komoly ember. Annál rosszabb Máriának. Ha ez a fajta ember szerelmes lesz, hát ez az, amit patetikusan úgy szoktak mondani, hogy „a férfikor nagy érzése“.

Leeresztette az újságot.

— Nem zavarja kérem, ha rágyujtok?

Koszta dr. felnézett.

— Dohányzó szakasz!

— Sokan nem szeretik az édeskés pácot, erős füstöt.

— Magam is dohányos vagyok. Nem zavar a füst.

Barta dr. megbiccentette a fejét, rágyujtott és most már csakugyan olvasni kezdte az újságját.

A vonat elindult. A ferencvárosi pályaudvarig váltókon ugrált, meglehetősen rázott, de azután simán, egyre gyorsuló, majd megállapodott sebességgel robogott a késő őszi földek között.

Már erősen alkonyodott. Ezen a vidéken még nem esett hó, de az újságban éppen azt olvasta, hogy Bácskában három napos hóihar dühöngött. Olyan nagy, hogy Ujvidéken minden hó alatt van és a nagy hőtömegek megakasztották a villamos közlekedést. A cikk valami „kosava“ nevű szélről írt, amely a Fekete-tenger felől tör be a Bácskába és szinte szabályos, hogy a déli országrészen hamarabb áll be a tél, mint az északi Kárpátokban.

Már egy órája robogtak, amikor Koszta Gáspár dr. az újságot leresztette. Tekintete, az ablakon át, a gyorsan homályba burkolózó tájba merült.

Barta is letette az ujságot. Néhány perc így mult el, mindketten szótlánul nézték a tájat, melyre közben ráborult az esti sötét. Az ablak előtt már megjelentek a mozdonyból kipattanó szikrák. Koszta elfordult az ablaktól s ujjaival halkán dobolt a könyöklőn. Tekintete elgondolkozó volt.

— Szabad felajánlanom az ujságcserét? — szólalt meg Barta.

Koszta dr. azonnal átnyujtotta az újságját.

— Parancsoljon!

Egyben átvette Barta lapját. De nem olvasott, az újságjába merülő Bartát nézte.

Mifajta lehet? Ruhája kitűnő anyag, látszik, angol sportszövet. Hosszú ujjai, körmei rendben tartottak. Az egész emberen látszik, hogy úr. Kiegyensúlyozott, nyugodt férfi. Főispán valamelyik bácskai városban? Vagy földbirtokos? Valami külföldi ízt érzett rajta. Nem a magyar földbirtokos típus.

Tekintete megkereste a bőröndjét. Elégedetten bólintott. Jól látta. A bőrönd tele van külföldi hotel-címkékkel. No, vajjon ki?

Barta ebben a pillanatban megszólalt.

— Hóba megyünk bele!

— Igen! — mondta Koszta. — Éppen tegnap kaptam levelet. Már tegnapelőtt félméteres hó volt a bácskai földeken. Ha azóta is tart a havazás...

— Kíváncsi vagyok a Bácskára! Még sohasem láttam!

Kosztá elmosolyodott.

— Az első benyomása nem lesz valami különös. Végtelen szántóföldek, sehol domb. A magyar Alföld természetes folytatása.

Barta letette az újságot.

— S a második benyomás?

— Második benyomásra nem talál az ember semmi hasonlóságot a kettő között. Az Alföld természetes folytatása és mégis, amint az ember elhagyja a volt határt, Kelébiát, a föld egyszerre megváltozik. Búzát termő aranybányává változik.

Barta elővette cigarettatárcáját.

— Szabad megkínálnom? Ezek az angol és amerikai cigaretták most már igen kaphatók nálunk! Nekem még sikerült valamennyit hazahozni.

Gáspár kiemelt egyet, Barta udvariasan tüzet nyújtott, aztán:

— Koszta Gáspár dr.

— Barta Miklós dr.

— Talán kolléga? Ügyvéd?

— Doktor filozophiae!

— Tehát tanár!

— Mindenesetre tanári diplomám van.

— Kis tanulmányút?

Barta Miklós elnevette magát.

— Van mit tanulmányozni Bács hídvégen?

Koszta Gáspár dr. szeme megvillant.

— Bács hídvégre utazik?

— Igen, — mondta — tulajdonképen fogalmam sincs róla, hogy hol ez a falu, milyen nagy, hogyan kell...

— A zombori vonalon van. Szabadkán átkapcsolják a kocsinkat. Nagy falu, majdnem kis város, tizen-nyolcezer lakos. Egyébként nincs vasútállomása.

— Hát akkor hogyan jut oda az ember?

— Kocsival. Ma nyilván szánnal.

— Ügyvéd úr bácskai?

— Budapesti vagyok

— De amint látom, jól ismeri a vidéket.

— Véletlenül én is Bács hídvégre megyek.

— Á! Nagyon hálás lennék, ha útbaigazítana kicsit!

— Készséggel. Ami a kocsit, illetve szánt illeti, értem kiküldenek a vasúti állomáshoz, hát erre ne legyen kérem gondja, majd beviszem én!

— Előre is köszönöm.

— Szálloda is van. Már persze csak afféle vendégfogadó, de...

— Ott száll meg az ügyvéd úr is?

— Nem. Illetve...

Barta figyelmesen nézte.

— Én ugyanis — folytatta Koszta — hivatalos minőségben utazom. Egy nagy birtok jogtanácsosaként. És a kastélyban szoktak szobát nyittatni.

— Ügyvéd úr nagybirtokról beszél? — dőlt hátra kényelmesen beszélgetésre elhelyezkedő mozdulattal Barta Miklós. — Hát a szerb földreform? Úgy tudtam, hogy megállapították a maximumot, ami egy kézben lehet.

— Igen, de Bácskában az ötszázholdas maximum nagybirtoknak számít. Sőt, nagybirtok is. Ma ötezer pengő a bácskai föld holdja. Tessék kiszámítani! Ötszázszor ötezer! Két és fél millió! Minden rajta fekvő épület, berendezés, állatállomány és instrukció nélkül! Egyébként — mondta — ezt a birtokmaximumot nem kell olyan komolyan venni, engedélyeztek azért a szerbek supermaximumot is. Persze nekik megfelelő embereknek!

— Érdekes! — szólt Barta. — Egy országrész egyik országból a másikba csapódik és másnap folytatódik a régi élet! Folytatódnak a régi perek, mintha semmi sem történt volna.

— Régi perek és bőséges új perek is. Még inkább perenkívüli eljárások. A magyar állam nem mindenütt ismeri el a szerb telepítések, birtokszerzések jogosságát. A régiek — javarészt magyarok — vissza akarják kapni, az újak — javarészt szerbek — meg akarják tartani földjeiket...

— Ügyvéd úr ügyfele természetesen magyar.

— Nem ilyen természetű ügyekről van szó. Egyébként szerb. Bácskai szerb. Illetve bácskai szerb özvegye.

— Á!

— A férje a háború első napjaiban életét veszttette és most szegény asszony egészen egyedül, tanácstalanul maradt.

— Fiatal asszony?

— Gondolom, harminc-harmincegy éves. Ő nem is bácskai szerb, hanem ószerbiai, érthető, hogy nehezen találja a helyét, tanácsokra van szüksége.

Kosztá Gáspár nem szokott vonaton ismerkedni. De útitársát rokonszenvesnek találta s az a folyamat játszódott le benne, amikor valaki, hosszú, kényszerű hallgatásban él, holott szétfeszül a mondanivalótól, s egyszerre váratlanul abba a helyzetbe kerül, hogy vesélytelenül kiömölhet belőle.

— Fájdalom, — mondta Barta — a háborús időben az ilyesmi elkerülhetetlen.

— Igen. De akit egyénileg érint, az mindig hajlamos az általánosításra. Bár Gyurits Milánné meglepő tárgyilagosan mérlegeli az eseményeket. Igen kitűnő asszony! — mondta.

Barta Miklós elégedetten bólogatott. Aztán a beszélgetést más síkra vezette át.

S amikor jöttek, hogy az étkezőkocsiban terítenek a vacsorához, átment az étkezőbe, míg Koszta Gáspár azzal, hogy őt vacsorával várják, továbbra is a fülkében maradt.

Nem is jött vissza, csak Szabadkánál, ahol a kocsijukat átkapcsolták a zombori szerelvényre. Továbbra is kellemesen elbeszélgettek, de vigyázott rá, hogy ne kérdezzen. És Koszta Gáspár csak azt mondja el, ami magából ömlik ki belőle. De az előbbi témát többé ő sem említette.

Az érte küldött szánkón Bartát elvitte szállodába. A búcsúzásnál melegen megrázták egymás kezét, aztán ő is tovább indult szánján a Gyurits-kastély felé.

Talán sohasem várta Gyuritsné olyan forrón, anynyira teli vággal Koszta Gáspárt, mint ezen a pén-

tek estén. Az ablaknál állt, kémlelte a messzi havas tájat, leste mikor nyílik az ajtó s amikor Gáspár belépett, már a küszöbön állt.

— Csakhogy itt vagy! — súgta. — Úgy vártam, hogy itt légy újra. Nem élet az életem, ha te nem vagy itt.

S ez a láng, mintha kiolthatatlanná hatalmasodott volna. Tüzét, szikkasztó forróságát nem csökkentette a hosszú éjszaka, nem tudta elpihentetni a hajnal, még a reggel józan szürkesége is tehetetlennek bizonyult Gáspárnak egyre arra kellett gondolnia: egy királyné lehet ilyen, amikor szerelmesének rabszolgája szeretne lenni.

Ott álltak az ablak mellett, szemük előtt a végtelenné tágult földeken mindenütt szikrázó szűz fehér hó.

— Gyere! — kiáltotta. — Szaladjunk neki a hónap!

Percekkel később már ott jártak a kemény, fehér hószőnyegen egymás kezét fogva, karácsonyfaként csillogó fák között.

Zóra eldugott, szegényes kis kocsmá felé vitte, valahol kint, túl a falu határán. Annak apró szobájában kötöttek ki, öreg, nagyhasú fehér cserépkályha meleget árasztó oldalánál.

Zóra szájából vidám szerb szavak záporoztak, az öreg kocsmáros bólogatott rá, meg is símogatta karját. Aztán tüzes rakiját hozott, maró, erős szerb pálinkát, kemény szalonnát, fehér kenyeret, s ők ketten ültek a terítetlen asztal mellett. Éhesen, mohón ették a kemény, szájukban mégis elomló szalonnát, fehér kenyeret s az öreg szerb egymásután töltötte a nagy pálinkás poharakat.

Míg nevetve észre nem vették, hogy sokat ittak. Még egy pohár és akkor baj lesz.

Zóra karjába kapaszkodott és kicsit bizonytalan lépésekkel indultak a hómezőn át hazafelé.

Egyszer Zóra hátranézett. Vidám nevetés tört ki belőle.

— Nézz hátra!

— Mit lehet látni?

Tisztes távolban ott jött mögöttük az öreg szerb kocsmáros.

Észrevette, hogy becsiptek, félt, hogy elesnek a hóban, elalszanak és mire valaki rájuk akad, megfagynak.

Nevetve visszaintegettek, hogy nincs semmi baj. Az öreg bölintott, de jött mögöttük továbbra is. Mindaddig, míg a falu szélére el nem értek.

Addig a szertelen életöröm is megcsitult bennük annyira, hogy most már vigyázni tudtak magukra, lépéseikre.

— Ne karolj belém, Zóra! Meglátják és elindul a szóbeszéd!

— Nem bánom! Úgyis egészen tiéd leszek!

De Gáspár azért vigyázott rá.

Mire a házak közé értek, már kifogástalanul mentek egymás mellett. Csak a szemük csillogott egy-egy odasúgott szó után. Néha nevetés tört ki belőlük. Kipattant. Nem tudták boldogságukat egészen eldugni.

A templomtéren valaki rájuk köszöntött.

— Van szerencsém! — üdvözölte örömmel Koszta Gáspár dr. — A tanulmányozást megkezdte már?

— Éppen kezdem — nevetett vissza Barta dr.

— Ki ez? — kérdezte Zóra és belekarolt.

—Együtt jöttünk a vonaton, különben nem ismerem.

Már el is felejtették. Befordultak a kastély kapuján és eltűntek a hó alatt roskadozó öreg fák között.

Egyébként a délelőtti becsipés következményei ebéd után jelentkeztek. Zóránál olyan formában, hogy mély álomba merült és még hat órákor sem lehetett felkelteni.

Gáspárnak viszont a feje fájt.

Minthogy a jelek szerint Zóra egy órán belül nem látszott felébredhetőnek s utána az esti öltözködés következik, elhatározta, hogy kicsit kiszellőzteti a fejét.

Kiment a falu fehér utcáira.

Újra megeredt a hó. Sűrű pelyhekben esett. Tisz-
tára karácsonyi hangulatot érzett.

Végtelen békességben ment a friss hó puha sző-
nyegén, behavazott kis házak között. Az életet csak
az utcára világító ablakok fénye jelezte. Alig találko-
zott emberekkel.

Már kint járt a falu szélén, amikor meghallotta,
hogy hetet harangoznak.

Visszafordult.

Nem sietett. Ma aligha lesz kész Zóra félnyolc
előtt.

De amikor visszaérkezett a kapuhoz, azt látta,
hogy az udvaron autó áll és minden ablak fényben
úszik.

Ő mindvégig úgy szerepelt, mint Gyuritsné jog-
tanácsosa, aki, ha lent van a faluban, a kastélyban száll
meg. Hát nyugodtan bement, levetette kalapját, kabát-
ját és belépett az ebédlőbe.

Minden villany égett s a szobalányok a nagy asztalt
terítették. Megszámolta, öt személyre.

De a vendégeket még nem látta, csak hangjukat
hallotta a nagy szalónból. Zóra hangját és három férfi
hangot.

Szerbiül beszéltek.

Mikor belépett, egyszerre csend lett. A három
férfi, nagyon jól öltözött, középkorú férfiak, felálltak.

Zórán mintha egy lehelletnyi zavar lett volna.
Úgy látta, hogy elkínzott és sápadt az arca.

De összeszedte magát s egy mozdulattal összeis-
mertette az urakat.

— Koszta Gáspár dr.! — mondta francia nyelven.
Jogtanácsosom és legjobb barátom! Nemcsak nekem,
hanem minden szerbnek jóbarátja.

Aztán a vendégeit mutatta be.

Belgrádból jöttek, Budapestre mennek. Egyik úr
volt miniszter, a másik bíró, a harmadik ezidőszerint
is tanácsos a belgrád belügyminisztériumban.

A szerbiai urak melegen megrázták a kezét, mo-
solyogtak, Zóra néhány percre magukra hagyta őket.
A kontaktust még egyelőre nem találták.

A francia nyelv mellett maradtak, amit valamennyien beszéltek, de egyelőre csak általánosságokat tudtak egymásnak mondani. Kósztolgatták egymást.

Szerencsére Zóra hamarosan visszajött.

Festéket rakott magára és most már nem volt olyan szembeszökő a sápadtsága. De Gáspár látta a szemén: valami történt vele.

Hallatlan önfegyelemmel ült közöttük a vacsoránál, mosolygott, beszélt. Gáspárral tovább is bizalmasan és tegeződve. Némán, szemének egy-egy pillantásával tökéletesen irányította a személyzetet is. De Gáspár érezte, hogy nem az, aki tegnap volt s aki még ma délelőtt is vele rohant lihegve a hólepte mezőkön át. Itt valami történt, míg ő járkált egyet.

Az italok, ételek, a fehér asztal oldani kezdték a hangulatot.

De amikor Zóra asztalt bontott és feketézni átmentek a szalónba, megint érezhető volt az idegenség. Érezhető volt, hogy itt emberek ülnek egymással szemben, akik nem arról beszélnek, amiről szeretnének.

Zóra konyakot töltött a poharakba, kezébe vette az iram diktálását. Gyors egymásutánban teltek, majd ürültek a poharak.

— Zóra, nem lesz sok? — nevetett rá Gáspár.

Az asszony megrántotta a vállát.

Most a szerbiai urak is nevettek. Zóra valamit mondott szerbül. Erre még jobban nevettek. Franciául magyarázták Gáspárnak a szerb szóviccet, amit Zóra az előbb odavetett.

A feszültség feloldódott. És lassan igen konciliáns hangú beszélgetés indult a szerb urak és Gáspár között.

Hogy milyen kár ez az örökös szembenállás. Két nép, amely alapjában olyan jól megérti egymást, mégis minduntalan egymás ellen. A szerb urak Kossuthot emlegették, hogy már Kossuth Lajos is felismerte a közeledés fontosságát, Párizsban emigrációs éveiben III. Napoleon közvetítésével találkozott is Mihály fejedelemmel. Valamelyikük idézte a szerb fejedelem nyilatkozatát, hogy a magyar független államiság szerb

érdek is, mert elzárja Szerbiától Ausztria útját s a magyarság sohasem táplált magában hódító vágyakat Szerbia ellen.

Aztán sorra került a sokat emlegetett tétel, hogy Szerbia is, Magyarország is csak úgy tudja igazán megőrizni függetlenségét, ha egyszer végre valahára szövetkezik, hogy Magyarország és Szerbia szövetsége lenne Európa nyugalmának legbiztosabb védőgátja. Végül mindkét részről a biztató jeleket kezdték felsorolni. Hogy a két nép lelkében meg is vannak az alaptételek, a szerbek csodálják, utánozni igyekeznek a könnyedebb magyar életformát és természetes előkelőséget, hogy a magyar lélek sok vonzó, kedves tulajdonságát őrzi a szerb köztudat s hogy a magyarság a politikai ellentétek ellenére is mindig megbecsüléssel tekintette a szerb hősiességet, küzdelmet, kitartást.

S aztán a szerb urak sóhaja:

— De hát sajnos, úgy-e most ez a háború megint...

Az este tehát igen kellemes társasági síkon indult, semmi sem indokolta, hogy oda fajuljon, ahová végül is fajult. Az elhajlás ott kezdődött, amikor a háborúval kapcsolatban a szerb urak az események egymásutánját kutatva, mint a háború elindító cselekményeit említették fel, Ausztriának Németországhoz csatolását, Csehország protektorátus alá helyezését, majd a lengyelországi eseményeket.

Koszta Gáspár itt azt a megjegyzést tette, hogy ezek az események előreláthatóak voltak. Bekövetkezésük nem lephetett meg senkit, aki gondolkozó fővel kísérté az utolsó huszonkét év történetét.

— A párizskörnyéki békeszerződések — mondta magukban hordták mindeme események magvát.

Zóra, aki a bárasztalnál állott és koktélt kevert, ebben a pillanatban élesen felcsattant.

— Ez a német álláspont! — mondta. — És a magyarok álláspontja!

— Szó sincs róla! — válaszolta nyugodtan Gáspár. — Mindezt már ezerkilencszázhuszban meglátta a francia Bainville is! Szinte szóról-szóra jósolta meg

Hitler fellépését, az osztrák, cseh és lengyel eseményeket!

— A német és magyar ujságok szerint! — hangzott újra meglepő élesen az asszony hangja.

Gáspár elnevette magát.

— Milyen támadó kedvedben vagy! Nos, nem német és magyar ujságokban, hanem „A béke következményei“ című munkájában jósolta meg. A békeszerződés, írta, teremtett egy életképtelen Ausztriát, amely ebben a szerencsétlen formában túlnagy kísértést jelent Németország számára, hogy — német lévén — bekebelezze, az osztrákok számára, hogy — németek lévén — az állandó fuldoklásból menekülve, beleolvadjanak a széles és hatalmas német közösségbe!

— S a csehek? — hangzott Zóra ironikus hangja. — Azok is németek?

A szerb urak már feszengetni kezdtek. Gáspár még mindig igyekezett tréfásan fogni fel Zóra harciasságát.

— A csehek? — kérdezte Gáspár. — Mondhatnám azt is, hogy gondolkozásukban, lelki alkatukban sokkal inkább germánok, mint szlávok. Sőt, poroszok! A szlávok poroszai. De most nem az én véleményemről van szó! Hanem a francia Bainville-ről. S ő ezerkilencszázhuszban, megjósolta, hogy „Csehszlovákiát a belekebelezett három millió német és közel három millió magyar fogja felrobbantani.“

— És mit mondott az a kiváló francia a lengyel kérdéstről? — hallatszott egyenesen ellenségesen Zóra hangja.

— Azt, hogy „kár volt Danzig miatt új gyűjtőpontot teremteni“. S azután, mint ennek egyenes következményét mutatta ki, hogy Lengyelország számára a párizskörnyéki határok között nincs más választás, mint „harc életre-halálra“.

— Azt említette — szólalt meg a volt szerb miniszter — hogy Bainville Hitlert is megjósolta? Érdekelne! Milyen formában vetette fel?

— Azt írta, hogy Németország gúzsbakötése nem megöli a militarizmust, hanem csak új titkolt formák kitenyésztésére kényszeríti. S eljön az alkalom és az

a valaki, aki ezt a militarizmust mozgásba hozza!
„Mert a békeszerződés magában foglalja mindazt, ami
alkalmas a szenvedélyek felkorbácsolására.“

— Érdekes! — mondta a volt miniszter.

Zóra lenézően legyintett.

— Egy megfizetett francia ujságíró szavai!

Kosztá ránézett.

— Tévedsz, Zóra! Bainville a legnagyobb élő fran-
cia történettudós!

— Ha jól tudom, akadémikus! — szólt közbe a
belgrádi bíró.

— Igen.

Most szinte durván robbant ki a hang Zórából.

— Csak hagyják azokat a párizskörnyéki béké-
ket! — kiáltotta. — Jók voltak azok! — És váratlanul
az általános síkról egyenesen a magyar kérdésre te-
relte a vitát. — Magyarországnak semmi joga sincs
panaszkodni!

Kosztá Gáspár arcát elfutotta a vér. A szerb urak
kínosan feszengeni kezdtek székeiken.

— Kérek, Zóra, — mondta a szerb miniszter —
céltalan, hogy mi ezen vitatkozzunk! Mindkét oldalon
történtek hibák!

— Az országhatároknak — szólt Koszta csende-
sen — csak akkor van komoly elválasztó jelentőségük,
ha az emberek érzik, hogy a határ másik oldalán véget
érnek azok az életformák, emlékek, szokások, tradí-
ciók, amelyek az övékével azonosak! Ezt egyetlen ma-
gyar sem érezhette, tehát a határokat sem fogadhatta
el véglegesenek.

A szerbiai urak határozottan rosszul érezték ma-
gukat. Szemmellátható volt, hogy szívesen adnának új
irányt a beszélgetésnek.

De Zóra, mintha egyenesen belé akart volna kötni
Kosztába. Egyszerre magázni kezdte.

— Csakúgy áradnak magából az idézetek.

— Könyvet írtam erről a kérdésről! Természetes,
hogy ismerem az irodalmát!

— Eddig erről nem beszélt nekem!

— Azt hittem, nem szorul bizonyításra, hogy magyar vagyok!

— És elfogult!

A szerb bíró keze riadtan rebbent.

— Kérlek, Zóra, mi van veled? Ez a vita ma...

— Nagyon érdekes! — csattant Zóra. Mintha teljesen elveszített volna minden mértéket.

Koszta Gáspár igyekezett megtartani a nyugalmát.

— Poincarét elfogadod tárgyilagossnak, Zóra? Nos, „Victoire et armistice“ című könyvében ő állapította meg, hogy a békét szerző Clemenceau „minden tájékozódottság nélkül ítelt Magyarországról“.

— Szeretném ezt a könyvet látni. De nem magyar fordításban.

— Eredetiben fogom elküldeni.

Most már őt is elkapta a vita heve.

— Parancsolod Wilson külügyi államtitkárának, Lansingnak szavait?

— Azt is szóról-szóra?

— Igen! „Ki a szabad levegőre“ írta. „Most éreztem meg a mérges gázok hatását! Az új háború okai ezek a békeszerződések lesznek, ez olyan bizonyos, mint hogy a nappalra éjszaka következik.“

— Szavak! — legyintett Zóra.

— Tévedsz! Az Amerikai Egyesült Államok nem is fogadták el a megállapított határokat! Különbékét kötöttek Magyarországgal! De ha érdekel, elküldhetem neked Pozzi könyvét is. Szintén eredetiben, nem magyar fordításban. Elolvashatod belőle, hogy a félvilági hölgyek, brünni, prágai, bukaresti táncosnők mámoros órákon hogyan hangolták a döntő szavú bírakat Magyarországgal ellen! Csak egyetlen mondatot kívánok idézni. „Brünnből vöröshajú hölgy érkezett Trianonba. Őt nyelven beszélt, sok pezsgőt fogyasztott, jártas volt az érzelmi élet apró fortélyáiban. Egymaga többet értett Magyarországnak, mint Benes.“

Zóra érdesen felnevetett.

— Szép legendák!

— Kérlek, Zóra! — szólalt meg a volt miniszter — ezek a dolgok csakugyan megtörténtek.

De Zóráat nem lehetett megállítani. Gáspár döbben-ten nézte. Mit akar ez az asszony? Vagy mi történt abban a félórában, amíg ezekkel a szerb urakkal egyedül volt.

— Kíváncsi leszek — hangzott Zóra gúnyos hangja — Angliára!

— Remélem, — mondta Koszta — hogy tanult a mult hibáin. MacDonald volt miniszterelnök szavait talán nem felejtette el! — Most már az ő hangja is csattant. — Senki sem kívánhatta tőlünk, hogy be-nyugodjunk olyan helyzetbe, mely egyedül Erdélyben félmillió magyart kényszerített arra, hogy kivándoroljon. Nem fogadhattunk el véglegesnek olyan helyzetet, amelyben három utódállam lakosai közül csak huszonhat millió tartozott az uralkodó fajokhoz és huszonegy millió elnyomott volt!

— Ne a csehekről, románokról beszélj! — kiáltotta Zóra. — Hanem a szerbekről.

Az egyre ellenségesebbé váló hang, mely eleinte felpiszkálta az indulatát, most egyszerre jeges nyugalommal töltötte el Koszta Gáspárt.

— Szerbia — mondta nyugodtan, hidegen — szintén felhasználta a forradalmi Magyarország ideg-görcsét. Bevonult ide és mire tárgyalásokra kerülhetett volna a sor, kész helyzetet teremtett! Ezt azzal indokolta, hogy Magyarország forradalmi kaoszában kötelessége volt megvédeni itt élő szerb testvéreit.

— Igaza is volt! — kiáltotta Zóra.

— Nos, — mondta Koszta Gáspár dr. és felállt — most nekünk volt kötelességünk megvédeni gazdát-lanná vált, szerb hadseregtől, szerb közigazgatástól magára hagyott, bandáktól zaklatott bácskai magyar-jainkat!

Zóra szeme gyűlöletben izzott.

— S a szerbeket átdobni a határon!

— Csak azokat, akiket az utolsó húsz évben ide-geből hoztak ide! Örültség volna egy államtól feltéte-lezni, hogy ilyesmibe belenyugszik!

— Milyesmibe?

— Abba, hogy az utódállamok hétmilliókétszázezer hold magyar földet idegenből telepített csehek, románok, szerbek között osszanak szét.

Zóra, mintha a mértéket teljesen elveszítette volna. Koszta Gáspár döbbenten nézte. Ez a szikrázó szemű asszony, aki annyi gyűlölettel néz rá, azonos azzal, aki tegnap, tegnapelőtt, de még ma délután is olyan mindent elfeledő szerelemmel remegett a karjai között? Mi történt vele?

Ott állt előtte, sápadt szerbiai vendégei között s a hangja metszett:

— Mi, — kiáltotta hangsúlyozottan — mi tartottuk magunkat a szerződésekhöz! Amit tettünk, ahhoz jogunk is volt!

Koszta Gáspár a szerb politikus felé fordult.

— Önhöz, mint a jugoszláv kormány volt miniszteréhez intézem a kérdést: megfelel-e a tényeknek, hogy a szerbek már 1919-ben, tehát olyan időben elvették a földeket, amikor ez a terület még a nemzetközi jog szerint Magyarországhoz tartozott s nem ítéltetett még Szerbiának, csupán katonai megszállás alatt állott? Igen vagy nem?

— Igen — mondta halkán a volt miniszter.

— A magyar kisparasztság éppen úgy kapott belőle, mint a szerbek! — csattant Zóra hangja.

Koszta ismét a szerb politikus felé fordult.

— Ismét a volt szerb minisztertől kérdezem, megfelel-e a tényeknek, hogy az igénylési jogosultság megállapításánál, csak ötödsorban kaphattak földet a nem szerb helyi szegények? Igaz-e, hogy elsősorban a szerbiai katonák, másodsorban az osztrák-magyar hadseregből átszökött szerbek, harmadszor a helyi szlávok voltak igényjogosultak s nem szerb szegénynek csak akkor jutott, ha ezek kielégítése után is maradt még föld?

— Igaz.

— Igaz-e, hogy az 1919-ben, 1920-ban elvett földek után a régi magyar földbirtokosoknak kellett 1929-ig az adót fizetni? Igaz-e, hogy az agrárreform céljaira

igénybevett magyar földbirtokok nagyobbik részének kártérítése még a mai napig sem történt meg?

— Kérem, — mondta a miniszter — ezek a kérdések... én nem agrár kérdésekkel foglalkoztam és...

— Kérem — hangzott most a szerb bíró hangja — ezek az állítások megfelelnek a tényeknek. Az igénybevett birtokokat átadták az új tulajdonosoknak, viszont a telekkönyveket nem helyesbítették s az adóhatóságok a telekkönyvek alapján a régi birtokosokat terhelték meg. A kártalanítás kérdését csak 1930-ban tisztázták, ami kétségtelenül komoly veszteséget jelenthetett a volt tulajdonosoknak.

— Köszönöm! — fordult Koszta Gáspár a szerb miniszter és bíró felé.

Azután Zórára nézett.

— Kérek Zóra, — mondta — szükségesnek tartottam, hogy mindezt ne csak én állítsam, hanem olyan urak erősítsék meg, akik erre illetékesek, s akik elfogultsággal a te részedről nem vádolhatók. A tétel tehát, amit állítottam, igaz és áll!

Zóra szeme sötéten villant rá.

És megint magázta.

— Ezer esztendejük volt rá, — kiáltotta — hogy ezeket a nagy birtokokat a saját parasztjaik között széjjelosszák!

Koszta érezte, mint lesz egyre sápadtabb.

— A magyar parasztok között! Még azt sem vehette volna senki a szemükre, hogy igazságtalanság! A maguk országa volt! Miért nem tették? Attól a kis paraszttól nem lehetett volna elvenni a földet!

Csend. Aztán Koszta Gáspár rekedt hangja:

— Ebben igazad van!

— Kérek, Zóra, — állt fel a volt miniszter — fejezzük be ezt a vitát!

Zóra hevesen elfordult. Felhajtott egy pohár konyakot.

— És hagyjuk azt az ezer esztendőt! — mondta vissza sem fordulva Gáspár felé. — Mi már itt voltunk Európában, amikor ti még Ázsiában voltatok!

Ez úgy csattant, mint az arculütés. A szerbiai vendégek szinte egyszerre ugrottak fel és fordultak Zóra felé.

Koszta Gáspár látta, hogy szinte hallják már az értük érkező kakastollas csendőrök ütemes lépéseit.

Egy pillanatig nem tudott szólani. Aztán nagyon csöndesen ezt mondta:

— Ne felejtsd el, hogy ezek az ázsiai magyarok nyomatták ki az első román bibliát és Budán ők készítették az első szerbnyelvű könyveket is!

Felemelte karját s az órájára nézett.

— Azt hiszem, itt az ideje, hogy menjek.

Zóra, egyszerre mintha kicserélték volna, riadtan ránézett.

— Elmész?

— Igen!

Meghajolt és szó nélkül kiment a szobából.

— Gáspár! — hallotta az asszony kiáltását.

Aztán kivágódott az ajtó és Zóra berohant.

— Gáspár hová mész?

— Szállodába!

— Gáspár! — hallotta még egyszer Zóra hangját. De nem fordult meg. Egyenesen ment a kapu felé, az után befordult a vendégfogadó irányába.

Ezen az éjszakán, három óra lehetett éjfél után, kemény kopogtatás hallatszott Koszta Gáspár szállodai szobája ajtaján.

Nem aludt még, felöltözötten ült az asztal mellett. Azonnal ajtót nyitott.

Zóra állt az ajtó előtt.

— Zóra! — döbönt meg. — Ez örültség! Éjszaka feljönni hozzám egy szállodába!

Az asszony halálosan sápadt volt.

— Nem bánom!

— Az Isten szerelmére, mindenki ismer! Holnap tele lesz a falu vele!

Az asszony hevesen belépett, az ajtót becsapta.

— Gáspár! — a szeme rettenetesen nagyra tágultan nézett reá. — Gáspár, én belehalok, ha elhagysz engem!

Még alig hajnalodott, amikor hétfőn reggel Koszta Gáspár a kastély vendégszobájában becsukta a bőrröndjét, hogy beüljön a szánkóba és induljon az állomásra.

Bár Zóra szobája messze volt, lábujjhegyen indult az ajtó felé, hogy álmát meg ne zavarja. De zörrent az ebédlő felől nyíló ajtó és hosszú háziköntösben az asszony állt ott.

— Ó! — mondta Gáspár. — Nem kellett volna Zóra!

Az asszony szeme könnyörgött.

— Gáspár! Ne menj el!

A férfi magához ölelte.

— Kell, édes! Délre Budapesten kell lennem!

— Nem jössz vissza!

— Jövök, Zóra!

— Csak mondd!

— Pénteken este itt vagyok!

— Nem bocsátottál meg! Nem szeretsz már!

Koszta fölemelte az asszony arcát, hogy tekintetük találkozzék.

— Akkor nem jöttem volna vissza, Zóra! Visszajöttem, itt voltam tegnap is egész nap! Ne gondold rá! Felizgattak a hírek! Elnemárgában sincs haragudni!

— Biztos, hogy pénteken jössz?

— Biztos, édes!

Zóra átölelte.

— Kimegyek veled az állomásra!

— Lefekszel! És nem gondolsz semmiféle csacsiságra!

Az előszobában topogott a kocsis.

Még egyszer magához szorította.

— Délután hat órakor felhívlak telefonon.

Az ajtóhoz lépett.

— Visszontlátásra, édes! Pénteken este!

A kocsis beburkolta a nehéz báránybőr bundába, aztán a szán csilingelni kezdett.

Látta az asszony meleg szemét. Ott állott Zóra az ablak mellett.

Melegen visszaintegetett.

Kosztá Gáspár mélyen behúzta fejét a meleg bundába. Keveset aludt az éjszaka. De éber volt, a szeme nyitva. Csak éppen nem a havas utat látta, hanem ennek a három napnak felvillanó képeit. Különösen azt az éjszakát a sivár falusi vendégfogadó szobájában.

Zóra szeme lázasan csillogott.

— Meg kell, hogy érts! Jöttek ezek az urak. Mind a hárman az uramnak voltak jóbarátai! Nem tudták, hogy... és őt keresték. És levelet hoztak neki. A kisfiamtól! Meg kell, hogy érts! Forrt bennem minden!

Ő benne ebben a pillanatban elcsitult minden háborgás. Már nem érzett mást az asszony iránt, mint részvétet, mélységes részvétet és együttérzést. Keze azonnal feléje nyult s a remegő asszonyt bevezette.

— Ha te is elhagysz... — didergett Zóra — ha téged is elveszítlek...

— Nyugodj meg, édes! Természetes, hogy felizgatad magad! Csak vigyáznod kell! Ha más előtt történt volna, más talán nem értene meg és...

— Levelet írt! — didergett Zóra. — A kis gyerek. Neki is menekülnie kellett. S az édesanyámnak!

— Menekülni?

— A horvátországi birtokon voltak. Minden éjjel belöttek az ablakon. Mert szerb az anyám és szerb a gyerekek!

Ő magához szorította Zóra remegő testét s az asszony lázasan a szavakat kapkodva, egyre beszélt.

— Most mondták el. Éjjel kellett menekülni. Gyalogosan. Kis gyerek. És hatvanötéves öreg asszony. Az anyám. Át a Száván, erdőkön. És minden éjjel hallották a lövöldözést. Horvátok. Szerbek. Erdei emberek.

— De megmenekültek?

— Igen. Otthon vannak. A szerbiai birtokon.

— Délszerbia?

— Nem. Belgrádtól délre. Ötven kilométer. Nyolc napig tartott. Esőben. Hóban. Meg kell, hogy érts! Nem tehetek róla. Láthattad, hogy meddig fegyelmeztem magam. Hát ma kitört. Nem szabad, hogy elhagyj engem.

— Nem hagylak el, Zóra! De most haza kell, hogy menj!

— Nem! — sikoltotta. — Nélküled nem!

— Zóra, faluban vagyunk! Mindenki ismer! Már az is rettenetes, hogy éjszaka idejöttél! Ha tovább maradsz...

— Gyere velem!

Látta, hogy ebben az idegállapotban lehetetlen beszélni vele.

Vette kalapját, kabátját, bőröndjét.

— Menjünk, Zóra!

És a sötét, hideg hajnali órán, át az alvó falun mentek a kastély felé. Zóra mind a két kezével belekapaszkodott. Görcsösen, mintha attól félne, hogy elszökik tőle.

— Gáspár! Úgy-e, nem haragszol? Nem akartalak bántani benneteket. Tudom, hogy nem ti tehetek róla. Ez a háború! De kitört belőlem!

Szorosan magához ölelte az asszonyt.

— Nincs semmi baj, édes! Csak gyere gyorsan! Hideg van!

— Hideg... hideg.

Végre ott voltak a kastélyban.

Már sötét minden ablak. A szerb urak tovább mentek Szabadkára.

A lázban didergő asszonyt bevezette szobájába. Egyenkint hántotta le róla a ruhadarabokat. Mint tehetetlen gyerek, hagyta magát vetkőztetni, bedugni az ágyba, betakarni.

— Hol az altatód, édes?

— Ott... a kisasztalon.

Hozta az altatót, a pohár vizet, aztán odaült az ágy lábához és a didergő asszony kezét fogta.

Az altató hamar hatott.

— Nyolc napig... — motyogta — a gyerek. Az anyám. Belóttek az ablakon... erdőkön át.

A motyogás egyre érthetlenebb lett, a szavak egyre nagyobb időközökben hallatszottak. Végre csend. Elaludt.

Ő néhány percig ott ült még, kezében Zóra keskeny, hideg keze. Aztán óvatosan, vigyázva, hogy fel ne ébressze, kihúzta a kezét. Felállt.

Nézte ezt a gyönyörű arcot. Sápadt volt most. S a szája néha még mindig megremegett. De lassan az is elcsitult.

Kint harangoztak. Hajnali üdvözletre.

Csendesen behúzta maga mögött az ajtót.

Géza átkiáltott az édesanyja szobájába.

— Anyu!

— Tessék, Géza!

— Merre mész?

Egy pillanat csend. Aztán kissé bizonytalanul a válasz.

— A Belvárosba.

— Kár! — hallatszott újra a fiatalos hang. — Azt hittem, egy darabon együtt mehetünk.

Koszta Géza a tükör előtt állt és nagy múgonddal kötötte meg a nyakkendőjét.

— Ez az Eszter, — gondolta — határozottan érdekes lány. Nem csak táncról lehet beszélgetni vele. Jó lesz ez a délután!

Eszter az egyik igazgatójának volt a lánya. Egyszer már volt náluk, éppen húsvétkor, aztán egy alkalommal meghívták az operai páholyukba, de akkor még a lány nem érdekelte. Inkább azért ment, mert sohasem árt, ha valaki társasági kapcsolatot is tart fenn az igazgatójával.

Utána hetekig nem találkoztak, aztán Eszter utazott nyaralni, majd őt helyezték ki Székesfehérvárra.

Ősszel pedig megkezdődött a biflázás. No, de nem hiába. Az alapvizsga kitűnően sikerült.

Még egy utolsó javítás a nyakkendőn, aztán a kabátja után nyult. Hát gyerünk Eszterékhez. Ezt a kislányt egyszer anyuval kellene összehozni. Nagyon édes. És érdekes, mi minden érdekli! Például ez a sterilizációs kérdés. Hálás kell, hogy legyünk ennek a kislánynak. Nélküle nem ment volna el a gyógypedagógiai laboratóriumba. És milyen érdekes volt! Az a sok grafikon, kimutatás.

Az ember nem is hinné!

No, most ne lamentáljunk. Ebben a kérdésben mindenesetre megint neki volt igaza. Kár volt vitába kezdeni, ha nem ismerte a kérdést. Franciaországnak évi százhetvenötezer büntetés ellensúlyozására százharmincezer hivatalos személyt kell alkalmazni, évi hétszáz millió frank költséggel! Csak az alkoholisták bűneinek ellensúlyozásához kell egyetlen országban nyolcvanhatezer hivatalnok. Egyedül Magyarországnak hétmillió százhuszontháromezer pengőjébe kerülnek az elmebetegek! Vajjon Eszter ma is abban a kedves kék ruhában lesz?

Elégedetten sétált az autobuszmegálló felé.

— A másik kérdésben is megbuktam — gondolkozott. — Lojálisan meg kell mondanom, hogy a Kodály-kérdésben is igaza volt. Kodály Amsterdamban csakugyan dirigálta a Psalmus Hungaricust. Még pedig Tilkie karnagy meghívására. Hopp! Már meg is van, hogyan fogom anyut Eszterrel összehozni. Hangversenyen. Ez most az utóbbi időben úgysis probléma volt. Hogy kivel menjek. Anyuval-e, vagy Eszterrel! Majd mind a kettővel. Érdekes lesz megtudni anyu véleményét a kislányról! Remek asszony anyu! Olyan nagyszerűen lehet vele mindenről beszélni! És olyan büszke lehet az ember! Szép, fiatal, mindenki gyönyörködik benne. És tiszteletet parancsoló! Jó vele eljágni, olyan jó érzés, „ez az én édesanyám!”

Jött az autobusz, elégedetten feltornázta magát.

— Nekem van a legnagyobb és édesanyám! És úgy látszik, ez az Eszter is remek kislány.

A kocsi indult, kicsit vehemens mozdulattal tette ezt, fejét alaposan összeütötte a szomszédjával. Fel-szisszent, aztán felnevetett. Olyan vidáman, hogy körülötte mindenki mosolyogni kezdett.

A Tulipán-utcai villa csendes úri szobájában Mária kicsit riadtan nézett Bartára.

— Értelmetlenség lett volna, — mondta a férfi — ha nem beszélek őszintén magával, Mária!

— Szóval... — az asszony hangja bizonytalan volt most — szóval, csakugyan nő...

— Igen, Mária.

— És... és szép?

— Nagyon szép! De azt hiszem az urát nem ez fogja.

— Hanem... — hallatszott a félénk kérdés.

— Az, hogy szenved az az asszony. És szerb az az asszony. Az ura pedig magyar. Nem tudom érzi-e, hogy ebben az esetben milyen fontos körülmény ez! A szerelem nem egyszerű dolog! Nem izolált kérdés, hanem egész sereg érzésnek az összetétele. És ezek a lelki tényezők a legszélesebb skálájúak. A barátságtól, megbecsüléstől, tisztelettől, csodálattól kezdve minden benne van ebben a keverékben. S az egyes elemek arányától függ, hogy milyen ez a szerelem! Jelen esetben az összetevő elemek között ott van az exotikum, a rejtélyesség, sőt ott van — ez most furcsán hangzik, de igaz — ott van a hazafias érzés.

Mária meglehetősen kábult volt. De erre a megállapításra mégis felkapta a fejét. Nagy adag kételkedés volt a tekintetében.

— Pedig így van! — mondta Barta. — Ezt a szerencsétlen asszonyt csapás érte. Elvesztette az urát. A tragédiát a háború hozta magával, háborúban az ilyesmi mindennapos. De véletlenül magyar vonatkozásban történt. Koszta Gáspár szerelmében kétségtelesen egyik főkomponens az az érzés, hogy ezzel a sajnálatos véletlennel szemben neki kell megmutatni! —

Kezét melegen az asszony idegesen gyötrődő ujjaira tette. — Szeretném, Mária, ha most okos lenne!

— Szeretnék... — mondotta Mária. — Fájdalom, az ostobaságokat sohasem mi követjük el. Hanem az a titokzatos más valaki, akit állandóan magunkban hordozunk!

— S aki felett nem mindig tudunk uralkodni! — bólintott Barta dr. — Szeretném, ha maga most tudna felette uralkodni. Mert ettől függ, hogy minden rendbe jöjjön! Én láttam azt az asszonyt. Nem könnyű nőcske! Nem csábító démon. Nem lelkiismeretlen férfivadász! Szenvedő asszony, Mária! Aki rettenetesen egyedül van. Az urát agyonlőtték, a gyereke, anyja veszélyben. Itt az ablakukon lőnek be, ott nem tudják, mikor tör rájuk az erdei bujkáló partizán csoport. Azt hiszem, egész nap és egész éjjel narkotikumokat szed. A szeme, a nagyra tágult pupillája, erről tanuskodik. Ez a szerelem is narkotikum számára! S ma narkotikum nélkül nem tudna tovább élni.

— És én? — csattant Mária hangja.

— Maga vissza akarja az urát kapni! Vissza is kapja! Mert a narkotikumot megszokja a szervezet. S akkor nem hat többé. Mást, erősebbet kíván — figyelemtetőn a keze után nyult. — De azokat a fegyvereket kell használnia, Mária, amelyeket egyszer már ajánlottam! És csak azokat! A mosolyt és a megértést!

Mária hangja felcsattant.

— Melyik asszony tud ebben a helyzetben mosolyogni és megérteni?

— Az okos asszony! És a szerető asszony! Aki leméri a dolgokat. Miről van szó? Az ura szerelmes egy más asszonyba. Fájdalom, igaz, de tehet-e róla? Elhatározás dolga-e a szerelem? Nem. És ez a szerelem egyenes következménye annak a lelki helyzetnek, amelybe az ura áprilisban került. Amikor egyenruhát kellett öltenie, magába kellett gyűjtenie egy sereg élményt, emlékképet, ami már magával nem közös szerzemény. Ez a szerelem innen datálódott. Csodáltam volna, ha ez a helyzet nem következik be. A mi dolgunk tehát nem az, hogy méltatlankodjunk, hanem,

hogy lemérjük a dolgokat! És ennek megfelelően cselekedjünk! Akar rám hallgatni?

Mária igent intett.

— És hisz is nekem?

— Igen!

— Nézze, Mária! Én bizonyosra veszem, hogy ha maga ma odaállna az ura elé, hogy vagy — vagy? Ő néhány napi tusa azt mondaná: maradok. És maradna. De magának nem lenne ura többé! Ez az együttélés halálíg tartó hallgatásra változna át! Soha többé nem lenne része abban a nyugodt boldogságban, békeességben együvé tartozásban, ami húsz esztendeig volt az osztályrésze.

— De miért?

— Mert arra kényszerítené, hogy áldozatot hozzon! Arra kényszertíené, hogy aljasnak érezze magát egy megkínzott, megvert asszonnyal szemben. És ezt magának soha az életben meg nem bocsátaná!

Mária riadtan nézett rá.

— Dehát... dehát mit csináljak?

— A férjében ne bűnöst, hanem beteget lásson. És ne felejtse el, hogy minden betegségnek lefolyási ideje van. Ki kell várni, amíg az asszony megy el. Amíg erősebb narkotikumot kíván. És van itt, Mária, még valami! Ennek a szerelemnek elsősorban az exotikum és a fajkülönbség a kórokozója. Ezek csinálják ezt az elviselhetetlenül magas lázat! De ezek, Mária, olyan kórokozók, amelyek egyben az ellenmérget is kitermelik.

Az elgyötört asszony hideg kezét két kezébe vette.

— Dolgozik maga helyett a két kultúra különbözősége, dolgozik az, hogy az egyik szerb s a másik — magyar. És dolgozik maga helyett a maga elmúlt húsz esztendejének békés, szép emléke!

Felállt, hangja egyszerre hétköznapivá változott át.

— És most nézzük, — mondta — hogy magával mit csináljunk! Magának ugyanis dolgozni kell! Nem ezeken a kérdéseken kérődzni! — Az asszonyra nézett. — Dolgozott maga valaha valamit? Már úgy

gondolom, nem a háztartásban, hanem férfi módra! Irodában, iparban, művészetben vagy mit tudom én!

Mária a fejét rázta.

— Persze! — bólintott Barta. — Maga húsz évvel ezelőtt ment férjhez, jól szituált polgári családból. Aból a körből jött ki abban a korban, amikor még egy leány számára a házasság volt az életcél, a siker. És a jó parti a karrier! A kedves mama bizonyára nagyon szégyelte volna, ha leánya irodába jár, színésznő lesz vagy iparművész! Űrileány ilyet nem csinál! Hát nézzük, mihez volna kedve!

És egyszerre:

— Hopp! — kezét felcsillanó szemekkel az aszszony felé nyújtotta. — Jöjjön csak velem!

Sietős léptekkel bevitte azokba a szobákba, melyeknek elrendezését Mária kezdte meg.

— Ide nézzen! A maga terveit valósítottam meg! Mária meglepetten nézett körül.

— Ezek az én terveim voltak?

— Parancsolja a vázlatát?

Mária csodálkozva nézte a rajzot, aztán a szobát.

— Csakugyan...!

— Tudom már, mit fog csinálni! — kiáltotta Barta. — Lakásberendezést!

Mária félénken rámosolygott.

— Hogyan tudnám én azt csinálni?

— Így!

— És ki jön hozzám?

Barta nagyot nevetett.

— Azt bízva rám! Húsz egynéhány évig voltam Padovana reklámfőnöke! Ezt a mesterséget megtanultam!

— Szóval, holnap, Eszter!

— Holnap, Géza! — a leány szeme csillogott. — És ezentúl gyakran el kell jönnie hozzánk! Anyu is nagyon szereti magát!

— Bizonyosan tudom, hogy az én édesanyám is nagyon meg fogja szeretni magát. Előre örülök a holnap-

nak! Egyszerre örülök anyának, magának és a filharmonikusok műsorának. Én eljövök magáért és az Akadémián találkozunk édesanyámmal. — Gyerekesen felkiáltott. — Nem fogja elhinni, hogy az anyám! Hogy ekkora fia lehet!

Igen jó érzéssel lépett ki a rózsadombi villa kapuján.

Milyen ostobaság, hogy már húsvétkor nem ragadta meg az alkalmat! Több mint félesztendőt elvesztett.

Az igazgatója, Eszter apja, is nagyon kedves volt. Apáról kérdezősködött. Ismeri a nevét, becsüli.

— Kitűnő jogász! — mondta. — Sajnos, csak egyszer volt alkalmam hallani, de már akkor meglepett nagyszerű logikája! Remélem, te is ilyen jogász leszel!

Apa! Milyen távol estek egymástól...! De most nem engedte közel magához a gondolatot. Nem akarta jóérzését elrontani.

Ment lefelé a dombról. Jó volna, ha a két családot is össze lehetne barátkoztatni.

Ritkásan hó szitált.

Befordult a Tulipán-utcába. No, még ezt az utcát kell leszaladni, aztán az Aranka-utca sarkánál ott az autobusz.

Az elhagyott Tulipán-utcában senki sem járt. A villák téli csendbe burkolóztak, csak egy-egy világítóablak jelezte, hogy élet van a falak mögött.

Egyenletes lépésekel trappolt lefelé a meredeken.

— No — mondta aztán — végre rajtam kívül is egy ember.

Lent, egészen az utca elején nyílt az egyik villa kapuja.

Egy nő lépett ki az utcára.

— Ejha! — csettintett Géza. Ez aztán csinos asszony! Nagyszerű alakja van!

Trappolt lefelé, gyönyörködve nézte.

— Randevún volt? Titkos légyott?

Géza meggyorsította lépéseit.

— Megnézzük közelről is!

A nő éppen egy lámpa fénykörébe került. Koszta Géza döbbsen megállt.

— Lehetetlen! — szemét összehúzva nézte. — Lehetetlen! Nem lehet anyu! Ő a belvárosba ment!

A karcsú női alak sietős lépésekkel az Aranka-utca torkolata felé haladt. Géza állt és nézte.

— Tisztára anyu! Még a téli kosztümje is!

Megcsóválta a fejét.

— Ezt a hasonlatosságot.

Megindult és egyre a nőt nézte.

Látszott rajta, hogy siet. Már egészen lent járt, majdnem a fordulónál. Egyszerre egyik lámpa fénykörébe lépett.

Géza lába gyökeret vert.

— Hiszen ez tényleg anyu! Persze, hogy az!

Nagyot kiáltott:

--- Anyu!

De nem hallotta meg, éppen egy autó rohant el mellette.

Hát futni kezdett.

A női alak már eltűnt a fordulóban. No de mi az a fiatal lábaknak? Az autobuszmegállónál elérheti.

Már a kanyarban rohant, már megvillant előtte a megálló.

Éppen ott volt az autobusz is.

Nagy lendülettel a magasba emelte karját, hogy a sofőr meglássa és várjon rá.

De úgy látszik, nem vette észre, már alig öt lépésre volt a kocsitól, amikor az megindult.

Gyorsította az iramot, de nem érte el.

Látta az édesanyját. Ott ült az ablak mellett, éppen jegyet váltott.

Bosszankodva megállt. Fejét csóválta.

— Milyen jó lett volna...

De nem tehetett mást, várt a következő autobuszra.

S minthogy hamar jött és nem kellett soká várni, bosszúsága is elpárolgott. Visszaidézte a délutáni látogatása mozzanatait és örült a másnap esti hangversenynek. De persze, reggel meg kell venni a jegyket, mert később esetleg nem kaphat már.

Jókedvűen robbant be a lakásba. Mária már otthoni ruhában volt.

— Anyu! — kiáltotta. — Hol jártál délután? Mária nem nézett rá.

— A Belvárosban — mondta. — Most jöttem meg. Géza tréfásan félrehajtotta a fejét.

— És Budán? Budán nem jártál?

Mária nem látta a mozdulatot. Csak a kérdést hallotta és hirtelen piros lett az arca.

— Nem! — mondta. Hangja akaratlanul is támadó volt. — Belvárosban voltam! Mi dolgom lett volna Budán?

Géza egy pillanatig döbbenten nézte, amint hátat fordítva tett-vett egy kis asztalon.

Aztán szótlanul bement a szobájába.

Különös zavart érzett.

Tévedett volna? Lehetetlen.

Anyja volt. Határozottan felismerte.

De miért tagadja? Állt szobája közepén, tanácstalanul nézett a levegőbe. Miért tagadja?

XVI.

Kosztá Gáspár felnézett a tányérjáról.

— Látom, az „Álmok éjszakáját“ olvasod, Géza! Tetszik?

Mária is a fiára nézett. Géza nevetlenül megrántotta a vállát. Hangjában agresszivitás volt. Már hetek óta megfigyelte. Mi van ezzel a fiúval?

— Csalódtam — lökte oda Géza a szavakat. — Szerelmi regény.

Kosztá Gáspár éppen a poharat emelte szájához.

— Attól még kitűnő lehet. Romeo és Júlia is szerelmi történet.

— Nem bírom.

Mind a ketten csodálkozva néztek rá. A hangban szinte ellenséges él csillant meg.

— Ostobaság! Az emberek megbolondulnak tőle!

Kosztá Gáspár nem nézett fel, csak annyit mondott csendesen:

— Éretlen vagy!

— Miért? — csattant a fiú hangja. — Jön egy férfi, értékes, komoly ember, meglát egy nőt és beleképzel egy istennőt! Jön egy nő, komoly, rendes, okos, meglát egy férfit és elveszti a fejét! Mit néz istennek benne? Miért alacsonyodik le? Mi van abban a férfiben? Egy brünni kémikus megállapította! Hét darab százötven grammos szappan gyártására alkalmas zsíradék, körülbelül nyolcezer ceruzabélre elegendő szén, húszezer gyufaszálra való foszfor, egy kétcentiméteres szegre elég vas, ötven liter víz, egy késhegynyi magnézium, egy csipetnyi kén és annyi mész, amennyivel egy kis szobát lehet kimeszelni. Ha el akarom adni, körülbelül tizenkét pengőt kapok érte! Ezért lesz pojáca a férfi és — hangja elcsuklott rekedten, mintha mutálna még — és ettől lesz szédült a nő! Utálok!

— No, Géza! — mondta Mária — ez csakugyan éretlen volt!

A fiú ingerülten felugrott.

Mária megdöbbenve nézett rá.

— Géza! Hová mész?

— A dolgomra!

Ebben a pillanatban csendesesen, de határozottan Koszta Gáspár hangja hallatszott:

— Itt maradsz!

A fú ellenségesen megállt.

— Tessék?

— Visszaülsz az asztalhoz? S majd akkor állsz fel, ha édesanyád asztalt bontott. Azért, mert egy kislány nem veled óhajt randevúra menni, leszel szíves nem neveletlenkedni!

— Nekem semmiféle randevúm nincs! — mondta dacosan a fiú.

— Akkor csak egyszerűen éretlen vagy! S az utóbbi időben neveletlen!

Mária gyorsan felállt. Hetek óta félt ettől a jelettől. Nem akarta, hogy most éppen miatta legyen Gáspár és Géza között kirobabnás.

Asztalt bontott.

Hetek, hosszú hetek óta figyelte Gézán ezt az egyre ingerültebb viselkedést. Jól emlékezett rá, az első jelet akkor vette észre, amikor Barta dr. a Bácskából jött vissza s ő ott járt nála a Tulipán-utcában. Másnap vagy harmadnap történhetett valami a fiúval. Talán azzal a kislánnyal, Eszterrel kapcsolatban. Határozottan emlékezett rá, Géza aznap volt a kislánynál, amikor ő Bartánál járt. Másnap este hangversenyen akarta neki a kislányt bemutatni. Aztán váratlanul elmaradt a dolog. Azt mondta, nem kapott már jegyet. Akkor történhetett valami. Összevesztek vagy féltékeny a kislányra. Beszélni kellene ezzel a fiúval. De nem lehet. Már kétszer is megkísérelte és Géza kitért előle.

Amint most is. Ahogyan felkelhetett az asztal mellől, azonnal elment hazulról.

— Nagyon sajnálom ezt a jelenetet — mondta Gáspár, amint kettesben maradtak. — De rendre kellett inteni ezt a fiút! Az utolsó hetekben egyszerűen neveletlen!

Futólag megcsókolta Mária homlokát.

— Légy olyan kedves, a feketémet küld át az irodába!

— Igen, Gáspár!

— Otthon vagy délután?

— Dolgom van. El kell mennem.

— Igen. Hát viszontlátásra, szívem!

Azzal átment.

Mária pedig öltözködni kezdett.

Mikor néhány perccel később a szobalány a feketét átvitte az irodába, a lakásban már senki sem volt.

Az öt szoba hidegen, ridegen, dermedt némaságban ásitott a ködös téli délutánba.

Barta Miklós határozottan nemet intett.

— Nem, kérem! Semmiféle szükségmegoldás! Ragaszkodom a színmintához, amit a nagyságos asszony kijelölt!

— De kérem, doktor úr! — magyarázott a kárpitos. — Ez a szín ma... utóvégre tudomásul kell venni, hogy háború van!

— Megkapható! Legfeljebb utánjárást igényel! Nem engedem a harmoniát elrontani! Ez az atelier első munkája! Mindennek az utolsó szögig a tervek szerint kell elkészülni.

A kárpitos megadóan azt mondta:

— Hát majd továbbkeressük!

— Úgy van, Kovács úr! Az asztalosmunkával meg van elégedve?

— Amit eddig kaptam, kifogástalan!

— S a megoldás?

— Meglepően ötletes! Mint egy kis ékszerdoboz!

— Éppen azért nem szabad másszínű kárpitozással elrontani!

A kárpitos elment.

Barta Miklós dr. egy kis színes rajzot emelt fel. Félköralakú nézőteret ábrázolt. Elmosolyodott. Hirtelen Mária döbrent arca villant meg előtte. Abban a pillanatban, amikor hat hét előtt közölte vele a nagy ujságot.

— Mária, itt az alkalom! Tervezzen gyorsan egy mozi nézőteret. Ha sikerül, az Atelier lakástervező és lakberendező cég első nagy megrendelése napokon belül befut hozzánk!

Mindössze négy hét előzte meg azt a pillanatot. Négy olyan hét, amely nem volt éppen könnyű. Gátások, kishitű tiltakozások egész seregét kellett legyőznie.

— Az Isten áldja meg, — mondta Mária — ez még sem olyan egyszerű! Nem csak abból áll, hogy én valamit felvázolok! Ide az ízlésen kívül szaktudás is kell!

— Azt majd az első időben mástól kérjük kölcsön!

— De hát... ilyen vállalkozáshoz tőkére van szükség és nekem...

— Nincs?

— Persze, hogy nincs!

— Van nekem! Padovánát nagyon jól fizették!

— Azt pedig én nem fogadhatom el!

Végül Barta azt mondta:

— Ide hallgasson, Mária! Nekem a komédiázásból elegendem van. Viszont mindössze ötvenöt éves vagyok! Valamihez úgymint kezdeni akartam. Csak eddig nem tudtam, mihez. Nos, most megvan. Csinálunk egy társulást. Én adom a tőkét, maga az ötletet és az ízlést. És alkalmazunk egy szakembert, aki a maga elgondolásait kommerciális formába önti. Mindehhez keresünk egy jól hangzó cégnevet és munkához látunk! Rendben van?

Mária hallgatott.

— Nos?

— Ezt előbb meg kell beszélnem az urammal!

— Szó sem lehet róla!

— Miért? — csodálkozott az asszony.

— Mert maga meg akarja tartani az urát! Az ura pedig szerelmes, tehát bizonyos fokig beszámíthatatlan. Ha megtudja, hogy magának foglalkozása, kedvtelése, pláne jövedelme van, egyszerre kacérkodni kezd a gondolattal, hogy itt el is lehet válni. S elveheti a másik asszonyt!

Mária ijedten hallgatta.

— Igaza van!

— No, látja! Erről Koszta Gáspár ügyvéd úrnak csak akkor szabad értesülnie, amikor a vállalkozás már beérkezett. Hogy rádöbbenjen, kit akart félretolni az életéből!

— Dehát... hogyan lehet ezt titokban?

— „Barta Miklós dr. és Társa“ lesz a cég. S hogy ki ez a társ, azt egyelőre a nyilvánossággal nem közöljük. Ott, ahol magának szerepelnie kell, a megrendelők előtt, a megbeszéléseken a leányneven szerepel majd!

Barta Miklós dr. azóta nem egyszer gondolkozott rajta, hogy mi volt az az üzemanyag, ami a motorját hajtotta. Csak a részvét? Csak az a vágy, hogy két — számára végül is vadidegen embert — megkíméljen attól a sorstól, ami neki és a feleségének jutott osz-

tályrészü? Vagy sport volt az egész? Unaloműzés a fiatalon vállalt visszavonulás napjaiban?

Mert annyi bizonyos, hogy a motort jól meghajtotta. Szinte naponta állította kész helyzet elé Máriát. Tíz nap sem telt el, s már ott volt az „Atelier lakberendező és lakástervező“ cég táblája a kapun, tíz nap sem telt el és hirdetése megjelent minden napilapban.

Mária bizonytalan érzései nem kerülték el a figyelmét.

— Az bántja, hogy naponta egy férfi legénylakására jár? Ez már nem legénylakás, hanem iroda. Holnap a földszinti kis szobába bevonul a szakemberünk és egy tisztviselő.

Aztán megint.

— Űgy-e kétségei vannak? Mert már egy hete hirdetésünk s egyetlen kliens sem jelentkezett! Ne legyenek kétségei. A lakberendezésnek háború idején konjunkturája van. Új exisztenciák, új vagyonok születnek, a nagy keresőknek új kategóriája születik a zsidók háttérbe állítása folytán. Nézze meg az ujságokat. Tele van lakáscsere hirdetésekkel. „Kétszobás lakásomat elcserélném négy szobásra, öt szobásra.“ Ezeket a nagyobb lakásokat be kell rendezni! Jönni fognak.

A harmadik hét végén jelentkezett is az első kliens. Igaz, nem volt nagy üzlet, de az első fecske.

Aztán a második héten Barta találkozott valakivel. Ó, „Paolo, az exentrikus táncos“ néven ismerte. de most Paolo helyett a prózaibb Kerekes János névre hallgatott és lábai felmondták az exentrikus táncokat. Ezzel szemben gazdagon, jó összeköttetésekkel nőszült s ennél fogva volt egy mozinyitási engedélye. Amivel nem tudott mihez kezdeni, mert a háborús lakás- és helyiséginség napjaiban mindössze egy lehetetlen formájú egykori textilraktárt tudott számára az ügynök felhajtani.

— Hozza el a terem alaprajzát! — mondta Barta. — Ebből a lehetetlen hodályból csinos filmszínházat tervezünk magának!

Ekkor mondta Máriának, hogy itt az alkalom, mutassa meg, mit tud. S ekkor derült ki, hogy Máriá-

nak az alaprajz semmit nem mond. Egyszerűen nem ismeri ki magát rajta.

Rettenetesen zavarban volt.

— Látja, mondtam magának! Az, hogy kedvesen tudok egy szobát berendezni, mit sem jelent!

De azért a lehetőség megmozgatta, nem hagyta nyugodni.

— Talán, ha látnám a helyiséget! — bizonytalanodott.

Telefon az egykori exentrikus táncoshoz és másnap délelőtt helyszíni szemle az egykori textilraktárban.

Barta maga is megdöbbsent. A mocskos falak között ott álltak a görbe, ütött-kopott stelázsik. El sem tudott benne képzelni egy filmszínházat. Egészen lehetetlen formája volt. Szakemberük — egy sovány fiatalember, aki műtörténésznek készült és Isten tudja, milyen görbével érkezett el a lakberendezésig — vastag szemüvegén át méregette a helyzetet.

Barta ránézett.

— Nos?

— Valamit lehet csinálni, — fanyalgott — de... Mindenesetre le kell vágni belőle, bejáratot, pénztárt, várakozót, különböző mellékhelyiségeket. Ami nézőtérnek megmarad, az nem lesz valami megszokott moziforma.

— Hogyan gondolja? — érdeklődött az egykori exentrikus táncos.

Tegyey — így hívták a szakértőt — leskiccelte elképzelését. Kívül körben az elég széles folyosó futott, ebben helyezkedtek el a szükséges fülkék, mellékhelyiségek és nézőtérnek maradt valami különös amfiteátrum csökevény.

Kételkedve nézték a vázlatot.

De Mária egyszerre látni kezdett. A furcsa görbületen halk tónusú drapériák, kényelmes, széles, kicsit ívben meghajló fotelsorokat, valami intimhatású, szinte csak inyencek számára való finom kis ékszerdobozt.

Barta egészen meglepődött, olyan határozottan, magabizóan mozdult meg a hangja.

— Nagyon szép lesz! Holnapra megcsinálom a vázlatát!

A moziengedélytulajdonos kételkedve nézett rá.

— Mozi, ebből a sötét lyukból?

— Mozihoz, — mondta Mária — sose kellett túlsok napfény!

Hát ez igaz.

Megállapodtak, hogy másnap délután találkoznak az irodában. Ds a találkozóhoz sem a volt táncos, sem Barta nem fűzött sok reményt.

S az a kevés is eloszlott. Amikor másnap délután mind együtt voltak, csak éppen a tervező hiányzott.

Kerekes János már igen elítélő véleményt mondott volna erről a komolytalanságról, ha nem régi kollégájáról lett volna szó. Így is menni készült már, de Mária mégis megérkezett.

Annál nagyobb volt a meglepetés, amikor megláták, hogy mit álmodott a rideg, lehetetlen formájú falak közé.

Csakugyan: egy nagyon finom kis ékszerdobozt.

Elképedve nézték a színes rajzot, még a savanyú szakember is bólintott rá.

— Nagyon ügyes!

Barta Miklós melle úgy dagadt, mintha valami személyes sikert aratott volna.

Félóra mulva aláírták a megrendelést.

Azóta hat hét mult el.

Máriát elkapta a láz. Minden délután fél négykor futott az irodává előléptetett két földszinti szobába. Hozta a fotelek rajzait, válogatta a tapétamintákat, terveket készített a világítótestek elhelyezésére. Szőnyegeket választott, hall-terveket készített, részleteket vázolt fel és a savanyú szakifjú reggeltől-estig azzal foglalkozott, hogy iparosok számára is megérthető formákba öntse Mária színes, hangulatos, de semmiképen sem szakszerű vázolatait.

Barta Miklós dr. ezalatt azt intézte el, hogy a lapokban minduntalan felbukkanjon az Atelier neve. Új

filmszínház épül Budapesten. Egészen modern elképzelésű terveket valósítanak meg a nézőtéren. Már javában folyik az építkezés. Az új filmszínház páratlanul ötletes berendezését az Atelier tervei alapján megkezdték már.

„Mindig csak így: „Atelier“. Minden jelző nélkül. Mintha mindenkinek természetszerűleg tudni kellene, hogy ki és mi az az Atelier. Nem úgy, hogy „az újonnan feltúnt kitűnő Atelier“. Csak Atelier. Úgy, mint Gerbeaud. A Gerbeaudnak sincs szüksége jelzőre. Aki olvassa, és nem tudja, mi az az Atelier, hadd szégyelje magát.

Bebizonyult, hogy Bartának igaza van. Ez a jó reklám.

A telefon mind gyakrabban csendült meg. Mind gyakrabban érkezett érdeklődés.

Barta mindenkivel rendkívül röviden tárgyalt és mindennek alaposan megkérte az árát.

— Kérem, nem is tudom, hogy most vállalhatjuk-e. Ez a filmszínházépítkezés minden erőnket lefoglalja. És félkézzel nem szeretünk valamit elvállalni! Mi a munkánknak megkérjük az árát, viszont amit csinálunk, az...

Mária néha döbbenet hallgatta.

— Barta, hogy maga milyen szemtelen!

— Nem szólítana Miklósnak?

Mária elnevette magát.

— Mikor ilyen szemérmetlen árat kér, nem tudom Miklósnak szólítani! Az Isten szerelmére, hogyan mer így beszélni erről a dilletáns tervezgetésről, amit én csinállok?

Főleg ez nem ment a fejébe. Még mindig nem tudta elhinni, hogy komoly, pénzzel mért munka az, amit szállít. És nemcsak egy úriasszony kicsit játékos — most pláne lelki kúrának beállított kedvtelése.

De lelki kúrának csakugyan bevált. Eddig az Andrásy-úti ötszoba volt a világa. Felborult az egyensúlya, mert ebben a lakásban az élet megváltozott. Most mintha ennek a jelentősége csökkent volna. De

az is lehet, hogy ezt nem egyedül az új munka tette. Hanem az is, hogy Gáspár azóta nem utazott Bácskába.

Mióta Barta is lent volt, mindössze egyszer került az utazás szóba. Azonnal az első héten, csütörtökön este mondta Gáspár:

— Holnap, Mária, megint utaznom kell!

Kicsit megrebbent Mária. És úgy érezte, nem lesz ereje ezt hétről-hétre mosolyogva venni tudomásul.

De Gáspár másnap — meglepetésszerűen — nem utazott.

— Sürgönyt kaptam, — mondta délben — ezen a héten nem kell elutaznom.

S azóta sem volt a Bácskában.

Igaz, két hétig nem lakott otthon, de mindennap hazanézett.

Valami katonai tanfolyamra hívták be a környék egyik városába s az előadások az esti órákban voltak, hogy a résztvevők azért polgári foglalkozásukat folytathassák. Gáspár odakint lakott, de mindennap hazanézett, tárgyalásokra is eljárt, sőt egy-egy órára délután benézett az irodába is.

Lehet, gondolta Mária, hogy ez is megnyugtatta.

Csak Gézából mulna el ez az ingerültség.

De ebből nem csinált különösebb gondokat magának. Valami kislány körül lesznek bajok. Nyilván ez az Eszter.

Minden délelőtt — úgy tizenegy óra tájt — beszaladt az Atelierhez, a délutánjait pedig, félnégytől hatig rendszeresen ott töltötte. Már lassan kezdett látni a rajzok alapján is, de azért még mindig az hozta igazán mozgásba fantáziáját, ha a helyszínén nézte meg a berendezendő szobákat, helyiségeket.

Az is izgalommal töltötte el, hogy pénzt keresett. Eddig három lakás tervét készítette el és mind a háromszor igen tekintélyes összeget vitt haza.

Barta figyelte a változást, amely egyre jobban mutatkozott rajta. Mozgása, beszéde, hangsúlya mind öntudatosabb lett, mind határozottabb. Érdekes volt figyelni, hogyan lesz egy önállóan szerepet játszó feleségből egyre öntudatosabb, határozottabb ember.

Néha egészen meglepő dolgokat hallott tőle.

Egy új vállalati igazgató, akinek lakását berendezte, lelkesedésében így kiáltott fel:

— Maga valóságos istennő!

Mária igen hűvösen azt mondta:

— Mindig gyanús, ha az urak istennőket akarnak csinálni a nőkből. A római császárok is akkor emelték a szeretőiket istennői rangra, amikor már nem hittek az istenekben!

— Angyal! Angyal! — lelkesedett a derék úgazdag.

— Ezt sem szeretem! — mondta Mária. — Maguknak, férfiaknak a nőből mindig vagy az angyal kell, vagy az állat! Miért nem az ember? Akinek vannak erényei és vannak, természetesen, hibái is!

— Mert nem szeretünk arra gondolni, hogy a nőnek, akit idealizálunk, hibái is vannak!

— Kár! — fejezte be Mária, — mert csak az erényeit szerzi maga a nő. Hibáit a férfiakkal való érintkezésnek köszönheti! A férfiak veszik el az önállóságát, azok csinálnak bábut belőle!

— No, — mondta Barta, mikor kettesben maradtak — azt az önállóságot nemcsak a férfiak veszik el! Hanem az a sok évezredes beidegződés! Az eltartottság gondolata! A mi csak azóta érkezett el az öntudathoz, mióta a gazdasági viszonyok folytán az eltartottság gondolata egyre szűkebb térre szorítkozik! S a nő rájött, hogy ha élni akar, nem elég többé, hogy pusztán külsőségekkel hasson! Sőt, az sem elég, ha meg vannak benne a jó anya, jó házasszony és jó feleség feltételei!

— Miért mondja ezt? — nézett rá Mária.

— Mert gyönyörködve nézem, hogyan lesz maga napról-napra önállóbb ember, mióta kilépett az utcára és vállalkozott egy paradoxon megvalósítására.

— Mi az a paradoxon?

— Függetleníti magát a férfitől, hogy ne kelljen a férfitől függetlenül élnie!

Mária elnevette magát. Mária nevetni tudott.

Esténcént azért egyre visszatért a gondolat:

— Csak a munka teszi ezt? Nem az is, hogy Gáspár azóta nem utazott a Bácskába?

De a kérdésre egyelőre nem tudott határozott választ adni.

Amint nem tudott, vagy nem mert a saját kérdésére Barta sem választ adni. Arra a kérdésre, hogy mi az az üzemanyag, ami a motorját így meghajtotta. Sőt, a kérdés részletei közül hiányzott az üzemanyag lehetőségének egyik igen komoly fajtája is. Az a lehetőség, hogy ez az üzemanyag nem a felebaráti szeretet, nem a segítőkészség, nem is egy elfoglaltság keresése, hanem Koszta Gáspárné személye.

Mária személye.

Nem merte még gondolatban sem kimondani. De a magányos estéken sokat gondolt Máriára.

Mikor délután hat órakor a szemüveges fiatalemberrel és az irodakisasszonnyal együtt ő is elment, — sohasem maradt egy perccel sem további — egyszerre nagyon magányosnak érezte magát.

Sokáig állt az ablak mellett és nézte távolodó alakját.

Ebben az esztendőben korán leesett a hó és mindvégig meg is maradt. Nézte karcsú alakját — karcsúbb lett az utolsó hónapokban — amint a fehér hó szőnyegén távolodott, aztán eltűnt az Aranka-utca torkolata irányában.

Ilyenkor ő is elfordult lassan az ablaktól.

Magányos ember volt. Mióta elkerült Budapestről, egyszer sem volt itthon. Bejárta a világot, de Budapestre Padovanának csak a híre jött el. Most, mintegy búcsúfellépésként, négy hétig megmutatta magát. S a balatoni sporthéten történt fellépése után visszaváltozott dr. Barta Miklóssá. Szereplésének idején sem mutatkozott sokat az artisták társaságában, most pedig — mióta visszavonult — teljesen félreállt. Nem is volt nehéz, kevesen ismerték, senki sem volt baráti viszonyban vele. A közönség pedig — néhány száz

öltözőajtóban éljenzőtől eltekintve — csak a lisztés arcát ismerte.

Eszébe sem jutott senkinek, hogy a Hungária, Vadászkiút vagy Dunapalota éttermében magányosan vacsorázó őszülő hajú úr a zenebohóccal lehet azonos, azok pedig, akik az öltözőajtó környékén tolongtak körülötte, nem igen jártak ezekbe az éttermekbe.

Barta Miklós nem szégyelte a mesterségét. De magánéletében sohasem szerette a feltűnést.

Ilyenkor, társtalán estéin, ezek a vacsorák voltak egyetlen szórakozásai. Csak nagyritkán ment el egy-egy hangversenyre. Olyankor, ha valóban a legtisztább művészetet kaphatta. Főként a pianisták érdekelték.

Mostanában ezek az esti városba menések is egyre ritkábbak lettek. Minél mélyebben merült a világ a háborúba, annál gyérebb lett a nyersanyag utánpótlás. És a mikor Budapesten elrendelték az autótaxi-forgalom korlátozását, nem volt kedve éjszaka gyalog kapaszkodni a Tulipán-utcába. Otthon maradt.

Megszokta már a magányosságot.

Egyedül vacsorázott, inasa halkan hozta, vitte a fogásokat, aztán — miután a feketefőző gép alatt a lángot meggyújtotta — visszavonult.

Ezek voltak azok az órák, amikor kettesben a cigarettájával, elrendezte a nap dolgait.

Barta Miklós dr. nem szeretett visszagondolni azokra a napokra, amelyek kilendítették az életéből. De mostanában ezek az emlékek egyre többet kísértették. Szinte minden este foglalkoztatták. Újra élte azokat az esztendőket, melyek két világháború között mulottak el a feje fölött.

Azzal a folyamattal kezdődött, azzal a lelki szakadással, melyet olyan kísértetiesen látott most megisméltódni Koszta Gáspár és a felesége életében. Igen, mintha csak lemásolták volna. Kezdetben volt a fal. A fal, mely a külön szerzett élmények tégláiból épült közte és a felesége között. Kezdetben volt az autó, amely az árokszélre szaladt. Amit óvatos kézzel, nagy kitartással még vissza lehetett volna tolni az ország-

útra. De a kéz nem volt óvatos, hanem... S az autó belezuhant az árokba. És összetörött.

Mikor a felesége öngyilkos lett, már nem volt itthon. Valahol Kínában értesült róla.

Kína!

Tisztára véletlen, hogy odajutott. Amikor elindult, nyugat felé vette az útját. Akkor történt, amikor megcsinálta az utolsó számadását és tisztán állott előtte, hogy soha többé nem lehet összedrótozni azt, ami itt összetörött.

Ezerkilencszáztizenkilenc ősze volt. A pályaudvarokon, a Császárfürdő mellett hosszú sorban marhavagónok álltak s a vagonokban bírák, tábornokok, menekült magyarok laktak családtagjaikkal, megmentett bútoraikkal. A körutakon és a váciutcai korzón is katonaruhákból átalakított fantasztikus öltözetben jártak a régi világ tisztelt, becsült urai s a Ritz-szállóban minden este patakokban folyt a pezsgő. Kóczé bandája a Madame Jolie-t játszotta, az asztaloknál pedig antarttisztek, külföldi ujságírók oldalán tündöklő, ragyogó nők ültek, egy elrothadt társadalom élősdiei. Minden asztalnál konyak, likőr, pezsgő, minden asztalnál idegen egyenruhák. Franciák, angolok, amerikaiak, Budapest vidám város volt azok számára is, akik az infláción kerestek.

Hát őt is kilendítette életútjából a vihar. Ott hagyta a tanári állást, ott hagyta a zongorát. a tőzsdéért. És azért az asszonyért.

Sokszor gondolkozott ezeken a napokon. Ha csak egy kevés türelmet kapott volna otthon, egészen kevés megértést! Hamar meg kellett tanulnia, hogy tévedett.

Az asszony egyik percről a másikra otthagya, amint a konjunktura véget ért és az iroda, amit tanári végkielégítéséből csinált, s ami eddig számolatlanul hozta a pénzt, egyik napról a másikra összeomlott. Megverten, meghajtott fővel ment vissza a feleségéhez.

De nem kapott megértést. Csak keserű szemrehányásokat, megalázásokat.

— Amíg volt pénz, más asszonyra ment el! A nyomorúságot viselje a feleség!

Pedig nem volt igaza. Amíg tartott a pénzözönlés, számolatlanul adott a feleségének is. Hiszen ha másba is volt szerelmes, ő szerette a feleségét. De ez most mind nem számított.

A hang egyre élesebb lett, a viták egyre gyűlölködőbbek. S a vége?

Hát nem ment tovább. Tetézte a bajt, hogy a felesége előbb jutott keresethez, mint ő. S ettől a pillanattól olyan hangot kellett elviselnie, amit önérzettel nem lehet elviselni.

Azóta sokszor gondolkozott ezen. Mi volt ez a hang a feleségénél? Hiszen nem ismerte rosszindulatúnak, gyűlölködőnek.

Már nem élt otthon, amikor az okot megtalálta. Éppen a legutolsó napokban merült fel, Máriával egy beszélgetés keretében. És az ok: az az évezredes beidegződés, ami minden nőben ott van. Hogy a nőt a férfi köteles eltartani. A „felesége tartja el“ komplexum ragyogóan rombolja a legszebb házasságot is. Ha egyszer úgy fordul, hogy a férfi nem tud eltartani. Pláne, ha egyszer a nőre hárul a férfi eltartása, ez sokkal nagyobb sérelem a lelkén, mint a hűtlenség. Ezt sohasem tudja megbocsátani, mert az illuziót rombolja szét! S itt még a hűtlenség bűnével is párosult, sőt a helyzetet éppen az idézte elő. Hogy ez a hűtlenség nem egy álhatatlan, donjuankodó, széltoló csapongása volt, hanem egy életéből kilendített ember tévedése, ezt csak akkor ismerte fel, amikor Barta Miklós mindörökre eltűnt a szeme elől.

Barta Miklós dr., amikor úgy érezte, hogy tovább az életet nem tudja elviselni, mikor látta, hogy idehaza nincs számára megélhetés, nincs elhelyezkedés, mindenét pénzzé tette és búcsú nélkül vonatra ült.

Hogy mi következik azután, amikor majd egyetlen fillér nélkül leszáll valahol a vonatról, hogy mit fog tenni, kezdeni ebben a tragikus, talán mindent eldöntő pillanatban, mivel fogja a kenyerét megkeresni — rejtélyként meredt elébe.

De meg kellett próbálni, Sanghajban bárzongorista volt. Aztán, amikor a zongorát únták már, szer-

zett hozzá lábbal kezelhető, cintányérral kombinált jazzdobot. Mikor ezt is únták, jött a harmonika, jöttek egyre kombináltabb mutatványok. S mindez fillérekért. Végre egy varietéügynök. És megszületett Padovana. Néhány évvel később Padovana világhíre is.

Különös kettős élet volt. A színpadon és manézszen kívül megmaradt rezervált úrnak. A lisztes arcot, az artista életmódot nem tudta átvinni az életébe. Eleinte nem volt könnyű. Mindenki az ellensége lett. De amikor felkapta a hír, már ő diktálta a feltételeket. S ha valahol megjelent, a kollégák előre köszöntek.

Nem is látták, csak öt perccel előadás előtt, amikor megjelent az öltözőben. S a száma után, amikor eltávozott.

A legelőkelőbb szállodákban lakott és sehol sem találta otthon magát. A legkitűnőbb márkájú italokat itta és állandóan szomjuhozott. A világ leghíresebb szakácsainak főztjét ette és éhezett valamire. Mikor hangszereivel bezuhant a színpadra, rengett a kacagás körülötte. S Padovana arcán álarc volt a mosoly. Miközben két kezével, két lábával bravúrosan szólaltatott meg tucatnyi hangszert, arra vágyott, hogy egyetlen hangszer, egy nagy fekete hangversenyzongora előtt ülhessen.

A gimnáziumot, a diákokat, a tanári szobát, a konferenciákat nem sajnálta. Sohasem tekintette életcéljának. Csak azért doktorált, azért vállalta az állást, hogy az édesanyjának kívánságát teljesítse. Az életét, az igazit akkor élte, mikor a délelőtt lyukas óráiban és délutánjain rohant a Zeneakadémiába. A zongora mellé.

Ez a nosztalgia egész életén végigkísérte. Ez a nosztalgia és az írtózás minden női kapcsolattól. Pedig a nőknél sikere volt. Szép férfinek ismerték. Különösen, amikor a halántékán őszülni kezdett. Ez nagyon korán bekövetkezett.

Természetesen voltak szeretői. Artistanők és úri-asszonyok. De ha úgy érezte, hogy valamelyik foglal-

koztatni kezdi a gondolatát is, abban a pillanatban a legkegyetlenebb módtól sem riadt vissza, hogy elszakítsa magát.

Egyetlen egyszer pörkölődött meg. Táncosnő volt. A szakítás után néhány évvel találkozott vele. Akkor már menyasszony volt, egy légtornász menyasszonya. Máriának egyszer beszélt róla. Az esküvőjük napján zuhant le az ura. S az egynapos asszonyból özvegyé lett táncosnő torkán vad, hahotázó nevetés tört ki.

Ez a nevetés vette el az erejét.

Ő is ott állt a függöny mögött, éppen a számára várt.

Keze kinyult az asszony után és egyetlen mozdulattal berántotta. Ne nézze az ura összeroncsolt testét.

Felvitte magához a szállodába. Egész éjjel ült az ágya mellett. Vigyázott rá. Másnap szanatóriumba vitte. Minden költséget vállalt. Amit sohasem tett: négy héttel prolongálta a szerződését. És mindennap ott ült az asszony mellett. És várta, hogy egyszer sírni kezd majd. Mert akkor minden újra jó lesz.

De a második hónap végén az orvosok közölték vele, hogy az asszony most már, amíg csak él, kacagni fog.

Barta Miklós dr. öt éven át, bárhol is volt, minden hónapban pénzt adott fel a szanatórium címére. És valahányszor ott járt, elment abba párnázott szobába, ahonnan sohasem fogyott ki ennek a asszonynak a hahotája.

A hatodik év második hónapjában visszajött a pénze. Hogyan is hívták? Igen, Maud. Átkacagta magát a halálba.

Barta Miklós dr. nagyon fáradtnak érezte magát akkoriban. És gyűlölte Padovanát. De volt egy elképzelése, magányos villáról, békességről, a villában és békességben egy nagy fekete hangversenyzongoráról. Padovanának élni kellett, amíg ezt biztosítani nem tudja.

Elképzelésében a nőnek nem adott szerepet. Még személyzet formájában sem. Azért tartott inast és nem szobalányt.

Tulipán-utcai villájában, szemben a zongorával, ezeken a magányos estéken mégis nőre gondolt.

Máriára.

S arra, hogy holnap délelőtt újra itt lesz.

Barta Miklós dr. elmosolyodott. Mária...

A kandalló párkányán egy öreg óra elütötte a kicencet. Belépett az inas az esti kávéra előkészített espresszóval. Meggyújtotta alatta a lángot, aztán a kis asztalra oda tette keze ügyébe az estilapokat.

— Jóéjszakát kívánok!

— Jóéjszakát.

De hirtelen még egy mozdulat. Az inas megállt.

— Ne felejtsem el reggel friss virágot tenni a nagyságos asszony asztalán a nagy vázába.

Az inas tisztelettel meghajtotta fejét.

— Már telefonáltam is a virágüzletbe, nagyságos uram.

— Köszönöm, János! Jóéjszakát!

XVII.

— A nagyságos asszony?

— Nem jött még haza!

Koszta Gáspár dr. bólintott.

— Köszönöm.

A szobalány kiment.

Háromnegyed nyolc volt. Az úriszobán kívül sehol sem égett villany. Itt is csak az állólámpa a nagy fotel mögött. Ez az öreg fotel még az apósáé volt. Halála után kapta meg Koszta Gáspár.

Egészen lehetetlen helyen állott a régi elrendezés idején, nem vette semmi hasznát. Tulajdonképpen akkor szerette meg, amikor Mária a lakást átrendezte. A kevés darab közé tartozott, amit megtartott a régi bútorokból. Ide állította az úriszobába, a nagy kandalló oldalára és magas, széles ernyőjű állólámpát tolatott

a háta mögé. A kandalló fölé pedig hatalmas Mednyánszky-képet akasztott.

Kosztá Gáspárt ez a szobarészlet indította arra, hogy helyet adjon Mária átrendezési terveinek. Itt a nagy fotelben, a kandalló oldalánál a Mednyánszky-kép alatt végtelen békességet érzett, az ernyővel árnyékolt fény körében.

Az előtt, amikor ez az öt szoba még az otthont jelentette, itt szeretett leginkább megpihenni.

Itt szívta el ebédutáni és a vacsorát követő szivarját, itt itta meg a feketéjét és itt lapozta át az ujságokat.

Most — Máriára várva — megint ideült le.

De valahogyan nem érezte ugyanazt a meghitt békességet, amit azelőtt. Egy ajtónyílásban beszűrődő fénysugár hiányzott itt is, ott is. Az a fénysugár, ami azt jelenti, hogy élet van a többi szobában is. De amint ez a gondolat megszületett benne, azonnal és nagyon őszintén feltette magában azt a kérdést is, vajjon csakugyan békességet érezne-e, ha Mária és Géza apró neszeit hallaná a szomszéd szobákból.

Nem. Koszta Gáspár dr. nem volt hipokrita, nem volt hajlandó a dolgokat ilyen hamis szentimentalizmussal beállítani. A nyugalmat más jelentené. Ha végre eldőlt volna a nagy kérdés. És nem lebegne a levegőben két lakás, két asszony között, mint Mohamed koporsója.

— Ezt a hazug helyzetet — gondolta és gondolata igen határozott volt — nem szabad fenntartani. Utálom a hazugságot.

Felállt.

— Máriának meg kell érteni! Megszűnt az érzelmi közösség. Egymás számára többé nincs mondanivalónk. Sem testi, sem szellemi vonatkozásban. A testi mondanivalókat kimerítették az elmúlt évek, a szellemiek terén pedig nem érthetjük meg többé egymást. Váratlanul többelhez jutottam, ami számára teljesen idegen teljesen idegen már. Elég volt a hazugságból.

Fel-alá járt.

— Természetesen nagyon jó barátságban kell maradnunk. Már Géza miatt is. És ha a sértett hiúság sebei begyógyultak, minden esztendőben el kell jönnie hozzánk Bács hídvégre. Gézával együtt. Nagyon jól fog esni Máriának néhány hétre a vidéki csend. És Géza utána jön, amikor megkapja a szabadságát. Ostobaság, hogy két ember gyűlölje egymást, mert megszakad a házassági kapcsolatuk!

Járt a szobában, az ebédlő felől halk neszeket hallott. Kések, villák zörrentek meg. Terít a lány vacsorára.

Megállt. És mi lesz, ha Mária nem fogja fel ilyen egyszerűen a dolgot? Ez mindenesetre kínos lesz.

Ellökte magától a gondolatot. Nem, Mária nem fog jeleneteket csinálni. Nem az az asszony. Meg fogja érteni. Hogy ez sokkal tisztességesebb, mint a hazudozás, bujkálás. Mindenesetre van még idő. Amíg Zóra odalent van Horvátországban. Az a fontos, hogy Máriában nem szabad alaptalan reményeket kelteni. Utóvégre neki is éreznie kell, hogy valami történt, érzi is! Most, ezekben a hetekben nem szabad úgy viselkednie, hogy azt higgye, rendbe jönnek a dolgok. Természetesen továbbra is gyengéden, udvariasan, megértéssel, de nem hazudni érzéseket. Elég volt a hazugságból.

Kosztá Gáspár dr. semmit sem gyűlölt úgy, mint a hazugságot s az utolsó hónapokban egyre többet kellett hazudnia. A bács hídvégi utazások még csak mentek valahogyan, de aztán...

A folyamatos hazugságok ideje azon a bizonyos csütörtökön következett el — közvetlenül a bács hídvégi kínos este után, ott a szerb urakkal — amikor Zóra váratlanul felhívta telefonon és azt mondta, hogy ne utazzék másnap Bács hídvégre, ő jön vasárnap Budapestre.

Hát ez különös két hét volt.

Szerencse, hogy akkor folyt a délutáni katonai tanfolyam. Azt mondta, hogy kint kell aludnia.

Szeme megcsillant, ahogyan erre a két hétre viszagondolt.

Vasárnap délben még otthon ebédelt. Az egyik életében. Aztán délután kezébe vette a bőröndjét és elutazott a tulajdon életéből.

Elmosolyodott. Különös gondolat jutott az eszébe. Az egész olyan volt, mintha a taxi sofőrnek azt mondta volna:

— Kérem, maga most elvisz engem Tündérországra! Ott vár rám a tündérkirálynő meleg, szép szemével, lágy, simuló karcsúságával, mély, bűgő hangjával! Hogyan? Nem tudja kérem, merre van Tündérország? Várjon csak, itt a sarkon forduljon balra, átsuhanunk a Tisza István-utcán, a Lánchídon, Alagúton és... és aztán ott leszünk. Majd én megmutatom az utat!

Ez a tündérország fent volt a Svábhegyen. Azon is túl. A Griff-szállóban. De persze, a sofőrnek nem ezt mondta. Egyszerűen a Griff-szálló címét mondotta meg. És előzőleg mindent gondosan elintézett.

Két fürdőbenyílós szobát foglalt. Természetesen ugyanazon az emeleten. Egymás mellett nem kaphatott, sok vendég volt a szállodában, de el tudta intézni, hogy legalább szemben legyenek egymással. Így neki ugyan nem jutott olyan szép kilátás, de ez nem lényeges.

Délután öt óra volt, amikor a taxija megállt a szálló előtt. A portás hajlongott, ő csak úgy a pulthoz állva, gyorsan és szándékosan olvashatatlanul kitöltötte a bejelentő lapot, aztán már ment is a bőröndjét vivő háziszolga mögött a szobájába.

Zóra vonata csak féltízkor érkezik. Odaállt az ablakhoz. Szűzfehér hó takart mindent, távol a mélyben ott csillámlott Budapest millió fénye. No, ha ez a rosszabbik kilátás, nincs itt hiba. De mit csináljon vonatérkezésig az idejével?

Lassan kirakta a holmiját, aztán a szikrázó havon lereszkedett a Svábhegy irányába.

Megejtő hangulat volt. A havas, fehér úton senki sem járt. A sielők, úgy látszik, már levonultak. Mély csend vette körül s a sötét villák sorát csak itt-ott csil-

lantotta meg egy-egy ablakból kiszűrődő csillár, vagy tompa színben világító hangulatlámpa fénye.

Érezte, hogy a végtelen békesség és a várakozás izgalma harcol benne. Egyik pillanatban a békesség látszott diadalt aratni. De jött a másik pillanat, szinte hallotta a Budapest felé robogó vonat kattogását és szívét az izgalom készítette gyorsabb ütemű lüktetésre. Végül a kettő összekeveredett és határozottan kellemtelen érzése volt. Szinte hajtotta volna az órákat.

Ült a svábhegyi szanatórium halljában, előtte illatos tea gőzölgött, körülötte halk társaságok, járókelők és nem találta a helyét.

Még csak hét óra. Még csak félnyolc. Nyolc.

Nem tudott tovább ott maradni. Fizetett és taxiért telefonáltatott.

És félkilenckor ott volt a keleti pályaudvaron.

Féltízkor pedig meglátta Zóra lázasan csillogó szemét az egyik elsőosztályú fülke ablakában.

Aztán megint taxi, Zóra, amint a karjaiba símul és rajongó nagy szemével fel néz rá, végre fent a Griffszállóban, együtt, egymással szemben, apró kis vacsorázó asztal mellett, halk zene...

Koszta Gáspár, ahogyan most visszagondolt rá, szinte ellágyult.

Gyönyörű két hét volt. Csak otthon ne kellett volna hazudni.

Ebben a két hétben dőlt el, hogy nem hazudnak tovább. Nem elégesznek meg a lopott órák izgalmaival. Hanem összeházasodnak.

Most még ez a négy hét. Aztán az események elindulnak.

Egyébként ezt a horvátországi utat nem nagyon helyeselte. De persze, nehéz beleszólni, ha valakinek gyereke van.

Zóra anyja és kis fia Szerbiában nem tudott megmaradni. A birtokot, házat kifosztva találták, mindennütt élelmiszerhiány.

Zóra régi barátot talált a budapesti horvát követéségen, az intézte el, hogy az édesanyja visszamehessen

horvátországi birtokára. Arra is ígéretet kapott, hogy nem kell zaklatástól tartania. Zórával ő maga utazott le, aztán folytatta útját Zágráb felé.

Nos, most itt van. Négy hétig marad az édesanyjával, azután hozza a kisfiát Bács hídvégére.

Vajjon milyen a kisfiú? Hogyan fogadja őt?

Koszta Gáspár, amint rőtta a szobát, egyszerre megállt és mosolyogva maga elé nézett.

— Kis fiam lesz!

Vajjon milyen kisfiú? Hogyan fogadja őt? Hogy is hívják? Vlado! Laci!

No, majd meglátjuk!

Ugyanezen a délután Géza fent volt a Rózsadombon, Bodzay Eszternél. Hetek óta úzótt vadként bolyongott a városban, csakhogy odahaza ne legyen. Apával rég kezdődött a feszültség, de meg volt anyu. Olyan jól összetartoztak. Aztán egyszerre az az ostoba találkozás ott, a Tulipán-utcában és...

Koszta Géza nem merte a félelmét szavakba önteni. Hosszú hetek, sőt hónapok mulottak el, az este óta, amikor meglátta az édesanyját kilépni egy villa kapuján. De azóta sem merte végig gondolni azt a gondolatsort, amit a találkozás elindított. Mindig csak a közepéig jutott el. A kapun kilépett egy nagyon csinos asszony, annyira csinos, hogy ő felcsettintett rá, ejha, de csinos asszony — és aztán kiderült, hogy ez a nő anyu volt. És anyu letagadta, hogy Budán járt. Fuldoklott a következő gondolattársulásoktól, nem merte a dolgokat végiggondolni, de azok szinte szakadatlanul dörömböltek benne. Nem tudott az apja szemébe nézni, érezte, hogy minden hangja hamis, ha hozzájuk kell szólni s ha mégis kénytelen volt otthon lenni, bezárkózott a szobájába. Hogy oka legyen rá, belefeküdt a következő vizsgája tananyagába. Ha pedig már így sem tudta a fojtogató érzést elviselni, ide menekült a Rózsadombra, Bodzay Eszterhez.

Csak egyre vigyázott nagyon. Sem jövet, sem menet nem érintette, elkerülte a Tulipán-utcát. Inkább

fantasztikus kerülőket gyalogolt végig a kemény téli délutánokon, estéken, csakhogy ne arra járjon.

Két érzés küzdött benne. Egyik azt harsogta, hogy az anyja hazudott. A másik felháborodottan tiltakozott a végig nem gondolt gondolatok ellen.

— Komisz vagy, utolsó vagy, gyanúsítod bepiszkítod az édesanyádat.

Ezen az estén, amikor kilépett Eszteréktől, éppen az utóbbi érzés dörömbölt benne.

Igen, már az is komisz gyanúsítás, hogy elkerüli a Tulipán-utcát. Komisz gyanúsítás, de egyben gyávaság is. Nem mer a tényekkel szembe nézni.

A gondolatra megtorpant. Aztán egy határozott fordulat.

Kemény elhatározással a Tulipán-utca felé fordult. Hát járjunk a dolgok végére.

Elhatározta, hogy megkeresi azt a villát és megtudja, ki lakik ott. Ezt így nem lehet elviselni.

Kemény elhatározás feszült benne.

Erélyes lépésekkel ereszkedett alá a hóba burkolt villák között.

Bizonyosságot!

Vagy bocsánatkérő kézcsók, vagy...

Hát, igen. Ha ez a szörnyű gyanú igaz volna... lesz, ami lesz!

Az utcán senki sem járt. Lába alatt csikorgott a hó. Az utca fordult, megvillant előtte az alsó vége. Ahol a villa áll.

Még három perc, aztán egy lépéssel előbbre lesz.

Úgy gondolta, ha a név nincs kiírva, becsenget, mintha tévedett volna, aztán bocsánatot kér és megkérdezi, ugyan hát akkor ki lakik itt.

Ebben a pillanatban — az első érzése az volt, hogy ez nem is igaz, csak a szüntelenül foglalkoztató gondolat játszik vele — mintha szórul-szóra megisméltődött volna a multkori jelenet.

Ott lent az utca végén, kinyílt a kapu s egy nő lépett az utcára.

Géza döbbenten nézte.

Ugyanaz a nő! Ugyanaz a téli kosztúm!

Már ugrott is. Egy perc még és itt lesz a bizonyosság. Csakugyan az anyja vagy tévedett a multkor.

De az ugrás lendülete megtorpant.

A kapun, közvetlenül a nő mögött, egy férfi is ki lépett. Tisztán látta, hogy ez a férfi megfordul, a kulcsot forgatja a kapuzárban s a nő vár reá.

Magas, karcsú férfi volt, nagyon elegáns.

Lassan sétálva elindultak az autobuszmegálló felé.

Géza gyorsan körülnézett, aztán már is átdobta magát egy villa kerítésén. Ennek a villának a másik oldala az autobusz megállóra nyílik.

Lihegve rohant az idegen ház idegen kertjében, néha térdig süppedt a hóba, egyszer elvágódott, de talpra állt és bukdácsolva, zihálva, hóval fedett virágágyakon át lihegett az Aranka-utcai oldal felé.

Végre megvillantak a fények. Ott volt.

A kerítés mellett hatalmas fa állott. Oda húzódott az oldalához. Közvetlenül vele szemben volt az autobuszmegálló. Ő kristálytisztán látta s őt nem láthatta senki.

Lihegve a fa törzsének támaszkodott.

Az autobuszmegállónál még senki sem állt. Még nem értek ki a fordulóhoz.

Valahonnan a magasból hallotta már az autobusz dübörgését.

Ugyanebben a pillanatban a sarkon befordult a nő és oldalán a férfi.

Egyszerre elsötétült előtte minden. Szája hangtalanul mozgott. Ő az! Anyu! Nem tévedett.

Szeme, mint egy eszelőse, úgy meredt az anyja kísérlőjére.

Padovana! Padovana!

A zenebohóc!

Foga vacogni kezdett, száján nyöszörgés tört elő. Rettenetes! Anyu egy zenebohóc szeretője!

Az autobusz ott volt már.

Látta, amint az édesanyja a férfire mosolyog, amint a férfi megcsókolja a kezét, azután kalapjával utána int az anyjával tovarobogó autobuszna.

Majd lassan, elégedetten indul vissza a villája felé.

Kosztá Gáspár dr. az órájára nézett.

— Háromnegyed kilenc! — mondta. — Lehetne annyi tapintat Gézában, hogy telefonál, ha elmarad.

Felállt.

— Nem várunk rá tovább a vacsorával.

— Nem tudom, mi van ezzel a fiúval! — mondta Mária. — Sohasem viselkedett így! Bár... — mentéseget keresett fia viselkedésére — nekem nem voltak fivéreim, nem tudom, lehetséges, hogy ebben a fiúk...

— Mindenesetre helyes lesz, ha holnap megmondod a véleményedet neki! Nekem semmi kifogásom ellene, ha egyszer-egyszer elmarad, de tisztelje meg a szüleit azzal, hogy telefonál!

— Valami kislány lehet a dologban!

— Attól még nem kell neveletlennek és tapintatlannak lenni!

— Talán sokat is tanul! Most tette le a vizsgáját s már a következőre készül!

Kettesben vacsoráztak. Meglehetősen nyomott volt a hangulat.

Mária — amikor már kínessá vált a csend — felémlítette, hogy valamelyik lapban reflexiót látott Gáspár egyik védőbeszédére. Egyetemi professzor hi-vatkozott rá és helyeselte Gáspár álláspontját.

Kosztá Gáspár dr. meglepetten nézett a feleségére.

— Te tudományos folyóiratokat, szaklapokat olvasol?

Mária elpirult. Barta hívta fel figyelmét a cikkekre.

— Fogorvosnál voltam! — mondta. Ott láttam a váróban.

— Jó, hogy említéd! Nekem is el kell mennem a fogorvoshoz!

Mária arca még pirosabb lett. Gáspár meg fogja tudni, hogy nem is járt ott.

— Jó lesz, — hadarta zavartan — ha előre bejelented magad! Én nem tettem, másfél órát várokotam s végül is elmentem, nem tudtam kivárni, amíg sor kerül rám.

A hazugság úgy összekuszálta, hogy vacsora után fejfájás ürügye alatt gyorsan visszavonult a szobájába.

Gáspár pedig visszaült a kandalló mellé a nagy fotelbe. Dohányzóasztalán ott volt a megszokott estilapja. Lapozgatni kezdte. Az első oldalon nem talált semmi különöset, igaz benne sem volt valami túlságos nagy érdeklődés. A német-szovjet frontról viszonylagos nyugalmat jelentenek. Hiába, a tél csak tél, bizonyos fokig még a kemény időjáráshoz szokott népeket is megbénítja. Japán és az Egyesült Államok között feszült a húr. Természetesen el is fog szakadni. A háború híreit már elolvasta délután. Tovább lapozott, a harmadik oldalon egyszerre megállt a tekintete.

— No! Ennek még mindig nincs vége?

Belgrádi jelentés számolt be Nedics szerb miniszterelnök rádiószózatáról.

— Könyörögve szólok hozzátok, szerbek! — mondta Nedics. — Ha nem tértek vissza az erdőkből, hegyekből tűzhelyeitek mellé, vesztét okozzátok népeiteknek, saját fajtátoknak! Gondoljatok a Macsvára, ahol a megtorlás már falvakat, városokat tett néptelenné! Értelmetlen ez a harc, nem győzhettek!

A szerb miniszterelnök rádióbeszéde után belgárdi híreket közölt a lap. Ezek arról számoltak be, hogy a szerb főváros éhezik, mert az erdőkből, hegyekből előtörő különböző szabadcsapatok megtámadják a vonatokat, megrongálják a síneket, megölik az állomások személyzetét és a falvakban terrorizálják a lakosokat.

„Belgrádtól délre, alig ötven kilométernyire egy szabad csapat alakulat — közölte az egyik jelentés — betört egy faluba s annak vagyonos lakosságát úgyszólván teljesen kiirtotta.“

Koszta Gáspár dr. arca pillanatról-pillanatra sápadtabb lett.

„Belgrádtól délre, alig ötven kilométernyire...“ Zóra ebben a pillanatban Belgrádtól délre fekvő vidéki házában tartózkodik. A gyerekével és az édesanyjával. Igaz, hogy nem ötven kilométernyire, csak harmincre de...

„...szabadcsapat betört egyik faluba és a vagyonos lakosságot úgyszólván teljesen kiirtotta...”

Zóra nem vagyonos. Hanem gazdag. Szerbia egyik leggazdagabb családjához tartozik. Sőt, az egyetlen várományos.

Fölugrott.

— Zórának azonnal jönni kell! Egy nappal sem maradhat tovább.

Géza szobája sötét volt. Nem jött még haza. Mária szobájából fény szűrődött. Az éjjelilámpa tompa fénye.

Óvatosan becsukta a közbeeső ajtót, aztán föl-emelte a telefonkagylót. Az interurbán tudakozót tárcsázta. Sokáig kellett várni, míg jelentkezett.

Végre egy női hang.

— Halló, itt tudakozó.

— Kérem, lehet telefonon beszélni Szerbiával?

— A polgári telefonforgalom szünetel.

— És sürgönyözni?

— A távíróhivatalt tessék megkérdezni.

A kagylót letette.

Mit csináljon? Tegyük fel, hogy lehet sürgönyözni, még mindig kérdés, hogy ez a sürgöny Belgrádból, vagy a legközelebbi postahivatalból eljut-e a tanyára, ahol Zóra lakik.

Azonnal utazni kell.

De nem lehet. Katonaköteles férfiak csak engedéllyel léphetik át a határokat. És kérdés, hogy ha itt megkapja is a kiutazási engedélyt, engedik-e a német megszálló hatóságok a beutazást.

Döböntően felugrott.

— Örült vagyok! Egyszerűen örült vagyok! Hiszen Zóra nincs is Szerbiában! Horvátországban van, az ottani birtokukon! Az anyja is ott van, a gyereke is! Eljöttek Szerbiából!

Fejcsóválva megtörölte verejtékező homlokát. Örület!

Kínosan nevetni kezdett.

— Hiszen én olyan szédülten szerelmes vagyok, mint egy húszéves kölyök.

Még mindig fejét csóválva, szinte mulatva önmagán, az ujságja után nyult.

— Abszurdum!

És bosszankodva, erélyes mozdulattal lapozott egyet. A papír élesen csattant.

Koszta Gáspár dr. energikusan kényszerítette magát, hogy végigolvasson egy lapos vezércikket.

A metódus használt, lecsitult tőle.

De alig, hogy megállapította ezt, szeme új címen akadt meg. Holott nem is nagybetűs cím volt, ellenkezőleg, egészen kis betűkből állott és mindössze néhány apróbetűs hír állott alatta.

„Horvátországi hírek.

Olvasni kezdte.

— A mindenségét!

Pontosan ugyanolyan jelentések, mint az előbb Szerbiából. Itt is, ott is bandaharcok. Egyszer csak az egyik falu alatt bandák tűnnek fel és reggelre kiírtják az egész lakosságot.

Harcok bandák és horvát usztrasák között.

Kifosztott kastély, legyilkolt asszonyok, gyerekek.

Meg vannak ezek egészen keveredve?

Döbenten maga elé nézett. Aztán újra az ujságjába.

Az egyik hír egy földbirtokos család kiírtásáról számolt be. Éppen a Szerémségben. Nem, hát Zóra itt semmiesetre sem maradhat tovább!

Azonnal újra fölemelte a telefonkagylót. A táviratfeladás számát tárcsázta és már diktálta is:

„Gyurits Milánné, Posilovac. Halaszthatatlan ügyben első vonattal utazz Budapestre. Fiaid és édesanyád számára beutazási engedély ügyében lépéseket folyamatra teszem. Sürgönyválaszt, mikor érkezel. Gáspár.“

A táviratfelvevő központ visszaolvasta a szöveget.

— Köszönöm!

Gyorsan végiggondolta a dolgokat. Éjszaka a sürgönyt aligha kézbesítik, a kastély kint áll a falun kívül. De reggelre megkaphatja. És holnapután itt kell lenni a válasznak is.

Éz a tudat némileg megnyugtatta. Valamivel éjfél előtt lefeküdt és rövidesen el is aludt.

A csütörtöki nap úgy múlt el, hogy Koszta Gáspár reggeltől estig nem mozdult ki az irodából. Még az ebédjét is odavitette. A sürgönyt várta. A sürgöny azonban nem érkezett meg.

Már a déli órákban érezte, hogy percről-percre idegesebb lesz. De arra magyarázta, hogy előző nap kellemetlen jelenete volt a fiával. Véletlenül hallotta meg, Mária aligha panaszkodott volna, Géza olyan kurtán dobta oda a szavakat édesanyjának, hogy be kellett avatkoznia.

Mária igen szelíden szóvá tette Géza előtt, hogy bejelentés nélkül maradt el a vacsoráról. A szemrehányás annyira szelíd volt, hogy eredetileg éppen azt akarta kifogásolni. Mikor azonban meghallotta a fiú válaszát, egyszerűen arcába szökött a vér. Hangja azonnal felcsattant.

— Leszel szíves tudomásul venni, hogy édesanyáddal szemben ezt a hangot nem tűröm! Édesanyádnak joga van elvárni tőled, hogy a házrendjéhez alkalmazkodj!

— Ebben a házban — vágta vissza Géza — már régen nincs rend!

Azzal becsapta az ajtót és bement a szobájába.

Nos, hát ő utána ment. És alaposan megmondta a véleményét. Noha Mária vissza akarta tartani.

Szó szót követett és Géza vállrándítva dobta oda:

— Felesleges izgatnotok magatokat! Úgy látszik, baj, hogy nyitott szemmel járok! Hát majd megkímélek benneteket magamtól. Elköltözöm!

— Géza! — ijedt fel Mária, de ő elhallgattatta.

— Nagyon helyes! — kiáltotta. — Ha nem akarsz ennek a lakásnak tisztességes, úri hangjához alkalmazkodni, helyesebb, ha más lakást keresel magadnak!

Mária szeme megtelt könnyel.

— Én csak figyelmeztettelek, Géza...

— Hát engem te ne figyelmeztess semmire! — kiáltotta szinte durván a fiú. — Neked...

Nem tudta befejezni: Koszta Gáspár megtette azt, amit sohasem tett. Arculütötte a fiát.

— Gáspár! — sikoltotta Mária.

— Te engem ne védj senki elől! — hallotta Géza sziszegő hangját s aztán mielőtt bármi történhetett volna, a fiú becsapva az ajtót, elment.

Ez a jelenet az egész napját felkavarta.

Úgy érezte, ez a mai idegesség is belőle származik. Nem abból, hogy a sürgöny késik. Hiszen — végre is — háborús országokban nem lehet elvárni, hogy a posta percnyi pontossággal működjék. Esetleg nem reggel, hanem csak délután, esetleg este kézbesítették Zóranak a sürgönyt. A választáviratot megint be kellett küldeni a faluba. Talán már postazárlat volt s így csak a következő reggel — tehát ma — küldhette el válaszát a postára. Cenzura, miegymás, igazán nem kell valami rendkívüli dolgot keresni amögött, hogy eddig a sürgönyválasz nem érkezett meg Budapestre.

Igen hihető módon megmagyarázta magának, hogy nincs oka az izgalomra. Mégis, pillanatról pillanatra nőtt az izgatottsága.

És délután hat órakor behívta az irodavezetőjét.

— Kérlek, nekem holnap valószínűleg Horvátországba kell utaznom. Hagyj mindent és járj el, hogy a kiutazás, illetve beutazás útjából az akadályok elháruljanak. Leghelyesebb lesz azon az úton, ahogy legutóbb Kerecsényiék engedélyét szerezted meg. Itt az útlevelém!

Átnyujtotta.

S amikor a sürgönyválasz pénteken sem érkezett meg, vonatra ült, maga utazott el Gyuritsnéért. Zsebében ott volt már a tartózkodási engedély Zóra édesanyja számára is.

XVIII.

Koszta Gáspár megjelenése Posilovacon meglehetősen váratlan volt. Kiderült, hogy sürgönyét Zóra

nem kapta meg. Mindazonáltal nem volt nehéz dolga. Zóra azonnal hajlandó volt vele visszautazni Bács-hídvégre, illetve Budapestre.

— Magaddal hozod a kisfiút! És az édesanyját is!

— Erről — mondta Zóra — beszélnem kell veled. Szeretném, ha rá tudnám venni.

De az édesanyja csak a fejét rázta.

— Meg kell értenie, asszonyom! — magyarázta Koszta Gáspár. — Itt nincs meg a személyi biztonságunk! Ha feljönnek Budapestre...

— Itt maradok!

Különös asszony volt. Magas, kemény, erős, mint egy férfi.

— Húsz éve vagyok özvegy. Egyedül verekedtem cselédekkel, béresekkel, szomszédokkal, akik a fátam lopták, a disznaimat mérgezték és el akartak szántani a földemből. Egyedül verekedtem a hatóságokkal, amikor mindenkinek a földjéből leszakították ami felül volt az ötszáz holdon, én a magamét kiverekedtem! Olyan kikötéseket kellett vállalnom, amiben csak megrokkanni lehet. Valamennyit teljesítettem, de a földet megtartottam. Senkitől sem félek!

— Most nem szomszédokkal, hatóságokkal, hanem erdőkből előtörő bandákkal lesz dolga! Az életbiztonsága is veszélyben van!

— De ha elmegyek, széthordják a földemet és kővenként szedik szét a házaimat!

— Nem indok! Míg itt van, szétszedhetik Szerbiában a mladoneváci házat, a mladoneváci földet.

— Nem fogják széthordani! Mert a veszély pillanatában ott leszek! Ha kell, állandóan úton leszek, Mladonevac és Postovac között.

Nem lehetett beszélni vele.

— Sajnálom, asszonyom! Akkor ön nélkül viszem a lányát és az unokáját!

— A lányom azt tesz, amit akar. A saját személyével.

Zórára nézett. Szúrós volt a tekintete.

— De mit csinálsz odaát a fiaddal? Magyar akarsz nevelni az unokámból?

— Szeretettel fogjuk felnevelni! — vágott közbe Koszta Gáspár.

— Nem kell a szeretetük! A szeretet sem kell oda-
átról!

Zóra keze ijedten rebbent. Az anyja határozott, elutasító mozdulatot tett.

— Nem engedek magyart nevelni az unokámból!
Azzal kiment.

Koszta Gáspár dr. az órájára nézett.

— Bemegyek Eszékre, Zóra. Nem akarok édes-
anyád terhére lenni!

— Nem!

— De igen, Zóra. A pályaudvaron foglak várni a
fiaddal együtt.

— Haragszol az anyámra?

— Sajnálom, Zóra! — mondta őszintén. — Tele
van gyűlölettel! A gyűlölködő ember élete nem szép
élet!

— Meg kell értened! Kemény élete volt. Apját,
anyját megölték. Elmondtam neked. Egyiket az Obre-
novicsok, másikat Karagyorgyevics emberei! Nem sza-
bad, hogy elítéld őt!

Koszta Gáspár dr. este kocsival Eszékre ment. A
Centralban vett szobát és másnap, félórával vonat-
indulás előtt, kiment a pályaudvarra. Amint átnézett
a Dráva-hídon, jó érzés volt, hogy ott látta állni a ma-
gyar őrszemeket.

Csak öt perccel indulás előtt érkezett meg Zóra.
De nem volt izgatott, mert amikor elindult Posilovac-
ról, telefonált.

Koszta Gáspár dr. szemöldöke mégis magasba
szaladt, amikor az asszony alakját meglátta a perron
szélén.

Egyedül jött.

— A fiad, Zóra?

— Itt marad — mondta. És Koszta Gáspár érezte
a hangján, hogy erről nem hajlandó többet beszélni.

Aztán beszálltak a vonatba. És hét perc múlva megálltak az első magyar állomáson.

Kosztza Gáspár dr. fellélezett. Majd megkönynyebbülten felnevetett.

— Mit nevetsz? — nézett rá Zóra.

— Mert boldog vagyok! — mondta. — Itthon vagyunk! Odaát, nálatok kicsit füleltd nekem! Túlságosan villognak, túlságosan tragikusak a tekintetek.

Széles mozdulattal kimutatott a nyílt, vidám baranyai tájra.

— Nézd! Ideát a hó alatt is minden mosolyog ránk!

Estére Budapesten voltak.

Másnap délután valamivel hat óra után végzett Koszta Gáspár az irodában. Kiadta másnapra az utasításokat, aztán ment a Hungáriába, ahol Zórát elszállásolta.

Az asszony ott ült a kisasztal előtt, kezében ceruza volt s körülötte okiratok, szerződések, elszámolások.

Olyan meglepő volt a látvány, amint ült nyakig a munkában, hogy Koszta elnevette magát.

— Mi történt, Zóra?

Az asszony komolyan felnézett rá. Tekintetében kis méltatlankodás. Nyilván a nevetés miatt.

— Neked állítottam össze a kimutatásokat!

— Miféle kimutatásokat?

— A birtok, házak, általában az egész vagyonomról.

— Valami baj van?

— Dehogy. Semmi.

— Hát akkor miért kell nekem látni mindezt?

Zóra csodálkozva nézett rá.

— A feleséged leszek! Kell, hogy mindenről pontosan tudj!

Maga mellé húzta a másik széket.

— Éppen elkészültem. Gyere csak ide szívem!

Aztán elkezdett magyarul. Ez a bécshídvegi birtok. Négyszázötven hold a laposdülön, ötszázhusz a vasúti töltés másik oldalán. Ötszázhárom a hídvegi oldalon. Sorra vette az állatállományt, a felszerelést, megmutatta, szerbről magyarra fordította a szerződéseket. Azután az alkalmazottakat mutatta be.

— Radics Sztévó rendes ember. Nem túlságosan eszes, de becsületes. Ezzel szemben itt van Koszics Lázó. Nagyan eszes. De erélyesnek kell lenned vele s alaposan a körmére nézz. Szeret lopni. Radisevics Gyurónak beteg kislánya van. A csipőizülete rossz, sántít szegényke. Ha megismerkedsz Gyuróval, érdeklődj a leányáról és mondd, hogy szeretnéd meglátogatni. Hűséges és hálás lesz érte. Olyan embered, aki tűzbe is bemegy érted!

Koszta Gáspár meghatottan nézte Zórát.

— És te? — mosolygott rá. — Hát te?

Zóra komolyan háritotta el a kérdést.

— Én mögöttem akarok meghúzódni! Mindenkinek éreznie kell, hogy te vagy az úr a háznál!

— De, édes, — nevetett Koszta — én édeskeveset értek a gazdálkodáshoz!

— Nem baj! Amíg meg nem tanulod, ott leszek melletted én. Megmondom, mit kell csinálni. De ha kilépsz a szobából, azt kell érezniök, hogy te érted a dolgokat és annak kell történni, amit te akarsz. — Felállt. — Itt az ideje, hogy öltözködjek. Nem szeretem megvártni az embereket.

Koszta Gáspár kérdően ránézett.

— Miféle embereket?

— Stepanovicsékat Bécshídvegről.

— Te nem velem vacsorázol?

— Nem szívem. Stepanovics Smilja akarja bemutatni a vőlegényét. Ilics Dusan. Kérlek, hívj fel holnap tizenegykor.

Ilics Dusan neve nem ezen az estén merült fel elsőízben.

— Nagyon mélyen gondolkozó ember — magyarázta Gyurits Milánna az első vacsora után. — Panaszkodik, hogy a menyasszonya nem érti meg. Tudod, Ilics Dusanban benne van a szláv lélek minden önkínzó latolgatása.

— Szláv lélek? — szaladt fel Koszta szemöldöke. — Azt mondtad, Ilics Dusan, mint egy pesti vállalat képviselője került a Bácskába és ismerkedett meg a menyasszonyával!

— No, igen, — válaszolta Zóra — de szláv származású! A családja Szerbiából szakadt Magyarországra. Szeretné, ha beszélne Stepanovits Smiljával. Tudod Smilja csakugyan felületes kicsit és egy mélyebb érzésű férfi számára...

Aztán egyszerre megfeledkezett Stepanovits Smilja és Ilics Dusan problémájáról, karjait Koszta Gáspár nyakára fűzte.

— Szeretsz? Nem únsz még?

— Csacsi! — mosolygott rá Koszta Gáspár. — Hogyan jut az eszedbe ilyen csacsiság?

— Úgy félek, hogy elveszítelek!

— Hát, hogy elfelejtsd ezt az aggodalmat, ma együtt fogunk ebédelni! — nevetett Koszta. — Félkettőkor érted jövök!

— Jaj! Ne félkettőkor! — mondta Zóra. Félhárom felé gyere!

— Kicsit késő nekem! Háromra bent kell lennem az irodában!

— De előbb, fájdalom, nem érek rá! — panaszkodott Zóra.

Koszta Gáspár csodálkozva nézett rá.

— Dolgod van?

— Igen, szívem! Tudod ez az Ilics Dusan.

— Ilics Dusan? Mi van vele?

— Mondtam, szívem! Kért, hogy beszéljek Smiljával! Megígértem, hogy félkettőkor találkozom vele a Ritz halljában s elmondja, mit beszéljek vele!

Ezen a héten Kosztának mégegyszer kellett referálnia Ilics Dusán előtt. Egyik este Zóra vele vacsorázott. És persze a menyasszonyával.

— Tudod, multkor ők fizették a számlát. Nem szeretem, ha értem más fizet. Ma visszaadom a vacsorát.
— Koszta Gáspár kicsit bosszankodott. Hát ő nem vacsorázhatna velük? De Zóra lágyan hozzá símult s ő szinte beleremegett ebbe a símulásba.

— Ne! — súgta Zóra meleg, mély hangja. — Én veled kettesben vagyok boldog. Megérted?

Koszta ellágyult, magához ölelte.

— Holnap délelőtt hívj fel — súgta Zóra. — Tizenegykor!

De másnap délelőtt Gyurits Milánné hiába várta Koszta Gáspár telefonját. S amikor délután három óráig sem telefonált, ő hívta fel az irodáját.

— A képviselő úr, — mondta egy idegen férfihang — nincs itthon.

— Kivel beszélek?

— Az irodavezetője vagyok.

— Mikor találhatom bent a képviselő urat?

— Nem mondta meg, hogy mikor érkezik vissza Budapestre. Gyurits Milánné nagyságos asszonnyal beszélek?

Zóra egy pillanatig nem tudott szólni. Gáspár elutazott? Úgy, hogy neki egy szót sem szólt róla?

— Halló! — hallotta az irodavezető hangját.

— Igen! — mondta magához térve. — Gyurits Milánné vagyok.

— A képviselő úr ugyanis üzenetet hagyott nagyságos asszony számára. Reggel, elutazása előtt felhívta nagyságos asszony telefonját, referálni akart, de senki sem válaszolt a telefonon. Meghagyta, mondjam meg, hogy amint visszaérkezik, egy-két napról van szó, azonnal telefonálni fog.

— Köszönöm.

Letette a kagylót.

Persze, az altató, gondolta. Reggel nyolckor jött haza, a sok ital, hangos zene, az éjszakázás kicsit

megviselte. Altatót vett be, hogy hamar elaludjék. Ezért nem hallotta a telefon csöngetését.

Kicsit még mindig fáj a feje. Táskájából üveg-tubusból két fehér labdacsot ütött a tenyerére és gyakorlott mozdulattal egyszerre nyelte le mind a kettőt.

Az orvosa jutott az eszébe. Ha tudná, megint ösz-szeszidná. Ma már nyolcat vett be.

Azzal visszaereszkedett a párnáira.

XIX.

Azok a színes kis rajzok, melyek Mária filmszín-ház elképzeléséről tanuskodtak, meglepően artisztikus képet nyújtottak, amikor az egykori textilraktár helyén iparosok keze nyomán megvalósultak. Már csak az utolsó ecsetvonások hiányoztak. A falakon ott voltak már a hall vidám színei, a nézőtéren a mély piros melegsége váltotta fel a stelázsik piszkát s helyükön állottak már a fotelsorok is. Füttyörésző munkássereg forgatta a csavarokat, amelyek odaerősítették az ülő-bútorokat a padozathoz. Már a csillárok különböző öt-letes, raffinált világítótestek nagy része is helyén volt. Még néhány nap azután készen áll Budapest legújabb különös és mulatságos formájú kis filmszínháza.

Barta Miklós őszinte csodálattal nézte a megvaló-sult tervet és minden kis részletnek külön örült. Vala-hogyan kicsit a maga teremtményének érezte Máriát, mint tervező művészt.

Mindennap kétszer is ott volt a munka helyén. Mária hosszú fehér vászonköpenyben szaladgált a néző-téren, már kora reggel érkezett és éppen csak annyi időre hagyta el, amíg odahaza megebédelt. Máris sie-tett vissza és néha még este nyolckor is ott volt. Ilyen-kor riadtan kapkodta magára utcai ruháit, hogy haza siessen, legalább csökkentse késését a családi vacso-ráról.

A megvalósulás képe kicsit kápráztatta Barta sze-mét. Azért nem vette észre, hogy Mária lázas tevé-

kenykedése nem pusztán ügybuzgalom. Hanem ott húzódik mögötte megint a menekülés.

Menekülés a gondolatoktól, fantáziaképektől, menekülés attól a pillanattól, amikor az idegek felmondják a szolgálatot és kirobbantják belőle azt a jelenetet, amelynek nem szabad kirobbanni.

Kosza Gáspár két váratlan utazása zaklatta fel fel ennyire. Nem tudta, hogy az első horvátországi utazás Zórát hozta Budapestre, de érezte, hogy ez az út őt érinti. És azt a reménykedését ingatja meg, hogy Gáspár visszatérőben van hozzá. De legyúrte érzéseit és amikor az ura visszaérkezett, igyekezett, hogy arc kifejezése ne tükrözze vívódásait. Egyrészt mindig több és több időt töltött a munkahelyen, másrészt Gáspár volt ritkán otthon, így sikerült is a vívódás elleplezése. Első utazása óta tulajdonképpen egyetlen estéjük volt, amikor együtt voltak. Éppen az az este, amely a második utazást kirobbantotta.

Gáspár meglepetésszerűen otthon vacsorázott. Vacsora után a kis szalonban ültek. Géza nem volt otthon, várták a feketét és mindketten ujságban lapozgattak.

Mária — éppen csakhogy mondjon valamit — egyszerre azt mondta:

— Mi nem is tudjuk, milyen jól élünk itt Magyarországon!

Az ura ránézett.

— No!

S ő rámutatott az ujságja egyik kis hírére.

— Rettenetes lehet ez az állandó élet- és vagyonbizonytalanság, ami Horvátországban van.

Gáspár arca ebben a pillanatban megtelt feszültséggel.

— Mi történt odalent?

— Megint ezek a bandaharcok! Bandák betörnek a városokba, falvakba, kastélyokba... Itt olvasom, hogy... — és egy horvátországi helység nevét beützte ki.

Az ura ebben a pillanatban kikapta a kezéből az ujságot. És olvasni kezdte a hírt. Mária figyelte. Arca olyan sápadt lett, hogy megdöbbsent tőle. A következő másodpercben felpattant, szeme mereven a levegőbe nézett.

— Gáspár! — riadt meg Mária. — Mi történt?

Koszta Gáspár megrázkódott, látszott, hogy retentő erővel most gyúri le izgalmát.

— Egy ügyfelem! — mondta és rekedt volt a hangja. — Ott lakik egy ügyfelem! — Kezét felkapta, az órájára nézett. — Azonnal utaznom kell!

Mária torka elszorult. Semmit sem tudott arról, hogy ebben a horvátországi faluban van Gyuritsné édesanyja, fia, azt sem tudta, hogy az asszonynak valamiféle vonatkozása lehet a faluval. De érezte, hogy ez az izgalom „azzal az asszonnal“ van kapcsolatban.

— Kérlek Mária! — mondta Koszta Gáspár — légy szíves csomagoldtasd a kis bőröndöt, reggel utazom.

Most remegni kezdett Mária.

— Gáspár! Ott bandaharcok vannak! Ez az utazás... Te nem vagy köteles semmiféle ügyfélért az életedet kockáztatni!

De Koszta Gáspár, mintha nem is hallotta volna a feleségét.

Reggel elutazott.

Mária belevette magát a munkába. Kora reggeltől késő estig dolgozott. Mindent elkövetett, hogy elfeledkezzék erről az utazásról. Hiszen most nem csak „az az asszony“ szerepelt a fantáziaképek mögött, hanem a valóságos életveszély is. Amibe az ura beleutazott. De hiába való volt minden igyekezet. A mozi drapéria mögül minduntalan az ura arca bukkant elő. Hol egy asszony elképzelt arcával kapcsolatban, hol bandaharcok különböző jeleneteiben.

Este elgyötörten vánszorgott haza a lakására.

Soha még ilyen magányosan nem érezte magát. Azelőtt tudta, hogy ott van mellette fia, Géza. És most, hosszú hetek óta érezte, hogy szakadék van köztük, melyet hiába akar áthidalni. A szakadék másik oldala

mindig távolodik, egyre távolodik. S nem tudja megállapítani, hogy mi idézte elő ezt a szakadékot.

Ezen az estén is éreznie kellett. Géza otthon volt. De szobája ajtaja zárva. S az a — nem is kulcsra zárt ajtó — acélfalnál erősebben választotta el az anyát s fiát.

Mária egyedül ült a szobájában. Kezében könyv, de értelme nem tudta rögzíteni a nyomtatott sorok gondolatait. Valami bizonytalan lebegést érzett ég és föld, férje és fia között és legszívesebben sírni szeretett volna. De nem jött könny a szemére.

Ugyan ezen az estén, három szobával odébb, ugyanilyen sápadtan ült a kályha mellett Koszta Géza.

Fiatal arcán kiütöztek a csontok. Nagyon lefogyott az utolsó hetekben. Mintha a szeme is állandóan lángban égett volna. Valami úzótt nyugtalanság ült a vonásain. Csakugyan fel kellett fordulni egy egész család egyensúlyának, hogy se apa, se anya ne vegye észre azt az aggasztó változást, mely ezen az arcon megnyilatkozott. Nyomtalanul tűnt el az a sokszor gyerekes rajongás, mely vad ölelgetésekben nyilvánult, ha anyját látta s az a csodáló tekintet, mellyel az apjára nézett. Az egészséges piros színét is zöldes penész váltotta fel. Az üde, fiatalos bőr szinte rátapadt a csontjaira.

Ha egy esztendővel korábban jelentkezik ez a változás, már orvostól orvoshoz vitték volna együtt és külön-külön. De azóta felfordult az egyensúly, a család három részre szakadt. Mindenki a saját délibábját, lidérclángját kergette, a maga fantomja elől menekült. Egymásból csak azokat a vonatkozásokat látták meg, melyek ezzel a délibábbal, lidérclánggal, vagy fantommal a legszorosabb kapcsolatban voltak.

Koszta Gáspár tizenkilenc esztendeje úgy mult el, hogy a család védőszárnyai megóvták minden fantomtól, minden lidérclángtól. A huszadik esztendőben ugyanez a család, a tulajdon édesanyja szabadította

rá a legnyugtalanítóbb lidércet, a leggyötrőbb fantómot.

Azon az estén, amikor ott a Rózsadombon, a Tulipán-utcai villából egy férfi oldalán lépett ki.

Egy férfi? Nem! Egy zenebohóc oldalán.

Azóta dörömböl szakadatlanul egyetlen mondat az agyán:

— Az édesanyám egy zenebohóc szeretője!

Tizenkilencesztendős oltár omlott össze benne s a legszentebb kép hullott a törmelékek közé.

Az elmúlt hetekben éjjel-nappal ez zaklatta. Százszor és százszor élte újra azt a jelenetet a Balatonnál, amikor jöttek a varieté előadásáról, ő rajongott Padovanáért és Mária azt mondta:

— Lehet, hogy igazad van. Nekem nincs érzékem az ilyenfajta emberek értékelésére.

Így tudott hazudni? Hazudott az édesanyja! Ūristen, mi lehet amögött, aki ilyen mozdulatlan vonásokkal tudja kimondani a hazugságot?

Borzalmas hetek voltak. Egyre a leggyötrőbb, legpiszkosabb fantáziaképeket kellett látnia. Anyját a „zenebohóc“ karja között. Anyját, amint elomlik ezekben a karokban. Anyját, amint... úgy érezte, hogy ebbe bele kell örülni! Ilyen borzalmas képek és az édesanyja bennük a főszereplő!

Volt úgy, hogy bele kellett fűrni fejét a párnáiba, mert félt, hogy felordító zokogása felveri az éjszaka csendjét.

Aztán, mikor már elsüllyedt a gyötrelemben, egyszerre jöttek a reménykedés órái, hogy mindez nem igaz. Itt valami félreértés van. Az nem lehet, hogy az ő édesanyja így...

Kell valami magyarázatnak lenni.

Százszor indult el az anyja szobája felé, hogy mindent megmond és megkéri, vegye le róla ezt a terhet, magyarázza meg, miről van szó! Hiszen bizonyosan egyetlen szóval meg tudja magyarázni, el tudja oszlatni ezt az egész szörnyű lidércnyomást. Egyetlen

vágya volt: leborulhatni az anyja elé és úgy kérni a bocsánatát azért a piszkos gyanusításért.

Százsor indult el és mindannyiszor megtorpant.

Hogyan állhat ő oda az anyja elé? Hogyan teheti fel a kérdést? Hát lehet az, hogy egy fiú odaálljon az anyja elé és azt kérdezze:

— Anyu, neked szeretőd van? Lehet az, hogy ezt a szép fiatalos testedet, melyben egykor engem hordoztál, férfiak ölelgetik, csókolgatják? Hogy te...

Ezen az estén is ezek a gondolatok dörömböltek benne. Nem, lehetetlen odamenni!

Mélységes csend volt a lakásban. A szobákban senki más, csak ő és az édesanyja.

— Most! Most kellene hozzámenned! — sürgette valami. — Ebben a csendben, békességben! Már este van, anyu szobájában csak a kis éjjelilámpa ég, nem vakít a csillár. Ebben a félhomályban kellene beszélni velem!

Remegő kezét rátette a kilincsre.

— Isten segíts!

Mária erre az éjszakára úgy gondolt vissza, hogy mindannyiszor lúdbőrzött a háta.

Géza mindössze félóráig volt a szobájában, de ez a félóra ébren tartotta hajnalig.

Kísértetiesen látta újra, meg újra, amint Géza sápadt arca, lázban égő szeme a szobája ajtajában riadtan megjelenik.

— Géza!

Szinte borzongott ezektől a szemektől, amelyek már az eszelősség tétovaságában rángatóztak körülötte.

Meg kellett éreznie, hogy itt, ebben a fiúban valami borzasztó folyamat megy végig. Sápadtan felült.

— Fiam! Mi van veled?

Gézából egyszerre robbant ki. Lázasan, kapkodva, összefüggéstelenül, hol lökésszerűen, hol elakadva, mindaz, ami hetek óta mérgezte, rágta. Az a szeptemberi este. A Balatonnál. Padovana. Aztán, amikor először látta az anyját ott a Tulipán-utcában s a tova ro-

bogó autobusz elvette tőle a bizonyosságot. Végül a kísérteties este, amikor a férfi oldalán lépett ki a villa kapuján s ő hóbuckákon bukducsolva, kerítéseken kapaszkodva rohant, hogy ezt a bizonyosságot most már megszerezze.

— Anyu! — robbant ki belőle. — Anyu! Mondd, hogy nem igaz! Mondd, hogy komisz vagyok! Anyu, én...

Mária döbbsenten nézte. Halálos remegésben.

— Géza! Géza! — a hangja szinte kettétört. — Fiam! Csak nem gondolod, hogy én... az édesanyád... hogy én ezzel az emberrel...

A fiú elkapta a kezét, gyötörte, törte, hogy fel kellett sikoltania.

— Magyarázd meg — könyörgött Géza. — Anyu! Magyarázd meg!

Úristen! Ezt az útvesztőt! Hát mit lehet itt megmagyarázni?

Mondhatja, hogy „fiam az apádnak szeretője van és én azért járok a Tulipán-utcába, egy másik férfihez, mert a lelki nyugalمامat keresem és...

Mit mondjon? Hogy fiában megmenthesse a saját képét, áldozza fel az urát? Mondja azt, hogy „én nem, fiam, de az apád, az igen“?

Barta megfogadtatta vele, hogy hallgatni fog. Mindaddig, amíg a siker nem igazolja. Egyre Barta szavai hangzottak a fülében:

— Vigyázzon, ha az ura megtudja, hogy magának foglalkozása, keresete van, megkönnyíti számára a válás gondolatát! Válni akar majd! Nem szabad, hogy tudjon róla!

Géza gyerek még. Nincs húsz éves! Tudja-e tartani a titkot? Nem mondhatja meg neki, hogy miért kell titokban tartania, nem vetkezhetik le fia előtt, nem alacsonyíthatja le Gáspárt sem. S ha enélkül mondja el, Géza elszólhatja magát dicsekedhetik, büszkélkedhetik, a titok kipattan és ő — igaza lehet Bartának — el fogja veszíteni az urát!

— Így meg — a fiát veszíti el!

Mit csináljon?

Szája hangtalanul mozgott. Fülét Géza könyörgése ostromolta.

— Anyu! Mondj valamit! Anyu! Magyarázd meg! Anyu, én ebbe belepusztulok, én...

— Géza!

— Úgy-e nem?

Feje hevesen nemet intett.

— Nem, nem!

— Nem vagy a szeretője!

— Nem! — sikoltotta. — Én neked most nem tudok semmit megmagyarázni, Géza. de nem, nem! Nem vagyok a szeretője! Pár hét múlva mindent tudni fogsz és akkor büszke leszel az édesanyádra! Nagyon büszke!

— Büszke... úgy-e — a szeme könyörgött, inas, sovány keze az anyja kezét gyötörte — úgy-e nem mész többé hozzá, úgy-e...

Mit mondjon most? Szeme a gyötrődő fiú arcát látta, száján kirobbant a szó:

—Soha, Géza, soha fiam!

A fiú feje lebukott kezére a paplanon és zokogás tört ki belőle.

— Ūristen, segíts! — mozgott hangtalanul Mária szája. — Most minden mindegy, csak egy a fontos, hogy erről a gyerekről levegye a rettenetes terhet, melybe dereka beleroppan.

— Soha, Géza! Soha, fiam! — mondta még egyszer és fia fejét felemelte. — Nézz a szemembe, Géza!

A gyerek elgyötört szeme találkozott a pillantásával.

— Nem kell szégyelned az édesanyádat.

Azután a gyerekből felszabadultan elcsukló nevetések között kitört a megkönnyebbülés zokogása.

Kosztá Gáspár dr. hatalmas terem vasrácsos ablakánál állott és az az érzése volt, hogy ez nem is lehet, ez nem is igaz. Tegnap reggel még budapesti lakásán ébredt, tíz percig válogatott a nyakkendői között, utána Zórával együtt reggelizett a Hungáriában. És most félelmetes ismétlődésben, alig tíz hónapon belül

másodszor éli végig ugyanezt a döbbenetes élményt. Alkonyodik, pontosan olyan alkony, mint az elmúlt év áprilisában, s ő ugyanúgy áll egy másik kastély ebédlőtermében, vasrácsos ablakok mögött, melyeken rubintosan éppen legutolsó sugarait küldi feléje a lenyugvó nap. Itt áll egy sokszázéves kastély vastag falai között s mint akkor, most is ott suhog körülötte a halál jeges hangtalan szárnycsapása.

Halál! Egyre csak halál!

Ismét ott állt a halálosan néma kastély vasrácsos ablakánál, mint a falak egyetlen lakója. Mintha csak minden mozzanat ismétlődött volna.

Kísérteties volt ez az élmény ismétlődés.

A félhomályos, fehérre meszelt terem falain itt is olajfestmények, krinolinós dámák éjfelete hajjal, itt is ugyanolyan sötét tekintetű fekete férfiak. Döbbenetes. Némelyik itt is a régi osztrák császárság fehér tiszti egyenruhájában.

A kandallóban hatalmas fahasábok égtek. Mégis borzongott. Halálos volt körülötte a némaság.

Egy órával ezelőtt érkezett, de úgy érezte, hogy végtelen idők óta súlyosodik rá ez a borzalom. Már késő délután volt, amikor az autó megállt vele itt a kastély előtt, ahonnan alig néhány héttel ezelőtt Zórárt vitte el Budapestre. Zóra akkor mosolyogva visszaintett az ablak felé, ahol az édesanyja és a kisfia állt. Az anya, akinek magyaroktól a símogatás sem kell. Most szinte újra hallotta a hangját, látta felvillanó szemét.

— S a fiad? Magyarot akarsz nevelni a fiadból?

Nincsen többé. Halottak mind a ketten. A nagymama és az unokája. Akit nem akart odaadni a magyaroknak.

Koszta Gáspár dr. erős ember volt. Most borzongott.

Mikor az autó folytonos igazoltatások között száguldott vele ide a kastély felé, látta a tetteseket. Az elfogott bandaharcosokat. A horvát parasztok némán, riadtan állottak kapuikban, kerítések mögött és meredt szemekkel nézték, amint egymásután, szuronyok

között hordták a folyópartra a banda tagjait, ahonnan minduntalan sortűz dörrent.

S a főutcán át végeláthatatlan temetési menetet látott. Koporsó koporsó mögött. Parasztasszonyok, gyerekek, öregemberek és fiatal legények, akik két nap előtt éjszaka halálra ébredtek nehéz paraszti álmaikból.

Üvöltő zokogás kísérte a gyászmenetet. Most egyiküknek sem jutott eszébe, hogy két hete, vagy három hete ugyanilyen gyászmenet haladt végig a szomszédos szerb falu utcáján, s akkor az ő gyűlöletük osztotta a halált.

— Az ösztönök? — hajlott le Koszta Gáspár dr. feje — a felszabadult állati ösztönök s a gyűlölet aratása.

Aztán egyszerre az autó megállt vele a kastély előtt. Állt a néma kastély kapujában, megrántotta a csengőt, hallotta rekedt káromlását és várt, hogy jön valaki, aki kaput nyisson.

De senki sem jött.

Kezét a kilincsre tette, megnyomta, kinyilt. Halálos csendben elindult a kavicsos úton a ház felé. A kavicsok csikorogtak a lába alatt. Sehol senki.

Az ajtó is tárva-nyitva. Belépett a visszhangos előszobába.

Hideg légvonatot csapta meg.

— Halló! — kiáltotta. — Hé! Valaki!

Állt és várt.

De senki, senki.

Kezét az egyik szoba kilincsére tette, jeges félelem szorította össze a torkát. Úristen! Mi történt itt?

Az ajtó megnyilt. Döbbenet állt.

Összetörött bútorok. Széklábak. Földön heverő képek.

Egyszerre egy sötét szempár.

Az egyik ajtóban sötét tekintetű asszonycseléd.

Megismerte. Mikor itt járt, látta.

— Halló!

A cseléd is megismerte. De pillantása egy árnyalattal sem lett világosabb. Csak egyet lépett. Nesztelenül, mint a kísértetek.

— Megismer?

— Igen — visszhangzott a sötét hang.

— A nagyságos asszony?! A kisfiú?!

A cseléd hallgatott.

— Nincsenek itthon?

Csend.

— Beszéljen az isten szerelmére? Azt kérdeztem, hogy nincsenek itthon?

A cseléd feje lassan elfordult. Hangja tompa volt, szava rövid, úgy jött belőle, mint a lökés.

— Nincsen többé.

— Kicsoda? — ugrott ki a kiáltás Koszta Gáspárból.

— Az öreg nagysága.

Egy pillanat csend.

— Nincsen többé. Se az öreg nagysága, se a gyerek!

Koszta Gáspár hozzá ugrott, rázni kezdte.

— Beszéljen! Ne csak szavakat dobjon oda! Mi történt?

A cseléd szeméből gyűlölet csapott feléje.

— Nem hallotta? Vagy nem érti? Mi történt velük?

— Megölték őket.

— A nagyságos asszonyt?

— Azt!

— A gyereket?

— Azt is!

— Kik?

Csend. Semmi válasz.

— Nem érti?

— Szerbek.

Döbbsen ránézett.

— Szerbek? A maga asszonyát? S a gyereket?

A sötét tekintet félrefordult.

— Miért? Miért?

— Bosszú!

— Bosszú! De hiszen ők is szerbek voltak!

— Azt hitték, horvátok.

Koszta Gáspár dr. nem tudott szólni.

Szerbek ölték meg őket. Az öregasszonyt, akinek szerb volt minden csepp vére, minden idegszála. Aki nem akart vele eljönni Budapestre, mert magyaroktól még a védelem sem kellett neki. Aki nem adta oda az unokáját, nehogy magyar érzést csepegtessenek beléje. Szerbek ölték meg az öregasszonyt, akiben nem élt más érzés, mint a gyűlölet, minden nem szerb ellen.

Sápadtan, lassan egy fotelbe ereszkedett.

— Beszéljen, hogyan történt.

A cseléd ott állt előtte. Nem nézett rá.

De lassan, tompán beszélni kezdett.

— Három napja, éjjel történt. Valamivel éjfél után. Egyszerre a falu végén lángok csaptak fel. Erdei emberek törtek a faluba, felgyújtották.

Csend. Aztán.

— Egyszer csak itt voltak. Én elibük álltam, hogy szerb népek a gazdáim, nem horvátok. Az öreg nagyságos asszony is kijött elibük.

— És?

— Már nem tudott szólni.

— Leütötték?

— Belelőtték.

Rettenetes volt ez a sötét fahang. „Belelőtték.“ Nem volt benne semmi hangsúly, koppant, mint a fa... „Belelőtték.“

— S a kisfiú?

— Szuronnal. Keresztül szúrták.

Csend.

— Olyan nagy volt a szeme, amint nézte őket!

A cseléd szeme is nagyra, döbbenetre, csodálkozásra tágult. Mintha ő lenne a kisfiú, aki nem érti, hogy miért keltik fel kis ágyából és miért döfnek szuronyt belé.

Koszta Gáspár nézte ezt a paraszti cselédet. Amint szinte öntudatlanul megindult a lába és nesztelenül kiment a szobából.

— Ūristen! Hogyan fogom én ezt Zórának megmondani!

Állt egyedül, most már az ebédlőteremben, melyet nem romboltak szét, állt, szeme tétován vándorolt a sötét tónusú, nehéz bútordarabokon, a falakon függő sötét tekintetű nőket, férfiakat ábrázoló képeken, ezeken a régelmult szerb ősökön, akiknek szemében, pillantásában még most is, évtizedekkel a halál után, ott ült a tragédia.

Zóra! Egyszerre Zóra pillantásával találkozott. Képe ott függött a hatalmas kandalló fölött. Más volt, mint a bácskai kép. Sokkal sötétebb tónusú, tragikusabb.

— Ezt talán szerb festő csinálta — gondolta Koszta Gáspár. — Szerb festő, nem bácskai szerb. Fekete hegyek közül jött, égő szemű, csontos, paraszti sorból származó festő, aki évszázadok tragikus történelmét, török pasákkal való keserves viaskodások eltörölhetetlen nyomait hurcolta vérében.

Zóra képe ott függött a kandalló fölött, szeme lenézett a nagyteremre, valahová a terem közepére. Akaratlanul is követnie kellett a kép szemének irányát. Felmosott padlódarabra esett a tekintete.

Mintha belészúrtak volna. Talán ott állott a kisfiú, amikor tegnap belédöfték a szuronyt, mert horvátnak hitték. És Zóra a falról nézte, hogyan ölik meg fiát.

Koszta Gáspár dr. összeráncolta a homlokát és megpróbálta visszaforgatni az idő kerekét. Harmadnapja éjjel, valamivel éjfél után, mit csináltak, Zórával merre jártak?

Lassan peregtek az órák visszafelé, végre elérkezett a kritikus nap estéjéhez.

— Nem velem volt. Hanem Ilics Dusánnal.

Igen, most már pontosan emlékezett. Este mondta Zóra, hogy együtt kell vacsoráznia Smiljával s a vőlegényével. De Smilja hirtelen megbetegedett s a Gundelnél csak Ilics Dusán várta. Vele volt éjfélután is, abban az órában is, amikor az erdei emberek betörték a kastély kapuját, lepuffantották az édesanyját és leszúrták a kicsi fiát.

Kosztá Gáspár verejtékezett.

Borzalom! Most vissza kell mennie Budapestre!

Oda kell állni Zóra elé!

És meg kell mondania, hogy... hogyan is mondta ez a cseléd?

— Nincsen többé. Se az öreg nagysága, se a gyerek.

Holttestük a folyóban úszik a Duna felé. Talán már el is érte és most ott hömpölyög lassan, bukdácsolva a Fekete-tenger felé.

Kosztá Gáspár dr. tekintete a tükörrre esett. Szeme nagyra tágulva nézte a tükörképét. Hajában, pontosan közepén, vastag fehér csík húzódott.

Ez a fehér csík mikor a kastély elé megérkezett, még nem volt ott a haja selymén.

Mikor Mária ágya mellett Gézából kirobbant az érzések zürzavara, mely hetek óta mérgezte nappalait, éjszakáit és fojtogató, lidérces gondolataira anyjából az őszinteség hangján felcsattanó cáfolatot megkapta, egyszerre úgy érezte, hogy mázsás tehertől szabadult meg. A szó és a hang összecsengése adta a megnyugtatót, mely először tette éjszakáját békésebbé. Már az utolsó lépés előtt állott. Nem tudta volna tovább elviselni az ebédutáni órák izgalmát, amikor nap-nap után szobájából figyelhette, amint anyja öltözik és szabályszerű következetességgel, mindig ugyanabban az irányban távozva, eltűnik az utcasarkon.

Talán kicsit emlékszerű gyerekes beidegezettségek is hozzájárultak, hogy éppen az az óra volt mindig a kísértések kezdete. Ez a beidegződés gyermekora óta volt benne. Mikor hazajött az iskolából és az ebédlőasztal mellett elhadarta obligát szavait:

— Kezét csókolom, feleltem latinból, tudtam...

Vagy:

— ...ma dolgozatírás volt, azt hiszem, sikerült a dolgozatom... — De ez csak apának szól. Apának, aki most jött a parlamentből, még a délelőtti anyag foglalkoztatja, vagy már a délutáni megbeszélésekre gon-

dol. A délelőtt sok-sok élménye még benne volt. Azt majd csak ebédután fogja elmesélni anyunak. Anyunak, aki minden ebéd után bejön a szobájába, leül melléje és megbeszéli vele, hogy Vitálishz ma megint mit csinált tízpercben, mit mondott erre vagy arra Nopcsa tanár úr és vajjon elmenjen-e a cserkészkirándulásra, amit vasárnapra tervez a tisztelendő.

Ez az ebédutáni bizalmas félóra édesanyja és fia között megmaradt akkor is, amikor Géza kinőtt már az iskolából. Csak most már nem Vitálishz, nem Nopcsa tanár úr és a kirándulás volt a téma, hanem a bank, Nemes cégvezető, egy-egy érdekes ügyfél és a hivatali élet apró történetei. S amióta Mária minden délután rendszeresen elsietett hazulról, az a félóra elmaradt. És Gézában benne rekedt a sok-sok élmény, kérdés, megállapítás, amit senki mással nem tudott megbeszélni, csak anyuval.

Most, amikor a kirobbant éjszakai jelenet után a teher lehullott róla, a bank íróasztalánál szinte kergette volna az órákat, hogy mielőbb dél legyen, aztán három óra, amikor haza mehet, beülhet a szobájába, megint együtt anyuval és beszélhet mint régen a sok apró, őt mégis annyira foglalkoztató jelenségről, amely amely fiatal lelkét nap-nap után megfogta.

Egy kis aggódás még volt benne, egy kis szégyenkezés a kirobbant jelenet miatt, de úgy érezte, hogy éppen ez az ebédutáni félóra lesz az, ami ezt a kis zavaró érzést felszívja, eloszlatja és teljesen helyreállítja azt a harmóniát, ami közte és Mária között olyan meg-hitté tette a viszonyt.

De Máriának ez az ebédutáni félóra nem jutott az eszébe.

Az éjszakai jelenet felzaklatta, összekuszálta és szinte megoldhatatlan kérdések elé állította. Egyszerre két óriási feladat állott előtte. Az első: Gézában el kell oszlatni ezt a szörnyű gyanút, mely az édesanyja iránt támadt benne. Hogy ez a gyanu milyen szörnyű, arra csak akkor eszmélt teljes világossággal, amikor már Géza elment s ő egyedül maradt szobájában. Csak ek-

kor világosodott meg benne egész szélességében az a rombolás, amit ez a gyanu a fia lelkében véghezvitt. Ez a fiú heteken át azzal a tudattal járkált, hogy az édesanyja a szeretője valakinek. Húszéves a fiú. Az a kor, amikor legjobban lobog a szexuális fantázia. Ez a fiú idegen ágyakban félmeztelenül látta fetrengeni az édesanyja testét. Rettenetes.

Most, hogy fellobbantak benne ezek a képek, amelyek a fia lelkét mérgezték, arcát elöntötte a vér, pírulnia kellett. Ezeknek a borzalmas fantáziaképeknek nyomtalanul el kell tűnni Géza lelkéből. Ezért robbant ki belőle a könyörgő szóra olyan őszinte erővel:

— Soha, soha! Soha, Géza! Nem megyek többé hozzá!

Barta Miklóshoz.

S itt feltornyosult előtte a második probléma.

Soha ártatlanabbul férfi nem kerül a csábító szerepébe. Csupa tisztelet, megbecsülés, úri mértéktartás ez a férfi. Még nem volt egyetlen szava, tekintete, mozdulata, mely túllépte volna, vagy akár csak súrolta volna a határokat.

Csak hálát érezhet iránta. Nehéz hónapokban állott mellette, önzetlenül segítette. Munkát adott a kezébe, célt mutatott neki, elindította egy életpályán és ime, itt áll közvetlenül az első siker előtt. Ami kenyeret jelenthet a jövőre, ami pozícióját erősíti Gáspárral, Gáspár mai lelkiálláspontjával szemben. Ezekután mit mondhat Barta Miklósnak? Mindezt neki köszönheti.

És egyáltalán: közvetlenül a befejezés előtt ott hagyhatja-e ezt a moziépítkezést?

— Mi a megoldás?

Egy lehetőség volna. Behívni Gézát és megmondani neki: nézd, erről van szó, ezért járok Barta Miklóshoz. De nem teheti: hisz az a félelem dörömbölt benne, hogy a fiú nem tudná magában tartani. Gáspár idő előtt meg tudná és akkor beáll az a helyzet, amitől Barta féltette: az ura számára megkönnyíti a válás gondolatát.

Mire hajnalodott, mégis döntött. Bartával kell még egyszer beszélnie. Neki kell őszintén megmondani, hogy mi történt. Ő meg fogja mutatni az utat, hogy nem kell majd eljárnia hozzá és mégis folytathatja munkáját.

Gézának nem szabad megtudnia, hogy ma találkozik vele, de meg kell lennie, éppen Géza érdekében. Még egyszer hazudni kell. Jobban szerette volna, ha ez a találkozás egy kávéházban történik meg, de lehetetlen. A filmszínház tulajdonosával volt az irodában tárgyalásuk. El kell mennie. Még egyszer hazudni kell. De vigyázni, nagyon vigyázni, hogy Géza meg ne tudja.

Így Géza hiába várta izgatottan az ebédutánt, az ebédutáni izgalmas, meghitt félóra felújulását.

— Szabónőhöz megyek, Géza! — mondta valamivel három óra után — este beszélgetünk.

Aztán gyorsan elment hazulról. Szinte futva ment a Vilmos császár-út sarkán álló taxiállomáshoz, beugrott s már a sarokba bújva kiáltotta ki a sofőrnek Barta Miklós címét.

Remegve húzódott meg a taxi mélyén, szinte mozdulni sem mert. Nem láthatta, hogy ugyanakkor, közvetlenül mögötte, még egy szürketaxi indul, mely mindvégig a nyomában halad, piszkos üvegén egy lázas fiú szemének égő tekintetével.

Nem látta, hogy kísértet-autó robotog mögötte: egy fiú akarja megtudni az édesanyjáról, hogy nem hazudott-e neki, hogy szólíthatja-e őt továbbra is „édesanyám“-nak.

Zóra felállt. A kicsiny hoteiszobában mélységes volt a csend. Koszta Gáspár keze az asszony felé lendült. Szemében és ebben a mozdulatban minden benne volt. Az együttérzés, a szerelem, a mindent jóvátenni akarás.

— Zóra!

Az asszony nem nézett rá. Szeme lassan lecsukódott. De az arcán egyetlen vonás sem változott meg.

Ez volt a legdöbbenetesebb. Mozdulatlan arccal hallgatta végig a remegve kimondott szavakat, mondatokat. Egyetlen vonása sem mozdult, amikor megtudta, hogy az édesanyja nincs többé. Hogy az édesanyját lepuffantották, mint egy veszett kutyát. Arcizma sem rándult, amikor megtudta, hogy nincsen fia többé. Hogy abba a kedves, pufók, tejszagú kis fiúba szuronyt mártottak.

Zóra ült a széken, karcsú teste egyenesen, megremegés nélkül, még csak nem is támaszkodva magasodott Koszta Gáspár elé.

— Mikor temették el őket? — kérdezte.

— Nem temethették el őket, Zóra!

Rettentő nehéz volt kimondani.

— Holttestüket a vízbe dobták.

— Igen — mondta Zóra.

— Azt hitték, hogy horvátok...

— Igen.

Döbbenetes volt ez a nyugalom. Ahogyan végighallgatta. Ez a nyugalom, ahogyan felállott, amikor befejezte.

Koszta Gáspár az asszony felé lendülő mozdulatában egész életét, sorsát tette elébe gondolkodás, feltételek nélkül. Meg kellett értenie.

De erre sem volt egyetlen rándulása, szemének egyetlen villanása, mely tudomásul veszi, vagy megköszöni. Csak azt mondta hidegen, nyugodtan:

— Most hagyj magamra, kérlek!

Koszta Gáspár riadtan ránézett.

— Zóra!

Az asszony röviden elmosolyodott. Igen, mosolygott. És megcsóválta a fejét.

— Nem kell félned, Gáspár. Nem fogok elkövetni örültséget! Menj nyugodtan el!

— Zóra! Én nem tudom... Engedd, hogy itt maradjak! Melletted. Én most nem hagyhatlak magadra!

— De igen, Gáspár! Kell, hogy magamra hagyj!

— Miért, Zóra?

— Számot kell vetnem magammal! S ehhez egyedül kell lennem! Menj el, kérlek!

Délután hat óra volt, amikor kilépett a hotel kapuján. Minden idegszála vibrált, tele volt nyugtalan-sággal, félelemmel. Itt kell maradnia a hotelben, a hallban vagy akárhol, de itt a közelben, lehetetlen, hogy ő most ezt az asszonyt magára hagyja. Tíz perccel azután, hogy megtudta, saját fajtestvérei megölték a fiát, egyetlen fiát, megölték az édesanyját.

Visszament, odalépett a portáshoz:

— Dr. Koszta Gáspár vagyok. Ha keresnének, vagy szükség van valakire a 211-es szobában, ha telefonálna valaki, itt ülök a hallban.

— Igenis.

Azzal leült. Tíz perc sem telt el, berregett a telefon és a portás odalépett hozzá.

— Gyurits Milánné nagyságos asszony a 211-esből kéreti az ügyvéd urat.

Döböntően nézett a portásra. A 211-esből? Honnan tudja Zóra, hogy ő itt ül a hallban?

Felvette a kagylót.

— Halló!

— Kérlek, Gáspár, eredj haza!

— Zóra! Honnan tudtad, hogy itt vagyok?

— Tudtam! De nem kell aggódnod! Kérlek, menj haza!

— Zóra!

A hang most követelő volt.

— Kérlek! Ne csinálj még te is rossz perceket nekem!

Koszta Gáspár kezében hallgató megremegett.

— Otthon leszek, Zóra. Ha szükséged van rám, telefonálj. Ne törődj senkivel.

Ez a „senki“ Mária volt. Nem érdekelte, hogy mit szól Mária, csak eggyel törődött: ha ennek az asszonynak szüksége lesz reá, megtalálja. Nem érdekelte, hogy mit mond esetleg a fiának: az a fontos, hogy Zóra tudja, hol érheti el és szükség esetén el is érje.

— Köszönöm! — hallotta Zóra hangját, aztán egy kattanás. A 211-es szobában letették a kagylót.

Koszta Gáspár dr. hazament.

Még nem volt otthon sem Mária, sem Géza. Még nem is beszélt velük Délután érkezett meg Horvátországból s ők már nem voltak odahaza.

— Három órakerent el a nagyságos asszony s rögtön utána elment a fiatal úr is! — mondta a szobalány. — Valami nagyon sürgős dolga lehetett, vagy talán a nagyságos asszonynak akart mondani még valamit, mert futva ment le a lépcsőn.

Kosztá Gáspár dr. akkor nem is nagyon hallotta a szavakat. Egyre az járt az eszében, hogy perceken belül Zóránál lesz és hogy meg kell mondania a szörnyű valóságot. Most, amikor este visszajött, még mindig Zóra volt minden gondolata. Örült, hogy Mária és Géza még nincs otthon.

Gyorsan evett valamit, hogy a szobalány elmondhassa, vacsorázott.

— Ha a nagyságos asszony megjön, mondja meg neki, hogy fontos ügyet kell elintéznem, a szobámban vagyok, ne zavarjanak.

Azzal a telefont bevitte a szobájába és bezárkózott.

Pattanásig feszült minden idegszála. Fel-alá járt és egyre Zóra mozdulatlan arcát látta, amint rettenetes tényeket közlő szavait hallgatja. A kísértetiesen mozdulatlan arcot látta.

Mi ez az asszony? Így vagy az viselkedik, akinek nincsen szíve, vagy az, akinek rettenetes ereje van. Honnan veszi ez az asszony ezt az emberfeletti erőt?

Most megint az az éjszaka villant meg előtte, amikor Bácskád végén egy ablakból nézte a kastély terraszát, ahol magyar tisztek között cigánnyal énekelt és fékevesztett csárdást járt ez az asszony. Ez két héttel az ura halála után történt.

Mi az az erő?

Kilenc óra felé lépéseket hallott a másik szobában. Megismerte, Mária lépései.

Megrándult az arca. Csak be ne jöjjön! Most nem tud hazudni.

De Mária nem jött. Hallotta, hogy a lépések távolodnak. Később az ebédlő felől halk tányércsörömpölést hallott, evőeszközök összekoccanását.

Megnyugodott. Vacsorázik. Tudomásul vette, hogy ma este nem akar senkit látni.

Zóra!

Keze kinyult a telefon után, a hotelt tárcsázta.

— A kétszázötvenegyes szobát kérem!

Feszült várakozás, csend, aztán egy női hang a szálloda telefonközpontjából.

— A kétszázötvenegyes nem felel. Adom a portást. Megint várakozás. Egyre idegesítőbb.

Mi az, hogy nem felel? Az istenért, csak...

— Halló, itt Hungária portás.

— Kérem a kétszázötvenegyesből Gyurits Milánné nagyságos asszony...

— Nincs itthon, elment.

Hová ment? Döbbsent pillantás — a semmibe. Hova ment?

Aztán újra, végeszakadatlanul fel-le, fel-le. Tíz lépés előre, tíz lépés hátra.

A lakás már elcsendesült, úgy látszik Mária be ment a szobájába. Lefeküdt.

Az órájára nézett. Tíz óra. Géza még nincs itthon. Legalábbis nem hallotta megérkezni.

Félelykor még mindig fel-alá járt. De közben már kétszer újra kérte a Hungáriát. Mind a kétszer ugyanaz a válasz:

— A nagyságos asszony még nem érkezett meg. Pillanatról-pillanatra sápadtabb lett.

Ez lehetetlen, hogy ő itt járkal, bezárva, mint egy ketrecébe zárt vadállat és nem tudja, mi van Zórával.

De hogyan lehet megtudni, hol jár, hogyan lehet megtalálni az asszonyt a milliós városban?

Arra gondolt, hogy végig kell telefonálni a hoteleket. Valamelyik hotelben lesz egy bácskai ismerősnél, Budapest tele van Bácskából felutazott szerbekkel.

Őrütség! Minden szálloda minden szerb vendégét feltelefonáltassa? Lehetetlen. Pedig csak ott lehet. Ma

este étteremben, vendéglőben, szórakozóhelyen hiába keresné.

Pontosan éjfélután egy órakor vad zuhanást hallott az ebédlő felől. Olyan zuhanást, mintha bútorok zuhantak volna egymás hegyére-hátára. Ugyanekkor sikoltást Mária szobájából.

Olyan intenzív volt, hogy azonnal feltépte az ajtót.

Ugyanebben a pillanatban lobbant fény az ebédlőben.

Máriát látta, hálóingben, sápadtan, amint berohan az asztal felé.

— Géza! Géza! Mi történt?

Egyetlen ugrással ő is ott volt.

Géza a földön feküdt, feldöntött székek között.

— Géza! — kiáltotta ő is.

De a fiú nem reagált, öntudatlanul motyogott magában a szőnyegen. Az öntudatlanságig részeg, első pillanatban lehetett látni rajta.

Koszta Gáspár szótlanul nézte. Valami félelmetes undort érzett.

Mária halálosan sápadt arccal már ott térdelt a fia mellett és pohár vízbe mártott asztalkendővel a homlokát mosogatta.

— Géza! Kicsi fiam! Géza! Hogyan szabad ezt, hogy ..

A fiú szeme kinyílt. Mikor arca mellett meglátta az anyja arcát, szeméből vad gyűlölet lángolt elő. Megdöböntő erővel ellökte az anyját, hogy megtántorodott és hátra billent. Ő ugyanabban a pillanatban tántorogva felugrott.

— Eredj innen! — ordított Máriára.

Koszta Gáspár arca vérvörös lett.

A hangja harsant.

— Takarodj!

— Gáspár! — riadt a fia védelmére Mária.

De Koszta Gáspár megkapta Gézát hátul a gallérijánál, félkézzel egyensúlyba állította és gyors lépésekkel beirányította a szobájába. A részeg fiú már vissza-

esett kábulatába, mötyögve tántorgott apja ujjai között, aztán a lökésre végigesezt a pamlagán.

— Gáspár! Ne! — kapott az ura felé Mária, aztán a fiához sietett, hogy levetköztesse!

— Ha ez még egyszer előfordul, — mondta Koszta — kidobom.

— Még sohasem történt meg velem!

— Nem is fog! Legalábbis az én házamban nem! Kérlek, feküdj le!

— Csak levetköztetem!

— Nem vetközteted le! Ébredjen így és szégyelje magát.

Máriát kivezette a szobából.

— Feküdj le! Reggelre kialussza magát!

Mária már elfelejtette a rossz napokat, amit Gáspár utazása jelentett, csak a fiát látta maga előtt.

— Gáspár! Mi történt ezzel a fiúval?

— Részeg!

— De miért, Gáspár? Sose tette! Sose ivott!

— Feküdj le, Mária.

Aztán bement a szobájába. Nem látta, hogy Mária visszalopózik Géza szobájába és könnyes szemmel öntudatlanságig részeg fiát vetközteti.

Koszta Gáspár idegeinek még ez a jelenet hiányzott. Úgy érezte, hogy megfullad a négy fal között. Hirtelen elhatározással kalapját, kabátját vette és lement a lépcsőn.

A házmester csodálkozva nézett rá. Éjjel egy óra után elmegy hazulról? Mi ez?

Koszta gyors léptekkel átvágott a Tisza Isván utcán, Erzsébet-téren, egyenesen a Hungária felé.

Meglehetősen üresek voltak az utcák. A zárórás kávéházak közönsége már eltűnt a kapuk mögött. A Hungária hallja is üres volt már.

— Gyuritsné nagyságos asszony hazajött már? — lépett a portáshoz.

Az hátra nézett a kulcsok felé.

— Nem kérem. Még nem jött haza.

Egy pillanatig értetlenül a portásra nézett. De aztán eszébe kapott.

— Köszönöm — mondta és újra kilépett az utcára.

— Örült vagyok! Bizonyosan Szmiljánál alszik. Egészen természetes. Nő, a legjobb barátnője, szerb is. Előrelátható volt, hogy hozzá megy.

Szinte megnyugodott.

De hazamenni nem volt kedve. Rettegett, hogy kezdődik megint az ébren átsétált órák sora a négy fal között.

— Szeszt! Vagy akármit, ami kábít kicsit!

Elkapott egy taxit, azzal ment az egyik mulató közelébe.

Félkettőkor ott állt a Nagymező-utca sarkán.

És néhány perccel később a Moulin Rouge páholy-sora mellett.

A hangulatfényben tangó járta.

Éppen le akart ülni az egyik asztal mellé, amikor hirtelen elakadt a lélekzete.

— Nem igaz! Ez nem lehet! — robbant benne a gondolat.

De mégis igaz volt.

A tánclázs közepén ott volt Zóra.

És Ilics Dusánnal tangót táncolt.

Annak a napnak az éjszakáján, amikor megtudta, hogy megölték az édesanyját és fia testébe szuronyt döftek.

XX.

Mária reggel halálosan kimerülten kelt fel. Géza szobájában, a részeg álmában motyogó fiú oldalán ülve hallotta az ajtó csapódását, mely azt jelentette, hogy Gáspár éjszakának idején hagyta el a családi otthon. Úgy hatott ez az ajtócsapódás, mintha egy erőteljes kéz azt a finom szövetet szakította volna ketté, összevarrhatatlanul, rongyokká, melyet húsz éven át szóttek házasságuk harmoniájának szálaiból, mely öszszefogta, védte, betakarta őket és egyenletes meleg lég-

kört teremtett körülöttük. Hogy ez a szövet foszlik, rojtolódik, az eddig sem lehetett titok előtte. Hiszen azért nyesegette a rojtokat, azért foltozgatta, azért vigyázott olyan féltő gonddal erre a szövetre. Most ez az ajtócsapódás egyszerre visszavonhatatlanul tépte szét, hogy szinte meztelenül hagyja őket a szélben, mely aztán szétsodorhatja hármukat, mint a lehulló faleveleket.

Igen, a család széthullása megkezdődött. Géza, ez a kedves, rendes fiú, aki úgy bújt, úgy ragaszkodott hozzá, aki minden kis szerelmével, örömeivel, csalódásával az ő védőszárnyai alá húzódott s olyan büszke volt szép „anyu“-jára, itt fekszik részegen és mielőtt öntudatlan álmába merült, gyűlölködő pillantással el-
lökte magától az ő segítő kezét. Az ura, Gáspár, idegenként, szinte kényszerű vendégként él már csak a falak között. A hangja udvarias még, úri, tisztességes, de a szavak már csak általánosságokat mondanak, kimérték és a multnak csak látszatát őrzik. Így állnak szemben ők ketten egymással. És hogyan áll szemben a fiával? Gáspár! Nem tudta elfelejteni Mária azt az értetlen utálkozást, amit az ura szeméből akkor olvasott ki, amikor a szőnyegen meglátta részegen dadogó fiát. Ez a fiú — őmiatta volt részeg. A szörnyű gyanut akarta alkohollal lemosni tudatáról. A szörnyű gyanut, hogy ő és Barta Miklós... a zenebohóc...

Istenem, ott a Balatonnál hogyan rajongott Géza ezért az emberért! „Anyu, értsd meg, ez művész, nagy művész, a legnagyobb.“ És milyen megvetéssel mondta most azt a „zenebohóc“-ot, amikor arra kellett gondolnia, hogy ő a szeretője.

Zenebohóc. Igen, még ez is itt van. Hogy fájdalmat kellett okoznia ennek a „zenebohócnak“, aki különb úr, mint sokan, akik...

Tegnap derült ki, hogy Barta Miklós gondolkozása, segítő keze több volt, mint barátság, rokonszenv, a közös sors vetülete. Ez az ember szerelmet érez iránta. Tegnap délelőtt derült ki a filmszínház építkezésének szakértői bemutatóján. Amikor kibontakozott a siker,

amikor a kezét szorongatták, gratuláltak. Ő riadtan nézett Bartára. Eddig mindig arról volt szó, hogy az ő személye titokban maradjon, hogy Gáspár meg ne tudja.

— Azt mondtam, Mária, hogy a sikerig nem szabad tudnia róla. Ha siker lesz, nem kell tovább titkolózni, mert a siker igazol. És köt. A sikert arató embertől nem elszakadni igyekeznek, a sikeres embert megtartani igyekeznek. Ha sikert arat az, akit eldobni akartunk, megrendülünk az elhatározásban, gondolkozni kezdünk, hogy megítélésében nem tévedtünk-e. Egyébként ez még nem a nyilvános siker. Ez még nem jut el az urához.

S azután — délután már a Tulipán-utcában, mielőtt a mozi építetője megérkezett, mielőtt ő előhozhatta volna azt, ami a szívét nyomja, Géza dolgát, Barta megfogta a kezét:

— Mária, eddig nem akartam szólni magának. Elesett ember volt, azt hihette volna, hogy az elesettségét akarom kihasználni. Mától kezdve egész ember, sokkal inkább egész, mint a multban, mert önállóvá lett, alkotóvá, nem a férjével együtt ad egy egészet, hanem önmagában. Arra kérem, gondolkozzék rajta, hogyan akarja rendezni az életét. Folytatja-e a harcot a mult békéjéért, vagy hajlandó más ember oldalán kezdeni új életet.

Olyan fájdalmasan szép volt ez a pillanat. Ez a határozott, okos kiegyensúlyozott férfi, amint elfogódottan reánézett, beszélt hozzá.

— Nem akarom, Mária, hogy áldozatot hozzon értem, hogy lemondjon, ha úgy érzi, magának szebb volna a mult felébresztése. De szeretném, ha tudná, én boldog lennék és büszke, ha megengedné, hogy a maga oldalán folytathassam az utat.

Ez volt azon a délutánon, amikor ő akart beszélni Bartával. Arról, hogy a fia, Géza mivel gyanúsítja. S azt akarta kérni, hogy többé így kettesben ne találkozzanak. Legalábbis addig ne, amíg nem állhatnak nyíltan egymás mellé, mint üzlettársak.

Ezekután nagyon nehéz volt elkezdni. És mégis el kellett kezdeni és mindent el kellett mondani. Azt is, hogy a húsz el mult esztendő köti. S ezt a köteléket Gáspár elszakíthatja, de ő nem tudja kettétépni. Mert önmagát tépné vele széjjel.

Barta Miklós szótlanul hallgatta végig. S amikor utána megszólalt, hangja egy árnyalattal sem volt hidegebb, távolabbi. Csak talán halkabb kicsit.

— Igen, Mária. Ha így van, én természetesen félreállok az érzéseimmel. S maradok az, aki voltam — őszinte jóbarátja. És Gézának most már megmondhatja, hogy miért járt ide. Hiszen két hét mulva az ujságokból fogja megtudni, amelyekben elismeréssel, tisztelettel fogják megemlíteni az édesanyja nevét. Különben legokosabb volna, ha elhozná Gézát, ha megismerné a munkáját. Én is szeretném a fiát megismerni.

Aztán — mintha semmi sem történt volna — másról beszélt.

— Holnap még lesz egy kis dolgunk, Mária, a nézőtéren. Az oldalvilágításon korrekturára van szükség.

Este azzal ment haza, hogy megmondja Gézának, miért járt Barta Miklóshoz. Persze úgy, hogy az édesapja tekintélyét, tiszteletét ne csorbítsa. Majd úgy, hogy azért kellett sikerig titokban tartania, mert apa nem bízott a tehetségében és nem engedte volna. Egy szót sem arról, hogy Gáspár más asszonyt szeret, más asszonyhoz utazgat és... Nem, arról egy árva szót sem.

S aztán semmiről sem beszélhetett. Géza részegen jött haza. Leitta magát. Ő miatta. Pontosan tudta, hogy ő miatta történt, pedig sejtelve sem volt róla, hogy Géza taxin követte és akkor roppant össze, amikor meglátta, hogy édesanyja taxija megint a „zenebohóc“ villája előtt állt meg. Hogy az édesanyja megint besurrant a kapun. Mert ezúttal csakugyan surrant.

És éppen a fia miatt.

Túlságosan sulykolták Máriát a gondok.

Halálosan fáradt volt, amikor magára vette kabátját, hogy elinduljon a filmszínházba és megnézze a hibás oldalvilágítást.

Ezekben a napokban történt, hogy egyik délután Koszta Gáspár telefonált Zórának a Hungáriába:

— Édes, arra kell kérnem, hogy egy órácskát várjon reám. El kell intéznem valamit.

— Történt valami? — riadt Zóra hangja.

— Semmi olyasmi, ami kellemetlen. Sztévó Sztakity volt nálam, a volt szerb miniszter, akivel, tudja, akkor magánál találkoztam!

— Sztévó Sztakity? — hallotta Zóra csodálkozó hangját. — Itt van Pesten? Mit akar magától?

— Majd elmesélem személyesen!

Csakugyan, pontosan egy óra múlva meg is érkezett a Hungáriába.

— Nos, — mondta — nagyon hálás vagyok Sztévó Sztakitynak! Azt hiszem a közel jövőben nagyon hasznos munkát végzünk együtt!

— Sztakityal? — nézett rá értetlenül Zóra. — Miről van szó?

— Most folyik a Kisebbségi Intézet nemzetiségi ankétja. Sztévó megtudta, hogy egy ostoba fickó, különben neves politikus az illető — a szerb kérdéssel kapcsolatban igen káros gondolatmenetű előadásra készül. Most, ezt az urat kissé helyesebb irányba fogjuk szorítani!

— Mit akarnak csinálni?

— Természetesen olyasmit, ami előmozdítja és nem gátolja a két nép jövő együttélését!

Zóra riadtan nézett rá.

— Gáspár! Miattam ne csinálj semmi olyasmit, amiből neked kellemetlenséged lehet!

Koszta arca elkomolyodott. Fejét rázta.

— Nem miattad, hanem miattam kell megtennem, Zóra! És egy okosabb jövő miatt! Nem baj, ha támadni fognak érte! Sztévó Sztakity szerbiai mozgalmát a ma-

gyar-szerb megbékélés érdekében, itt is alá kell támaszteni! Nem miattad, nem Sztévó miatt, nem is azért, mert szeretem a te fajtádat, hanem egyszerűen azért, mert a magam fajtáját szeretem s a magam fajtájának is szebb jövődöt szánnék! — rámosolygott. — Nos, Zóra? Ma hova megyünk vacsorázni?

Két olyan hét telt el Mária fölött, mint a lidércnyomás. Géza, amint részegségéből felébredt, azonnal besietett a bankba. Egy óra mulva újra hazajött, csomagolt s mire délben Mária hazaérkezett, már csak kétsoros levél várta.

„Betegszabadságot kértem, elutaztam. Géza.“

Hogy hova, arról egy szót sem. Úgy utazott el, hogy nem tudhatta meg az igazságot. Hogy magával vitte a terhet. S ez a teher semmivel sem kisebb súllyal nehezedett most Máriára.

Most már ő sürgette a sajtóbemutatót. Az ujságok útján akarta tudatnia fiával, hogy nem kell szégyelnie az anyját.

De — fájdalom — a dolgokat nem lehetett siettetni. Két hét kellett az apró igazítások, változtatások kiviteléhez, csak azután lehetett az ajtókat kinyitni a sajtó előtt.

Egy szombat délelőttön zajlott le a bemutató.

Nemcsak a sajtót hívták meg, hanem az összes filmembereket, sőt a közoktatásügyi minisztériumot is.

A siker kirobbant.

A bemutató után megvendégelték az ujságírókat és itt határozták el, hogy a bemutatóról szóló cikkeket kedden fogják megjelentetni. Szombaton délben már nem lett volna idő, hogy cikkeiket kellő terjedelemben és tálalásban a másnapi, vasárnapi számban helyezék el.

Máriát bántotta ez. Szerette volna, ha fia — valahol ismeretlen tartózkodási helyén — már másnap olvashatja, hogy az édesanyja nem a szeretőjéhez járt,

hanem a munkatársához. De meg kellett hajolnia a tények előtt. Hát csak kedden tudja meg Géza.

A kis cukrászda-terem tompán zsongott. Egyik páholyában Koszta Gáspár megránduló arccal, de nyugodt hangon Zóra felé fordult.

— Nézzed, édes, — mondta — ez az utolsó perc, amikor még talán segít, ha beszélünk egymással. Nagyon őszintén kell ma beszélünk egymással, Zóra! Meg kell, hogy mondjam neked, én tegnap este azzal mentem el tőled, hogy többé nem jövök. És nem is telefonálok! — Gáspár hangja igen nyugodt volt, de érezni lehetett mögötte az érzések vibrálását. — Azzal mentem el, hogy soha többé. Mégis telefonáltam, ezt a találkozást kértem tőled. De ezt nem gyengeségből teszem, Zóra. Csak nem akartam valami visszavonhatatlant elkövetni, mielőtt még egyszer őszintén nem beszéltem veled!

— Gáspár, én mindig őszintén beszélek veled!

— Zóra, közel egy hónapja, hogy elmentem érted Horvátországba és elhoztalak. Hálát adok érte az Istennek, hogy akkor az idegeimre hallgattam és nem sokat fontolgattam. Közel egy hónapja tehát, hogy elhoztalak. Ebből a négy hétből az én számomra négy napod sem volt! Mindig csak Smilja és Ilics Dusán. És aztán már egyedül Ilics Dusán.

— Megmagyaráztam neked, Gáspár! Szerb vagyok, félek, hogy veszély fenyegeti a birtokaimat. Ilics Dusán is szerb származású, megérti a helyzetemet. Azonkívül nagy összeköttetései vannak és...

— Erről majd később beszélünk, Zóra! Smilja két hete elutazott. Az eljegyzésük felbomlott. Azóta is nap-nap után azzal az emberrel vagy. Azon a rettenetes napon is, amikor megjöttem a szörnyű hírral, hogy a fiad, az édesanyád... azon a napon is őt kérted és nem engem hívtál. Ellenkezőleg. Engem elküldtél.

Csend. Aztán:

— Ne érts félre, Zóra, ez nem szemrehányás akar lenni. Mikor azon az éjszakán Ilics Dusán karján meg-

látalak a mulatóban, a táncparketten, az első érzésem az volt, hogy káprázik a szemem, hogy megőrültem. Az nem lehet, hogy te ezen az éjszakán egy férfivel kettesben mulatni, táncolni mész!

— Gáspár, én...

— Hallgass, Zóra! A második percben már próbáltam magamnak megmagyarázni. És meg is találtam a magyarázatot. Kicsit sok volt neked a tragédiákból. Tavasszal az urad, most a kisfiad, az édesanyád. Felborult az egyensúlyod. Menekülsz. A gondolataid, az emlékek, az emlékezés, a valóság elől. Keresed a narkotikumokat. Jazzben, táncban, szeszben, talán férfiben is. Nem éreztem mást irántad, csak mélységes megrendülést, mélységes megértést, és igyekeztem olyan gyengéd lenni, amilyen csak lehetek. Arra gondoltam, én hoztam a tragédia hírét, most az első napokban, ha engem látsz, hát a tragédia jut az eszedbe rólam. Csendesen félreállottam. Majd hívni fogsz.

— Milyen jó vagy, Gáspár! — hallotta Zóra lágy hangját. — Mennyi megértés van benned! Higyj nekem, Gáspár! Jól láttál! Csak ez volt, ami távol tartott tőled! Hát kell nekem más férfi, amikor te az enyém vagy?

De Koszta Gáspár hangja nem lágyult el. Továbbra is egyensúlyban maradt.

— Vártam a hívást, Zóra. Nem jött. Ellenben minduntalan látnom kellett, — anélkül, hogy te megmondta volna — hogy Ilics Dusánnal vagy. Vele ebédelsz, amikor nekem azt mondd, hogy rokonokkal kell ebédelned, vele vacsorázol, amikor azt mondd, hogy a barátnődnél kell aludnod. S vele mulattál éjszakákon, melyekről nekem másnap azt mondtad, hogy ágyadban, álmatlanul fetrengted át.

— Gáspár, meg kell, hogy érts engem! Hiszen magad magyaráztad meg, hogy...

— Nem, Zóra. Én azt magyaráztam meg magamnak, hogy az első napokban nem tudod személyemtől elválasztani a tragédiát. Azt magyaráztam meg, hogy az első este Ilics Dusánban narkotikumot kerestél. De

azóta két hét telt el. S te a két hétből tíz napot mulatókban táncoltál végig, kiskocsmákban, cigányoztál át és a hotelszobádban virágoskertet gyűjtöttél. És mindezt Ilics Dusánnal, mindezt Ilics Dusántól!

— A vagyonomról van szó! Az ő nagy összeköttetései, miniszteriális nexusai... Igen kitűnő, kifogástalan úriember. Azonkívül szerb, mint én! Megért engem!

— Vagy ő, vagy én! Neked nincs semmi dolgod, nincs semmi ügyed Ilics Dusánnal. Veszély nem fenyeget s ha fenyegetne is, itt vagyok én, aki védelmet nyújt. Neked semmi dolgod azzal az emberrel. Csak egy esetben! Ha érdekel téged! Jobban mint én? Hát arra kérlek, ha így van, mondd meg becsületesen. Szó nélkül félreállok. Ha viszont nincs így, akkor egyszer és mindenkorra végzek Ilics Dusánnal. — Csend. Aztán: — Nos, Zóra.

Csend. Aztán halkán:

— Döntöttem, Gáspár.

— Hogyan, Zóra?

— Te melletted. Mindig jó voltál hozzám. Nagyon jó voltál hozzám. Ne beszéljünk többet erről.

Kosztá Gáspár dr. komolyan vette azt az ígéretét, hogy a Kisebbségi Intézetben kiáll a szerb-magyar megértésért. Ezekben a napokban szinte csak percekre jelent meg a lakásban. Tárgyalásokra helyettesét küldte s maga reggeltől késő délutánig felszólalása anyagán dolgozott. Csak hat óra tájt ment el hazulról. Rendszerint éjfél után jött vissza, de ilyenkor sem feküdt le.

Hétfőn este volt a Kisebbségi Intézet vitaestje s a Sztévó Sztákity által jelzett politikus előadása. A megállapított sorrend szerint elsőnek a volt szerb miniszter, másodiknak Koszta Gáspár szól az előadáshoz. Zórával úgy beszélte meg, hogy délután hat órakor találkoznak, együtt uzsonnáznak, aztán ugyancsak együtt mennek el, hogy Zóra meghallgassa felszólalását. Dél-

után öt óraker azonban megszólalt Koszta Gáspár telefonja. Zóra jelentkezett, hogy, fájdalom, nem tudnak találkozni. Nem tudja az előadását sem meghallgatni.

— Tudod, szívem, — mondta — egy rokon Horvátországból. A szomszéd birtokos.

Koszta Gáspár megijedt.

— Édes! Nem lesz jó, ha most újra feltéped a sebeket!

— Tudnom kell! — hallotta az asszony hangját. — Tudni akarok minden részletet! Az uramnál is tudtam! Nyugodtabb vagyok!

Azután mintegy bocsánatkérésként, hogy ma nem találkozhatnak:

— Úgy-e, nem haragszol, Gáspár? Tudod, mennyire szerettelek volna meghallgatni! Majd találkozunk holnap!

— Nem tudnád legalább az előadásra szabaddá tenni magadat, Zóra? Talán neked is jobb volna, ha a beszélgetésed után együtt vagyunk!

— Ne, Gáspár! Nem lenne idegem, nyugalmam, hogy belüljek egy előadásra, utána egy étterembe, kis-kocsmába. Nem tudnék emberek közé menni! Neked sem lenne öröme benne! Meg kell, hogy érts!

Koszta Gáspár deferált.

— Ahogyan akarod, Zóra! Természetesen úgy lesz, ahogyan te kívánod! Majd találkozunk holnap!

— Köszönöm, Gáspár! És mégy egyszer: tudod mennyire szerettelek volna meghallgatni! Majd telefonálj!

Koszta Gáspár deferált, de határozottan nyugtalan volt. Ennek az asszonynak úgyis labilis a lelki egyensúlya, az utóbbi hónapok izgalmas tragédiái felzaklatták. Hiszen ez az egész ostobaság Ilics Dusánnal, innen származik. Már az is megdöbrentő volt, mikor mulatóban tombolta át az éjszakát néhány órával azután, hogy értesült a fia haláláról. Mi lesz, ha ezt az asszonyt ma egy — esetleg tapintatlan — rokon újra és még jobban felzaklatja? Ebben a megbolygatott lelki-

állapotban még elkövethet valami örültséget. Mit tudom én, nagyobb adagot vesz be azokból az altatókból, idegcsillapítókból, amikkel mindig tele van a kékítőkájája!

Határozott lelkifurdalást érzett. Meg kellett volna kérdeznie, hogy hol találkozik a rokonával! Tapintatosan, hogy észre ne vegye, legalább addig, míg az előadásra nem kell menni, ott tartózkodhatna a közelében. Vigyázhatna rá, a segítségére lehetne!

Már nyult is a telefon után, hogy felhívja és megkérdezze, de aztán eszébe jutott, hogy Zóra tiltakozna ellene, sőt félre is érthetné. És most már igazán elég volt a félreértésekből.

De a gondolat, az aggodalom nem hagyta nyugodni.

Mit lehetne csinálni?

Gyorsan az órájára nézett. Háromnegyed hat, még odaérhet.

Biztonság okából feltárcsázta a szallodát.

— Gyurits Milánné nagyságos asszony odahaza van?

— Igen. Kapcsolom.

— Nem, nem! — kiáltotta Koszta Gáspár. — Nem akarok telefonon beszélni vele! Csak tudnom kellett, hogy...

— Igen.

Már le is sietett a lépcsőn, taxiba ült, a Hungáriához vitette magát. S ott az egyik sarkon, ahonnan megfigyelhette a hotel kijáratát, a taxit leállította.

Talán tíz percig vártak, akkor taxi gördült a bejárat elé, az ajtón kilépett Zóra és beleült.

— Ezt a kocsit fogjuk követni! — mondta Koszta a sofőrnek. — Vigyázzon kérem, az útkereszteződések-nél, hogy el ne veszítsük.

A Hungária bejárata előtt már gördült a kocsis. S ők halkán mögötte.

Koszta Gáspár úgy képzelte, hogy valamelyik nagy szálloda, alkalmasint a Gellért felé fognak menni, de Zóra taxija a Tisza István-utcába fordult, onnan az

Andrássy-útra, majd a Bajza-utcánál bekanyarodott a Vilma királyné-út fasora felé.

De itt sem állt meg valamelyik villa előtt, hanem végig suhant az egész úton s csak az Aréna-út sarkánál stoppolt.

Vagy húsz lépéssel mögöttük ők is azonnal megálltak.

Kosztá Gáspár a sofőr mögül figyelte.

Zóra kiszállt. Fizetett. Aztán igen lassan, sétálva, mint aki nézdelődik, a fasorban és a ligetben gyönyörködik, elindult a Park-szanatórium irányába.

Kosztá Gáspár is kiszállt, de egyelőre nem mozdult a taxi rejtő oldala mellől. Csodálkozva nézte a kényelmes, látszólag teljesen céltalan sétát. Zórának, rendes körülmények között is ingó járása volt s ez most még jobban kihangsúlyozódott.

Kosztá távolról, észrevétlenül követte. Az asszony meg-megállt egy villa előtt, nézegette, azután megfordult. Koszta látta, hogy vigyázva körülnéz. Ő egy fa törzse mellett állott, nem látta meg.

Az imbolygó lépések egyszerre határozottakká, gyorsakká váltak, a céltalannak látszó séta pedig célt kapott. Még egy gyors körültekintés után átvágott az úttesten, az esti félhomályban elment a Batizfalvy szanatórium mellett, aztán hirtelen jobbra fordult és eltűnt az első négyemeletes bérapalota kapujában.

Kosztá Gáspár nem értette. Mi ez? Hát nem szállodában lakik a horvátországi rokon? Úgy látszik, ismerősei vannak Budapesten, náluk szállt meg. Lassan odasétált a ház elé. Szép ház. Megnézte az óráját. Negyedhét. Az úttest közepén a tizennyolcas villamos csörömpölt.

Igen, hát itt fel kell készülnie rá, hogy egy órát elsétálgat. Az a fontos, hogy a kaput ne tévessze szem elől. Ha ez a szegény asszony kijön felzaklatva, itt legyen a segítségére.

De aztán egyszerre megállt és gondolkozva maga elé nézett.

— Ez mind rendben van. De mit jelentett ez a nyilván félrevezetést célzó sétája Zórának? Ha csakugyan egy rokonához ment, miért kellett ezt a sétát megjátszani és miért kellett kutatón a környéket kétszer is körültekintenie?

Egyszerre húzni kezdte a bérház kapualja. Ott a lakók táblája, névjegyzéke. Hátha valami támpontot nyújt? Esetleg egy szlávosan hangzó név útba igazítja, hogy itt lakik a rokon. Esetleg...

Nem. Ez komizság. Az anyja, a gyereke halálát tisztességes ember nem használja fel hazugságra. Komizság még a gondolat is. Pizskos kis randevú, nem.

— Fantasztikus! — mormolta. — Én egészen elvesztettem a józan ítélőképességemet, mértékemet! Úgy látszik, az öreg Ferenc Józsefnek, aki azt mondta, hogy a szerelem bölcsekből kerge kakasokat csinál, igaza volt.

Fejcsóválva tovább sétált.

De a kapualj egyre húzta. Mint valami mágnes. Nem akart engedni.

— Ezt az ügyet szombaton lezártuk! Zóra határozottan döntött, engem választott! Örökös gyanúsítások között nem lehet élni!

De az idő mult, már háromnegyedhét, hét, félnyolc, a kapualj, a lakók névjegyzéke megint kísérteni kezdett.

Kinél lakik itt ez a horvátországi rokon? Hátha rosszul van odafönt Zóra.

És különben is! Indulni kell az előadásra. Még tíz perc várakozás és elkésik róla.

Egy pillanatig tétovázott, aztán döntött.

Belépett a kapun és határozott lépésekkel a névtábla elé állott.

Gyorsan végigszaladt a neveken. Melyik hangzik szerbesen? De az első emeleten egy sem akadt, amelyikből következtetni lehetett volna. Sorra vette a második emeletet. Itt is csupa magyar név volt. Gyors pillantással kezdte a következő sort.

Aztán egyszerre megmerevedett a pillantása, többé nem mozdult el egy névtábláról:

III. emelet 1. ajtó

I L I C S D U S Á N

Isten! Ez az asszony fent van Ilics Dusán legénylakásán.

Döbbenetes volt.

Koszta Gáspár állt a kapu alatt, a névtábla előtt és úgy érezte, hogy valahol mélyen benne egy szobor törött darabokra. Pillanat alatt bukkantak elő részletek, melyeket eddig is ismert, de amelyeket eddig egészen más megvilágításban látott.

Vad düh szaladt végig rajta.

Ezért az asszonyért akarta ő itthagyni Máriát?

Ebben a pillanatban halk sikoly.

Fejét felkapta.

Zóra állt előtte.

Arca sápadt volt, halálosan sápadt.

Egy másodpercig nem tudott mozdulni. Csak a szája járt hangtalanul.

Aztán a feje lehajlott, Koszta Gáspár egészen messziről hallotta halk, elhaló hangját. És éreznie kellett, most nem hazudik, igazat mond:

— Bocsáss meg. Nem tehetek róla. Közelebb van hozzám. — Egy pillanat szünet. — Szláv. Ő tartozik hozzám.

Még egy tétova mozdulat, aztán elsuhant mellette. Egy pillanatra megérezte a parfümjét, aztán karcsú alakja eltűnt az esthomályban.

Nem maradt belőle más, csak a szemének utolsó riadt pillantása és néhány szó:

— Nem tehetek róla. Közelebb van hozzám. Ő tartozik hozzám...

Kosztá Géza csendesen ült a szálló terrasán a kora tavaszi napsütésben. Ez a két hét, amit betegsádbadság címén fent töltött a Kékesen, az elhatározás ideje volt.

Még két napja van a munkábalépésig. Két nap múlva vissza kell mennie Budapestre. Szerencsére csak órákat kell ott töltenie. Tegnap kapta meg a bank levelét, mely méltányolta kérését, hogy egészségi okokból átmenetileg egészségesebb, vidéki levegőre van szüksége. Áthelyezték az intézet pécsi fiókjához.

Korareggeli napsütésben ült a szálló terrasán, szeme a rügyekbe szökkenő völgyet pásztázta végig és arra gondolt, hogy élet kezdődik. Egyedül. Aminek semmi köze mindahhoz, ami tegnap és tegnapelőtt történt, semmi köze mindazokhoz, akikről tegnap még azt hitte, hogy elválaszthatatlanul tartoznak hozzá. Apjához és az édesanyjához.

Az apjával hónapok óta idegenül állottak szemben. Hányszor levezette már: akkor kezdődött, amikor először jött haza a jugoszláv hadjáratból és lázas kérdéseire nem kapott választ tőle. Csak rövid, tétova „igen“-eket, „nem“-eket, kitérő feleleteket. Aztán egyre kevesebb időt töltött otthon, apa akkor is szobájába zárkózott, szinte elkülönítette magát.

Amikor jöttek a további események, anyával, apa akkor sem nyult a hóna alá, nem azt kérdezte:

— Ejnye, fiam, mi van veled, mi ez az ingerültség? Te nem ilyen hangon szoktál beszélni! Gyere, beszéljessük ki magunkat.

Nem ezt kérdezte. Hanem arcul ütötte.

Pedig akkor, amikor élete legszörnyűbb válságának napjait élte, amikor az édesanyjáról festett oltárkép fejről leszakadt a glória, hogyan vissza tudott volna találni az apjához. Hiszen éppen az volt a leg súlyosabb, hogy ezt az elviselhetetlen terhet egyedül kellett hordoznia.

Anya? Megrázkódott. Nincs többé. Nem tud többé a szemébe nézni.

Igy kellett történni. Neki nincs keresni valója az Andrásy-úti ötszobában. Ha most haza megy Budapestre, szállodában száll meg és ebédután megy haza csomagolni. Amikor apa már az irodában lesz és anya — aki fia helyett a zenebohóc szeretőt választotta — elindul a...

Hát, igen. A Tulipán-utcába.

Fent a kékesi völgyben koratavaszi ködök imbolgotak. Lassan éppen felszállni készülődtek.

Tulipán-utca. Már semmi köze hozzá. Elutazik Pécsre és...

Lassan az ujság után nyult. Még üres volt a terasz, a szállóvendégek szobáikban tartózkodtak, asztalára a pincér odarakta az összes ujságokat. Nézte a címeiket. Háború. Elmúlt a tél, az orosz steppéken elolvadt a hó s ha felszikkad a sár is, kezdődik a tavaszi offenzíva.

Talán ez volna az igazi megoldás. Ha behívnák katonának.

Lassan tovább lapozott. Írni kellene Eszternek a Rózsadombra. Mindössze egyszer írt, akkor is csak egy képeslapot.

Válla megrándult. Mindegy. Legfeljebb őt is elveszíti. Eggyel több vagy kevesebb, ha már egyszer az apját és az anyját is elvesztette, olyan mindegy.

Valahonnan nagyon messziről, a legtávolabbi gyerekkorból egy dúdoló hangot hallott.

„Ajkfaluban, Stíriában mi történt.“

Az édesapja hangja. Este van, ő fekszik a rácsos, angyalos gyerekágyban, apa ott ül mellette, az ágy szélén, erős, meleg keze az ő gyenge, puha kis kezét fogja és dúdol neki. Altatja: „Ajkfaluban, Stíriában mi történt...“

Egyszerre szemét elöntötte a könny. Az ujság betűi elmosódtak. S a könnyek fátyolán át ezek a betűk

most mindegyre ugyanabba a rendbe sorakoztak. Mintha az egész újság azzal lett volna tele: apa, apu, Koszta Gáspár, Koszta Gáspár, apu, Koszta Gáspár.

A terras széle felől pincér közeledett, két ujjával gyorsan letörölte a könnyeket és fejét az újságba dugta.

De a következő pillanatban vissza is kapta. Mi ez? Megőrült? Már tiszta szemmel is az apja neve táncol elébe az újság hasábjairól.

— Nem! Ez csakugyan az apja neve.

Szélesen tálalt, nagybetűs tudósítást látott a Kisebbségi Intézet vitaestjéről s az alcímben az apja neve, „Koszta Gáspár dr. feltűnést keltő előadása“.

Koszta Géza különös belső remegést érzett. Taszítást és ugyanakkor vonzást. S mindenekfelett félelmet. Mintha árgus szemek figyelnék, hogy elolvassa-e ezt a cikket, vagy nem. Zavartan körülnézett s amikor látta, hogy egyedül van, mohón olvasni kezdett.

A tudósítás mindenekelőtt egy politikus minden vonatkozásban merev, elcsépelte frázisokat puffogató előadásáról számolt be. „A nemzetiségek kötelességei“, „ezeréves jogok“, „tilos“, „kötelesek“, „erős kéz“, „az elmúlt húsz esztendő elnyomása“. Puffogó rossz vezércikk stílusban.

Aztán egy volt szerb miniszter hozzászólása következett aki arra mutatott rá, hogy milyen sok közös vonás található a magyar és a szerb nép jellemében, történelmében s a földrajzi elhelyezkedés milyen parancsolóan írja elő, hogy a két nép feledve a múlt sérelmeit, meg fogja egymás kezét és a háborút követő újvilágban együtt meneteljen.

Végül Koszta Gáspár dr. felszólalása.

Géza szeme egyre lázasabban itta be a betűket, melyekből apja határozott, erős hangja kiáltott feléje. Ez a tenor tisztán, erősen csengett s még így a betűk közvetítő eszközén át is megérezte, hogy ez a beszéd hatott.

— A jövő együttélésnek egyetlen feltétele van — mondta Koszta Gáspár — az, hogy a közöttünk élő nemzetiségek ne börtönüknek, hanem csakugyan hazájuknak érezzék ezt az országot, melynek teljesen egyenrangú polgárai. A képviselő úr vegye tudomásul, hogy nem babra megy a játék! Hogy még tévesen értelmezett hazafiasságból sem lehet olyan elveket hangoztatni, amelyek alkalmasak egy nemzet jövőjének veszélyeztetésére. A rövidlátás a politikában, különösen a nemzetiségi politikában, büntetendő cselekmény, sőt, véleményem szerint egyenlő a hazaárulással!

Koszta Géza szeme egyre mohóbban falta a betűket, apja szavait, kemény, okos mondatait.

— A képviselő úr egész előadását az elmúlt húsz év sérelmeinek hánytorgatására alapította. Mintha annak a katasztrófális sérelmi politikának utolsó harcosa volna, utolsó és — hála az égnek — egyetlen harcosa is, mely a kiegyezéstől az összeomlásig gátolt meg ebben az országban minden alkotóerőt! A képviselő úron kívül már mindenki tudja és mindenki vallja, hogy nekünk nem az elmúlt húsz esztendő sérelmeinek a megbosszulása a dolgunk, hanem a zavartalan jövő együttélés előkészítése! Ennek pedig egyetlen eszköze van: egyenlő jogú elhelyezkedés a nemzetiségek számára, az általános népjogok és népszabadság keretében. Mert mindenkor a szabadságok és jogok korlátozása formálja ki az elkülönülést, elszakadást és egy más közösséghez való csatlakozás vágyát! A nemzetiségek együttélésének egyik fél számára sem szabad elnyomást, hanem mindenki számára — egyformán kötelező törvények keretei között — szabad életet kell jelenteni! Ez az egyedül járható út! S ha ezen az úton az általános szociális jólét keretében a nemzetiségek is megtalálják jólétüket, akkor, amiként a békéscsabai szlovákok, nem tudják semmiféle eszközzel arra bírni, hogy a mi közösségünkben elfoglalt zavartalan nyelvi és kulturális szabadsággal párosult jólétét felcserélje hozzá fajilag közelebb álló, de bizonytalanabb közös-

séggel, többi nemzetiségeink sem fognak magukban ilyen vágyakat rejtegetni!

Kosztá Géza lázasan kapott a többi ujság után. A Kisebbségi Intézet ankétje mindegyikben bőséges tállást kapott, mindegyik részletesen ismertette Koszta Koszta Gáspár felszólalását.

Utoljára került kezébe az a lap, mely az ankét főelőadójának szócsöveként szokott szerepelni. A harmadik oldalon vezércikk keretében látta meg az apja nevét.

Még csak az első mondatot olvasta el és már lángba borult az arca. Ez a lángolás pillanatról-pillanatra pirosabbra festette az arcát, mely a cikk közepén már tűzvörös lett.

Komisz, piszkolódo hangú cikk volt, tele gyanusítással, perfid inszinuációval. Hiszen mi is volna várható Koszta Gáspártól, akit már „magyarosan“ hangzó neve is nyilvánvalóan feljogosít rá, hogy az egész magyarság nevében szólaljon fel. Az „ösmagyar“ hangzású „Koszta“ név...

— Tessék? — döbönt meg Géza. — Ezt is lehet? A magyarságát is meg akarják tagadni az édesapámtól? Mert ki merte mondani az igazságot?

Mintha egyetlen pillanat alatt omlott volna le minden gát, amit az utolsó tíz hónap emelt kettőjük közé. Mikor még egy lapot talált, mely az édesapját támadta, már nem érzett mást, mint azt, hogy neki az apja oldalán a helye. Foggal, körömmel, karddal, vagy bunkóval, minden ellentétén túl, ott kell állnia az apja mellett. Ott a helye! És nem lehet sehol másutt!

Különösen ebben a pillanatban, amikor apa talán nem tudja, de ő tudja, sajnós, egészen egyedül áll. Mert akinek mellette kellene állania, az a Tulipán-utcába jár. Nem az ő édesapja mellett áll, aki bátran, kíméletlenül, egyenesen lépett a porondra harcolni az igazságért, hanem egy zenebohóc mellett.

Szinte pillanatok alatt intézkedett. Mindössze tíz perce volt az autobusz indulásáig, mely az elutazókat vitte le a gyöngyösi vasúti állomásra. De tíz perc alatt

mindent elintézett, becsomagolt s amikor az autóbusz indult, rajta ült.

Türelmetlenül, felzaklatva, feszülő izmokkal, tette készen, hogy odaálljon az apja mellé és fiatal erejével segítsen neki a csapásokat visszaadni.

Kosztá Gáspár dr. az irodájában ült, amikor Géza, szinte betörve az ajtót, rohant be hozzá. Előtte az íróasztalon ott feküdtek az ujságok.

Csodálkozva nézett fel, amikor a beszakított ajtó becsapódását hallotta.

— Apa!

Felugrott az íróasztaltól. Géza sápadt volt most, magából kikelt, húsz esztendősi fiatalságának minden szertelen lobogása az arcában égett.

— Géza, mi történt veled? — lépett a fia elé.

Géza elkapta a kezét.

— Apa! Az ujságok! — lihegte. — Most olvastam az ujságokat!

Kosztá Gáspár feje lassan lehajlott. Hangja halk volt, nagyon halk. Szinte megrendült. Olyan lágy, amilyennek fia még sohasem hallotta.

— Én is, Géza!

— Apa! — szorította meg kezét Géza, aztán egyszerre vad erővel, ahogy valaha az édesanyját szokta szorongatni, magához ölelte. — Apa! Ezt nem fogjuk túrni! Úgy-e, nem? Én...

— Fiam, — mondta halkan Koszta Gáspár dr. — neked nincs jogod az édesanyád tetteit elbírálni!

Géza döbbenetn nézett rá.

— Az... az édesanyám...?

— Igen, Géza.

Géza szédülést érzett.

— Apa! — rendült meg. — Te... Te tudod?

— Én is olvastam az ujságokat, fiam.

Géza megtántorodott.

— Az ujságokat? Ujságokban van? Hiszen ez...

— Én követtem el a hibát, Éveken át elleneztem.

Géza úgy érezte, hogy összeroskad. Csak nézte az apját. Hallgatta halk szavát.

— Most látom, hogy hibát követtem el.

— Te? Apa!

— Én, fiam! Egy lap, két lap tévedhet. Szubjektív is lehet. De amikor minden lap ugyanabban a hangnemben...

— Rettenetes!

— Nem, fiam. Ezt meg kell értenünk. Nincs jogunk hozzá, hogy édesanyádat megfosszuk az egyéni életétől, érvényesülésétől.

Géza csak dadogott.

— Apa! Én nem értelek! Hogyan beszélhetsz így? Hát... hát te miről beszélsz?

Most Gáspár nézett rá csodálkozva.

— Miről beszélek? — felemelte az egyik ujságot és egy cikkre mutatott. — Természetesen az ujságokról.

Géza lázasan olvasni kezdte. Új filmszínház, új stílus, Atelier művészi berendező vállalat, Kosztáné Demeter Mária, Barta Miklós dr. és egy cím: Tulipánutca.

— Igen, fiam. Ez az édesanyád. Akinek ezt titokban, lopva kellett megcsinálnia, mert talán az én önzésem, hogy nem akartam önálló embert magam mellett...

— Apa! — nyöszörgött fel Géza. — Ez rettenetes!

— Gyönyörű, Géza! Talán külön erő, mint amit bennünk, férfiakban szoktak keresni!

— Rettenetes! — Géza halálosan sápadt volt. — Apa, én valami szörnyű dolgot csináltam!

És kirobbant belőle a szörnyű gyanúsítás, amivel hosszú heteken át az édesanyját vádolta meg.

Kosztá Gáspár dr. sápadtan hallgatta.

Aztán csend. Némán felállt.

A szomszéd szobából egyhangú írógép kopogása hallatszott. S egy diktáló hang: „A büntető törvénykönyv idevágó rendelkezései alapján nyilvánvalónak látszik, hogy...”

— Rettenetes! — visszhangzott most Koszta Gáspárban. — Mindezt én csináltam! Én dúltam fel mind a kettőt! A fiamat, a feleségemet! Az utolsó perc! Holnap talán már minden késő lett volna.

Lassan fiára emelte a tekintét.

Hangja halk volt.

— Géza! Anyád tud arról, hogy te...?

— Hogy utána mentem, hogy kilestem, hogy... erről nem tud.

Koszta Gáspár dr. felállt.

— Eredj a szobádba, Géza, szedd rendbe magad, aztán gyere vissza.

Géza segélykérően, kérdően ránézett.

— Miért, apa?

Koszta fia vállára tette a kezét.

— Elmegyünk édesanyádhoz a Tulipán-utcába. És megcsókoljuk a kezét.

— Apa! Lehet?

— Ha nagyon sok szeretettel megpróbáljuk jóvátenni! No, siess, fiam!

Géza az ajtóhoz rohant. Ott egyszerre megtorpant, visszanézett.

— Apa! És te?

— Én? — csodálkozott rá Koszta Gáspár — mi van velem?

— Az ujságok! A támadások a felszólalásod miatt!

Koszta Gáspár legyintett.

— Engem ebben a harcban nem lehet megsebezni! — A fia vállára ütött. — Kedves, hogy az oldaladra állsz és velem akarsz harcolni.

— Igen, apa!

— Amíg rendbe szeded magad, telefonálok a bankba. Ezt a pécsi áthelyezést visszavonatom. No, siess, Géza. A Tulipán-utca messze van. S mind a ketten szeretnénk, ha még idejében érnének oda. Sokat késtünk!

Mária mégegyszer mindennek utána nézett.

— Mari, kérem, — mondta a szakácsnőnek — a borjúhússal különösen vigyázzon! Tudja, hogy az úr nem szereti, ha nagyon kiszáritja! Manapság úgyis nehéz borjúhúshoz jutni, hát ha egyszer kap az ember, legyen úgy elkészítve, ahogyan az úr szereti!

Azután bement az ebédlőbe, megnézte a terítést és a sótartót odatette az ura teritéke közelébe.

Gáspár mindent sóz, szereti, ha nem kell a sótartót keresgélni.

Végül bekopogott Géza szobájába.

— Te vagy, anyus?

Már nyilt az ajtó s Mária, fiatal, rajongó szempárt látott maga felé villanni.

Ez a pillanat olyan nagy volt a számára, anynyira megrendítő, hogy a szemét könny futotta el. Istenem, mi minden történt, mióta egy évvel ezelőtt, a házasság huszadik évfordulóján, ugyanígy kopogtatott be az ünnepi vacsora előtt, Géza szobájába. Mindez egyetlen esztendő alatt zajlott le. Éppen egy éve, hogy minden elindult. Az az ünnepi vacsora volt az utolsó szép, békés este. És ma a huszonegyedik évfordulót ünnepelek. S amit már remélni sem mert: megint együtt. Talán jobban együtt, mint bármikor azelőtt.

Egy férfi arca merült fel a szeme előtt. Barta Miklós.

Mélységes hálát érzett.

A fiára nézett.

— Géza!

— Tessék, anyus!

— Szeretném, ha ma nagyon kedves lennél Bartával.

A fiú szeme megvillant.

— Anya! Hát el tudod képzelni, hogy ne így legyen!

Mária keze a fia feje felé indult. A hangja halk volt.

— Géza... Igazán nincs benned már semmi abból, ami...?

A fia arca vérvörös lett.

— Anya! — csattant a hangja könyörögve. — Ne szégyeníts meg!

Mária, nem tehetett róla, nem akart elérzékenyülni, mégis magához kellett szorítani a fia fejét. Szólni nem tudott, csak szorította és érezte, hogy a szeme könnyes.

Kint csengettek.

Fiat gyorsan elengedte, szemét megtörölte.

— Köszönöm, Géza! Gyere, menjünk. Megjött apád és Miklós bácsi.

VEGE.

OSZK

Országos Széchenyi Könyvtár

6

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

1877

12

OSZK